

אוזר ישראל בגבורה

אוזר ישראל בגבורה

לקט תורני לחיזוק רוח הלחימה
לקראת השירות בצה"ל

קונטרס

עוטר ישראל בתפארה

לדמותה של הרבנות הצבאית הראשית

ליקוט ועריכה: שי הירש

בהוצאת מכון מחקר תורני "תורת שלמה" - ע"ש הרב שלמה גורן זצ"ל

אוזר ישראל בגבורה לקט תורני לחיזוק רוח הלחימה לקראת השירות בצה"ל

מקורות ומחקר תורני:

תודעה יהודית – הרב שי הירש

עיצוב העטיפה:

סטודיו ולדמן

הפקה:

דוב ליברמן – 'מילה טובה'

©

כל הזכויות שמורות לשי הירש – העורך והמלקט
ניתן לצלם חלקים מספר זה לצורך אישי ולימודי בלבד.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא אסור בהחלט אלא בקבלת רשות מפורשת בכתב.

גילוי דעת:

המערכת עשתה ככל יכולתה על מנת לאתר את בעלי הזכויות של כל החומר שנילקח ממקורות
חיצוניים. אנו מתנצלים על כל השמטה או טעות, ואם יובאו לידיעתנו, נפעל לתקן במהירות
הבאות.

לפניות בענייני הספר, לרכישת ספרי המכון, לאפשרויות הנצחה ותרומות ולהזמנת הרצאות:
מכון מחקר תורני 'תורת שלמה' – ע"ש הרב שלמה גורן זצ"ל

נריה, הר אפרים

052-8836373

Toratshlomo@gmail.com

תורת
שלמה
ספרא וס"פא

בס"ד, ז' חשוון, תש"פ
5 נובמבר, 2019
הסכ' - 57.שפ

לכבוד
הרב שי הירש הי"ו

מכתב ברכה

ראיתי את עלי ספרך "אוזר ישראל בגבורה", ספר ההולך סובב אחר חשיבות השירות בצה"ל. מרבית הדברים שמובאים, הם ליקוט מדבריהם של גדולי ישראל בדורות האחרונים שחוו בעיניהם את תקומת מדינת ישראל והתייחסו למעמד מכונן זה.

גדולי ישראל בעיני הבדולח שלהם, ראו וידעו לבטא את החושותיהם לגבי הצבא העברי שקם בארץ ישראל, שיעודו העיקרי הוא להגן על תושביה ולשמור על אדמתה.

ייחודו של צבא ישראלי אינו רק בכוחו אלא בעיקר ברוחו, "לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה'". וכלי המלחמה של העם היושב בציון מאז ומתמיד, היו עוז רוחו ואמונתו באלוקיו. משום כך, הצו "והיה מחניך קדוש" - זה צו אלקי שמחייב אותנו לשמור על גדרי ההלכה במסגרת הצבאית.

מסירות הנפש של הנוער הישראלי שמחרף נפשו להגנת העם והארץ, ראויה להערצה.

לצערי, בעת האחרונה עדים אנו לכרסום במספר נושאים שהם מיסודות הדת ופשו בקרב מחננו. דברים שיש בהם פגיעה קשה בתורת ישראל, ויותר מכך, ישנם גורמים רבים שמשפיעים על זכותם של שומרי תורה ומצוות לקיים אורה חיים כאמנתם בעת שירותם. ברור שמנהיגי הצבא מבקשים לסייע לכל אחד לשרת בלי סתירה לאורה חייו, אבל עדיין יש מקום לשפר.

אפיריון נמטיה לך על שהשכלת להציג את הדרך שילכו בה גם במסגרת צבאית מתוך שמירה על גדרי ההלכה. עלינו לדעת כי עבודת הצבא אינה דוחה איסור תורה זולת מה שיש בו צורך לעצם מאבק המלחמה, וחיייל שלא נמצא בשעת מערכה דינו ככל בית ישראל לקיום התורה על כל פרטיה ודקדוקיה.

הנני תקווה כי ספר זה יהווה מגדלור למורשת של שילוב קיום תורה במערכות ישראל, ותפילה בפי לזכות במהרה לימים בהם "לא ישא גוי אל גוי חרב... ומלאה הארץ דעה את ה'".

מברכך בכל לב

דוד לאו
הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

תוכן העניינים

תפילה לשלום חיילי צה"ל [1]

הקדמה [3]

♦

מְלַחְמֹת ה':

מבט תורני על השירות בצה"ל

- ♦ א. השירות בצה"ל: מבט הלכתי [9] ♦ ב. השירות בצה"ל: מבט אמוני ומשמעות רוחנית [59]
- ♦ ג. "גדול שימושה" – מבט מעשי ומוסרי: יחסם של גדולי ישראל וצדיקי הדור לחיילי צה"ל [93]

♦

הַחֵיל וְהַחֶסֶן:

מסירות נפשם של חיילי צה"ל

בראי דברי גדולי תורה ותלמידי־חכמים [127]

♦

הַמְלִיץ יְדֵי לְקָרֵב:

קובץ מקורות ללימוד עצמי ולשיעורים בעניין צבא ומלחמה

- ♦ א. היסודות ההלכתיים של מלחמת מצוה בזמן הזה [177] ♦ ב. חיוב תלמידי־חכמים במצוות המלחמה [193] ♦ ג. מורכבות הפסיקה בהלכות צבא לעומת פסיקה הלכתית רגילה [204]
- ♦ ד. התשועה האלוהית והיוזמה האנושית [212] ♦ ה. מעלותיה של הגאולה הטבעית לעומת הגאולה הנסית [222] ♦ ו. מסירות נפש כמדרגה רוחנית וכתנאי להצלחה במלחמה [227]
- ♦ רשימת ספרי צבא ומלחמה: הלכה, הגות ומלחמה [236] ♦ תפילה לפני יציאה לקרב [239]

♦ ♦ ♦

קונטרס עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתַפְאָרָה:

לדמותה של הרבנות הצבאית הראשית

- ♦ א. כהנים משוחי מלחמה: בשבחי הרבנות הצבאית הראשית [243] ♦ ב. דברי חיזוק וברכה לרבנים הצבאיים מפי גדולי תורה [253] ♦ ג. מהו תפקידו של הרב הצבאי? [267] ♦ ד. קריאות להצטרפות לעשייה התורנית בצה"ל [272] ♦ ה. בעוז ובתעצומות [277] ♦ רשימת ספרים להרחבה וקריאה אודות הרבנות הצבאית הראשית [281] ♦ תפילה לרב הצבאי [282]

♦ ♦ ♦

מפתח אישים [283]

תפילה לשלום חיילי צה"ל

מי שברך אבותינו
אברהם יצחק ויעקב,
הוא יברך את חילי צבא ההגנה לישראל
[ואנשי כחות הבטחון],
העומדים על משמר ארצנו וערי אלהינו,
מגבול הלבנון ועד מדבר מצרים,
ומן הים הגדול עד לבוא הערבה
[ויבכל מקום שהם].
ביבשה באויר ובים.

יתן ה' את אויבינו הקמים עלינו
נגפים לפנייהם!
הקדוש ברוך הוא ישמר ויציל את חילינו
מכל צרה וצוקה,
ומכל נגע ומחלה,
וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם.
ידבר שונאינו תחתיהם,
ויעטרם בכתר ישועה ובעטרת נצחון.
ויקים בהם הכתוב (דברים כ, ד):
"פי ה' אלהיכם ההלך עמכם,
להלחם לכם עם איביכם
להושיע אתכם."
ונאמר: "אמן".

הקדמה

ישמחו השמים ותגל הארץ. בהתרגשות רבה ובשמחה עצומה אנו זוכים להגיש לבית ישראל ספר זה, המברר את ערכו של השירות בצה"ל מבחינה תורנית, ובו נלקטו דברי התעוררות וחיזוק מפי רבנן ותלמידיהון בענייני השירות בצה"ל ומצוות המלחמה בזמן הזה.

הספר מכיל שלושה פרקים, היוצרים יחדיו מערך מובנה ומסודר של הכרת ערכו של השירות בצה"ל בדורנו מבחינה תורנית באופן מקיף ואחדותי.

הפרק הראשון והמרכזי בספר, "מלחמות ה'" – פורס בפני הלומד מבט תורני בשלושה ממדים על מצוות השירות בצה"ל:

א. **מבט הלכתי** על מהות השירות בצה"ל כמלחמת מצווה וכיישומם של חיובים הלכתיים נוספים.

ב. **מבט אמוני** על השירות בצה"ל ועל משמעותו הרוחנית.

ג. **מבט מעשי ומוסרי** – יחסם של גדולי ישראל וצדיקי הדור לחיילי צה"ל, בבחינת "גדול שימושה".

הפרק השני, "החיל והחוסן", הנו בעל אופי מוסרי-אמוני. פרק זה נערך ונסדר מתוך ההבנה שלבֵּת השירות הצבאי הנה הנכונות למסירות נפש, ועל כן נראה בפרק זה כיצד מסירות נפשם של חיילי צה"ל באה לידי ביטוי בדבריהם של גדולי תורה ותלמידי חכמים בדורנו ובדור הקודם, ומתוך כך יתחברו ה"חיל והחוסן" יחדיו – "לחי עולמים".

הפרק השלישי והחותם, "המלמד ידי לקרב", הנו קובץ עיונים מעובדים עבור לימוד עצמי או כעזר להכנת שיעורים ולימוד בחבורות לקראת השירות בצה"ל או במהלכו, בבחינת "דבר בעתו מה טוב" ו"ללון בעומקה של הלכה". שלושת העיונים הראשונים הנם בעלי אופי למדני והלכתי, ושלושת האחרונים – בעלי אופי אמוני והגותי.

בסוף הפרק שייבצנו רשימה כללית של ספרי צבא ומלחמה כדי להכווין את הקורא ללימוד נוסף ולהעמקת ההתבוננות. על מנת להקל על הלומד והמעייין, הוספנו בסוף הספר מפתח אישים מפורט.

לספר זה צורף גם הקונטרס "עוטר ישראל בתפארה", המוקדש להכרת הטוב על פועלה המבורך של הרבנות הצבאית הראשית בצה"ל ולחיזוקם של הרבנים הצבאיים במערך הסדיר ובמילואים, הנושאים על שכמם את קומת הקודש הגלויה שבהופעת הצבאיות הישראלית המתעוררת לתחייה בדורנו.

לאחר שבעים ושתיים שנות קיומה של מדינת ישראל, ובמלאת חלות "שם מלא על עולם מלא" (שם ע"ב), ניתן כבר לראות ממש עין בעין כיצד "קמה אלומתנו וגם ניצבה" באמור הגויים "הגדיל ה' לעשות עם אלה", ואנו מצפים לבואו של הנושא אלומותיו ברינה (ראה תהלים כט). נודה לקב"ה על השבת גבורתו של עם ישראל לשערי, "ולגבורה משיבי מלחמה שערה" (ישעיהו, כח' ו'), והתורה כידוע, נאמרה אף היא מפי הגבורה.

נוסיף פרפרת נאה לחכמה שזכינו למצוא בסייעתא דשמיא:

אזור ישראל בגבורה עולה בגימטרייה 973, כמניין "ספר התורה הזה" (יהושע א, ח) וכמניין "תדעון כי אל חי בקרבכם" (שם, ג', י'). עוטר ישראל בתפארה, עולה בגימטרייה 1514, כמניין "ירושלם הבנויה פעיר שחברה לה יחדו" (תהלים קכב, ג) וכמניין "כשמן הטוב יורד על הזקן" (שם, קלג', ב). שני הביטויים יחדיו עולים בגימטרייה 2487, כמניין "אָרְץ אֲשֶׁר ה' (שם הויה) אֱלֹהֶיךָ דָּרַשׁ אֶתְּהָ תַמִּיד עֵינֵי ה' (שם הויה) אֱלֹהֶיךָ בָּה...". בריך רחמנא דסייען.

סערות רבות התרגשו בשנים האחרונות סביב אופיו של צה"ל ותנאי השירות בו עבור החייל התורני. הואיל ורצוננו שספר זה יהיה שווה לכל נפש ומשמעותי לכל תקופה וזמן, השתדלנו להימנע ככל הניתן מעיסוק ב'אקטואליה' מחד ו'בשאלות תיאורטיות' מאידך. עסקנו אך ורק ברובד הבסיס של העקרונות ההלכתיים הנכונים תמיד, ואת הבירור המעשי בדבר האופן והיכולת לשלבם בזמנים משתנים ובסערות הקרב של מלחמת האמונות והדעות השארנו לאנשי המעשה, הנושאים בעול ההוראה, ועל כן זוכים לסייעתא דשמיא בפסיקתם בשטח זה – הלא הם אנשי הרבנות הצבאית. משום כך, נקבע כי אין לפסוק או להסיק הלכה למעשה מתוך הספר, משום שהוא נועד לעיון וללמידה, כמו גם לסיכום או להרחבה.

כדרכנו בעבר, גם בספר זה נהגנו באותו האופן ביחס לשימוש בתארים וכיו"ב. השתדלנו מאוד שלא לעטר שום גדול תורה ותלמיד חכם בתואר כלשהו מלבד "הרב", וזאת מהטעם הנכבד של מניעת מחלוקות בישראל. מהאי טעמא גם לא ציינו ליד שם החכם "זצ"ל", "שליט"א" וכו'. בעת הצורך, ובצמצום, ציינו תפקיד מסוים שמילא (או שעדיין ממלא) הרב וספר מרכזי שכתב או חיבר, בכדי לאפשר למי מבין הקוראים שאינו מכיר את דמותו של הרב לדעת באופן כללי במי המדובר.

עוד עלי להדגיש בפתח ספר זה, שלא באנו לומר שכל החכמים הנזכרים בספר זה שווים ביחסם לתהליך שיבת ציון, הקמת המדינה ומלחמותיה ודרך ציון ימי שמחתה. לא באנו אלא להצביע על הכרת הטוב שלהם כלפי חיילי צה"ל ואנשי כוחות הביטחון, והקורא היקר ידון אותנו לכף זכות ונזכה להרבות שלום בעולם.

כמו כן, ידעו נא הלומדים כי כל ההדגשות בדברי הרבנים שהובאו בספר הן שלי בלבד, ולא באו חלילה לציין "אי זו שמועה נאה ואי זו לא", כי אם להסב את תשומת לב הקוראים לעניינים שמצאתי לנכון להסב אליהם את לבם.

אין שום ספק שקיים עוד חומר רב בנושא חיבורנו אשר ניתן להכלילו בלקט מסוג זה והננו רחוקים מלחשוב שהנושא בורר דיו במסגרת המצומצמת של ספרנו זה. מטרתנו בספר זה אינה מחקרית או השוואתית, כי אם מעשית. חיזוק ידי מגיני ארץ קודשנו, ועל כן, בחרנו שורות ספורות מדברי חכמים שונים ולא באנו להקיף את כל ים התורה והחכמה הנכתב בנושא זה מאז תקומת המדינה ועד היום.

כאן גם המקום להתנצל בפני בעלי זכויות יוצרים שלא הצלחנו לאתרם, ולהודיע על שימוש ראוי בחומרים, ובמידה וטרם השבענו רצונם, יודיעו לנו ונשתדל לתקן לקראת המהדורות הבאות ועל כולם תבוא ברכת הטוב, שלא ימנע מבעליו.

"והחוט המשולש לא במהרה ינתק" (קהלת, ד', יב'), ספר זה הנו השלישי הרואה אור במסגרת עבודת המחקר התורני של מכוננו, מכון מחקר תורני "תורת שלמה", הנושא בגאון את שמו של גאון התורה, העם והארץ הרב שלמה גורן זצ"ל, ואנו תפילה שזכותו תעמוד לנו ולכל התומכים והמסייעים לפעילות המכון.

ספר זה עלה בראשית מחשבת ייסוד המכון, אולם העבודה המעשית על גיבושו ועיצובו נמשכה עד כה. גרסה ראשונית של הספר הופצה על ידינו לזיכוי הרבים ברשת האינטרנט לפני כשנתיים, וכעת, בתום עבודה מאומצת ובסייעתא דשמיא, הגיע זמנה של המהדורה המורחבת והמודפסת לראות אור.

אנו תפילה שנזכה להמשיך את מפעל חיבור התורה והמדינה, "עץ יהודה ועץ אפרים" (יחזקאל לז', יט'), וכעת נפנה במלוא המרץ להמשיך את עבודתנו על הספר הבא בסדרת מערכות ישראל בדורנו: "ונתנה תוקף" – מבט תורני על מלחמת יום הכיפורים, אשר אנו תקווה שנזכה בסייעתא דשמיא להוציאו לאור לקראת שנת היובל לתשועת מלחמת יום הכיפורים.

כאן המקום להעלות את זכר קודשם המבורך של כל חללי מערכות ישראל וחללי הטרור, יהי רצון שנהיה ראויים להמשיך את דרכם וליישם את מורשתם.

ממקור הברכות יבורכו הוריי היקרים, אבי מורי, ר' שלום הירש הכהן הי"ו, ואמי מורתני, מרת יהודית שתחי', חותני היקר, ר' נפתלי פרקש הי"ו וכל בני ביתו, אשתי יפעת, בנותינו הנפלאות – הודיה, עטרת שושנה, אמונה, אורה, בננו הרך, יהונתן חיים נ"י, וכל יתר בני

משפחתנו, יחד עם כל מורי, חבריי ותלמידיי במהלך השנים, מהם השכלתי דעת ויראת השם.

ברצוני להזכיר את סבי היקר, ר' אברהם רוזנברג הי"ו, אוד מוצל מאש וחייל מספר 19,122 בצבא הגנה לישראל, אשר זכה ללחום במלחמת השחרור ולהביא לחירות האומה ולגאולת ארצה, וזוכה לראות בעיניו דור רביעי בארץ הקודש.

ברכות רבות לר' דובי ליברמן הי"ו, על הסיוע בכל התהליכים שאפשרו את יציאת הספר בצורה נאה, כיאה ל"שרי צבאות בראש עם קודש".

ואחרונים חביבים ויקרים מכול, לבחורי ישראל ולחיילי מערך המילואים, העומדים על משמר ארצנו וערי אלוקינו, נאמר: אשריכם וטוב לכם שאתם זוכים לשרת בצה"ל, וזכות מסירות נפשכם מזכה את הדור כולו. חזקו ואמצו ויהי ה' עמכם, ובשם ה' תעשו ותצליחו ותחזרו לביתכם בריאים ושלמים, לחיים טובים ולשלום!

"ויהי נועם ה' אלוקינו עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו".

בברכת כהנים באהבה רבה,

שי בן שלום הירש הכהן

מכון מחקר תורני 'תורת-שלמה' ע"ש הרב שלמה גורן

נריה, הר אפרים

יום שישי, כ"ד חשון ה'תש"פ, ערש"ק פרשת חיי-שרה

במלאת חצי יובל שנים להסתלקותו של

"הגאון, הצדיק, שר התורה והיראה, פאר הדור,

אביר הפעלים לישראל ואורייתא וקודשא-בריך-הוא" (כלשון רבנו הרצי"ה קוק),

מרן הרב הראשי לישראל,

הרב שלמה גורן זצ"ל

לישיבה של מעלה.

מְלַחְמוֹת ה':

מבט תורני על השירות בצה"ל

א השירות בצה"ל: מבט הלכתי

1

"זו אינה מלחמת הרשות אלא מצוה וחובה"
הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג (תרמ"ט-תשי"ט)
הרב הראשי לישראל, מח"ס "היכל יצחק"

ערב תקומתה של מדינת ישראל, כתב ראש הרבנים לארץ ישראל, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, מספר מאמרים ותשובות בהלכה, על מנת לבסס את הגדרת מאבקו של היישוב העברי להקמת המדינה כמלחמת מצוה¹:

"... לדעתי, זו מלחמת מצוה, שכיון שהאומות המאוחדות החליטו להשיב לנו על כל פנים חלק מארץ ישראל לייסד בה משטר עצמאי, הרי זו מלחמת כיבוש הארץ, והרמב"ן... וזוהי מצוה חיובית, ולהרמב"ם אעפ"י שהוא אומר... מלחמה בשבעת עממים, הרי כוונתו ברורה... וכוונתו לכיבוש הארץ כשתינתן לנו האפשרות לכך... מלבד הנימוק שזוהי עזרת ישראל מיד צר..."² (כתבים ופסקים, סימן נב עמ' רל-רלא, וראה 'תחומין', ד' (תשמ"ג), עמ' 13-24).

"זו אינה מלחמת הרשות אלא מצוה וחובה. מצות כיבוש הארץ שהיא מצות עשה מהתורה לדעת הרמב"ן... ועזרת ישראל מיד צר לרמב"ם... אלה הערבים היושבים בארץ ושותפיהם מלכי ערב, באים עלינו... מגמתם לא לתת לנו שם ושארית בארץ ובאמת כוונתם להוציאנו בכח הזרוע או להשמידנו, ועל כן יש למלחמה זו דין מלחמה של עזרת

1. את הרקע למאמרים אלו הבאנו בספר זה בפרק אודות היסודות ההלכתיים של מלחמת מצוה בזמן הזה, סע' 6 – סיכון עצמי במלחמה כחלק מהחיוב של "לא תעמוד על דם רעך".
2. וכן כתבו בעל אבני נזר (יו"ד סי' תנד, ו), הראי"ה קוק (משפט כהן סי' קמה) ובעל המרחשת (ח"א סי' כב), שאף לדעת הרמב"ם כיבוש ארץ ישראל נחשב מלחמת מצוה, ומצוה זו כלולה בכלל מצוות השמדת שבעת העממים (מסכת סוטה, מז: בירור הלכה, הוצאת מכון "הלכה ברורה ובירור הלכה", ירושלים).

ישראל מיד צר שבא עלינו, והרי זו מלחמת מצוה" (על הקמת המדינה קודם ביאת המשיח, תחוקה לישראל ע"פ התורה, ח"א, עמ' 128-129).

סמכות להכרזת מלחמת מגן על ידי העם

"המלך אין כוחו אלא מן העם כשנבחר ע"י העם וכן יש לנו לאמור שהעם כולו, ועיקר עם ישראל הם היושבים בארץ ישראל, יש לו הסמכות של המלך בנוגע לענייני האומה וכיון שהרוב הגדול והמכריע מכריז על מלחמה זו הרי זה כצו המלך ויש בידו לכוף... ודע שאין אנחנו דנים מצד הדין של פיקוח נפש שהכל חייבים להציל נפשות מישראל שאם משום כך, יתכן מצב שבאים אויבים ומודיעים שאם ניכנע תחתם לא יפגעו בנו ואם משום פיקוח נפש כבר אין כאן, אבל כשבאים עלינו בארץ ישראל וכבר יש לנו רשות להקים מדינה משלנו זוהי מלחמת מצוה..."

מאות אלפים פליטים תלויים באוויר ועומדים בסכנה וכלום אין זה 'עזרת ישראל מיד צר'?! ואין צריך לדון כאן רק מטעם פיקוח נפש, אלא מצד חובת ישראל כשיש להם כבר כוח של אומה בארץ ישראל להילחם למען יהיו השערים פתוחים לפני אחיהם להינצל בה" (שם, עמ' 130-132).

גם לגבי פעולות התקפה וסיכול מעשי טרור כתב הרב הרצוג שיש להן תוקף של מלחמת מצוה:

"לדעתי, יש למאבק זה דין של מלחמת מצוה, כפי שביארתי, ואם כי מלחמת מצוה צריך שתוכרז על פי המלך, ואין לנו מלך, אבל הציבור כולו, או רובו, כפי שביאר כבר קודמי הגאון צוק"ל בשו"ת משפט כהן³ (סימן קמ"ד אות י"ד), יש לו הסמכות של מלך ישראל,

3. בשו"ת 'משפט כהן', נלקטו תשובות שהשיב הראי"ה קוק (תרכ"ה-תרצ"ה), מייסד הרבנות הראשית לארץ ישראל, לשאלות העוסקות בחלק "חושן משפט" בשו"ע. וכך כתב שם הרב קוק: "... שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם גם כן מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלה הזכיות של המשפטים ליד האומה בכללה. וביחוד נראה שגם כל שופט שקם בישראל דין מלך יש לו, לענין כמה משפטי המלוכה, וביחוד למה שנוגע להנהגת הכלל... כל שמנהיג את האומה דן הוא במשפטי המלוכה, שהם כלל צרכי האומה... דלענין משפט המלוכה, שנוגע להנהגת הכלל, ודאי גם שופטים מוסכמים ונשיאים כלליים במקום מלך הם עומדים" (משפט כהן עמ' שלז). הרב צבי יהודה קוק ציין למקורותיו של אביו בדין זה: "... המאירי סנהדרין נב: ומ"מ דיני המלוכות קיימים בכל זמן, ואף בכל דור ודור יש רשות למנהיגי הדור, גדולי הארצות, לענוש ולהרוג דרך הוראת שעה וכו' וזהו שנרמז

והרי גיוס זה הוכרז מטעם הרוב הגדול של הישוב בארץ ישראל שהוא בבחינת כל קהל ישראל. ועיין פירוש המשנה להרמב"ם ז"ל, בריש פרק עד כמה במסכת בכורות. ואפילו אותם החולקים על הנחה זו, וסוברים שאין כאן מלחמת ישראל, אלא מאבק לשם הצלת ישראל – פיקוח נפש דרבים – יש להם להודות שכל התקפה שיש בה ממש, מחלישה את כח האויב, וסופה הצלת ישראל. ואם תמצוי לומר, 'הלא למעוטי גוים דלא ליתי עלן זוהי מלחמת הרשות' (כלומר, שהגמרא (סוטה) הגדירה סוג כזה של מלחמה כמלחמת רשות בלבד), הנה, במה דברים אמורים כשהגוים שקטים לעת עתה ואנו יוצאים למלחמה עליהם למעטם ולהחלישם משום העתיד שמא יבואו עלינו, אבל כשכבר באו עלינו להשמיד ולגרשנו מנחלת קדשנו, כבר כל הפעולות המכוונות כנגדם הם בכלל מלחמת מצוה... (שו"ת היכל יצחק, אורח חיים, סימן לז').

ובמקום אחר הרחיב הרב הרצוג את הנימוקים לשיטתו בהגדרת מאבקו של היישוב העברי באותה שעה כמלחמת מצוה:
"... זאת עלי להעיר, שאני דברתי רק מנקודת ההשקפה של פיקוח־נפש, אבל לדעתי מאבק זה שלנו, יש לו דין מלחמת מצוה, (מאחר שהאו"ם נתנו לנו חלק מארץ ישראל, ואם לא נתגונן כראוי נפסיד חלילה הזדמנות זו, וגם לא יהא לנו עוד מקלט מוכן לאחינו שבגולה במקרה של צרה, רחמנא ליצלן, ודי לנו בניסיון האחרון, ודי לחכימא, וגם אם נפסיד הזדמנות זו, זה יביא ח"ו המוני ישראל לידי ייאוש ויגרום ח"ו בהמשך הזמן ביטול דת קדשנו ברוב האומה וטמיעה והתבוללות, ודי לחכם שכמותו) ובמלחמת מצוה הלא צרים לכתחילה בשבת על עיירות של גוים, ומכל שכן לעשות פעולות של הגנה" (שו"ת היכל יצחק, או"ח, סימן לא').

בתורה 'אל השופט אשר יהיה בימים ההם'. ובדרשות הר"ן דרוש יא: 'כאשר לא יהיה מלך בישראל, השופט יכלול שני הכוחות, כח השופט וכח המלך' (שם, עמ' שעח).

"כל איש מישראל – חייבים להתגייס בה"
 הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל (תר"מ-תשי"ג)
 הראשון-לציון, מח"ס "משפטי עוזיאל"

מלחמות ה'

גם הראשון-לציון, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, קבע נחרצות כי מדובר במלחמת מצוה, וכפי שכתב כשלושה שבועות לפני קום המדינה:

"... ובמלחמתנו זאת, שאחרים קראו אותה עלינו להשמידנו ולשעבד את פלטתנו למרותם ושלטונם, אין כל ספק בדבר, שכל איש מישראל, לרבות כהנים ולוים, חייבים להתגייס בה, גם מדין מלחמת ה' שהיא ירושת הארץ, וגם מדין 'לא תעמוד על דם רעך' (ויקרא יט, טז). וכמו שהעלה להלכה הרה"ג הפוסק יצ"ו, וה' עמו שהלכה כמותו. וקדוש ישראל, ה' צבאות שמו, יצא בצבאותינו ויהדוף את אויבנו מפנינו, כיעודו מפי נביא קדשו (ישעיה מב, יג): 'ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה, יריע אף יצריח על אויביו יתגבר'" (קובץ תורני "הפוסק", תמוז-אב תש"ח, חו' צח'-צט', סי' תתרפ"ד, תשובה עבור הרב הלל פוסק, עורך הקובץ).

כעבור מספר חודשים הסביר הרב עוזיאל את כוונתו בשימוש בנימוק של "לא תעמוד על דם רעך" בעניין מלחמה זו:

"ליתר תוקף הוספתי גם טעם: "לא תעמוד על דם רעך", שהוא מוסיף חובת גיוס גם לכהנים לעמוד להגן ולהציל את עצמם ואת כל איש מישראל מהרג ורצח של האויבים הפנימיים וחיצוניים שהכריזו עלינו מלחמה, ועומדים בכל עת הכן להסתער עלינו בחימה להשמיד כל איש ואשה מישראל, ולהרוס כל נקודה ישובית עם השמדת אנשיה. מצב זה מטיל על כל איש מישובנו להגן בכל כחו ויכלתו על כל איש ואישה, ועל כל נקודה ישובית מישראל, בבטחון ואמונה בגואל ישראל – ה' צבאות שמו" (משפטי עוזיאל, ח"ט, חושן-משפט, סימן ג', השתתפות כהנים ולוים במלחמת מצוה, מיום כג' תשרי תש"ט).

"מעשה רב" של הרב עוזיאל במלחמת השחרור

"ביום שישי ה' באייר תש"ח, לאחר שהושגו מטרות 'מבצע קלשון' והכוחות היהודיים השתלטו על נקודות מפתח רבות בירושלים, הופנו אלפי אזרחים לאזורים שפנו על ידי האנגלים כדי לבצרם מחשש לפלישה ערבית צפויה. הדבר היה סמוך לכניסת השבת, ומפקדת ה'הגנה' בעיר קבלה היתר מיוחד מהרבנות הראשית להמשיך בעבודות הביצורים גם בליל שבת ובשבת. תושבי ירושלים חילונים כדתיים התמידו בעבודתם כל

אותה היממה. דוד שאלתיאל, מי שהיה מפקד ה'ההגנה' בירושלים, יצא בשעות הלילה לסיור בקווי החזית. באחת הגזרות נתקל ביהודי מבוגר, עטור זקן, החופר בדבקות רבה. כשהתבונן בו למרות החשכה, גילה כי לפניו ניצב הרב הראשי הספרדי, הראשון לציון הרב בן-ציון עוזיאל. "רבי," אמר לו שאלתיאל, "וכי כבוד הרב הראשי סבור שבלי טרחתו לא נבצר את העיר?" השיב לו הרב: "אל"ף, כל כף אדמה שחופרים מחישה את הגאולה ובי"ת, איני רוצה שהצבור הדתי יחשוב כי כפו עלינו חלילה את ההיתר לעבוד בשבת. רוצה אני להראות כי עבודת בצורים זאת אינה חס ושלום חלול שבת אלא קידוש שבת" (ד"ר מרדכי נאור, "ארץ נולדת", עמוד 39, רמת-גן, הוצאת כנרת, תשמ"ח; וראה עוד 'בעוז ובתעצומות', עמ' 138-144, ידיעות ספרים, אבי רט (עורך) תשע"ג).

3

"כיבוש מלחמה שהוא קנין גמור על פי תורה"

הרב צבי פסח פרנק (תרל"ג-תשכ"א)

רבה של ירושלים וחבר מועצת הרה"ר, מח"ס "הר צבי"

בסמיכות להקמתו של צה"ל ע"י ממשלת ישראל (ביום כ"ח אייר תשי"ח) כתב הרב פרנק, אודות המאורע הייחודי:

"... שזכינו לראות בהנף נף הקמת הצבא הישראלי על ידי ממשלת ישראל החדשה שנתכוננה במעשי ניסים נפלאים, שכל עין רואה בזה יד ההשגחה העליונה הנטויה עלינו לחוננו ולתת לנו מחיה בארץ האבות שאחרי עבור עידן ועידנים לגלותנו הממושכת... והנה פתאום, מתוך החושך והערפל אשר כיסה את עין הארץ, נתבקעו נצוצי אור, וכמו השחר עלה על שמי ארצנו הקדושה, וכבוד ה' עלינו זרח להרמת קרן ישראל לעיני הגויים, שיכירו וידעו כל יושבי תבל בזכותנו לבנות את בית ישראל בארצנו..." (מכתב ברכה לספר 'משפט הצבא בישראל', ירושלים, תש"ט, הרב אלתר דוד רגנשברג).

מדינת ישראל – כ'אתחלתא דגאולה'

"זה קרוב לשנתיים ימים אשר זכינו לראות כי פקד ה' את עמו להושיענו באתחלתא דגאולה ורוב של ארץ ישראל המערבית נכבש על ידי צבא ההגנה לישראל. היינו נוכחים לראות שחוזר ונשנה לעינינו אותו החזיון המרומז בפסוק: "ראה נתתי לפניכם את הארץ" (דברים א, ח) וכפירושו של הספורנו שם: "ראה נתתי לפניכם את הארץ" – היינו יושבי הארץ כי נמוגו מפניכם ולא יתקוממו, ובאו ורשו את הארץ את גליל הכנענים כי הם, מפחדם יפנו ויברחו או ימותו בלתי מלחמה, ומעין זה שהיה בגאולה ראשונה על ידי

יהושע בן נון כן ראינו שנית בהתחלת גאולתנו האחרונה הזאת וכמו שהובטח לנו: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", כי רוב הערבים הקדימו לברוח מנוסת חרב והשאירו אחריהם שדות זרועות תבואה, כרמים ופרדסים, אילנות דמלבלבי וכל עץ עושה פרי למינהו..." ("כרם ציון" תש"י, כרך י"א; וב"קונטרס הר צבי").

מברק מאת הרב פרנק אל הרב הראשי לישראל, הרב הרצוג,

בעניין "התפילה לשלום המדינה" (כ"ד אלול תש"ח)⁴

הרב הראשי לישראל הגרי"א הרצוג שליט"א, רבבה, ירושלים. מצד מצפוני הייתי מחליף איזה תיבות בסגנון התפילה אלא שאני מבטל דעתי מפני דעתו והנני מסכים לקבוע התפילה ויהא רעוא שתתקבל במהרה. ויתברך בכתובה וחתימה טובה בספרן של צדיקים גמורים ולגאולה וישועה קרובה. מברכו ודורש שלום תורתו. צבי פסח פראנק.

'קנין כיבוש' בכיבושי צה"ל

תשובה מעניינת נכתבה על ידי הרב פרנק לרב עזרא עטיה, בימי המצור על ירושלים וכחודש לפני הקמת המדינה וכך כתב בשו"ת 'הר-צבי' (או"ח, ב', סי' עד):
 "בשנת תש"ח, בראשית מלחמת השחרור, היה מחסור גדול במרור (חסה) לפסח, ורבים מתושבי ירושלים ירדו לכפר הערבי הנטוש דירי'אסין שנלכד בידי היהודים כדי ללקוט שם. ונשאלתי ע"י הגאון רבי עזרא עטיה ראש ישיבת פורת יוסף, אם אפשר לצאת במרור זה ידי חובה, דלכאורה הוי גזל עכו"ם ובמרור הגזול לא יוצאים ידי חובה".
 על כך השיב הרב פרנק שאין בכך גזל הנוכרי בהסתמך על קנין כיבוש מלחמה, וזה לשונו:

"ואף ד'קרקע אינה נגזלת' – מכל מקום, נקנו הקרקעות לצבא ההגנה ע"י כבוש מלחמה. וכנראה שהמלקטים הישראלים לקטו את המרור ברשות ההגנה..."

4. ארכיון הרב הרצוג, תיק "תפילות לשלום המדינה ולשלום חיילי צה"ל והכוחות הלוחמים". וראה עוד בספר הרבנות הראשית לישראל, שבעים שנה ליסודה, חלק ב', עמ' 823-824 ובהערות מס' 37-38, היכל-שלמה.

תשובה דומה כתב הרב פרנק בתום מלחמת השחרור (שו"ת הר צבי, או"ח ב', סי' פז), כשנשאל מה דין הרכוש הערבי שננטש בירושלים ובסביבותיה, לעניין תרומות ומעשרות, וז"ל (שם):

"הרי לפנינו דברים ברורים, דאין הכי נמי דשפיר נמצא שלפעמים מוציאין רכוש של אדם וחבירו נוטלה וזוכה בה בעל כרחו ושלא בטובתו של בעל החפץ ואע"פ שבעל החפץ עומד וצווח שלי הוא לא משגחין בו, וענין זה מפוזר בש"ס ופוסקים כדבר פשוט דכיבוש מלחמה הוא אחד מקניני התורה".

בשנת תשט"ז, דן הרב פרנק (שו"ת הר צבי, יו"ד סימן קט)⁵ בחיוב טבילה עבור כלים שנפלו לידי צה"ל כשלל במלחמת השחרור ולדבריו, אין הם נשארים במעמדם ככלי נכרים, אף אם הממשלה מתייחסת אליהם כנכסי נפקדים:

"כלים שנפלו לידי צה"ל אם חייבים בטבילה. זה כתשע שנים עברו מיום אשר זכינו לראות חסדי השי"ת, שרוב ארץ הקודש נכבשה מידי הגוים ובתוך שלל האויב נפלו ביד צבא הגנה לישראל הרבה כלי סעודה חדשים גם ישנים, שהוכשרו בהגעלה או בליבון. והשאלה באה אם מחויבים בטבילה כדין קונה כלי סעודה מהנכרי, ורבו הדעות בין המורים, ויש שהורו, דמכיון שבאופן רשמי אין רצונה של ממשלת ישראל לשנות חזקת הבעלות של הערבים והרכוש רשום בתורת נפקדים מרכוש האויב, ולכן אין הכלים הללו חייבים בטבילה, דדינם ככלים השאולים מן הנכרי שאינם חייבים בטבילה וגם לא מהני להו טבילה כל זמן שלא יצאו מרשות הנכרי.

ולדידי, מה שהממשלה מצביעה עליהם שהם רכוש האויב, רישום זה אינו משמש כלום להתיש כחו של כיבוש מלחמה שהוא קנין גמור על פי התורה, ומעשה מוציא מידי דבור, ועובדא היא שכל יחיד ויחיד שתפס מהכלים לתשמישו נתכוין שיהא שלו לגמרי לחלוטין וגם הממשלה בעצמה מה שנטלה להשתמש בהם, מחשבתם ניכרת שדעתם להשתמש בהכלים עד שיכלו לגמרי, ושם זה שיש על הכלים שהם רכוש האויב אינו משנה את הדין, שבאמת כבר נעשו רכוש יהודי ויש לחייבם בטבילה".

קשריו של הרב פרנק עם לוחמי המחותרות ופסיקותיו עבור חיילי צה"ל

"בזמן מלחמת העצמאות, התיר הרב פרנק ייצור משוריינים בשבת עבור הצלת גוש עציון, אך דרש כי לא יהיה חילול שבת עבור מטרות שאינן הכרחיות והתנגד לגיוס בני ישיבות למערכה. כן התיר אכילת קטניות בפסח תש"ח בשל מצוקת המזון בירושלים.

5. וראה 'ציץ'אליעזר', חי"ח, סי' סג', ו'חבל נחלתו', הרב אפשטיין, ח"ב סי' כג'.

נכדו, הרב יעקב פרנק, מספר כי בבית סביו היו שני סליקים שונים, של ה'הגנה' ושל ה'אצ"ל', כשהרב פרנק מארגן את הדברים כך שהאחד לא ידע על קיום הסליק של חברו. עוד מספר הרב יעקב פרנק, כי קרבתו של בית הרב למחנה שְׁנָלָר הבריטי⁶ אפשרה לאנשי ה'הגנה' לצותת דרך קו הטלפון בביתו לשיחותיהם של הבריטים" (ציונות בקדושה, ר' יואל יעקובי, 'בשבע', גיליון 420, תש"ע).

הרב פרנק הספיד את מגיני וחללי גוש־עציון החרב, במילים נרגשות (קובץ תפילה, "על חומותייך ירושלים", ד' סיון תש"ח). וכן, הכריז על יום כ' בסיוון תש"ח כיום אבל ותפילה, לציון שלושים יום לנפילתה של העיר העתיקה.

לאחר מלחמת השחרור, הרב פרנק ובית דינו התירו עגונות רבות מכבלי עגינותן, לאחר שבעליהן הוכרו כחללים. גם הרב הצבאי הראשי, הרב שלמה גורן, נועץ ברב פרנק בשורה של שאלות הלכתיות כבדות משקל, ובמיוחד בעניינים של התרת עגונות צה"ל. היה זה הרב פרנק שעל פסיקתו הסתמך הרב גורן בעת שהתווה את דרך קבורתם של חללי צה"ל בארונות קבורה (שו"ת תרומת הגורן, ח"ב, סי' סו)⁷. כמו כן, התיר הרב פרנק לרב גורן לעגן בפקודות מטכ"ל היתר גילוח ותספורת לכבוד יום העצמאות⁸.

6. מתחם שְׁנָלָר שכן ברחוב מלכי ישראל בירושלים, שימש כמחנה צבאי של הצבא הבריטי, ולאחר מכן עבר לידי ההגנה ובהמשך לידי צה"ל, עד אשר בשנת תשס"ט חדל מפעילות ונסגר. במקומו נבנתה שכונת מגורים.

7. "סדרי הקבורה בארונות בצבא נקבעו בהתאם לדיני התורה ולפי הוראות בכתב מאת מרן הרב הראשי לירושלים הגר"צ פרנק שליט"א, אחרי שלן בעומקה של הלכה כתב אלינו בנדון כדלהלן: 'ע"ד קבורת חיילים בארונות אחרי הנימוקים שהציעו לפני שיש בסידור קבורת החיילים מצאתי שיש הכרח לקוברם בארונות ובלבד שהארונות יהיו מנוקבים לצד הקרקע"' (מכתב הרב גורן לשר הדתות ר' זרח ורהפטיג, טו' כסלו תשי"ב, ארכיון הרב הרצוג).

8. לקראת יום העצמאות הראשון (תש"ט) שאל הרב גורן את הרב פרנק האם הוא מתיר לו לפרסם בפקודות מטכ"ל שמותר להסתפר ולהוריד את הזקן ביום העצמאות, הרב פרנק השיב שלא רק לחיילים מותר אלא לכל ישראל. היתר זה התפרסם בפקודת מטכ"ל מס' 340207 סע' 2 (ספר משואה ליצחק, הוצאת יד הרב הרצוג, הרב שמואל כ"ץ, עמ' 591 הערה 120, מובא במכתבו של ראש לשכת הרב גורן מיום י"ח סיון תשל"ז).

"זה מלחמת מצוה ואסור לשום אדם להשתמט ממנה"

הרב הלל פוסק (תרמ"א-תשי"ג)

מח"ס "דברי הלל" ו"נוה הלל"

"כבר נגעתי בזה פעם ב"הפוסק"⁹ שזה מלחמת מצוה ואסור לשום אדם להשתמט ממנה, וכל המשתמט, דינו כפורש עצמו מן הצבור (או"ח סימן תקע"ה), ובפרט בשעה שהוא בעצמו בסכנה ורוצה להציל את עצמו בגופו ובדמו של חברו, שזה אסור בהחלט. כל המשתמט ילך לג'נין ושכם ויסתתר בצלם של הערבים ולא שצעירי עם ישראל בנינו ובנותינו יסכנו את נפשם בעד אבר המדולדל הזה, הבוגד בעמו ובארצו, ואפילו בממון חברו אסור להציל את עצמו, עי' שו"ת בנין ציון סי' קס"ז מזה – וביחוד עתה שעומדים אנחנו במצב נורא ואיום וחוב קדוש מוטל על כל אחד ואחד, כעם ככהן, כת"ח וכבני הישיבה ללכת לגיוס, להציל נפשותינו ארצנו ורכוש של כל עם ישראל, אבל חלילה לנגוע בכבוד השבת בדבר שאין שייך להצלה, למשל, לעשן בשבת... אנשים הללו מסכנים חייהם במסירות נפש שאין דוגמתו כדי להציל ערי ישראל... וצריך למנה [=למנות] בכל גדוד רב צבאי, רב כמה שנאמר, רב חרד ודחיל, והמה ישגיחו על עניינים הרוחניים. על פיהם יצאו ועל פיהם יבואו, ואז ה' יהיה בקרבנו להפיל אויבנו חללים, וישגיחו הרבנים גם על כשרות המאכלים וכדומה" (שו"ת הלל-אומר, או"ח סי' רטו' בענין חילול שבת להמגויס, עמ' קמח-קמט, תשט"ו).

9. ירחון תורני להלכה ואגדה שראה אור בעריכת הרב פוסק, החל משנת ת"ש ועד פטירתו במשך קרוב לחמש-עשרה שנה.

"אין לך מלחמת חובה ומצוה גדולה מזו"

הרב שלמה יוסף זיין (תרמ"ה-תשל"ח)

חבר מועצת הרה"ר, מייסד ועורך "האנציקלופדיה התלמודית"

תקומת מדינת ישראל העצמאית – גדר מלחמת מצוה וחובה

"בימינו אנו, שזכינו לתקומת מדינת ישראל העצמאית, משוחררת מעול מלכויות ומשעבוד גלויות – הרי מלחמת השחרור ברור שהיו לה כל דיני מלחמת מצוה וחובה. משתי בחינות: 'עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם', וכיבוש הארץ, שלדעת הרמב"ן זוהי מצות עשה מן התרי"ג הנוהגת בכל זמן..." (לאור ההלכה, עמ' סה).

"... נמצינו למדים: מלחמת איסור¹⁰ במדינת ישראל אינה אלא בתיאורים בבחינת "היכי תמצא", לו יצויר כך וכך, היינו אילו היינו יוצאים למלחמה ביזמתנו אנו, להרחיב גבול ישראל מעבר לגבולות ארץ ישראל ולהרבות היוקרה שלנו, "בגדולתו ושמעו", מלחמה כזו צריכה לרשותה של סנהדרין הגדולה, דבר שאין לנו עכשיו. אבל למעשה, כל שלש המלחמות של מדינת ישראל, העצמאות וסיני וששת הימים, וההמשך של ששת הימים, כולן הן ממש 'עזרת ישראל מיד צר הבא עליהם'. הם, השכנים שלנו, שהתחילו בפלישה עזה לתוך גבולותינו במטרה שהצהירו בעצמם להשמיד את ישראל, העם והמדינה כאחת. כך היה המצב בכל שלש המלחמות, וכך הוא גם עכשיו, ואין לך מלחמת חובה ומצוה גדולה מזו."

"עד כאן החובה מנקודת הצלת נפשות, עזרת ישראל מיד צר, מלחמת התגוננות, אבל עוד לנו נקודה אחרת. הרי בארץ ישראל הדברים אמורים, וידועים דברי הרמב"ן (בהוספות לספר המצות, מ"ע ד, ובפירושו על התורה, פרשת מסעי) במצות הכיבוש של ארץ ישראל... שלשה סוגי שטחים לנו: א. יהודה ושומרון, וגולת הכותרת להם עיר עז לנו, ירושלים העתיקה; ב. מדבר סיני; ג. רמת הגולן. ובכך צד השווה אחד לכולם: מלחמת חובה או מצוה בתורת עזרת ישראל מיד צר. אבל בנוגע לצד החובה והמצוה בתורת כיבוש הארץ יש הבדל ביניהם. מדבר סיני לא חלה עליו מצות הכיבוש, מלבד לדעת יחידים הסוברים שנחל מצרים הוא הנילוס. אבל המקובל להלכה היא דעת רב סעדיה גאון ורוב

10. במונח זה, ממטבע לשונו הייחודית של הרב זיין, הכוונה היא למלחמה שאסור לצאת אליה בזמן הזה ללא בית דין, אורים ותומים, וכו'.

הראשונים והאחרונים שנחל מצרים הוא ואדי אל־עריש ומה שמעבר לוואדי אל־עריש הוא בכלל הרחבת הגבולות, כמו כל חוץ לארץ¹¹, ולכך צריך תנאים מיוחדים (כיבוש כל הארץ וסנהדרין ועוד) שאינם. ובנוגע לרמת הגולן, שבכלל סוריא תחשב, יש מקום לומר שכיון שלדעת הרמב"ן מצות הכיבוש היא על כל גבול האבות, הרי גבול זה מתפשט עד נהר פרת... אבל בנוגע לירושלים העתיקה וכל יהודה ושומרון לית דין ולית דיין שזו ארץ ישראל ממש, ושתי המצוות חלות שם: גם עזרת ישראל מיד צר וגם כיבוש הארץ" (קובץ תורה שבע"פ י', עמ' קמג'-קמח', מוסד הרב קוק, ירושלים).

♦

השלכה הלכתית נוספת לכיבושי צה"ל:
"... כתבו הפוסקים: חורבן של ערי יהודה הוא שעכו"ם מושלים עליהן ומסתבר שעם שיחרון של ערי יהודה משלטון נכרים והקמת מדינת ישראל (אשרינו שזכינו לכך!) בטל דין הקריעה על אותן הערים..." (המועדים בהלכה, הצומות, מהדורת תשט"ו, עמ' שעא', וחלק ב' עמ' תקיד', מהדורת תש"ע).

♦

חובת השירות הצבאי:

בראיון עמו¹² נשאל הרב זוין אודות עמדתו ביחס לשירות בצה"ל:
"שירות בצה"ל הוא כידוע חובה לאומית. האם שירות זה הוא גם חובה המשתמעת מאמונה דתית בארץ הזאת המובטחת?"
והשיב: "מובן. זהו דין התורה. כי זוהי מלחמת מצוה במובן כפול: א. לשם כיבוש הארץ, שלפי הרמב"ן ב"ספר־המצות" זוהי מצוה לדורות – כמובן, בזמן שאפשר. ב. עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם, לפי הרמב"ם. לגבי תלמידי ישיבות – אינני בעד ביטול הגיוס. אני רק בעד דחייה, לפי הנהג הקיים עכשיו".

11. להרחבה בעניין הגבול הדרומי מבחינה הלכתית: טובה הארץ מאוד מאוד – על גבולות ארץ ישראל, הרב חיים שטיינר, עמ' 47-59 תשע"ז. פניני הלכה – העם והארץ, הרב אליעזר מלמד, עמ' 73-77 ובסדרת המופת בשישה כרכים, אוצרות ארץ־ישראל, הרב ישראל אריאל, מכון המקדש, תש"ע ותשע"ג.

12. מוסף מעריב, לוי יצחק ירושלמי, עמ' 17-19, כ"ז תמוז תש"ל.

השתתפות בני הישיבות במלחמת השחרור (תש"ח)

בתשובה ל'גילוי-דעת' תורני שפורסם ביום כ"ג בניסן תש"ח על ידי גדולי תורה, אשר פטר באופן גורף מבחינה הלכתית את כל בחורי הישיבות מחובת ההשתתפות במאמצי ההגנה והמלחמה של הישוב היהודי¹³, פרסם הרב זוין קונטרס תורני נוקב (בעילום שם)¹⁴ הנקרא: "לשאלת הגיוס של בני הישיבות", וכך כתב:

"כל הכבוד וכל ההערצה למרנן ורבנן, גאוני עיר הקודש, אבל הרשות ניתנת לשאול: ילמדונו רבותינו, זו מניין לכם, שבני תורה ותלמידי-יחכמים פטורים מלהשתתף במלחמת מצווה של עזרת ישראל מיד הצר הצורר העומד עליו לכלותו ולהשמידו, חלילה? זו מניין לכם, לפרסם בצורה של הלכה פסוקה ו"דעת תורה" שבני הישיבות אין להם לא להירשם ולא להיפקד ולא להתייצב ולא כלום?

וכי לא כן שנינו שבהצלת נפש – לא נפשות, אלא אפילו נפש אחת מישראל – "אין עושין דברים הללו אלא על ידי גדולי ישראל" (יומא, כד ע"ב; רמב"ם, שבת פ"ב ה"ג) וחכמיהם

13. "לזאת יצא מאתנו דעתנו דעת תורה שכל בן ישיבה, חובש ותופש ביהמ"ד, אל יתיצב, ויפקד, וירשם לכל דבר גיוס, וכדומה, אפילו גם לשעה קלה" (מתוך לשון הכרוז של רבני העדה החרדית).

14. זיהויו של הרב זוין כמחבר הקונטרס רווח בציבור החל משנותיה הראשונות של המדינה (נזכר כבר בשנת תשי"ג בעיתונות הדתית כדבר פשוט), הרב מנחם הכהן (עוזרו של הרב שלמה גורן) סיפר כי בעבר החזיק בידו את העותק המקורי בכתב ידו של הרב זוין, אך למרבה הצער הוא אבד. גם הרב נחום נריה סיפר כי שמע מאביו שהרב זוין הוא המחבר של הקונטרס וכך מקובל כיום (עוד נעיר כי גם הסגנון של הקונטרס דומה מאוד לסגנונו ההלכתי של הרב זוין, וכן האזכור של "שו"ע הרב" מספר פעמים מעיד על קרבת המחבר לחסידות חב"ד). העדויות הנ"ל מקורן במחקר מפורט שנערך בנושא על ידי מנהלי בלוג הספרים 'seforimblog' ברשת האינטרנט.

בשנים האחרונות, ובהסתמך על דברי ביקורת חריפים שהשמיע הרב זוין בשנת תשל"ג בישיבת מועצת הרבנות הראשית כנגד תמיכת מרכז המפד"ל בהחלטה לחייב גיוס בני ישיבות בכפייה (התפרסמו ב"הצופה" יב' אדר ב' תשל"ג, "אל תגעו במשיחית"), נעשו ניסיונות ע"י מספר רבנים חרדים וחלק מבני משפחתו של הרב להכחיש את הזיהוי הזה, אך הכחשתם נעשתה מכוח הסברה בלבד ואינה מבוססת על מידע ישיר. הרב שאר ישוב כהן יישב את ה'סתירה' הזו כביכול והעיד אודות עמדתו השלמה של הרב זוין בסוגיה, וכך כתב: "בתשובה לשאלתו – בזמנו דיברתי עם מו"ר הגאון הרב שלמה יוסף זוין זצ"ל והוא אמר שהוא מתנגד לכפייה על בני הישיבות ללכת לצבא, אבל לא התנגד לשילוב של לימוד תורה עם שירות צבאי בזמן אחד, מה שנקרא "הסדר" – וההחלטה על מצבו האישי של כל תלמיד ישיבה צריכה להישאר ביד ראשי הישיבות!" (מתוך מכתב המצוי בארכיון הרב שאר ישוב כהן, באדיבות מכון "נורדוד" להוצאת כתבי הרב הנזיר והרב שאר ישוב כהן).

(רמב"ם שם) "כדי להורות הלכה למעשה לרבים" (ט"ז, או"ח, שכ"ח, ושו"ע הרב שם) וכי הבדל יש בין שבאותה שעה הוא מתבטל מתלמוד-תורה או שאינו מתבטל? ואם בהצלת נפש אחת כך, בהצלת רבבות אלפי ישראל על אחת כמה וכמה!

... כל העם בארץ ובתפוצות, באין הבדל חוגים וסוגים, מפלגות וכתות, מאשר ומקיים בהתלהבות ובמסירות נפש את ההשתתפות במלחמת התגוננות זו שכפו עלינו. כולם מבינים היטב כי אין תקומה ח"ו לישוב בארץ ולשארית הפליטה בגולה מבלעדי מדינה עצמאית בארצנו, שתקלוט בזרועות פתוחות את אחינו השותפים דם, הנעים ונדים באדמת הגולה, הבוררת מתחת לרגלם.

וה' הוא יודע וישראל הוא ידע ואף כל העולם יודעים, שלא אנחנו מתקיפים ולא אנחנו רוצים במלחמה, לא אנחנו ששים לקראת קרב ולא אנחנו פנינו מועדות לשפך דם. אבל אם מתנפלים עלינו בחמת רצח, חובתנו, חובת כל העם, להציל את עצמנו ואת עמנו – גנון והציל. והרי אתם, גאונינו וגדולינו, רובכם מודים בנחיצותה ההכרחית של מלחמת מצוה זו בכלל, ולפיכך הקדימו רבים מכם בהכרזותיהם דברי ברכה ועידוד לבחורינו היקרים העומדים במערכה. ובכך אפוא עליכם לזרז אף את חכמי התורה, המוכשרים מבחינת הגיל והגוף להשתתף במערכה, לעשות כן. האחיכם יצאו למלחמה, ואתם תשבו פה?

מבחינה מעשית יש אולי חשש שהישיבות יתרוקנו בעזוב רוב התלמידים את מוסדות האולפנא, ותורה מה תהא עליה. אבל לשם כך יש להיכנס במשא ומתן עם מוסדות הגיוס על הסדרים מעשיים ידועים, ותמיד אפשר למצא את הדרך להקלות ולהגבלות. עד כמה שידוע לי, הייתה נכונות כזאת מצד אותם המוסדות. אבל להחליט באופן פסקני לבלי להשתתף כלל ועיקר, לא להירשם ולא להיפקד, ולא ולא ולא – זו מנין לכם?

רבים מבני הישיבות מקדשים את השם, עוברים במערכת המלחמה, בגיוס ובמשמר ובכל אשר יידרש. באחת ידם מדפדפים בגוילים ובאותיות של התורה והתלמוד ואחת מחזקת השלח והרמחים והמגנים והקשתות והשריונים. רוחם איתנה ומרוחם משפיעים הם על שורות הצבא על בחורי חיל המגן, רוח האמונה, רוח התורה והמצווה. כלום לא מחובתכם, מרנן ורבנן, לעודדם ולאמצם ולהשפיע על אחרים שילכו בדרכם?

דעת התורה? הנה היא, פשוטה וברורה: והזריז (בהצלת נפשות) הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית-דין" (יומא, פ"ד ב', וראה רמב"ם מלכים, פ"ה ה"ב)! "כי ד' אלקיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם!" ("לשאלת הגיוס של בני הישיבות", 'הצופה', כ"ה סיון תש"ח, עמ' 4, ובחוברת מיוחדת מאת "אחד הרבנים". נדפסה מחדש ב"ספר הראל" – צבאות ישראלית באספקלריא תורנית, עמ' 374-370, תש"ס).

"ודאי שהחיוב מוטל על כל אחד מישראל"

הרב עובדיה הדאיה (תר"ן-תשכ"ט)

חבר ביה"ד הגדול וראש ישיבת המקובלים "בית אל", מח"ס "ישכיל עבדי"

שאלה מעניינת נשאל הרב הדאיה, בעניין ההתנדבות לשירות בצה"ל וזו לשונה: "שאלה: איש שהוא נתין זר, שפטור מעבודת הצבא, ברצונו לדעת, אם יש חיוב צבא מהתורה במדינה ישראל אז הוא יתנדב.

זאת אשיב בס"ד: א. הנה בעיקר היסוד אם יש למדינת ישראל דינא דמלכותא דינא¹⁵, מבחינת ההלכה, כבר דיברנו בזה בשו"ת ישכיל-עבדי (ח"ו חו"מ סי' כ"ח), ואחרי משא ומתן בהלכה בכל דברי הראשונים והאחרונים זאת הלכה העלינו בסוף דברינו, א. דינא דמלכותא דינא נאמר בין במלכי אומות העולם, בין במלכי ישראל, ב. דינא דמלכותא דינא נאמר גם במקום שאין מלך, רק שר ומושל, או בית הנבחרים... ג. הרי זה מפורש, כי כל ענין של שמירה, חומה וכדומה, כל בני העיר חייבים לתת לשמור על העיר, חוץ מהתלמידי חכמים שתורתם משמרתן... ד. וכל זה נאמר, בזמן שכל עם ישראל, מתגורר בארצות נכר, תחת שלטון זרים שאז כל שמירת העיר היא מוטלת על בעלי השלטון, שהם האחראים על שמירת העיר ובכל זאת, מצד דינא דמלכותא דינא, אנו מחייבים את עצמינו לעזור להשלטונות בשביל שמירת עצמינו גם כן, ומטילים על כל בני העיר, המס השייך לזה אם לפי ממון אם לפי נפשות, כל דבר כדינו, ואם כן הדברים, קל וחומר שעתה זכינו, להיות לנו מדינה משלנו, תחת שלטון עצמינו, ואנו מוקפים מהאויב מכל צד, ודאי שהחיוב מוטל על כל אחד מישראל, באין הבדל נתין לנתין, שהלא זה לטובת הכלל והפרט, וכל היושב במדינה, ומתגורר בה, הוא חייב לשמור על עצמו, ועל חבריו, כי אם כל אחד ישב בחיבוק ידיים בטענות שונות, הרי מביא אסון על עצמו ולכל בני המדינה, שאם אין תגבורת מספיקה נגד האויב, הרי כל המדינה, היא בסכנה ח"ו,

ועל כן, זה שהוא מתנדב לשירות הצבא, לשמור על המדינה, ולעמוד נגד האויב שלא יבוא ולא יהיה, הרי זה טובת עצמו, והנה שכרו אתו ופעולתו לפניו, בבחינת כל המציל נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, ועל אחת כמה וכמה, מאות אלפי נפשות,

15. אודות דין זה ומקורותיו ראה בפרק "המלמד ידי לקרב" – היסודות ההלכתיים של מלחמת מצוה בזמן הזה, סע' 8.

המתיישבים במדינה ובפרט שאנו מתי מעט, נגד כמה מניינים המקיפים אותנו מסביב, ודאי דכל איש ואיש נוסף המשתתף לעזור בשמירה, הרי הוא בבחינת חיוני למדינה. ה. לאור כל האמור, הרי זה הבא בשאלה, שהתנוצץ רוח טהרה בקרבו להתנדב, לשירות הצבא במדינה, הרי זה מחובתו, מצד התורה וההלכה, ועליו תבוא ברכת טוב אמן, אמנם תנאי קודם למעשה דעליו להיזהר לשמור עצמו שלא יבוא לידי מכשול מאיסורים שונים ח"ו אם לא במקום שיש צורך בפיקוח נפש וכדומה, והבא ליטהר מסייעים אותו מהשמים יותר (ישכיל עבדי, ח"ז, או"ח סי' מד', שאלה יד').

"הרי אין לך מצוה יותר גדולה מזו"

"ולכן עם שאנו רואים בחוש לכמה מהמתפרצים והפושעים בארץ ישראל, הרי מצוה זו של חיבת הארץ וריבוי הישוב שמתרבה על ידם בהחייאת השממה, וריבוי הבניינים, שבהם מתיישבים כמה וכמה עולים חדשים החרדים על דבר ה' ומקימים בתי כנסיות ובתי מדרשות בכל אתר ואתר, הרי בזה לוקחים חלק גם אלה שאין להם יד ושם בתורה ובמצות, כי הרי עם ישראל כולו בבחינת גוף אחד, ואין לך אדם מישראל שאין לו חלק בתורה ובמצות שעושה חברו, והרי מצוה זו כדאה להגן עליהם להיות להם שארית בארץ... ובפרט לפי מה שהסברנו דכל אלה הישובים שנעשו ע"י אלה החופשים ומתיישבים בהם אנשים דתיים שעוסקים בתורה ובמצות, הרי מזה עצמו כבר מגיע להם חלק גם כן, ובפרט כאשר הולכים למלחמה נגד האויב להגן על הארץ ועל יושביה, הרי אין לך מצוה יותר גדולה מזו ויש בה כדי להכריע את הכף לטובה, וזה תלוי בשיקול אל דעות שלפעמים מצוה אחת מכריעה כנגד כמה אלפי עבירות... (מתוך הקדמתו לחלק חמישי של שו"ת ישכיל עבדי').

משמעות רוחנית לניצחונות צה"ל במלחמת ששת הימים

"... תקותינו שהכיבוש ימשך הלאה, אל לנו לוותר אפילו שעל אחד, כל הזמן שהיתה כבושה ע"י לא בני ברית היתה השכינה בגלות עשוקה בידי האויבים, בפרט כל מקומות הקודש, מקומות הצדיקים הקרויים חיים הם היו בצער גדול על שהיו עשוקים ממש בין הסט"א, עתה שנפדו ונכנסו לגבול הקדושה, אסור לנו להוציא אותם מגבול הקדושה ולהחזיר השכינה בגלות ח"ו, ולתת להם חניה בארץ, ולעבור על לא תחנם, ה' עמנו אל תיראום, אפילו על אי סיני לא לוותר..." (מתוך מכתב לרב שלמה גורן מיום ב' מנחם אב תשכ"ז, נדפס בספרנו 'המחזיר שכינתו לציון', כרך ג', הוצאת תנועת המזרחי העולמית, תשע"ז).

"שמירת הגבול הוא בוודאי עניין פיקוח נפש"

הרב משה פיינשטיין (תרנ"ה-תשמ"ו)

ראש מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל בארה"ב, מח"ס "אגרות משה"

"שמירת הגבול הוא בוודאי ענין פיקוח נפש"¹⁶

הרב פיינשטיין מדמה סיוור ביטחוני בגי'פ צה"לי להליכת עדי קידוש החודש שהלכו בדרך לבית דין, ששניהם נחשבים לדבר מצווה, ולדעתו, בסיוור זה יש אף דין פיקוח נפש.

"בע"ה יום א' כ"ה שבט שדמ"ת¹⁷. מעלת כבוד נכדנו היקר והחביב לנו מהר"ר אברהם יצחק אורן שליט"א שלום וברכה לעולם. בדבר מי שעובד בצבא בשעת שלום והוא משומרי הגבול בסמוך להערביים, ונוסעים ברכב (מאשין) האינשי הצריכין ליסע בשביל שמירת הגבול, אם יכולין ליקח עמם ברכב אוכלין ומשקין לצורכם כשיצטרכו ליסע בשבת, ואיזה ספרים ללמוד. והנסיעה היא ליותר מי"ב מיל שאסור מדאורייתא לצאת בשבת.

תשובה: הנה ספרים וודאי אסור, אף לא סידורים לתפילה... ובדבר אוכלין ומשקין – כשהוא לזמן גדול שיצטרכו למזונות בדרך, הנה איתא בר"ה דף כ"ב ע"א במתני' שבסוף פרק ראשון, במי שראה את החודש שבהיתה דרך רחוקה לוקחין בידם מזונות שעל מהלך לילה ויום מחללין את השבת ויוצאין לעדות החודש. ואם כן, גם כאן שמצד שמירת הגבול הוא בוודאי עניין פיקוח נפש, ורשאיין לילך ברכב, אף שיש איסור הבערה ואיסור חוץ לתחום, שגם כן רשאיין ליקח עמם מזונות, אף שיהא וודאי כובד ויתבער על ידי זה יותר דלק, אף שיעשה על ידי זה מלאכת הבערה יותר מנסיעתם בעצמן. והוא אף שליכא חשש פיקוח נפש כשלא יהיה להם אוכלין לזמן הנסיעה... על כל פנים, לדינא באלו שנוסעים ברכב לשמירת הגבול רשאיין ליקח אוכלין ומשקין עמם ברכב, אבל לא ספרים ושאר דברים. ואם הולכין ברכב רק לזמן קצר, היינו פחות מהפסק שבין אכילה

16. "חלק מנכדיו של הגאון רבי משה פיינשטיין עלו לישראל והקימו בה בתים של תורה... בתשובות שהשיב לנכדו ניתן להרגיש את נחת הרוח והאהבה שיש לו נכד הטורח ללמוד תורה תוך כדי סיוור ביטחון בשבת, והוא רוצה לדעת כיצד לנהוג בספרי קודש ומזון מבחינת הלכות תחום שבת" – הרב ארי יצחק שבט, להרים את הדגל, עמ' 36, ירושלים, תשע"ד.

17. שנת תשמ"ד (1984).

לאכילה כשיאכלו עתה, יש להם לאכול כאן ולא ליקח עמם מזונות (ועי' עוד בעניין זה לקמן סימן ל'). זקנך אוהבך בלב ונפש, משה פיינשטיין" (שו"ת אגרות-משה, אורח חיים, חלק ה', סימן כו').

"עניין צבא ההגנה – הוא עניין גדול":

הערכה לחיילי צה"ל לצד הכרה בעדיפות לימוד בישיבה גבוהה על פני השירות בצבא

"אם ללמוד תורה בישיבה או להתגייס לצבא?"

בע"ה, עש"ק י"ז סיון תשמ"א. מעלת כבוד התלמידים החשובים מישיבת נתיבי-מאיר בירושלים, מר דניאל קראוס נ"י ומר עפר טויבר נ"י. הנה אף שעניין צבא ההגנה הוא ענין גדול, אבל עניין לימוד התורה ללומדי תורה עוד יותר גדול גם מלהגין על המדינה כמפורש פ"א דבבא בתרא ח' ע"א: "הכל לאגלי גפא (לשערי חומות העיר להציב בהן דלתות – רש"י) אפילו מיתמי אבל רבנן לא צריכי נטירותא". וכנראה שהממשלה הכירה גם כן את זה, ומי שלומד בישיבה גדולה ועוסק בתורה פטור מענייני חיובי הצבא. ולכן ודאי מי שיש לו תשוקה ללימוד התורה ולהיעשות גדול בתורה ובהוראה וביראת שמים, יש לו לילך לישיבות הגדולות, ויהיה ברכה לכלל ישראל והגנה גדולה לכל ישראל. והנני המברך אתכם להתגדל בתורה וביראה לתפארת בישראל" (שו"ת אגרות-משה, יורה-דעה, חלק ד', סימן לג).

בעניין הגדרת מלחמת מצווה כיום, סובר הרב פיינשטיין שיש צורך לשם כך בסנהדרין וב'אורים ותומים'¹⁸, אך גם לדעתו, מלחמת הצלה מותרת גם בזמן הזה. עולה מתשובתו המפורסמת בעניין זה:

"כ"ה תשרי תשל"ט. מעלת כבוד ידידי הרב הגאון מוהר"ר נחום טרעבניק שליט"א אב"ד ור"מ בכפר חב"ד א"י. הנה כמדומני שידוע דרכי לכבוד תורתו הרב, אשר איני ממנהג להשיב אף להשואלים אותי ולדברים שלא נשאלתי לא שייך כלל שאשיב אף שהיה זה שאלה פרטית בדיני איסור והיתר וכל תשובותיי אף להשואלים אותי היו רק בעניינים פרטיים שנוגע להיחיד ששאל אותי ודווקא כשלא היתה פגיעה לאיזה רב, ושאלה

18. עיין לקמן בדברי הרב טכורש והרב אהרנברג שחלקו על שיטה זו. הרחבה הלכתית בסוגיית שלילת הצורך באורים ותומים ובסנהדרין על מנת להוציא למלחמה בזמן הזה, במאמרו של הרב יהודה זולדן, יציאה למלחמת רשות ומצוה בזמן הזה, בספרו: מלכות יהודה וישראל, עמ' 271-283, מרכז שפירא תשס"ב. וראה עוד במשיב מלחמה, א, עמ' קו-קלח. עמוד הימיני, עמ' קמז-קנד, קפה. ציץ אליעזר, יט, סי' מו, כ, סי' מג.

כללית לא השבתי מעולם לא בכתב ולא בעל פה, ואולי שמעו ממני מה שאמרתי לתלמידי מה שאני סובר שעניין מלחמה כיון שנוגע לפקוח נפש צריך ציווי מיוחד ואורים ותומים¹⁹ וסנהדרין אף במלחמת מצוה כמלחמת עמלק ומוכרח זה מהא דדוד ושלמה וכל מלכים הצדיקים לא יצאו להלחם בעמלק, וזה דבר ברור ומוכרח שלא שייך לפלוג על זה, ורק כשנפלו העכו"ם על ישראל כהא דאנטיוכוס מלך יון וכדומה דהוא להצלה עשו מלחמה בבית שני, ולא דנתי כלום אף לא במחשבה איך להכריע כי לא שייך שישאלו ממני מי שבידם במלכות השולטת בא"י עניינים אלו והיה עצם הנידון לפני בזה רק לבטלה וגם לא ברור לפני איך לדון וכל שכן שלא שייך לפני להשיב, שלכן אנו בטוחים רק על השי"ת שהכל הוא רק בידו ומתפללים אליו שירחם עלינו ועל כל ישראל ויהיה הכל לטובה וגם ישלח לנו בקרוב משיח צדקנו. והנני ידידו ואוהבו בלב ונפש, משה פיינשטיין" (שו"ת אגרות משה, חושן משפט, חלק ב, סימן עח).

8

"מלחמת מצוה ממש"

הרב כתריאל פישל טכורש (תרנ"ז-תשל"ט)

חבר מועצת הרה"ר ויו"ר חבר הרבנים

לדעת הרב טכורש, המסתמך על דברי הראי"ה קוק, מלחמותינו הן מלחמות מצוה ובמצב המיוחד שלנו כיום אין צורך בנביא או בקבלת רשות מבית דין על מנת לצאת להילחם, וכפי שכתב לאחר מלחמת השחרור: "... ועכשיו נדון נא בעניין המלחמה שלנו כאן בארץ, עם קימום מדינתנו היקרה, איזה שם נקרא לה, אם היא היתה מלחמת רשות מצוה או חובה. והנה המלחמה הזאת שני פנים לה: א. היינו צריכים ומוכרחים להתגונן מפני אויבים עריצים, תוקפים, מסתערים ופולשים, מצפון ומדרום, וארצנו היתה באמת בחזקת סכנה,

19. כתב הרמב"ן (ספר המצוות, שכחת הלאוין): "שייראה לי שמצוה על המלך או על השופט ומי שהעם ברשותו להוציאם לצבא במלחמת רשות או מצוה להיות שואל באורים ותומים ועל פיהם יתנהג בעניינם, והוא אמרו ית' (פנחס כז) 'ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו ועל פיו יבואו הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה'. יצוה ביהושע שהוא המושל הראשון אשר הוא פקיד על העדה שישאל בעניינם באורים ותומים ועל פי משפטם יוציאם ויביאם וכן בכל השופטים והמלכים לדורות."

עם התגברות, חלילה, כוחות האויבים מסביב, ומבחינה זו, הרי היתה מלחמה זו מסוג של "עזרת ישראל מיד צר". מיד צרים שקמו עלינו לכלותינו. ואף על פי שבעבר היו גם מלחמות מסוג זה, על פי נביא... כהיום הזה, שאין לנו לא כהן ונביא, ולא מלך וסנהדרין, הרי המלחמה הזאת היתה הכרחית מבחינת הצלת נפשות והצלת הארץ והאומה.

וכן כתב רב גאון כהמורא"י קוק זצ"ל בתשובותיו (משפט כהן, הלכות מלכים, סי' צו) וזו לשונו: "שהרי הדבר מוסבר, משום דבר גדול כזה, הצלת כלל ישראל, שליחותיהו קעבדינן, כמו שכתב התוס' (גיטין פ"ח ע"ב ד"ה במלתא) וכן "מלחמת מצוה" לענ"ד, אין ללמוד כלל, דעל כרחך ענייני הכלל דמלחמות יוצאים מכלל זה, ד'וחי בהם', ומלחמה והלכות צבור שאני". עיין שם.

ויותר מזה, אומר שם, במלחמת החשמונאים, שמפני שזו היתה מלחמה נגד השמד ושעת הגזירה של היונים "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך"..." אין מה לשאול כלל, שהרי גם על מצוה קלה יהרג ואל יעבור, ואיך לא תהיה רשות וגם חובה, להתחזק במלחמה, כדי לבטל את כוח השמד ולהעמיד את כללות הדת על תלה", יעוין שם...

וברור איפה לפי זה שגם המלחמה שלנו שעברנו עליה, בעזרת אלקי ציון בהצלחה, היתה מלחמת מצוה ממש, שהרי היתה כאן מלחמת השמדה בשני המובנים יחד, כפי שקוו הפולשים, בתמיכת ממלכה אדירה, ואם כן, זהו בבחינת הצלת נפשות ופקוח נפש האומה ממש, ואם כן, ממילא לא צריכים מלך, ובית דין, לשם ארגון המלחמה הזאת וניהולה.

אולם, יש לדון בנוגע לסוג שני של מלחמה, אחרי שיצאנו בעזרת השם, מסכנת ההשמדה, ואנחנו עברנו ליוזמת ההסתערות, והצלחנו בע"ה לכבוש שטחים נוספים, מצפון הגליל המערבי, ומדרום, בנגב עד לאילת על הים סוף. והרי הסוג הזה חורג ממסגרת של "עזרת ישראל מיד צר", אלא זו מלחמת כיבוש ממש, כבשנו את חלקי הארץ ההיסטוריים שלנו – אם זה בגדר מלחמת מצוה ויוצאים עליה בלי כהן ובית דין... וכן כל כיוצא בזה יש להסתפק, איך הדין בקשר לכיבוש זה לקידוש הארץ שלא על פי בית דין או מלך...

ולפיכך, עדיין אנו צריכים למודעי, לדברי מרן הגאון כמהורי"א קוק זצ"ל בספרו (משפט כהן, הלכות מלכים, סי' צו) שאגב אריכות גדולה וממצה כותב: "וחוץ מזה נראים הדברים שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם גם כן מה שנוגע למצב הכלל של האומה, חוזרים אלה הזכויות של המשפטים לידי האומה בכללה", ומוסיף: "אבל כשמתמנה מנהיג האומה בסגנון מלכותי, על פי דעת הכלל ודעת בית דין, ודאי עומד הוא במקום מלך, לענייני משפטי המלוכה, הנוגעים להנהגת הכלל", והדברים נוקבים וקולעים. והסברא נותנת כך, שכיון שכל סמכות המלך, היא על ידי רוב ישראל, אם כן במקרה שאין מלך, אז שוב חוזרת הסמכות של כוח המלכות לרוב הצבור הממנה את המלך.

ויוצא מזה, שכהיום הזה, בתקופה רבת הפלא שאנו חיים בה, שזכינו למדינת ישראל, ויש לנו סמכות משפטית של מדינה עצמאית, ושל כנסת נבחרת על ידי תושבי המדינה, הרי דין הצבור הזה ובאי כוחו הנבחרים, כדין מלך ממש, וממילא יכולים להכריז על כיבושים, להחזקת ארצנו הקדושה בגבולותיה המסומנים בתורתנו הקדושה, והדברים ברורים" ("מלחמת רשות, מצוה או חובה", "התורה והמדינה", ב', אות ו', עמ' צ"ח, אייר תש"י).

9

"שהיא מלחמת מצוה כמו שביארנו"

הרב יהושע מנחם אהרנברג (תרס"ה-תשל"ז)

אב"ד בת"א, מח"ס "דבר יהושע"

חילוק יסודי בין שני אופני יציאה למלחמה בימינו:

"אף על פי שאמרו 'אין מוציאים למלחמת רשות אלא על פי מלך ובית דין של ע"א [71] וכהן גדול באורים ותומים' – זה דוקא כשהמלחמה היא כדי לכבש עיירות, אבל כשכבר כבשו ובאים האומות להוציא מידם אין צריך כל הנ"ל, שהיא מלחמת מצוה כמו שביארנו, וכל שכן עזרת ישראל מיד צר. ובתשובה אחרת ביארתי שממשלת ישראל דינה כמלך, כמו שכתב הרמב"ן בספר המצות בתוספותיו למנין מצות ל"ת [יז] ד"ה ואתה אם תבין וכו', שהמצוה על המלך או על השופט או מי שהעם ברשותו להוציאם בצבא למלחמת הרשות, וכ"מ ברמב"ם הל' כלי המקדש פ"י הי"ב, עיי"ש. והרי ממשלת ישראל העם ברשותה להוציאם בצבא, וסנהדרין של ע"א צריך רק אם צריכין להוציאם בעל כרחן – אין יכולין לכוף את הדבר שיסכנו את נפשם רק על ידי סנהדרין, אבל אם הצבור נענה לקריאת הממשלה ברצון אין צריך סנהדרין וכהן גדול שישאל באורים ותומים, אף על פי שהיא מצוה לדורות, כמ"ש הרמב"ן שם, מכל מקום זה דוקא כשיש אורים ותומים, אבל אם אין אורים ותומים או אין אדם שראוי לשאל באורים ותומים, אינו מעכב ללחום מפילו מלחמת הרשות²⁰, תדע דהא [=שהרי] החשמונאים עשו מלחמות לגרש את היוונים מן הארץ אף על פי שלא היו יכולין לשאל באורים ותומים כמו שכתב הרמב"ם בפ"י מכלי המקדש ה"ו²¹ (שו"ת דבר יהושע ח"ב סי' מח').

20. דבריו יכולים לשמש כמענה אפשרי לשיטת האגרות משה' שראינו לעיל.

21. שבבית שני לא היו אורים ותומים.

"חג העצמאות – מצוה רבה וקרוב לומר שהיא מדאורייתא"

"בדבר השאלה שנתעוררה על דבר דחייתם של מקצת דיני אבלות הנהוגים בימי הספירה מפני חג העצמאות שהוכרז ליום ה' אייר. אם כי למעשה לא אדון אנכי בדבר זה הנתון בידי רבותינו הרבנות הראשית לארץ ישראל שליט"א, ולא לסור מכפי התורה אשר יורונו, בכל זאת הרשות נתונה לפלפל בהלכה זו, ואמרתי לבאר תחילה שורש המצוה לעשות יו"ט ביום שנעשה בו נס והאם יו"ט זה שאנו עושין בה' באייר מצוה יש בו. והנלענ"ד שהיא מצוה רבה וקרוב לומר שהיא מדאורייתא..." (בירורי הלכה בקשר עם חג העצמאות, הלכות יום העצמאות, הרב נחום רקובר, עמ' כה', וראה 'דבר יהושע', ח"ב, סי' צ'-צא'. ובשנתון 'תחומין', תשמ"ט, כרך י', עמ' 26-33).

10

"חיוב של מלחמת מצוה"

הרב אליעזר יהודה וולדנברג (תרע"ו-תשס"ז)

חבר ביה"ד הגדול, מח"ס "ציץ אליעזר", "הלכות מדינה"

הסמכות להוצאת האומה למלחמה מסורה בידי ראש הממשלה:
"בזמן שאין מלך, מסור הכח הזה של הכרזת מלחמה בידי ההנהגה המושלת שנבחרה על ידי העם לשם ניהול ענייניה הכלליים-הצבאיים או בידי מנהיגי-האומה שנתמנו לכל צרכיה בסגנון ממלכתי על פי דעת הכלל ודעת בית דין קרי ראש ממשלה" (הלכות מדינה, ח"ב, עמ' קכד).

מצבנו כעת מוגדר כמלחמת מצוה

"... שנית, יש לומר, שלפי המצב העכשווי שהמדינה נמצאת בו, שזה עתה יצאה כמעט מחיתוליה והיא מוקפת מסביב אויבים מושבעים הרוצים לבלעותה חלילה, מוטלת חובה מיוחדת של החלצו חושים, למהר לעלות ארצה ולבוא לעזרת ישראל מיד צר הבא עליהם, שנובע מחיוב של מלחמת מצוה, כנפסק ברמב"ם הל' מלכים פרק ה' ה"א, וכל כוח עולה מאורגן וגם בלתי מאורגן מסייע לכך מבחינת מה במישורין או בעקיפין, כמובן" (צי"א, חלק ז סימן מח – קונטרס אורחות המשפטים, פרק יב').

מלחמה בשבת

"יוצא לפי פסקו זה של הטור שפוסק שבמלחמת מצוה מותר להתחיל אפילו בשבת, שבמלחמת ארץ ישראל של זמנינו שאנו נלחמים עם הערבים על כיבוש הארץ אחרי

ההכרה החלקית של אומות העולם בזכותינו בארצנו, צריכה המלחמה הזאת להיות מותרת אפילו להתחיל בשבת אם ההתקפה באה לשם כיבוש (הלכות מדינה חלק ב, שער י, פרק ג, רנט-רס, רסב, תשי"ג ועי' צי"א, ח"ג סי' פב).

מעמד כיבושי צה"ל במלחמת ששת הימים בהלכה (ציץ אליעזר חלק י' סימן א)

"בחסד ד' עלינו וברחמיו הגדולים זכינו לחזות לאחרונה עין בעין בשוב ד' ציון והחזרת ארץ נחלתו לעם קדשו. ממש כחולמים היינו על הגאולה ועל התמורה לראות איך שבמשך ימים ספורים קוים בנו ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם... כפי שהבאנו לעיל, מצריך הרמב"ם לכיבוש שטחים מחוץ לגבולות ישראל שיהא זה גם על פי בית דין... אלא דעדיין יש להסתפק בגוונא (באופן) שהגוים המה המתקיפים, ומתוך מלחמת הגנה מתקיפים אותם חזרה, וכובשים רבים משטחיהם לאחר שכבשו כל ארץ ישראל, דאזי הא הרי זה מלחמת מצוה... במלחמת מצוה הא הרי אינו צריך ליטול בה רשות בית דין, כנפסק ברמב"ם שם (מלכים ה, ב), ואם כן, צריך תו (עוד) להועיל כיבוש רבים בזה גם כשלא היה על פי סנהדרין, בהיות ונטילת רשות מסנהדרין שצריכים בזה היא לא בגלל עצם קדושת הכיבוש, כי אם בגלל היציאה למלחמה דאחרת אסורה היא, וממילא אי עביד לא מהני (אם יצאו למלחמה אסורה לא הועילו כיבושיהם להוסיף על קדושת הארץ)... אבל כשמותרת היא היציאה כבגוונא הנ"ל, תו צריך ממילא לחול על הכיבוש קדושה כדינא דכיבוש רבים... כותב בזה גם הגאון מקארלין ז"ל בקונטרס השביעית, שמבאר שם דלאחר שייכבשו הארץ ויתיישבו עליה כל ישראל בתור מושלי הארץ, כל מה שכובשים מתקדש בקדושת הארץ... גם כשלא היה על פי סנהדרין...

יש עדנה גורם מעכב נוסף כדי שיקרא כיבוש רבים, משום דהא התנאי של כיבוש רבים הוא גם שיהא זה על ידי מלך או נביא, ובימינו אין לנו לא מלך ולא נביא. אך גם לזה נוכל למצוא מזור, על פי מה שכותב לבאר לנו הגאון הגראי"ה קוק ז"ל במשפט כהן סימן קמ"ד בדברו על מלחמות החשמונאים כנגד חיילות סוריא בלא מלך, והוא, דנראים הדברים שבזמן שאין מלך ודאי גם שופטים מוסמכים ונשיאים כלליים במקום מלך הם עומדים... ויעוין בספרי, הלכות מדינה (ח"א, שער ג', פ"ה), שהארכתי להוכיח ולבסס דעת כהן יפה זאת עיין שם ואם כן, גם בימינו הנשיא והממשלה והכנסת וכו' (על כל מגרעותיהם בשטח הדת, ואשר ברור שבנוגע לדת אין להחלטותיהם נגדו כל תוקף שהוא) שנבחרו מדעת רוב ישראל היושבים על אדמתם, ואשר המה גם יותר מס' ריבוא,

במקום מלך הם עומדים בכל הנוגע למצב הכללי של האומה הדרושים לשעתם ולמעמד העולם, כדברי המשפט כהן שם, ובפרט בנוגע לצבא הכיבוש²² ומפקדיהם שפועלים על דעת כל יושבי הארץ (מלבד מיעוט שאינו ניכר שבטל ברובא דרובא) ועל צבאותיהם נמנים עשרות אלפי אנשי צבא יראים ושלימים וכבשו את השטחים יד ביד עם כל אנשי הצבא על כל סוגיהם וראשיהם (צ"א, חלק י', סי' א, סוף אות יד')..."

"ולמעשה, מלאה הארץ גם דעת ה' ומאות אלפים מישראל נאמנים לתורת סיני ולכם רד עם אל ורבבות מהם ממיתים את עצמם באהלה של תורה ומקיימים במסירות נפש מצוה קלה כבחמורה באופן שאך מעטים המה לפי הערך הכופרים שנכרתה האמונה מהם (הגם שמאיך מהם ומהמונם האוחזים בהגה ההנהגה... כך בודאי גלוי וידוע לפניו יתברך זכויות מיוחדות שיש להם גם בזמנינו ועשה על כן הנסים הגדולים על ידיהם. דאם לא כן, אין הקדוש ברוך הוא עושה בדרך כלל נסים ע"י רשעים מזידים²³... וכולם יחד הרי נצבו כנגד ונלחמו שלובי זרוע בשחרור השטחים מידי אויבינו בנפש שקמו עלינו. ועוד זאת, כפי התיאורים הנאמנים נתעוררה בימי הכיבוש להבת אש האמונה באלקים חיים גם בלכם של הרחוקים וכולם האמינו בה' ובמשה עבדו"²⁴ (צ"א, חלק י' סימן א', סוף אות מב').

11

"מלחמת מצוה לכל דבר"

הרב שלמה גורן (תרע"ח-תשנ"ה)

הרב הראשי לישראל ומייסד הרבנות הצבאית הראשית, מח"ס "משיב מלחמה"

מלחמת מצוה

מלחמות ישראל בזמן הזה לאור ההלכה:

22. ביטוי שהרב וולדינברג היה הראשון להשתמש בו, וכוונתו: צבא שחייליו מקיימים מצוות יישוב ארץ ישראל ע"י כיבוש והורשה.
23. בדברים אלו ביקש הציץ־אליעזר להשיב תשובה לחסידי סאטמר אשר ערערו על המשמעויות האמוניות הכבירות של מלחמת ששת הימים. להרחבה ראה בספרנו המחזיר שכינתו לציון, כרך א', קונטרס "הוא ותמורתו יהיה קודש", תשע"ז.
24. ועל כן סובר הציץ־אליעזר שיש משמעות הלכתית לכיבושי צה"ל, ואינם נחשבים "כיבוש יחיד" אלא כיבוש רבים על המשמעויות ההלכתיות של הדבר.

"... כל שהמשטר בארץ אינו מלוכני, אלא יהודי עצמאי, בין בזמן הזה ובין בזמן הבית, מקבל השלטון לפי התורה את כל הסמכויות של המלך לניהול מלחמות מצוה... וכן העלה במפורש מרן הגרא"י הכהן קוק זצ"ל בספרו "משפט כהן" סימן קמד' פסקה ב... ברור איפוא, שאין צורך לא במלך ולא בכהן גדול ולא בסנהדרין לניהול מלחמת מצוה, גם כשהמלחמה יזומה על ידינו אלא שמגמתה הגנה ועזרת ישראל מיד צר... מסקנות: מלחמת מצוה הנוהגת בזמן הזה, היא מלחמת מגן הכוללת מלחמת מנע לדעת הרמב"ם ביד החזקה, גם כשאין אנו מותקפים ע"י האויב, אלא היוזמה בידינו. על אף היותה תלויה במלך היא נוהגת בזמן הזה, משום שכל דבר שבהנהגת הכלל התלוי לפי ההלכה במלך, אין הכוונה למלך ממש, כי אם לשלטון יהודי עצמאי השולט לפי גיוני מלכות הקיימים בארץ ישראל. לכן עם תקומת מדינת ישראל וכינון שלטון ישראל בארצו, דינה של ממשלה זו כמלכות לפי התורה, ורשאית לנהל מלחמות נגד אויבים לדעת הרמב"ם... (משיב מלחמה, ח"א, סי' ג').

מכל האמור יוצא שלדעת הרמב"ם יתכן בזמן הזה רק סוג אחד של מלחמת מצוה, והוא עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם. וכבר הוכחנו עפ"י המאירי שאין זה אלא כאשר כבר באו הנכרים עלינו, אז נחשבת העזרה שלנו כמלחמת מצוה. אבל לדעת הרמב"ן כל מלחמה לכיבוש הארץ ויישובה על ידינו בכל דור ובכל עת וגם בזמן הזה נחשבת היא כמלחמת מצוה לכל דבר²⁵. אלא שגם לדעת הרמב"ם יתכן שאם עדיין לא באו האויבים עלינו, אלא שחוששים שמא יבואו, יכולה מלחמת מנע שלנו להיחשב גם היא כמלחמת מצוה, לפי שיטת האור זרוע שכתב על עכו"ם שצרו על עיירות ישראל בעירובין (מ"ה א) שאפי" לא באו עדיין אלא שרוצים לבוא דינם כאילו באו, ובעיר הסמוכה לספר יוצאים עליהם בכלי זין ומחללים עליהם את השבת, כמו שהביא משמו לדינא הרמ"א באו"ח סי' שכ"ט סעיף ו' בהג"ה. ועדיף מזה כתוב באור זרוע עצמו בהל' שבת סימן י"ג על המשנה לא בשריון וכו'" (מחניים, ס"ט).

"והרי הצבא שלנו שתפקידו הגנה וביטחון החיים, הרכוש והשטח, כל פעולותיו מכוונות לעזרת ישראל מיד צר לשיטת הרמב"ם וכל סיעתו נחשבות כמלחמת מצוה" (משיב מלחמה, ח"ב, עמ' תמט', ירושלים תשנ"ד).

25. וראה הרחבה בדברי הרב גורן בביאור שיטת הרמב"ן בעניין מלחמת מצוה בזמן הזה במשיב מלחמה, ח"ג, סימן ו', מלחמת מצוה ומלחמת רשות, במאמרו: מצות ישוב ארץ ישראל בזמן הזה, בתוך: משנת המדינה, עמ' 11-31, מהדורת תשנ"ט, ובמאמרו: אדמת הקודש ופיקוח נפש מנקודת מבט ההלכה, תורת המדינה, עמ' 18-24, מהדורת תשע"א.

"לא תעמוד על דם רעך"

"אבל נוסף על כך כבר בררנו שישנה חובה נוספת מן התורה על כל איש מישראל לעזור לישראל הנתונים בצרה ובמצוקה מטעם "לא תעמוד על דם רעך", האמור בפרשת קדושים (ויקרא י"ט ט"ז), שבא להזהיר "אם ראית טובע בנהר או לסטים באים עליו או חיה רעה באה עליו חייב אתה להצילו בנפשו." כאמור בתורת כהנים וכפי שנתברר לעיל. חובה זו חלה על כל איש מישראל שבכוחו לעזור לישראל במלחמתו נגד אויביו, ולעניין חובה זו אין הבדל בין מלחמת מצווה למלחמת הרשות כי בכל מקום שאיש מישראל או ציבור שלם נתון בצרה מוטלת חובה על כל אחד לעזור להם בכל האמצעים העומדים לרשותו, ואין כל סיבה הפוטרת מישהו מקיום מצווה קדושה זו. נמצינו למדים שגם הפטורים מגיוס מחובת הצו המלכותי, חייבים לעשות כל מה שבאפשרותם לעזור ליוצאי הצבא הנתונים בצרה ולצאת לעזרת אחיהם להושיע אותם מאויביהם" (צבא ומלחמה לאור ההלכה, 'מחניים', צז').

מעמד כיבושי צה"ל בהלכה

"יש לעיין ביחס לשטחים המשוחררים החדשים, שהיו כלולים באזור כיבוש עולי מצרים ולא בקדושת עולי בבל. מה דינם כיום לעניין שמיטה, האם הכיבוש של צה"ל שהיה על דעת העם והממשלה החזיר את קדושת האזורים הללו לקדושה ראשונה של עולי בבל, מאחר שהיה זה כיבוש רבים, ונמצא שכיום אין הבדל בין כיבוש עולי מצרים לחזקת עולי בבל, ושני האזורים כאחד קדושתם שווה לעניין תרומות ומעשרות, וגם לעניין איסור שמיטה ששני האזורים גם יחד 'לא נאכל ולא נעבד'..."

הדבר תלוי בשאלה אם הכיבוש של צה"ל נחשב לפי ההלכה ככיבוש רבים, שאז הארץ מתקדשת מאליה כמו שנראה מדברי הרדב"ז על הרמב"ם (הלכות תרומות א, ה)...

לפי שיטה זו שקדושת הארץ באה מאליה אם הקדושה לפי רצון העם, נשאלת רק השאלה: האם הכיבוש של צה"ל נחשב כיבוש רבים מבחינת ההלכה... והבעיה היא כיוון שאין לנו מלך ולא נביא, שמא אין הכיבוש בר תוקף מבחינת ההלכה לעניין קדושת הארץ הבאה מכוח כיבוש רבים... אבל כבר נתבאר אצלנו על פי המקורות שלעניין זה אין צורך במלך ממש, אלא כל ממשלה השלטת לפי רצון העם זוכה לזכויות מלכות בכל הנוגע לייצוג העם מעין זה, שהיא רשאית לצאת למלחמה, וכל מה שנכבש על ידה נחשב מבחינת ההלכה ככיבוש רבים...

ברם, כל זה בתנאי שכיבושו של צה"ל במלחמת ששת הימים היה על מנת... להשאירה בידינו... אבל מכיוון שהאזורים החדשים מוחזקים בידינו תחת ממשל צבאי, ועל פי האמנה הבינלאומית ביחס לשטחים מוחזקים, שמא אין בכוח כיבוש זה לקדש את

הארץ כמו כיבוש רבים על דעת ישראל... לכן, אף על פי שבזמן שחרורו של צה"ל את האזורים שמחוץ לגבול עולי בבל ובתוך גבול עולי מצרים, לא נתקדשו ממילא, משום שלא הוחל עליה חוק המדינה כי אם חוק הממשל הצבאי, יכולה החזקה וההתנחלות שתבוא אחרי כן (אם תהיה על דעת רוב ישראל שבארץ) ותחיל את קדושת ארץ ישראל על כל השטחים המשוחררים. זוהי השקפת הרמב"ם וסיעתו בנושא זה" (אמונת עתך, גיליון 50).

מלחמת 'שלום הגליל' (תשמ"ב) בהלכה

"מכל זה ברור שכל מלחמה ואפילו מלחמת הרשות לאחר שהתחלנו אותה נחשבת לפיקוח נפש של העם כי נצחונו של ישראל, הוא אשר מבטיח את קיומו, ויש לניצחון תוקף של פיקוח נפש של העם כולו... דברים אלו אמורים בכל מלחמה שהיתה יזומה על ידינו... בנידון שלפנינו מלחמת שלום הגליל, אין צורך לחקור ולברר ולחפש הוכחות הלכתיות המגדירות אותה כמלחמת מצוה, די להביא את דברי התוספתא במס' עירובין פ"ד וגמ' שם (דף מה, ע"א) נכרים שצרו וכו'..." (מלחמת שלום הגליל לאור ההלכה, תורת המדינה עמ' 395).

"מרד הערבים נגדנו"

"במצבנו כיום שהערבים מנהלים מרד נגדנו, הגובל עם מלחמה, הורגים ופוצעים יהודים, חיילים ואזרחים ומטרתם לעקור אותנו משטחי א"י, בהם אנו שולטים ומתנחלים לפי זכויותינו ההיסטוריות, הדתיות והחוקיות. דין מאבק זה נגד האינתיפאדה, כדין מלחמת מצוה מהסוג של עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם, שלדעת כל שיטות הפוסקים מוגדרת היא כמלחמת מצוה" ("אדמת הקודש ופיקוח נפש מנקודת מבט ההלכה", תורת המדינה עמ' 35, מהדורת תשע"א).

12

"מלחמת מגן"

הרב עובדיה יוסף (תרפ"א-תשע"ד)

הראשון לציון וראש מועצת חכמי התורה, מח"ס "ביע אומר" ו"חוה דעת"

גישה כללית לתקופה ולמלחמותיה

"לאחר כאלפיים שנות גלות לעמנו הנדכה והנרדף בארצות הנכר, זכינו לשוב לארצנו הקדושה תחת שלטון עצמאי במדינת ישראל, שלטון ישראל הוא שאיפשר ומאפשר

בעזרת השם לאחינו הפזורים בכל קצוי תבל, לעלות לארצנו הקדושה לבנות ולהבנות בה, ללא כל הגבלה, מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם, בניך מרחוק יבואו ובנותיך על צד תאמנה. והארץ מתפתחת בקצב מהיר ומשגשגת מבחינה כלכלית, ישושים מדבר וציה ותגל הערבה ותפרח כחבצלת. שלש פעמים זכינו בעזה"י לניצחונות נפלאים על אויבינו הזוממים להכחידנו, במלחמת הקוממיות, מבצע קדש ובמלחמת ששת הימים, ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו. ובתלתא הוי חזקה. לא עביד רחמנא ניסא בכדי, ולו חפץ ה' להמיתנו לא הראנו את כל אלה. וסימנא מילתא היא, גם לקראת הבאות, שעוד יוסיף ה' ידו להראותינו את ידו וזרועו הנטויה, אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה היינו שמחים" (קובץ תושבע"פ, מוסד הרב קוק תשל"ג, וב'משא עובדיה' עמ' שפא).

מלחמותיו של צה"ל – מלחמת מצוה

"שאלה: כהנים חיילי צה"ל שהשתתפו בקרבות נגד צבאות מצרים ירדן וסוריה, במערכות ישראל, ופגעו והרגו מחיילי האויב, האם דינם ככהן שהרג את הנפש שאינו נושא כפיו לברך את ישראל?

תשובה: ... ובאמת שבנידון שלנו אין אנו צריכים לכל זה, כי מלבד מה שכתב הפרי חדש (סימן קכח סעיף לה), שאם אנסוהו להרוג, נושא כפיו. והסכים עמו בספר בית מנוחה (דף קמא ע"א אות כז). ואם כן הרי הכהן שעומד מול צבאות האויב וחשוף לסכנה, אין לך אונס גדול מזה. והבא להרגך השכם להורגו (ברכות סב:). ודין זה עדיף הרבה מנידון הפרי חדש, שהרי אפילו אם אונסים אותו להרוג את חבריו ישראל, יהרג ואל יעבור, וכמו שאמרו על זה בפסחים (דף כה:): מאי חזית דמא דידך סומק טפי, דילמא דמא דחברך סומק טפי. והיא הלכה פסוקה ברמב"ם (פרק ה' מהלכות יסודי התורה), ובטור ושלחן ערוך יורה דעה (סימן קנז). ובכל זאת לא נפסל לישא כפיו כיון שאנוס הוא ולא ענה מלבו, אף על פי שעשה שלא כהוגן.

כל שכן כאן שכהנים שהם חיילי צה"ל עומדים לגונן על ישראל ועל ארצנו הקדושה, שאין ספק שמצוה רבה הם עושים לקדם פני צבאות האויב הבאים לזרוע הרס ולהשמיד ולהרוג ולאבד אנשים נשים וטף, וזהו מה שפסק הרמב"ם (בפרק ה' מהלכות מלכים הלכה א), שעזרת ישראל מיד צר הבא עליהם היא בכלל מלחמת מצוה. ואם כן בודאי שאין ספק שכהנים אלה כשרים לנשיאות כפים...

כאן במלחמת מגן²⁶ זו ששמו נפשם בכפם לקדם פני האויב, להציל נפשות ישראל, אדרבה ראוי לומר להם תחזקנה ידיהם וישר כחם. והדבר ברור ללא צל של ספק שכשרים והגונים הם לנשיאות כפים, ויבורכו מפי עליון. ויקויים על ידם 'ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם'" (יחזקאל, חלק ב', סימן יד').

גם בתשובה מאוחרת יותר, משנת תשס"ה, חזר הרב על פסקו זה ביתר הטעמה ('מאור ישראל', טבעת המלך על הרמב"ם, ח"א, הל' תפילה, פרק טו, ה"ג):

"... והנה מקרוב נשאלתי אודות חייל צה"ל קרבי, כהן, שהיה עומד על המשמר במוצב צה"ל, להגן מפני הערבים המחבלים, והבחין בכמה ערבים פלשתנאים שמתקרבים אל המוצב, ומיד פתח עליהם באש, ונהרגו כמה מהם, והנשארים הרה נסו, ובא לשאול אם הוא ראוי מהיום והלאה לישא כפיו לקיים מצות ברכת כהנים. והוריתי לו שהוא כשר לנשיאת כפים, כי הדבר ברור שאפילו אלו שצידדו להחמיר גם בהריגת נכרים, במקרה שלנו לכ"ע אין בזה חשש כלל ויש להורות לו שישא כפיו, כי אין לך מצב מלחמה גדול מזה, ובזה שפיר אמרינן טוב שבנכרים הרוג, והבא להרגך השכם להרגו (ברכות סב:). ואדרבה אילו היה החייל הזה אשר אינה ה' לידו, מתמהמה קימעא מלפתוח באש עליהם, מי יודע כמה נפשות מישראל היו נהרגים ח"ו מידי הרשעים המחבלים האלה שהם שונאי ישראל מוצצי דם, כי לדם יארובו, וח"ו היה עובר על הפסוק לא תעמוד על דם רעך. וזיכהו ה' לחסל אותם בעוד מועד, ויבורך מפי עליון על התשועה שעשה בישראל, הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו. וברור ללא כל ספק שחיילי צה"ל הכהנים שמגינים על ישראל ומחסלים את אויביהם, ראויים לשבח ולתהלה, תחזקנה ידיהם, ושכרם כפול מן השמים, ויבורכו מפי עליון בכל הברכות שבתורה.

26. יש מתלמידי הרב עובדיה יוסף הנתלים בפסקו העקרוני בעניין "מסירת שטחים מארץ ישראל במקום פיקוח נפש" (תחומין, י', תשמ"ט) על מנת לטעון שלדעתו, אין בימינו דין מלחמת מצוה. אך, מבט פשוט ילמדנו דעת שישנו חילוק יסודי בין הסוגיות. במאמרו בתחומין דן הרב בדעת הרמב"ן ובגדר מצוות ישוב ארץ ישראל בזמן הזה, ומזכיר את הצורך באורים ותומים על מנת לצאת למלחמת מצוה מדין כיבוש ארץ ישראל (וגם בזאת יש לדון מה היתה שיטתו המדויקת של הרב בעניין תוקף מצוות ישוב הארץ בזמננו על פי מה שכתב הרב בקובץ תושבע"פ יא' (תשכ"ט) עמ' לה-מב, בעניין מצוות ישוב ארץ ישראל בזמן הזה, ואכמ"ל), אך כאן ובשו"ת יביע'אומר שיובא להלן – הדיון הוא במלחמת מצוה מצד 'עזרת ישראל מיד צר' כלרמב"ם, ופשוט שדעתו של הרב שישנה למלחמה זו הגדרת מלחמת מצוה, ולא תלה זאת בקיום דיני מלחמה נוספים. כל זאת כמובן מבלי להיכנס כלל וכלל לשאלת גיוסם של בחורי הישיבות לצה"ל, אשר לשיטת הרב עובדיה יוסף 'תורתם אמונתם' והנם פטורים לחלוטין, כל עוד לומדים הם תורה בפועל בישיבות ואכמ"ל.

וכל מה שהאריכו כמה אחרונים בתשובותיהם בדין חיילים כהנים שחזרו ממערכות המלחמה, אחר שהרגו בצבאות האויב, אם נפסלו מלישא כפיהם, אם לא, לא דיברו אלא לשעתם וזמנם, שכמה פעמים נמצאים חיילים יהודים שגוייסו בצבאות האויב בעל כרחם, ושמה נפגעו על ידם (ראה בשו"ת צבי תפארת סי' לו, ובשו"ת לבושי מרדכי מה"ת חאו"ח סי' יז, ובשו"ת ויצבור יוסף שווארץ סי' לו. ובשו"ת אגרות משה פיינשטיין חיו"ד ח"ב ס"ס קנח. ועוד). אבל במלחמת מגן נגד אויבי ישראל המחבלים הארורים שבזדון לבם רוצחים אנשים ונשים וטף באכזריות, וחיילי צה"ל שמים נפשם בכפם לקדם פני אויבי ישראל להציל נפשות ישראל, מגיע להם כבוד ויקר, והחיילים הכהנים בודאי שראויים לישא כפיהם. ויבורכו מפי עליון כאמור ואברכה מברכיך (חולין מט.). ישאו ברכה מאת ה', וישמור צאתם ובואם לחיים טובים ולשלום. והנלע"ד כתבתי".

וכן כתב הרב בעניין 'מבצע אנטבה לאור ההלכה' (יביע-אומר, חלק י', חושן משפט סימן ו):
 "... ואפילו הכי אמרו חז"ל שצריכים לצאת בכלי זיין ולחלל שבת להצלתם, ואסור להתמהמה עד למוצ"ש, כנ"ל, והתורה לא תסמוך על הנס וכמ"ש הרמב"ן. וכן כתב המנחת חינוך (מצוה תכה), שמצות הריגת שבעה עממים היא אפי' במקום סכנה, דנהי דכל המצוות נדחות במקום פקוח נפש, מכל מקום מצוה זו שציותה התורה להילחם עמהם, ודרך העולם שנהרגים משני הצדדים במלחמה, וידוע שהתורה לא תסמוך על הנס, כמבואר ברמב"ן, על כרחך שדחוייה פקוח נפש במקום הזה ומצוה להרוג בהם אף כשיש סכנה בדבר... ולפי מה שכתב בשו"ת משפט כהן (סי' קמג) נראה שהסכמת הצבור לבחירת ממשלה, יש לה דין מלכות. ועיין עוד בשו"ת חתם סופר (חאו"ח סי' רח). ומכל שכן שאין איסור בזה אם נהרגים בשעת מלחמה להציל החטופים, דהוי מלחמת מצוה... מכל מקום במלחמת מצוה לכולי עלמא מצוה להציל אף כשיש סכנת נפשות, וכאן נחשב למלחמת מצוה".

מבצע אנטבה – "ברוך המקדש שמו ברבים"

"הנה בהתאסף ראשי עם גדולי התורה לדון בנושא הזה מבחינת ההלכה ובתוך כדי הדיונים שהתעוררו בצדדי ההלכה כנ"ל הגיע ראש הממשלה מר יצחק רבין ז"ל אלינו ובישר לנו הבשורה המרנינה שכבר הצליחו אנשי צה"ל לחסל את המחבלים הרשעים ואת עוזריהם באוגנדה ולשחרר את מאת החטופים היהודים הי"ו והם בדרכם לארץ ישראל. תהלות לאל יתברך אשר הגדיל חסדו ונפלאותיו עמנו, ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלוקינו וכל אומות העולם המה ראו כן תמהו והשתוממו על גבורת ישראל אשר מנשרים קלו מאריות גברו והגדילו לעשות בעזיה"ת להציל לקוחים למוות, הם מאת החטופים, והביאום לישראל ברנה ושמחת עולם על ראשם כי אין מעצור לה' להושיע

ברב או במעט, ברוך פודה ומציל כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללויה, ברוך המקדש שמו ברבים" (שם, סוף סימן ו').

13

"הַאֲחִיכֶם יָבֹאוּ לְמִלְחָמָה..."

הרב ישראל זאב גוסטמן (תרט"ז-תשנ"א)

ראש ישיבת "נצח ישראל", מח"ס "קונטרסי שיעורים"

מספר תלמידו של הרב זוסמן בישיבת נצח-ישראל, רחביה:
 "כשפרצה מלחמת שלום הגליל, קבע ראש הישיבה בתחילת השיעור של יום שלישי שהמדובר במלחמת מצוה, ובהמשך הכריז שעתה כשיהודים נלחמים בחזית, חובה על כל בחורי הישיבה לישון בלילה כמו חיילים, דהיינו שעות מעטות ועם נעליים כאילו היו בחזית, ולא לבזבז אף דקה. באותו זמן היו בישיבה כמה בחורים שלא קמו לתפילות בזמן ולא התמידו במיוחד, וראש הישיבה כעס עליהם וכינה אותם 'משתמטים', ואמר שברור לו שכל היותם בישיבה הוא רק מאחר והם מפחדים מהחזית. כשבחנוכה תשמ"ו נשרפו שמונה חיילים בתאונה, אמר שכתוב בספרים הקדושים שלכלל ישראל יש נשמה אחת, ומאחר שמיתת שרפה פירושה שרפת הנשמה עלינו להרגיש כאילו נשרף חלק מנשמות כל אחד מאתנו, ולכן חייבים להתחזק בתפילה בצבור ובתלמוד תורה במסירות נפש" (הרב שלמה לוונטל, 'המעין', תשרי, תשנ"ב).

חשיבות ערך מצוות השירות הצבאי

כתב הרב אליעזר מלמד:

"לחשיבות ערך מצוות השירות בצבא אביא כאן סיפור ששמעתי מד"ר פיינגולד, רופאו האישי של הגאון הגדול הרב יצחק זאב גוסטמן, אחרון גאוני וילנא, שהיה בבית דינו של הגאון רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי, עבר את אימי השואה ושכל שם את בנו יחידו. לאחר שנים הקים ישיבה ברחביה שבירושלים. בין המקורבים אל הרב גוסטמן היה פרופ' אומן ובנו שלמה אומן הי"ד, שהיה תלמיד ישיבת ההסדר בשעלבים. שלמה נהרג במלחמת שלום הגליל. לאחר שנודעה השמועה על נפילתו של שלמה, בא ד"ר פיינגולד לקחת את הרב גוסטמן להלוויה. לאחר תום ההלוויה, הסתובב הרב גוסטמן בין הקברים הטריים של החיילים שנפלו, ונאנח והצטער עליהם, והתקשה לעזוב את בית הקברות. בחזרתם מההלוויה אמר "כולם קדושים". שאל אחד הנוסעים שישב במושב האחורי: "כולם? גם הלא דתיים?" פנה הרב גוסטמן למושב האחורי, ואמר בהדגשה: "כולם, כולם!"

כשהתקרבו לרחביה, פנה הרב גוסטמן ואמר (ביידיש): "ד"ר פיינגולד, אולי נעלה לפרופ' אומן להגיד דבר". בעת שעלו היה כולו שקוע במחשבות. כשנכנסו לבית, פנה הרב גוסטמן בשקט וברגש עצום, ואמר ביידיש: "ד"ר פיינגולד, אתה לא ידעת שהיה לי בן, מאיר'קה, הוא היה ילד יפה מאוד, לא מפני שהוא היה הבן שלי אני אומר זאת, באמת הוא היה כזה ילד יפה..." ואז הרב נזכר שהוא מדבר ביידיש, וחזר על דבריו בעברית, כדי שבני המשפחה האבלים יבינו. ופנה לאלמנה, להורים, לאחים ולאחיות, ואמר: "הבן שלי שלמה נלקח מידי ונזרק על משאית ב'קינדר-אקציון' (אקציית ילדים). ועמדה לידי אשתו של המשגיח וגם את הילד שלה לקחו. ואז היא פנתה לנאצי ואמרה: תזרוק גם אותי על המשאית. הנאצי ענה לה: חכי גברת, התור שלך יגיע... הקולות שבקעו מהילדים הגוססים והחיים על המשאית, היו כלום לעומת הצעקות של האימהות..." ואז הזדקף הרב ופשט את ידיו לצדדים ואמר: "עכשיו אגיד לכם מה שקורה בעולם האמת. מאיר'קה שלי אומר לשלמה: אשריך שלוימ'לה שזכית. אני לא זכיתי! אני לא זכיתי לזרוק את עצמי מנגד כדי להציל את כלל ישראל. אתה זכית!" קם פרופ' אומן מהארץ וחיבק את הרב גוסטמן ואמר: "ניחמתני, ניחמתני".

כשהגיעו בניו של ד"ר פיינגולד לקראת גיל ג'וס, שאל את הרב גוסטמן, שהיה נערץ על כל גדולי הרבנים, גם מחוגי החרדים: "מה כתוב בתורת משה, הולכים לצבא או לא?" השיב הרב גוסטמן: "בתורה של משה רבנו כתוב: **האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשובו פה!?"** (כך אמר משה רבנו לבני ראובן וגד). ואז הלך הלך וחזר בחדר, כשיד ימינו חצי מורמת כמנהיג, וחזר על הפסוק כמה וכמה פעמים, כל פעם בקול חזק יותר. עוד אמרו בשמו, שבעת מלחמת שלום הגליל אמר, שאם היה צעיר היה יוצא למלחמה עם החיילים. ומי שרוצה להישאר בישיבה, צריך ללמוד בתנאי מלחמה, ללמוד בשקידה וללכת לישון בלי להוריד נעליים. כאשר פנו אליו חיילים משדה הקרב בשאלות בטלפון – השיב מיד גם אם הדבר היה באמצע שיעור כללי" (הגאון האחרון מווילנה, 'רביבים', גדולי ישראל ודמויות מופת, 'בשבע', גיליון 109).

14

"היא מלחמת חובה"

הרב אהרון סולובייצ'יק (תרע"ז-תשס"ב)

ראש ישיבת בריסק, שיקגו

"... אמנם, כשעכו"ם התקיפו על ישראל, אז השבועה איננה מחייבת אותנו ואז כבוש הארץ אפילו בחוזק נכלל בסוג של 'עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם' וממילא היא

מלחמת חובה... אם האומות עוברים על שבועתם ומכבידים עולם יותר מדאי, אם האומות מתקיפים אותנו, אז אנו צריכים לנקוט את האמצעים של גבורה והגנה על חיינו וארצנו" (אורי-המזרח, כרך יט', עמ' 114-106, תש"ל).

15

"מצוה על פי התורה"

רבי מנחם מנדל שניאורסון (תרס"ב-תשנ"ד)

האדמו"ר מליובאוויטש

הרבי ראה את השירות בצה"ל בימי השגרה (עבור מי שאינו בחור ישיבה) כחלק מההשתדלות כללית למניעת פקוח נפש שאינה תלויה ביחס הכללי לציונות או בשאלת הסמכות לצאת למלחמה בזמן הזה וכפי שכתב בעניין "השתמטות מהגנה על בני ישראל במסגרת צה"ל":

"כיון שמדובר ב'הגנה לישראל' על כל פנים ספק פיקוח נפש... פשיטא שאין להני"ל שייכות כלל להיחס לציונות וכיוצא בזה, כי אם אך ורק בתוצאות התחייבות למוסד המגן בפועל על בני ישראל, משכניהם ממש. בתימהון הכי גדול... שמדובר בהגנה ומשכיניהם ממש, היינו הערביים השכנים... שחלק מהם או רובם, מחבלים כדמוכח ממעשיהם, מדיבוריהם... ורק הידיעה שיש צה"ל (הגנה) מעכבתם ולא הזכרתי מלחמה כלל... ידוע שצה"ל מוגבל (בתקציב, בכוח אדם וכו') וכל אחד יכול לבוא ולטעון שלא עליו מוטל החיוב ושיש לו סיבות שונות שלא לשרת. גם אם יתנו לו פטור כזה, ספק גדול אם יש לו תוקף עפ"י שו"ע, שהרי לפי ההוראות הפנימיות שלהם אסור לתת פטור כזה מסיבות נוחיות דהמבקש, או מעשיית טובה מהנותן למבקש" (היכל מנחם, כרך א', עמ' קנח-קסב, מובא בספר, "צבא ה'", הרב גבריאל אלקובי, עמ' 33, תשס"ג).

את מלחמות צה"ל ראה כ'מלחמת מצוה', כלומר, מלחמה שהיא מצוה על פי תורה – להציל את בני-ישראל מיד צר שבא עליהם (שנוהגת גם בחו"ל וללא קשר עם מלחמות כיבוש הארץ²⁷), וזאת, מדין "עזרת ישראל מיד צר" וכחלק מהרחבת דין פיקוח נפש המובא בשו"ע, וכפי שכתב בעניין מלחמת ששת הימים:

"מלחמה זו היתה מצוה ע"פ התורה... שקאי גם על מלחמה ד"עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם'... ואין טעם לחלק בהשייכות דהגנה מצד ל'יחוד השם' בין כשמלך בישראל או לא..." (כלומר, היות ומדובר במלחמת מצוה, הדבר נחשב עבור הלוחמים כמלחמה עבור 'יחוד השם' ואין זה תלוי במציאותו של מלך. אגרות קודש, כד', ט'שעח', מקיץ תשכ"ז).

16

"גדר מלחמת מצוה"

הרב שאול ישראלי (תרט"ט-תשנ"ה)

חבר מועצת הרה"ד וראש ישיבת "מרכז הרב", מח"ס "חווות בנימין"

סמכות השלטון הנבחר בימינו לעניין היציאה למלחמה

"היוצא מדברינו, מכיוון שהוכחנו לעיל בע"ה, שכוח המלך ניתן בהעדר המלך גם שופט... ולאחר שנתברר שמינוי המלך והשופט שווים הם לעניין הרשות הממנה אותם, וזה יכול להיות בשני אופנים... על ידי נביא וסנהדרין, ובדרך בחירה על ידי העם. מעתה יוצא, שכל המינויים הממלכתיים שיעשו בישראל בדרך של בחירות שיכולים למנות איש אחד כראש ושופט, כמו כן אפשר למנות מועצה שביחד יהיו לה הסמכויות הללו, ולפי זה נראה כי מועצת ממשלה שתבחר בדרך של בחירות נכונות יהא לה הסמכות בכל מה שנוגע להנהלת האומה, כאותה סמכות שהיתה למלך ישראל..." (עמוד הימיני, סימן ז', עמ' סה', מכון התורה והמדינה, מהדורת תש"ס, וכן נדפס גם בצומת התורה והמדינה, כרך א, עמ' 22).

27. הרב שלמה גורן מעיד על ויכוח הלכתי והשקפתי בינו ובין האדמו"ר במשך מספר שעות, סביב ההגדרות המדויקות של תוקף כיבושי צה"ל ובעניין הגדרת מעמד המדינה, התקופה ואופיו של תהליך הגאולה, כאשר בסופם של דברים: "אני נשארתי בדעתי והוא נשאר בדעתו" (תורת המדינה (תשע"א) עמ' 473, תורת המועדים (תשע"א), עמ' 289 וראה בספרנו עטרת שלמה, עמ' 120).

מעמד כיבושי צה"ל בהלכה

בתחילת ספרו "ארץ חמדה" הופיע בירור הלכתי ארוך בעניין מצוות יישוב הארץ בעבר ובהווה, והיכן נוהגת מצוות יישוב הארץ. שם הוא גם דן בקדושת הארץ, אם היא חלה על מקומות שנכבשו לראשונה בימי מלחמת השחרור²⁸ (עמ' פו). במהדורה המחודשת של הספר (מוסד הרב קוק, עמ' קלח) ישנה תוספת בירור ביחס לכיבוש הארץ בימי מלחמת ששת הימים. כשהתעוררה שאלת אחיזתנו במרחבי ארצנו, חזר וכתב בעניין זה, וכה דבריו ('חוות בנימין', ח"א, עמ' צח):

"... שכל אותם המקומות שנכבשו ע"י צה"ל במלחמת ששת הימים, שהיא מלחמה שנכפתה עלינו בעוד שהשתדלנו למונעם מלצאת למלחמה, ובמצורף לזה קנין החזקה שבמעשי ההתנחלויות שבאו בעקבות הכיבוש (אחרי שהובהר למי שעדיין משתעשעים בחלום שיצליחו לזרוק אותנו לים) ושהיו בהסכמת ואף בסיוע של הממשלה – תורת כיבוש עליו לכל דבר. וזה אפילו אם נסבור (וכן הוא האמת לענ"ד, וכמו שכתבתי במקום אחר²⁹), שאין לנו כיום מצוות כיבוש לכתחילה ע"י מלחמה שכרוכה באבדן נפשות, מכל מקום באותם חבלי ארץ שנפלו לידינו בחמלת ד' עלינו במלחמת מצוה של עזרת ישראל

28. בעניין דעתו של הרב ישראלי לגבי חלות קדושת הארץ שבטלה מחדש באזורים שנכבשו על ידי צה"ל, כתב הרב עזריאל אריאל: "בעניין כיבוש צה"ל בזמננו, חזר רבנו וכתב (ארץ חמדה עמ' קלו אות ב) שהכיבוש אינו מקדש, משום שהחוק הישראלי לא הוחל על שטחים אלו. ובהמשך כתב שבאופן עקרוני יכול היה הכיבוש להועיל למרות שאינו מפקיע את הבעלות: 'שבתי וראיתי שגם אופי הכיבוש של זמננו – למרות שאין בו לכאורה רק משום החלפת שלטון, מבלי לנגוע בקנין הפרטי – יש לראותו ככיבוש לכל דיניו. שכן גם הזכות של קנין הפרט על כל מה שיש לו, יש לראותו כאילו בא לו מכוח השלטון, דהיינו – מכוח החוק של המדינה השולטת במקום, המאשר את קנין הפרט והמגין עליו מפני הבא להשיג גבולו...'. ומתוך כך הסיק (שם): 'הואיל וכן, תוקף כיבוש גם בזמננו ככל תוקף כיבוש שבזמן הקדום; ובכלל זה גם דיני קדושה התלויים בכיבוש, כשזה נעשה בתור כיבוש רבים, עפ"י התנאים המבוארים בהלכה בנידון זה. ועדיין צריך עיון בכל הנ"ל" (הגבול הדרום-מערבי של ארץ ישראל, אתר מכון התורה והארץ).

29. עיין בספרו: ארץ חמדה, ספר א, שער א, א-ב, ובעמוד הימני, עמ' קנב, ובקובץ תושבע"פ י, הערה 347. ובמאמרו של הרב נריה גוטל, קוים למשנתו השלימה של רבנו, בתוך: גאון בתורה ובמידות, פרקים לדרכו ולדמותו של מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל, עמ' 197-222, ארז הוצאה לאור, תשנ"ט.

מיד צר, ועשינו מעשה המורה על רצוננו לזכות בהם – תורת כיבוש עליהם, ועל כן חייבים לצאת על הגנתם במלחמה, ואין טענת פיקוח־נפש תופסת בזה"³⁰.

בעניין 'פעולות התגמול' בראשית שנותיה של המדינה

"... היוצא מכל זה, שיש מקום לפעולות תגמול ונקם נגד צוררי ישראל ופעולה כזאת היא בגדר מלחמת מצוה. וכל אסון ופגע שקורה לפורעים ולבעלי בריתם ולילדיהם, הם הם שעריבים לזה, והם עונם ישאו" (עמוד הימיני, עמ' קצט, וראה שם את מכלול מאמרו בעניין פעולת קיביה ודומותיה, 'פעולות צבאיות להגנת המדינה', עמוד־הימיני, סימן טז').

מבצע יונתן (אנטבה) לאור ההלכה – דין מלחמת מצוה

"וכיון דאתינן להכי, הרי דינם של בני הערובה, שנבחרו בצורה קפדנית, ורק יהודים נתיני מדינת ישראל הם שנלכדו, הם בגדר "עיירות ישראל" הנתונים במצור, שהחובה להצילם הוא מגדר קידוש השם, והפעולה להצלתם היא בגדר מלחמת מצוה. ובמלחמה כאמור אין אנו מביאים בחשבון כלל את האפשרות של סכנת אבדן נפשות ושיקולי פיקוח־נפש אינם קיימים כלל. על־כן, גם אם היתה קיימת אפשרות לפדותם ע"י שחרור המחבלים ולא להסתכן בשעה זו כלל, מכל מקום, מאחר שהיה עליהם הדין של מלחמת מצוה מגדר עזרת ישראל מיד צר, החובה והמצוה לצאת עליהם למלחמה, ללא כל נפקא מינה אם קיימת דרך הצלה אחרת, דרך כניעה. כי כל כניעה לדרישותיהם יש בה משום השפלת כבוד ישראל, וממילא יש בזה גם חילול שם שמים, ויש להעדיף את הפעולה הצבאית על כל הסיכונים אשר עמה. ובזה יש לבטוח על שומר ישראל שידריכם בדרך ישרה, ויהיה מספר הנעדרים קטן ככל האפשר.

עשתה איפוא ממשלת ישראל כדין בנקטה פעולה צבאית, כשהדבר נראה כבר ביצוע. וחפץ ה' הצליח, והביא לשחרור הלקוחים למות וחיסול המחבלים ואפשר לראות בזה קיום מה שכותב הרמב"ם בסוף ה' מלכים: – וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא פגיעה רעה. ונקוה לה' שפעולה זו

30. יחד עם זאת, הרב ישראלי חילק גם כן בין חלות תורת כיבוש על המקומות הללו לבין חיובם המיוחד בתרומות ומעשרות, וכפי שכתב: "הכיבוש בזמננו, גם אם ניתן לו תורת כיבוש – אינו מחייב בתרומות ומעשרות, כי בדין כיבוש החיוב היה רק אחר כיבוש וחילוק, וזה אינו בזמננו. ואם מדין חזקה, שהיתה בבית שני, אין זה אלא מה שהיה בחזקה דעליית עזרא; אבל חזקה שבזמננו – לא מצינו תקנת חכמים" (מובא בהתורה והארץ ג', עמ' 145).

שהיה בה משום מסירות נפש וקידוש השם עוד תניב פירות לברכה בביסוס מעמד ישראל ומדינת ישראל וקיבוץ נידחים לתוכה ברינה, יחד עם התחזקות באמונת אומן ודביקות בשמירת התורה ומצוותיה" (חוות בנימין, ח"א, סימן יז', תשנ"ב, מכון התורה והארץ).

בעניין מבצע 'שלום-הגליל' – כתב הרב ישראל: "המלחמה במחבלים אלה על מנת לקטוע את היד הרצחנית המגואלת בדם נקיים היא מלחמת מצוה, המוגדרת ברמב"ם בשם 'עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם', שאין צורך בקבלת רשות מסנהדרין על כך..." ("תחומין", ד' (תשמ"ג), מצור ביירות לאור ההלכה).

17

"ואין מלחמת מצוה יותר מזו"

הרב שלום משאש (תרס"ט-תשס"ג)

רבה של ירושלים, מח"ס "שמ"ש ומגן"

במכתב ברכה שכתב הרב משאש לספר "דעת-תורה" שנכתב בעקבות חתימת חוזה השלום עם מצרים ועוסק בשלמותה של ארץ-ישראל, ציין הרב משאש את מסירות נפשם של חיילי צה"ל על שחרור הארץ כשיקול מוסרי חשוב בשמירה על שלמותה הטריטוריאלית:

"... קיבלתי את ספרו היקר: "דעת-התורה", דברים היוצאים מן הלב, בראיות עצומות מן הש"ס והפוסקים וזהו דעת תורה באמת שלא להחזיר אף כברת ארץ. מקומות שהגיעו לנו בדם ונפש החיילים הצעירים מבני ישראל, אשר מסרו נפשם על זה ואיך נחזיר זה בשאט-נפש, דבר שעתיד, חס וחלילה, להעמיד כל הארץ ויושביה בסכנה עצומה, ואחריות גדולה נושאים על כתיפם אלו החושבים להחזיר..." ("דעת תורה" (מהדורה שלישית), הרב שלום דב וולפא, עמ' 256, מכתב מיום יד' שבט תש"מ).

בספרו, 'שמ"ש ומגן' (ח"ג, סי' כ"ד, עמוד נ"א), נשאל הרב משאש בשנית בעניין זה וכן בעניין הגדרת מלחמות צה"ל כמלחמת מצוה וכך השיב:

"שאלה ד': האם יש מצוה להחזיר שטחים מפני השלום?

תשובה: בודאי שאין שום ריח מצוה בזה, ואדרבה כפי ההלכה אסור להחזיר שום שטח מן הארץ. ונלמד זה במכל"שכך, מהא דאורח-חיים סימן שכ"ט, דבעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש, מחללין עליהם את השבת להרחיקם משם, עיין

שם. אם כן, כל שכן להחזיר להם בתוך הארץ שישבו בתוך טבור הארץ. ובפרט שבאין בכח וביד חזקה שזה שלהם וזה זכותם, מה יעשו אחריכך בהיותם בתוך־תוכינו...
שאלה ה': האם היתה במבצע 'שלום־הגליל' משום מלחמת מצוה?
תשובה: ודאי שכן הוא. ונלמד במכל־שכן מתשובה ד' הנ"ל, דאפילו לא באו אלא על קש ותבן וכו' כל שכן באלו שהם התחילו להכות מרחוק בישראל, לא פעם ולא שתיים, וקבעו להם מסמרים ונטעו להם מקומות קבועים שמהם שולחים אבני תותח. ודאי אלו הניחום היו מגיעים לתוך ארץ־ישראל ממש. ואין מלחמת מצוה יותר מזו..."

18

"כל שלושת מלחמות המצוה"

הרב יהודה גרשוני (תרס"ט-תש"ס)

ראש ישיבת "ארץ ישראל" ומתלמידי הראי"ה קוק

"אחרי תקומת מדינת ישראל, עברנו כמה מלחמות עם ערבים, המלחמות היו מלחמות מצוה לעצם קיומנו כמבואר ברמב"ם... מלחמת ישראל עם ערבים בזמנינו כוללת כל שלושת מלחמות מצוה... מלחמת ישראל עם ערבים נכללות בזה כאמור שלוש מלחמות מצוה ובתוכם גם מלחמת עמלק³¹ שלעולם לא נפסקה המלחמה, "מלחמה לה' בעמלק מדור דור", ואפילו אין היום אורים ותומים לשיטת הרמב"ן שגם במלחמת מצוה בעין אורים ותומים, זה רק לכיבוש הארץ והצר הבא עלינו, אבל, למלחמת עמלק שהמלחמה נמשכת מימות משה רבינו עד ביאת הגואל צדק, בה כל דיני מלחמת מצוה ויש כוח לממשלת ישראל לגייס את העם ואין הבדל בין כהן לוי וישראל" ("מלחמת רשות ומלחמת

31. מקור הדברים בשם הגר"ח מבריסק. ראה אצל הגר"ד סולובייצ'יק בשם אביו רבי משה, מובא בקול דודי דופק, ירושלים, תשל"ז, עמ' 101 ובספרו, מטה אהרון: חידושים על הרמב"ם, ירושלים תשנ"ז, הלכות מלכים פרק ה, ד. וראה עוד בדברי הרב מרדכי אליהו (על הניסים, סיפורים מגוש קטיף, נצרים תשס"ה, 22-23, ובעלון קול צופיך, פרשת תרומה, תשס"א, מספר 185, ובפרשת כי־תצא, תש"ס, מספר 162). דעה חולקת בפרשנות הרמב"ם בעניין זה מובאת אצל הרב נחום רבינוביץ, מלומדי מלחמה, מעלה אדומים תשנ"ד, עמ' 22-23. וכן, גם לדעת הרב אביגדור נבנצל, דברי הרב סולובייצ'יק אלו אינם אמירה הלכתית, "אין זה אלא בדרך דרוש, אבל המצוה האמתית היא רק במתייחס בן אחר בן עד עמלק". מובא אצל הרב נפתלי בריאילן, משטר ומדינה בישראל על פי התורה, ד, ירושלים תשס"ז, עמ' 1619, הערה 38.

מצווה", בתוך ספרו: 'קול-צופיר', עמ' 175-182, ירושלים, תשמ"מ, וראה עוד מאמרו בשנתון 'תחומין', ח"ד, "על הגבורות ועל המלחמות" עמ' 54-67, צומת, אלון-שבות, תשמ"ג).

19

"במלחמת מצוה קעסקינן"

הרב יוסף שלום אלישיב (תר"ע-תשע"ב)

רב ופוסק, חבר ביה"ד הגדול, מח"ס "קובץ תשובות"

במענה הלכתי לשאלה בעניין 'קדושת המחנה' של הבחור יצחק גרינשפן (כיום, הרב יצחק שילת, ראש ישיבת מעלה-אדומים), בעת שירותו בצה"ל, מיד לאחר מלחמת יוה"כ כתב הרב:

בע"ה י"ב חשוון תשל"ד

ל... יצחק גרינשפן... ברכה ושלום רב.

מכתבך מיום ח' בחשוון קבלתי אתמול, וע"ד השאלה האם לצרכים קטנים מחויבים לצאת למקום המיוחד הנמצא מחוץ למחנה כי זה טורח גדול ללכת לשם כגון בלילה או כשהזמן דחוק... וע' רמב"ם פ"ה מהל' מלכים, "ואי זו מלחמת מצוה – עזרת ישראל מיד צד שבא עליהם" ואנן הלוא במלחמת מצוה קעסקינן.

... אמנם נראה לדון שהלכה זו לתקן מקום מיוחד מחוץ למחנה – מוטלת על הציבור, ואז בוודאי אסור לו ליחיד להתפנות בתוך המחנה, אולם במקרה ולא תיקנו להם מקום מיוחד חוץ למחנה, וכ"א בוחר לו מקום בתוך המחנה בכה"ג י"ל דאין נ"מ לגבי היחיד, שהרי סו"ס בוטלה מצוה זו. ולפי"ז אם רוב החיילים הנמצאים על ידך אינם מקפידים ע"ז – עכ"פ לקטנים – א"כ יש לצדד להקל במקום שיש טורח גדול ושעת הדחק. ומה גם שלפי"ד החזו"א בעירובין (סי' קי"ג ו') ארבעה הדברים שפטרנו במחנה (וה"ה מ"ש כי תצא מחנה על אויביך וכו') אינן אלא במלחמת כל ישראל – מלחמת מצוה או רשות – ע"פ מלך וסנהדרין, אבל גוים שיצאו למלחמה על ישראל אף שזו מלחמת מצוה מ"מ אינן בכלל הנ"ל, והנני חותם בצפי' לישועת ד' במהרה, יוסף שלום. (קונטרס "באורין דאשא", מאת הרב יצחק שילת (גרינשפן), ירושלים תשל"ד, עמ' 90-92, ואחר מכן, נדפסה בשנית ב'קובץ תשובות' של הגריש"א, ח"א, רמג', בהשמטת שם השואל ותאריך השאלה).

'קשרי מלחמה'

מעשה נפלא הקשור ברב אלישיב, סיפר לי בנו של חכם ישועה בן שושן³², רבי שלום הי"ו:

"במהלך מלחמת 'ההתשה', בעת שירותו הצבאי של אבא כקצין בסיירת "שקד", נהג אבא לשאול מידי פעם שאלות בהלכה את הרב אלישיב. הרב היה מקבלו בחביבות רבה ובקשב רב והרבנית היתה מכינה לו כוס תה...

באחת הפעמים הגיע אבא, ביחד עם חברו, הרב דוד בצרי (כיום, ראש ישיבת השלום) אל הרב אלישיב בכדי לשאול האם להמשיך בשירותו הצבאי ולקבל תפקיד נוסף או לחזור ללמוד בישיבה. לאחר שתיאר בפני הרב את פעילותו המבצעית ואת תרומתו ליחידה, הורה לו הרב אלישיב להמשיך בשירותו הצבאי ואף התבטא כי הוא עצמו גם היה נוהג כך, לו היה במקומו. מששמע זאת הרב בצרי, שאל את הרב אלישיב: אם כן, אז אולי גם אני צריך להתגייס? השיב לו הרב: לא, הוא נמצא בפועל ממש ב'קשרי מלחמה' – לכן ימשיך, אך אתה לא נמצא במצב זה, ועל כן, עליך להישאר בישיבה".

מענה מפורט לשאלותיו של חייל בשירות המילואים

סיפר הרב יהודה שביב (תש"א-תשע"ט):

"היה זה לפני כ-42 שנה (שנת תש"ל), עת נקראתי לשירות מילואים פעיל למספר שבועות, והפעם – ליחידת המשמר המופקדת על הרהיבת והכותל. ההתרגשות הרבה לוותה בשאלות ובחששות הלכתיים, וכך שמתי פעמי אל בית הרב אשר בסמטת חנן במאה שערים. באותם ימים הייתה הכניסה לבית הרב חופשית, וניתן היה לדפוק על הדלת ולהיכנס, וכך עשיתי. הרב קיבלני במאור פנים. שטחתי לפניו את הבעיה ופירטתי את השאלות השונות, ודומה עלי כאילו עסק בשאלות אלו זה מקרוב, וזכיתי לתשובות מיידיות בהירות ומפורטות. הזמן הרב שעבר ודאי השכיח ממני פרטים אחדים, אבל התמונה הבהירה נשארה חקוקה. הנה מן הפרטים הזכורים:

32. כשנה לפני פרוץ מלחמת ששת הימים התנדב בחור הישיבה, ישועה בן שושן, לסיירת שקד בפיקודו של בנימין בן אליעזר, שם שירת כלוחם וכקצין. הוא השתחרר משירות בצבא הקבע מספר חודשים לפני מלחמת יום הכיפורים.

א. טבול יום – ברור שעלייה להר זוקקת טבילה. ברם זו שאלה: האם די בטבילה, או שזקוק הטובל גם להערב שמש. תשובת הרב – אם הנסיבות מחייבות, אפשר גם בלי הערב שמש.

ב. מנעל – הוצגה שאלה האם צריך להשתדל לעלות להר בנעלי בד. תשובת הרב – חייל צריך לעלות בנעליו.

ג. ההר או הכותל – ההנחה הייתה שבידי החייל לבקש להשתבץ אם בכותל ואם בהר. העליתי סברה שאולי עדיף שהדתיים שבינינו יבקשו שיבוץ בהר, כיוון שהם יסתובבו תוך שמירה על מורא מקדש. תשובת הרב – אני מבין אותך, אולם עדיף לא לבקש כך או כך, אלא להשתלב היכן שנשובץ. כזאת וכזאת גלגלנו בהלכות באותו עניין משך שעה ארוכה, והייתה השהות במחיצת הרב אז כמין הקדמה חווייתית לאותם שבועות זכורים לטוב מאותו שירות מילואים...” (מעלין בקודש, כרך כד, אלול תשע”ב עמ’ 11-12, כולל בית הבחירה, כרמי-צור).

”תחושת אחים לצרה”

”הגרי”ש אלישיב זצ”ל נוהג היה להורות לכל השואלים: כשם שבחור החפץ לגדול בתורה, צריך לאכול ולשתות בצורה נורמלית, כך זקוק הוא גם לשינוי אווירה בימי 'בין הזמנים', ואולם, בימי מלחמה, כשהגיעה השעה לצאת לבין הזמנים, אמר כי עיקר החשש שהבחורים ייצאו לטיולים. הגרי”ש הסביר כי 'חובה על כל אחד ואחד מישראל להתעורר בעת צרה להעתיך עבור הכלל וליצור תחושת אחים לצרה, ולא לחלק את הציבור במחשבה שאני את נפשי הצלתי'.

במלחמת לבנון השנייה (קיץ תשס”ו), דנו לפני הגרי”ש האם לבטל את בין הזמנים. עיקר החשש היה מחמת הטיולים, שלא ראוי לעשות בתקופה שבה אחינו החיילים נלחמים ואחרים יושבים במקלטים. כשבא תלמידו, הגאון רבי בן ציון הכהן קוק, עם משלחת ראשי ישיבות לדון בעניין זה, היו שטענו בפני הגרי”ש זצ”ל שיש בחורים שלא מסוגלים לוותר על הטיולים של 'בין הזמנים'. נענה הגרי”ש ואמר: ”לדעתי, כל אלו שרוצים לעשות טיולים, יש לומר להם שיטיילו קודם בבתי החולים, ויראו את הפצועים...” (משה ויסברג, ד' אב תשע”ד, בחדרי חרדים).

"דינם בזה כעוסקים בצרכי ציבור"

הרב שריה דבליצקי (תרפ"ו-תשע"ח)

פוסק ומקובל, חיבר ספרים בכל מקצועות התורה

גדרם ההלכתי של אימוני צה"ל לעניין פטור מחובת תפילה בציבור:
"ופשוט שהיוצאים להילחם או לשמור וכדומה שדינם בזה כעוסקים בצרכי ציבור³³, אך היוצאים לאימונים, בזה צריך עיון אם גם זה נקרא צרכי ציבור ונראה דאם אי אפשר לבקש מהממונים על זה שידחו את זמני האימונים לשעות אחרות, הרי גם זה נקרא כעוסקים בצרכי ציבור מדעל ידי זה מתאמנים ונעשים בקיאים ובעלי ניסיון לעמוד להילחם ולהציל בשעת מלחמה והתקפה שיכולה להיות בכל רגע לפי המצב העכשווי..." (הצבא כהלכה, הרב יצחק קופמן, פרק מג', עמ' שעו' הע' 45, קול מבשר, תשנ"ב).

מיד לאחר מלחמת ששת-הימים, פרסם את דעתו בעניין קביעת יום הודיה ושמחה על ניסי המלחמה:

"ימי החרדה שעברו עלינו אשתקד, הנסים הגדולים והישועה הגדולה שבאה לנו שניצלנו ממות בטוח לחיים, בעקבות התפלות והתחנונים, סליחות ותהלים ותעניות שקוימו בארץ וברחבי העולם יומם ולילה, מחייבים בהחלט קביעת יום הודיה ושמחה בכל שנה ושנה לזכר נסי הקב"ה ונפלאותיו, וכפי מנהג ישראל זה מדור דור. אם נבדוק את כל הנסים שבעקבותם קיימו ימי הפורים האלה לא נפריז אם נקבע, שבערך הנסים שקרו לנו הרי הנסים ההם באמת כ'משחק פורים' לעומתם, ואף על פי כן, נקבעו לזכרם ימי הודיה ושמחה... צוררינו איימו בגלוי קבל כל העולם כולו ועל גלי האתר בהשמדה טוטאלית עד היהודי האחרון, ובסוף הובסו תוך כמה ימים אחרי הכנות שערכו אולי כעשרים שנה ליום זה שקיוו לו..." ('שערים', כ"ה סיון תשכ"ח, אך עיין בספרו 'שומע ומוסיף' – בין פסח לעצרת עמ' יד', ויש להאריך, ואכמ"ל).

33. אשר פטורים מחיוב תפילה בציבור. ע"פ תוספתא, ברכות, פ"א ה"ד, פ"ב ה"ו. וראה שו"ע, או"ח, סי' ע, סע' ד, ומשנה ברורה, סי' צג, סע' ד'.

בשנת תשל"ד, לאחר מלחמת יום הכיפורים, חיבר הרב דבליצקי את הקונטרס: "מתי מלחמה", המכיל "תשובות וביאורים בעניני אבלות על נעדרי מלחמה לסוגיהם וביורר בעניני אבלות בשעת ליקוט עצמות והעברת ארונות לקראת העברת הרוגי המלחמה". הוא דן בקונטרס בדרך העברת "גופות החיילים ז"ל הי"ד שנקברו במקום קבורה ארעי למקום מנוחתם הקבוע..." (וראה עוד בעניין זה ב'חווה דעת' חלק ד, סימן נט).

שיחת חיזוק בישיבת ההסדר בקרני-שומרון

סיפר הרב יצחק לוי, רבה של קרני שומרון:

"לפני כ־32 שנים (בשנת תשמ"ו), נחטפו בחורים מהישיבה שלנו, רחמים אלשיך ויוסי פינק³⁴. לא ידענו מה המצב איתם, אם הם בחיים או שהם נהרגו. צה"ל התקשר אלינו לישיבה כדי להכין את ראש הישיבה הרב שמואל הבר, כי ייתכן מאוד שיצטרכו להקפיץ אותו בשבת לקריה בתל אביב כדי לזהות את התמונות שלהם. לא היו לנו כתפיים מספיק רחבות לפסוק, אז התקשרתי לרב שריה. הוא אישר לנו, ובמקביל ביקש להעביר שיחה כדי לעודד את הבחורים..." (מקובל על כולם, בשבע, דביר עמר, ז' באב תשע"ח).

21

"חיוב ומצוה לשרת בצה"ל"

הרב אברהם שפירא (תרע"ז-תשס"ח)

הרב הראשי לישראל, ראש ישיבת "מרכז הרב", מח"ס "מנחת אברהם"

השירות בצה"ל

"אין כל ספק בהלכה שחיוב ומצוה לשרת בצה"ל, שהוא חומת בטחון למדינת ישראל ותושביה, ואין להאריך בזה מגודל הפשיטות..." (ג' באדר א' תשמ"ו, 'מורשה', עמ' רה', ע"ש).

מלחמת מצוה

"שאלה: מהו מעמדה של מלחמת שלום הגליל בהלכה? האם היתה זו מלחמת מצוה?"

34. ביום ח' אדר א' תשמ"ו, שני חיילי חטיבת גבעתי, יוסף פינק ורחמים אלשיך הי"ד, נשבו בקרב לאחר שמחבלי חיזבאללה הניחו מארב לסיור של צה"ל. בדיעבד התברר שהם נהרגו במהלך הקרב.

תשובה: מלחמת מצוה בוודאי, וזאת משני פנים. הראשית והאחרית. הראשית – מרגע שהממשלה החליטה שיש צורך חיוני לצאת למלחמה, כדי להגן על ישראל מיד צר, הפכה המלחמה להיות מלחמת מצוה. הרי לא מדובר בממשלה המזלזלת חלילה בחיי חיילים המסתכנים בקרב. והאחרית – רק לאחר שוך הקרבות נוכחנו לדעת שלבנון היתה מדינה מלאה מרצחים ונשק המיועד נגדנו, ורק מלחמה בהם הצילה אותנו ממזימותיהם. מדינת אש"ף התפוררה. אמנם היה לנו מחיר כבד של קרבנות אך זהו דבר שלא ניתן לחזותו מראש. הוא גם אינו תלוי רק בהחלטת הצבא והממשלה. רק כשעם ישראל ראוי היה לכך, התקיים בנו "ולא נפקד ממנו איש" (במדבר לא, מט) וכבר דן בזה הרמב"ן, ואכמ"ל.

בכלל, כל מלחמה להגנה על הארץ ולביסוס כיבושה היא מכלל מלחמת מצוה, מצות **כיבוש ארץ ישראל**. מוזר הוא שיש בימינו מי שטוען ש"עלה רש" שנאמר בפרשת דברים (א כא) אינה מצוה לדורות אלא לשעתה בלבד, וזאת בניגוד למה שכתב הרמב"ן בתוספותיו לספר המצות מצוה ד', ומאידך גיסא הופך את "אל תתגרו במ" שנאמר באותה פרשה (ב ה) למצוה לדורות וכלפי כל העמים, בעוד שבמקורה זוהי הוראת שעה למשה בלבד ואך רק כלפי בני עשו" (קובץ 'תחומין', ד' (תשמ"ג), שיחה על מלחמה ומוסר, ו'במורשה').

"רבותינו מארי דארעא קדישא בדורות האחרונים, קבעו יסודות אמונה בערכים רוחניים של: הקמת מדינה לישראל, אחדות כלל ישראל ושלמות ארץ ישראל. אנו ממשיכים להיות דבקים בתורתם של רבותינו, שחזו נכוחות בהקמת המדינה, בהרחבת גבוליה, בקבוץ גלויות לתוכה ובמלחמת הגנה נגד שונאי ישראל, והכל מתוך אמונה תמימה בה' ובתורתו. וכל הדבק בדבריהם כאילו דבק בחיים, והפורש מהם כפורש וכו'..." (מורשה, קובץ שיחות ומאמרים, עמ' קנז'-קנח, מכון הרצ"ה, תשס"ה).

22

"ברוך ה' שזכינו לימים גדולים ומפוארים אלה"

הרב חיים דוד הלוי (תרפ"ד-תשנ"ח)

חבר מועצת הרה"ר ורבה של ת"א-יפו, מח"ס "מקור חיים השלם" ו"עשה לך רב"

מלחמת מצוה בשבת

"מלחמת רשות אין פותחין בה אלא שלשה ימים קודם שבת ומשפתחו בה מותר להמשיך אפילו בשבת, אך מלחמת מצוה אין הגבלה זאת קיימת לגביה ואם יש צורך בדבר מותר לפתוח בה אפילו בשבת ומכל שכן כשיש הכרח בקיום מערכת התגוננות

תקינה וסדירה בשבת למדינה שמוקפת אויבים רבים כמדינת ישראל וזו היא מלחמת מצוה. אך מבצעים מיוחדים החורגים ממערכת התגוננות תקינה וסדירה, שאפשר לעשותם בכל אחד מימי השבוע, אין היתר לבצעם בשבת אם אין בכך צורך מיוחד שייעשו בשבת דוקא מנקודת ראות צבאית וביטחונית.

וברוך ה' שזכינו לימים גדולים ומפוארים אלה, שהלכות צבא ומלחמה כמעט שנשתכחו מאתנו בימי גלותנו הארוכים, וחזרנו ללומדם עתה גם להלכה וגם למעשה. אך מן הראוי לזכור שהשבת שמרה על ישראל באותם ימי גלות ארוכים וגם עתה בימי הזוהר והעוצמה הצבאיים, שעליהם יש לנו להודות לה' צב-אות א-לוהי מערכות ישראל, נזכור את חלקה של שבתא מלכתא, ובזכותה נזכה גם לניצחונות בשדה הקרב, וגם לשלום אמת, ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד" (מקור חיים השלם, ח"ג, סוף פרק קעג).

סמכות ליציאה 'למלחמת מנע'

"כאשר אומה חשה בוודאות מוחלטת באויביה הזוממים להתנכל לה, רשאית היא לפתוח במכת מנע מתוך הכלל "הבא להרגך השכם להרגו" (ברכות נ"ח ע"א)... ואם תחליט מנהיגות העם ביום מן הימים על עם מסוים שמכין הוא מלחמה נגד ישראל, מותר יהיה להכותו ראשונה במלחמת מנע..." (תחומין א' (תש"מ), 343-345).

מצב מלחמה ממושך

"... אנו נתונים במצב מלחמה קשה וממושך עם כלל העם הפלשתיני, שמתוכו יצאו קבוצות הלוחמות באכזריות בעם היהודי בארצו, והרקע הוא מדיני-לאומי, שכל זמן שלא יימצא לו פתרון, מלחמה זו תוסיף להחריף. קבוצות טרור אלה עושות ככל אשר לאל ידן לפגוע קשות בעם היהודי בכל מדת אפשרויותיהם. ואין ספק שלו יכלו למסור נפשם לתפוס שבויים יהודים היו עושים זאת מדי יום ביומו כדי לשחרר את שבוייהם ואסיריהם שבידי ישראל, ואולי אף כדי להשיג הישגים מדיניים נוספים. ודבר זה לא עולה בידם בחסדי ה' עלינו. כמה ניסיונות עשו לאחרונה לתפוס חיילים ואזרחים יהודים ולא הצליחו, דוקא משום מצב המלחמה המתמיד שאנו נתונים בו, ודריכותו של צה"ל לשמור על דרכי היבשה והים ולהגן בכך על אזרחי ישראל. לענ"ד זו נקודה חשובה מאד בדינונו על פדיון שבויינו החיילים..." (עשה לך רב, חלק ז', סימן נג').

דין בחורי ישיבה ולומדי תורה – בשגרה ובחירום

"בני ישיבות ולומדי תורה פטורים משירות צבאי. וזו לשון הרמב"ם (בהלכות שמטה ויובל פי"ג ה"י)... מי שמקדיש עצמו לעבודת ה', מוותר על חלק ונחלה בארץ ובביזת המלחמה,

דין הוא שלא יצא למלחמה... מובן מאליו שקשה להסביר דברים אלה לאדם שאין מאמין ביסודות כחה האלוקי-מסתורי של התורה להגן על ישראל, ולכן העדיפו כנראה אברכי ישיבות ההסדר לצאת לזמן מה מכותלי הישיבה ולמלא את החובה הלאומית ככל אזרחי המדינה, ולקיים בעצמם מקרא שנאמר: 'הסר ממך עיקשות פה ולזות שפתיים הרחק ממך'. ובכך הם גם מקדשים שם שמים באורחות חייהם הקדושים והטהורים, וגורמים לרבים מחיילי צה"ל המשרתים בחברתם לנצנוצי תשובה ולהרהורים מעמיקים על מהות יהדותם.

מיותר לציין, שכל זה אינו מדובר בשעת מלחמה ממש (למעט שעת חירום) כשאוּיב מתקיף בשער, שאז ודאי חובה מוטלת על כל אדם באשר הוא, ללא שום יוצא מן כלל, להיחלץ חושים להציל נפשות ישראל כי אין שום אדם פטור ממצות פיקוח נפש, אבל אין חוב זה חל אלא באותה שעה מצומצמת שהמערכה בעיצומה, אך מרגע ששקטה המערכה, אף כי השעה עדיין שעת חירום ומלחמה, חוזרים תופסי התורה לבית מדרשם לעסוק בתורה ובזכותה ישמור ה' את העומדים בחזית לנחול ניצחונות ולשוב לבתייהם לחיים טובים ולשלום" (עשה לך רב, חלק א', סימן כא', ת"א, תשל"ו).

מידת החובה לציית לפקודות הצבא

"הנני מאשר קבלת מכתבך מיום כ"ב סיון תשמ"ה, ובראש וראשונה הנני מברכך עם התגייסותך לצה"ל, שהשם יתברך ישמור צאתכם ובואכם לחיים טובים ולשלום, ותשובו לבתיכם בריאים ושלמים... מקור החיוב לציית לפקודות מבואר בספר יהושע: 'כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצוונו יומת רק חזק ואמץ' (יהושע א' י"ח). חובת הציות והעונש לממרה, כיון שנלמד מיהושע, מבואר שחל על כל מנהיג מוסכם בישראל אף שאינו מלך שנבחר עפ"י ה'... ברור ופשוט שכל רשות מוסמכת שעמדה לישראל כדין וכהלכה, יש לה זכויות וסמכויות של מלכות... ולכן, אין ספק שבמדינה דמוקרטית שהשלטון נבחר ע"י העם בבחירות כלליות, הרי שהממשלה הנבחרת ע"י העם דין מלכות לה, וגם עליה חל אותו חיוב לציית לפקודותיה והוראותיה. ובמידה ויקבע בחוק אמצעי ענישה למסרבים למלא פקודותיה, הרי שיש רשות מכוח הדין וההלכה להעניש את העבריינים..." (שו"ת 'עשה לך רב', חלק ז', סימן סח', ע"ש, וראה עוד בחלק ב', סימן כט', הגבלות נוספות לאמור כאן).

"פשוט וברור כי במלחמת מצוה עסקינן"

הרב שאר ישוב כהן (תרפ"ח-תשע"ו)

חבר מועצת הרה"ד ורבה של חיפה, מח"ס "ש"י כהן" ו"חקרי הלכה"

מלחמת מצוה בימינו

"... המתנגדים לגיוס לצבא סבורים, כנראה, שאין זו מלחמת מצוה. אצלנו פשוט וברור כי במלחמת מצוה עסקינן, הן מצד ההצלה ועזרת ישראל מיד צר הבא עליהם והן מצד כיבוש וחזקת ארץ ישראל, וכבר ביררו זאת רבים וגדולים. ראה דברינו בהיקף בנושא זה שנדפסו בחוברת מ"ג של כינוס תורה שבע"פ³⁵, תשס"ב, ואין כאן מקום להאריך. אם נראה את מלחמת השחרור, ואת מלחמות ישראל ועד ימינו, כמלחמת מצווה – לכאורה, ההכרעה ההלכתית ברורה שאין אחד פטור ממנה. אפשר להתארגן כך שקול התורה ישמע גם בעת מלחמה בתורנות וכיו"ב... בנוסף לכך, קיימת גם סכנת פיקוח נפש, הקב"ה יצילנו מידם... קיימת ומחייבת את כולנו החובה של שירות צבאי לקיים 'רוממות א-ל בגרונו, וחרב פיפיות בידם', הלכה למעשה" ('חובת השירות הצבאי בישראל – הלכה למעשה', אדר תשס"ד, (טרם נדפס). ארכיון הרב שאר ישוב כהן, באדיבות מכון "נזר-דוד", להוצאת כתבי הרב הנזיר והרב שאר ישוב כהן, מוסדות אריאל, ירושלים).

קם דור שלם, ירא שמים של מפקדים וחיילים בצה"ל

"צריך לדעת ולזכור, שלמרות ששיבת 'מרכז הרב' איננה 'שיבת הסדר', הרב צבי יהודה (קוק) סבר שאלה שיכולים וראויים, ראוי שיילחמו, יגנו ויהיו בתוך המסגרת של כוחות הביטחון. כך השיב תמיד לשואליו, אבל התייחס לכל אחד מבחינת מצבו האישי, הרוחני והבריאותי. הוא גם שמר מכל משמר על כך שהשיבה הקדושה תמשיך להתקיים ולעלות מעלה מעלה, כמקור השפעה לכל 'שיבות תורת ארץ-ישראל'. ברוך ה' עלו הדברים יפה וקם דור שלם של מפקדים וחיילים בצה"ל, שהם לומדי תורה, תלמידי חכמים ויראי שמים – תהא ברכת ה' עליהם" (כך הקמנו את "הישיבה הלוחמת" הראשונה, אדר תשס"ו, "קומי אורי", ביטאון תנועת 'קוממיות').

35. דבר הכנס השנתי שערך מוסד הרב קוק בירושלים מידי שנה.

רבנים נוספים בני דורנו (מקבץ תמציתי בלבד):

הרב שמריהו אריאלי – מחבר ספר "משפט המלחמה":

"...יוצא, איפוא, שמלחמות מדינת ישראל שהיו תמיד 'עזרת ישראל מיד צר', היו מלחמות מצוה... ויש להוסיף, מלחמות מדינת ישראל הצילו לא רק את תושביה, אלא אף יהודים מחוצה לה, שהרי מלחמות אלו הכשירו מקלט ליהודי ארצות הגולה... וגם בזה יש משום פקוח נפש... הרמת קרנם של היהודים עקב תקומתה של מדינת ישראל הצילה, ללא ספק, חיי יהודים מפרעות. הרמת קרנם של בני ישראל בעטיה של מדינת ישראל האיטה במידה מרובה את תהליך הטמיעה ונשואי התערובת של היהודים בתפוצות. גם מבחינה אחרת נחשבות מלחמות מדינת ישראל למלחמות מצוה והוא: כיבוש וישוב ארץ ישראל..."

♦

לדעת הרב אריאלי, לכיבושי צה"ל בימינו יש תוקף הלכתי של 'כיבוש רבים' ואין צורך לשם כך במלך וברוב ישראל וכפי שכתב:

"... לפי כל הפירושים הנ"ל יוצא שכיבושי מדינת ישראל יש להם דין של כיבוש רבים, שהרי הם היו בשטח שניתן לאברהם. וכן היו על פי הדיבור, שהרי אנו מצווים לרשת את הארץ כמו שכתב הרמב"ן בספר המצות (מ"ע ד'). וכן היו בשעת הכיבושים ששים ריבוא מישראל. וכמו כן נעשו הכיבושים מדעתם ולצרכם של כל ישראל, ובמיוחד אחרי חקיקת 'חוק השבות' המקנה אזרחות לכל אדם מישראל..."

ואפילו לדעת הרמב"ם שמוסיף תנאי שיהיה שם מלך, הרי כבר כתבו האחרונים³⁶, שגם לממשלה יש דין של מלך. ועוד שהרי כתב ב"קרית ספר" הל' תרומות שם: 'ונראה דבענין מלך או נביא ורוב ישראל אפילו לכיבוש ארץ ישראל היינו בכיבוש ראשון, אבל כיבוש שני כיון שכבר קדשה ארץ ישראל אף על פי שבטלה כשגלו לא הוצרכו רוב ישראל אלא עזרא וסיעתו קדשוה', ע"ש. הרי מבואר מדבריו שאף שקידוש עזרא היה על ידי מיעוט

36. ראה את דברי הראי"ה קוק בשו"ת משפט כהן, הל' מלכים, סי' צו' שהובאו לעיל בתוך דברי הרב כתריאל פישל טכורש, ואשר עליהם התבססו פוסקי זמנינו ובהם ה'ציץ' אליעזר' (חלק י', סימן א'), הרב שלמה גורן, הרב עובדיה יוסף (יחווה דעת, חלק ה', סימן סד) ועוד, בדיוניהם אודות מעמדה ההלכתי של מדינת ישראל.

מישראל, אך כיון שארץ ישראל כבר קודשה, לא היה צורך יותר ברוב ישראל. ובכן, גם בכיבושי מדינת ישראל לא היה צורך ב'מלך ורוב ישראל'.
ואף שהרמב"ם בהל' מלכים כתב שצריכים שיהיה גם על פי בית דין. אפשר לומר שזה רק במלחמת רשות שאז צריכים רשות הסנהדרין, אבל במלחמת מצוה שאז לא צריכים רשות הסנהדרין נחשב כיבוש רבים גם כשלא היה על פי בית דין... " (משפט המלחמה, עמ' קע, סי' לב, ירושלים, תשל"ב).

הרב צבי שכטר, ראש ישיבה ב'ישיבה יוניברסיטי', ניו יורק, ומתלמידי הרב יוסף דב סלוביצי'ק:
"... ועל פי הדברים האלה היה נראה לומר שהוא הדין נמי בזמן הזה שמדינת ישראל עומדת היא במצב של מלחמה וכל הפרעות והמהומות שבימינו דינם כהמשך מהמלחמה הראשונה (מלחמת השחרור)... (בעקבי הצאן, בירורי הלכה, סימן לב, ע"ש באורך בכל הסימן, ירושלים, תשנ"ז).

הרב אברהם אבידן, מחבר ספר "שמירת שבת ומועד בצה"ל" ומבכירי הרבנות הצבאית (בעבר), עמד בראש ישיבת שעלבים במשך שנים רבות:
"כן נראה שדיני המלחמה בכל הנוגע להגנת העם היהודי נוהגים בזמן הזה גם לדעת הרמב"ם... ("ההסתכנות בהצלת הזולת לאור ההלכה", קובץ 'תושב"ע', טז, עמ' קכט'-קלד', מוסד הרב קוק, ירושלים, תשל"ד).

הרב נחום אליעזר רבינוביץ', מחבר פירוש "יד פשוטה" על משנה תורה לרמב"ם ושו"ת "שיח נחום":
"המסקנה ברורה, במצבנו היום שהאויבים מאיימים עלינו מכל צד ומשחזים עלינו את זיינם בכל שעה, אין לך מלחמת מצוה גדולה מזו שהיא לעזרת ישראל מיד צר. ויבורכו הבנים היוצאים לעזרת ה' בגיבורים" (מלומדי מלחמה, סי' א', מעליות, מעלה אדומים, תשנ"ג).

הרב דב ליאור, רבה של קרית ארבע (לשעבר) ומחבר שו"ת "דבר חברון":

"חז"ל אומרים שבחורבן ביתר נגדעה קרנם של ישראל ואינה עתידה לחזור אלא בגאולה השלישית, והנה, אנו זוכים לראות בתקומת מדינת ישראל ובחידוש העוז והגבורה של עמנו. אין ספק ששמירת קדושת המחנה לכל היבטיה ודקדוקיה היא הערובה היחידה להמשך גאולתנו וישובנו בכל מרחבי ארצנו..." (מתוך מכתב ברכה לספר "והיה מחנך קדוש", הרב דרור אריה, כ"ב שבט, תשע"ח).

מלחמת המגן "שלום הגליל" לבעור קיני המרצחים – מלחמת מצוה

"... אמנם מטרת ממשלת ישראל במלחמה זו היתה כדי להציל מידי הצר הצורר, אולם לאחר שזכינו בחסדי ה' לכיבוש חלק גדול מלבנון, עלינו לזכור שכל חבל ארץ זה כלול בתחומי עולי מצרים שנצטוונו בכיבושם עוד בזמן יהושע בן נון..." (דבר חברון, השקפה וענייני אמונה, עמ' 156, תשע"א וראה מאמר הרב "ויתור כחולשה", נקודה, 19 (גיליון חגים תשמ"ג), עמ' 5).

"... הצבא שומר על המדינה שצבאות אויבי ישראל לא יכנסו ויפגעו ח"ו, ומאבטח את היישובים. זהו וודאי הצלה מפיקוח נפש... עצם השירות הוא פיקוח נפש..." (שם, עמ' 47).

הרב יעקב אריאל, רבה של רמת גן (לשעבר) ומחבר שו"ת "באהלה של תורה":
"דבר מוסכם הוא שמלחמתנו כיום מלחמת מצוה היא, אם לדעת הרמב"ן משום מצוות ישיבת הארץ, ואם לדעת הרמב"ם משום שהיא באה להושיע את ישראל מיד צר. בין למר ובין למר, חלה עלינו המצוה שנצטוונו בשעת מלחמה: 'אל ירך לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם'..." (הירא ורך הלבב, אמונת עיתך, גיליון 47, אייר, תשס"ב, מכון התורה והארץ, כפר דרום, תובב"א).

ביאור דעת הרמב"ן

"הפירוש המוסכם והפשוט בדברי הרמב"ן הוא שהמלחמה היא חלק בלתי נפרד ממצות ישוב הארץ, וכשהתנאים מחייבים זאת היא מצוה מעשית הנוהגת לדורות. מכח חלק זה שבמצוה מתחייב אופייה הציבורי של המצוה, שזכינו לקיימו בדורנו, עם הקמתה של מדינת ישראל (משיחותיו של מו"ר הגרצ"י קוק זצ"ל בימי העצמאות בישיבה. ועין "לנתיבות ישראל" ח"א עמ' 178), וכל המוציא את דברי הרמב"ן מפשוטם עליו הראיה.

עם זאת, מוסכם שגם לדעת הרמב"ן אין מצוה להלחם בכל תנאי, המלחמה אינה אלא אמצעי להשגת הריבונות על ארץ ישראל. ואין מקום להילחם אלא לאחר שמוצו כל האמצעים האחרים. מסתבר גם שיש לשקול שיקולים של סיכויי הניצחון במלחמה

וצמצום מספר האבדות הן אצלנו והן אצל אחרים. אך עקרונית אמצעי זה של המלחמה הוא חלק לגיטימי של המצוה" (באהלה של תורה, ח"ד, סי' ג', מכון התורה והארץ).

הרב אליעזר מלמד, מחבר ספרי "פניני הלכה" ורב הישוב הר ברכה:
"מצווה גדולה מן התורה להתגייס לצבא ההגנה לישראל, ושתי מצוות עומדות בבסיס החיוב, וכל אחת מהן מצווה כללית ששקולה במידה מסוימת כנגד כל המצוות. א' הצלת ישראל מיד אויביהם, ב' שמירת ארץ ישראל שתהיה בידי עם ישראל ("פניני הלכה", עם וארצו, מהלכות צבא ומלחמה, סי' א')."

ב

השירות בצה"ל: מבט אמוני ומשמעות רוחנית

1

הרבנות הראשית לארץ ישראל (תש"ח):

קריאה לצעירי ישראל להיענות לצו הגיוס לצבא

החלצו! ההכרזה ההיסטורית שהוכרזה מעל במת עמי התבל להכרת עצמאותו המדינית של עם ישראל בחבל ארצו הקדושה, מיהרה לתת את אותותיה בחבלי לידה מלווי כאב ודרוכי סכנה, הדורשים במפגיע לאזור כל כח בגוף ובנפש בהתאבקות המכריעה לקיומו של ישובנו בקודש ולכוננותו לעצמאות המדינית המובטחת להצלחה ולפדות נפשה של שארית הפליטה. תורתנו הקדושה מצוה אותנו צו עליון שלא לעמוד על דמם של ישראל ומחייבת אותנו להחליף חושים לעזרת ה' בגבורים.

בשם צו קדוש זה, מוסדה הדתי העליון של היהדות בארץ פונה אליכם צעירי ישראל וקורא: החלצו להצלת העם וקדושיו, הארץ וקניניה. הענו בהמוניכם לצו הגיוס. צו חיים הוא לביתכם, בית ישראל וקיומו, טובו ואושרו בארץ ישראל, הענו לו! משאת נפש דורות לפניכם, מלאו אותה! וה' מחסנו ומצודתנו הוא יצוה לכם את ברכתו, יפארכם בישועתו ויעטרם בהצלחתו, יסוכם באברתו וישמור צאתכם ובואכם לחיים ולשלום לקראת גאולתנו השלמה ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן.

הרבנות הראשית לארץ ישראל

בן ציון מאיר חי עוזיאל

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

(הרבנות הראשית לישראל, ח"ב, עמ' 413 הרב איתמר ורהפטיג, הרב שמואל כ"ץ, היכל שלמה, תשס"ב)

2

”קידוש השם וייחודו”

הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג (תרמ”ט-תשי”ט)

הרב הראשי לישראל, מח”ס ”היכל יצחק”

”ומלחמה להרחיב את גבול ישראל היא גם כן בבחינת מלחמה לייחד את השם, שכל מה שכוח ישראל דורשי יחודך ובפרט בארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה מראשית שנה עד אחרית שנה יגבר בעולם, יתקרב היום שעליו נאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד... שמא תאמר, הלא לצערנו העמוק יש היום הרבה מישראל ואף בארץ ישראל שאינם שלומי אמוני ישראל, אל תאמר כך, שכבר כתב רבינו הגדול ז”ל, בהלכות תשובה פרק ז' הלכה ה', 'וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו וכו'". ואין ספק, לדעתי, שייסוד מדינה יהודית בארץ ישראל, למקדש ולמקלט לעם ישראל, זה יהיה השלב של סוף הגלות, ואח”כ תבוא הגאולה, וכל המקרב את סוף הגלות, מקרב את תשובתם של ישראל, ומקרב את התפשטות ייחוד השם באמת בעולם” (היכל יצחק, אורח חיים, סימן לז).

3

”גילוי זרוע ה'”

הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל (תר”מ-תשי”ג)

הראשון לציון, מח”ס ”משפטי עוזיאל”

ניסי מלחמת השחרור והתקומה

”אחרי שנות עמל ותלאה של המלחמה האחרונה הארורה ששכלה מאתנו אלפי רבבות ישראל ועקרה קהלות ישראל מארצות מגוריהן, באה אלינו השנה החולפת, שבה נהיה לעינינו הפלא הגדול הזה של הכרת שיבת ישראל לחרותו הלאומית במדינתנו העצמאית אשר ה' הנחיל לאבותינו ולנו לאחוזת עולם. אמנם עמים רבים מארצות ערב מוסתים ונעזרים בחיל ונשק, עצה והדרכה שלא שכחו כלום מאיבתם לעם ישראל ולזולם בו ולא למדו כלום מתבוסתם ומפלתם של צוררי ישראל לדורותיהם, והנאצים בדורנו זה שנפלו ונכשלו ועוד הם צפויים לנקמת ה' וגמול לצריו.

עמים אלה וגרוריהם הסתערו עלינו בחילם ונשקם להמיתנו ברעב וצמא ולהשמידנו באש אוכלת ומשכלת, אבל זרוע ה' נגלתה בגבורת צבאות ישראל אשר עמדו אזורי אמונה ודרוכי גבורה במלחמת גאולה הכניעו את גאותם והדפו אותם בתבוסה מחפירה

ומבישה ומדינת ישראל קמה בארץ ישראל והוכרה מאת ממלכות תבל הנאורות..."
(ברכת שנה טובה מציון, ט"ו באב תש"ח, מכמני עוזיאל, ח"ג, עמ' עו', הרב שמואל כ"ץ עזרא ברנע, תשס"ה).

ודאות תהליך הגאולה בדורנו

"ה' צבאות קדוש ישראל וגואלו, ביום מאושר זה, יום הכרזת עצמאות מדינת ישראל, בארץ נחלת אבות לעם ישראל, הננו מתאספים לפני היכל קודשך בירושלים עיר מקדשך, בהודאה ותפילה לאמר:
... אחרי אלפי שנות גלות ונדוד, ואחרי שנות השמד האחרונות שקמו עלינו להשמידנו מתחת שמיך ושכלו מאתנו אלפי רבבות ישראל, הזרחת לנו ה' אלוקינו אילת השחר לגאולתנו ולתקומת מדינת ישראל בארץ קדשך אשר הנחלת לאבותינו ולנו (מתוך התפילה ליום העצמאות שחיבר הרב עוזיאל).
מכאן יוצא דבחג העצמאות, כשהוא בא מזמן לזמן פעם לשנה, מברכים 'שהחיינו' להודות לה' חסדו, על ישועתו ביום זה, שהיא תהיה תשועת עולמים" (משפטי-עוזיאל, חלק ה', סימן כד', עמ' נא').

האומץ של מנהיגי הציבור להכריז על עצמאות מדינית וגבורתם של לוחמי צה"ל במלחמות ישראל

מדברי הרב עוזיאל ליום העצמאות הראשון של מדינת ישראל (תש"ט):
"דבר זה ראוי לאמר ביום זה, הוא יום הכרזת מדינתנו העצמאית מדינת ישראל – היום הזה נהיית לעם לה' אלוקיך!" כי ביום הזה התפרקנו מעול שעבוד מלכות זרה בצורה מנדטורית בארץ ישראל שרצתה להחניק אותנו עד מוות, ומאימת מלחמת ממלכות שמסביבנו שדימו לשעבדנו שעבוד עולם. הכרזה נועזת זאת, שלא האמינו לה כל מלכי ארץ, עשתה את כל עם ישראל, שבארץ ובתפוצות, לעם עצמאי וריבוני בארצו ובכל משטרי חייו, נתנה אומץ וגבורה לצבאות ה', הם צבאות ישראל במלחמת גאולתנו כאריות והצליחו נגד כל הקמים עלינו מסביב, והיא אשר פתחה שערי ארץ לפני עם ישראל מכל פזורי הגולה אל ארץ נחלת ה', והיא אשר נתנה לעם ישראל את מקומו המכובד בין כל העמים... יום זה, הוא יום טוב לישראל היושב בארצו ובכל תפוצות פזוריו לדורותינו ולדורות עולם להודות לה' חסדו ולהגיד בקול זמרה וצהלה הלל ותהילה – "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו" (הצפה' והבקר', ה' באייר תש"ט. הרב משה צבי נריה, סדר התפילות ליום העצמאות, ירושלים תשל"ח, עמ' 12, 'הרבנות הראשית שבעים שנה לייסודה', ח"ב עמ' 842-845, בעריכת הרב איתמר ורהפטיג והרב שמואל כ"ץ, היכל שלמה, תשס"ב).

"למצות הארץ"

הרב צבי יהודה הכהן קוק (תרנ"א-תשמ"ב)

ראש ישיבת 'מרכז-הרב'

"במאמרו 'למצות הארץ', שנכתב בירושלים בעיצומה של מלחמת השחרור, כח' אייר תש"ח (לנתיבות ישראל א, עמ' קנז, חוברת "למצות הארץ: אל משמר העם הישראלי"), משיב הרצי"ה בעניין הגיוס לצה"ל:

שאלתוני על דבר דעת-תורה בענין התגיסותנו לצבא ישראל, המצווה ונעשה בפרק דורותינו הנורא והנשגב הזה. כבר נודעה ונתפרסמה קריאת ההוראה למעשה מאת רבותינו שבא"י לחיוב ההחלצות לצבאות ה' אלוקי ישראל במערכות עמו וארצו. אכן הרי יש צורך השעה להזכיר גם את הידועות והפשוטות אשר ליסודם של הדברים, שהם משתכחים ומייטשטשים מרוב פרסומם ופשיטותם, כדברי רבנו בעל 'מסילת הישרים' בהקדמתו. ומפני זרותם המעשית בהמשך עול הגויים והגלויות על צוארנו... הרב מבאר באריכות את החיוב להיחלץ לצבא ד' אלוקי ישראל במערכות עמו וארצו משלושה צדדים:

- א. מצד חיי שעה – דהיינו, הצלת נפשות, וכאן אין זה נוגע להצלת נפש פרטית בלבד, שגם בדבר זה החמירו חז"ל מאוד, אלא מדובר במה שנוגע להצלת קיומם של ישראל בארצם וממילא להצלת כלל ישראל. כל זה מפורט בפירוט הלכתי ארוך.
- ב. מצד חיי עולם – דהיינו מצות כיבוש וישוב ארץ ישראל, שהיא מצוה קבועה ותמידית של תורה. גם ענין זה הרב מבסס באופן הלכתי רחב.
- ג. מצד חיי שעה וחיי עולם כאחד, המתחברים בכח קידוש השם הגדול הכלל ישראלי. 'החיוב התורני הכפול הזה [של הצלת נפשות ושל ירושת ארצנו] הוא שנותן את היסוד להופעת קידוש השם הגדול, היחידי והצבורי כאחד, על פני כל מרחב ישובנו ותקומת חיינו כאן', אשר הוא כל מגמתם של ישראל בעולם – 'יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּךְ אֶתְפָּאֵר' (ישעיהו מט, ג) (בדרך התורה הגואלת, הרב אביהוא שוורץ).

1. חומר רב אודות יחסו של הרב צבי יהודה קוק לשירות בצה"ל מצוי בספר משמיע ישועה – לדמותו של הרב צבי יהודה הכהן קוק, עמ' 291-302, שמחה רז (עורך ראשי), הרב שלום קליין (עריכה), הילה וולברשטיין (כתיבה), אור עציון, מרכז שפירא, תש"ע.

מדבריו אודות מלחמת מצוה בימינו

"ענין המלחמה המוזכר בסוף פרשת 'שופטים', מתפרט בפרשתנו למדרגותיו: יש הבחנה בין מלחמת רשות לבין מלחמת מצוה. מלחמת רשות מופיעה בנסיבות מיוחדות, כשיש צורך של התרחבות. המשנה בהתחלת מסכת סנהדרין קובעת שיוצאים למלחמת רשות לאחר קבלת אישור מבית הדין הגדול של שבעים ואחד; זאת אומרת, במצבים פוליטיים מסוימים יש אפשרות של התפשטות, אמנם היא צריכה להסתדר באישור בית הדין. למלחמת מצוה אין צורך בהסכמת בית הדין. במצבנו עכשיו שהמלחמה היא מלחמת מצוה בכפלים, 'עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם' לדעת הרמב"ם, וכיבוש הארץ לדעת הרמב"ן – אין צורך ברשות של רבנים כדי לצאת למלחמה. מצוה זו שייכת לסדר המלכות, של המלך או של כל ממשלה בישראל שהיא במקום מלך..." (שיחות הרב צבי יהודה על התורה, כי תצא, סדרה ב – תשכ"ז תשל"ה, 14. מלחמת מצוה ומלחמת רשות, הרב שלמה אבינר עורך, ספריית חוה).

התנדבות לשירות "במשמר העם" בשנת תש"ח

"הרב צבי יהודה אף לקח חלק במלחמת השחרור. למרות שהיה בן שישים, הוא התנדב ל'משמר העם' ועמד יום ביום בשמירה באזור הגבול, ופעם אף יצא לתל ארזה בעיצומה של השבת כדי לחזק את הביצורים" (עטורי-כהנים, 72, עמ' 49, עטרת-כהנים, משמיע ישועה, עמ' 69, שמחה רז והילה וולברשטיין, מכון תורני אור-עציון).

"טרף נתן ליראיו" – תוכן שיחה בפני מגיני תש"ח בעיצומה של מלחמת השחרור

כתב הרצי"ה קוק ביומנו:

"בבוא אלינו חבורת חיילינו, מבני ברק ורמת גן, ואמרו שהולכים לתגבורת לכפר עציון, ולבקשם לדבר לפנייהם אמרתי להם בתוך הדברים על גודל ענין קידוש השם ומצות מלחמת הארץ, עם חיוב הצלת הנפשות, של עכשיו, בברכה נרגשת ומועמקה שהם יקדשו את השם בחייהם (וכן היה אחר כך, תודה לאל), עם ההודעה כי דוקא ממקור האמונה והקדושה, התורה והמצוות, בשם ד' נצח ישראל, הוא יתר הגבורה האמץ והתקף והנצחון, ומאתכם תמשך הזכות והגבורה בעזרת השם גם לישובי השומר הצעיר עין חרוד וכדומה – וכן אחר כך, אחרי הופעת נסי הגבורות בכפר עציון בטירת-צבי ובהר-טוב ובכפר דרום נמשכה ונתגלתה במשמר העמק וגם בכפר סולד יחיעם ולהבות הבשן, והרמות, ושאר הישובים העומדים על הגבולות" (אור לנתיבותי, מוספים, פרקים אישיים כלל ישראלים, ח).

התעוררות "רוח גבורה ודעת להילחם" הרי היא מעין "נס" ("ניסא זוטא")

יש ששאלו, מפני מה קבעה הרבנות הראשית את יום העצמאות דווקא בתאריך ה' באייר, לכאורה, באותו יום לא אירע כל נס או ניצחון צבאי, למעט ההכרזה על הקמת המדינה שגרמה לכניסה למצב של סכנת נפשות? הסביר זאת הרב צבי יהודה קוק בכך שהגבורה להכריז על הקמת מדינה, היא עצמה נס הנסים, מקור ושורש כל הנסים והנפלאות שהופיעו אחר כך בשדה הקרב (לנתיבות ישראל, א', קפג').

ראייתו לכך היא מדברי הגמרא (בבא מציעא קו.²), הדנה ברועה שהפקיר את הצאן, ובעקבות זאת באו זאב ואריה ופגעו בעדר. הגמרא קובעת שאחריותו של הרועה תלויה בשאלה אם היה יכול להציל. אם ממילא לא היה יכול להתגבר על התוקף, הרי הוא פטור. שואלת על כך הגמרא: מדוע, אולי היה מתקיים אצל הרועה כמו אצל דוד, "גם את הארי גם את הדב היכה עבדך" (שמואל א, יז, לו)? אולי היה מתרחש אצלו "ניסא זוטא", נס קטן? והתוספות מגדירים את הנס: "רוח גבורה ודעת להילחם" (שם, תוספות ד"ה מתיב).

אם כן, רואים מהגמרא שהגבורה להילחם, בצירוף הכישרון המלחמתי, מהווים נס. וכן הוא בעניין הכרזת המדינה. "ההתעוררות וההתאמצות וההתחממות וההתגברות לתנופת ההצלה והתקומה" היא נס ממרומים, "בכח דחיפה עליונה ופנימית", יסוד כל הנסים (לנתיבות ישראל, שם).

"קדושת מדי הצבא הישראלי" – מדברי הרצי"ה קוק ביום העצמאות תשכ"ז

"... אני אגיד לכם את האמת: קדושת השטריימל³ – אני לא יודע אם כל כך ברורה, לא כל כך ברורה במאה אחוז... היא נתקדשה בדיעבד. ודאי. היו הרבה גאונים וצדיקים,

2. "מתיב רב ששת: רועה שהיה רועה והניח עדרו ובא לעיר ובא זאב וטרף ובא ארי ודרס, אין אומרים אילו היה שם היה מציל אלא אומדין אותו. אם יכול להציל – חייב, ואם לאו – פטור. ואמאי? נימא ליה אי הוית התם הוה מקיים בי "גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך"? משום דאמר ליה אי הוית חזית לאיתרושי לך ניסא, הוה איתרושי לך ניסא כרבי חנינא בן דוסא דמתין עיזי דובי בקרנייהו ונימא ליה נהי דלניסא רבה לא הוה חזינא, לניסא זוטא חזינא? קשיא".

3. שְׁטְרֵיִמֶל (מיידיש לעברית: מזנבת), כובע פרווה המיוחד לשבתות וחגים המקובל בקרב חוגים חרדיים שונים. להרחבה עיין, הלכות שטריימל: לימודים, הלכות, הנהגות והדרכות, הרב מרדכי ציון, ספריית חוה, תשע"ט.

קדושים, אין מה לדבר – כל חרדת־קודש ביחס אליהם, עפר תחת כפות רגליהם... שנתקדשה... ונתקדשה האידיש – שפת הגלות, מתוך שימוש הרבה בדברים שבקדושה. אבל מתחילה – לא כלי־כך מוחלט. אבל קדושת מדי הצבא בישראל היא בקיום המצווה הזאת – וכל הטנקים וכל השמות של כלי הנשק... אינני בקי בכל השמות איך שנקראים... הכל – מתוצרת עצמנו, ומייצור גויים, מה שהוא – כל זה שייך לקדושה הזאת. והקדושה כפי שאנחנו מבינים אותה, כפי שאנחנו יודעים את 'אשר קדשנו במצוותיו וציוונו'. וכל מה ששייך לימים האלה, לפרשת קדושת היום הזה וכל תוקף קדושתו. קדושה קיימת. קדושה בכל תוקף. מתוך אמונה שלמה" (מזמור י"ט למדינת ישראל, ה' אייר תשכ"ז, לנתיבות־ישראל ב' עמ' קנו-קסא; ובשיחות הרצי"ה, מועדים, ח"ב, עמ' 143-165, הרב שלמה אבינר (עורך) ירושלים, תשס"ז. וראה גם שיחות הרצי"ה לחומש במדבר, עמ' 376).

יחסו למצעדי צה"ל ביום העצמאות

כתב הרב שמואל כ"ץ, חוקר תולדות הרבנות הראשית לישראל: "הרצי"ה דחה את הדרישה, שהרבנות הראשית תאסור ללכת לחזות במצעד צה"ל, נימוקו היה: כל מה ששייך למצוות כיבוש ארץ ישראל וליום הזה של קימום מלכות ישראל – הכל קודש, ואין בכך משום 'כוחי ועוצם ידי'! הוא הבהיר לתלמידיו, שחובה עלינו לעשות חיל, אלא שיש לייחסו לקב"ה ולהבין שהוא הנותן לנו את הכוח ואת החיל הזה⁴. במצעד הוא ראה קידוש ה', העלאת כבוד ישראל בעיני העמים, וביטוי לעצמאות עם ישראל בארצו ושלטונו בה.

בטנקים, בכלי הנשק ובמדי צה"ל ראה תשמישי מצווה וקדושה, כי באמצעותם מקיימים את מצוות כיבוש וישוב ארץ־ישראל. בשנים תשי"ח, תשכ"א, תשכ"ז, תשכ"ח ותשל"ג, כאשר מצעד צה"ל התקיים בירושלים, הוא עודד את תלמידיו לצאת ולחזות במצעד, ואף הוציא את הלומדים מבית המדרש. בשמחה גדולה יצא בעצמו לחזות במצעד. הוא התעניין בכל כלי נשק שעבר לפניו, ועל כל טנק שחלף אמר: "אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלוקיו". הוא עמד לאורך כל המצעד, למרות השמש הקופחת, וסירב לשבת על כיסא שהוצע לו... " (יום העצמאות במשנתו, הגותו והנהגתו של הרצי"ה, שמעתין 183, עמ' 41-55, חשון תשע"ג).

4. עיין דרשות הר"ן, דרוש עשירי, ובאברבנאל, דברים ח, יז-יח.

אגרות ברכה לחיילי צה"ל

באגרת (כת"י, מתאריך טו' אב תשל"ה) מברך הרצי"ה פרח טייס: "ברוך השם גמרת בהצלחה מרובה את קורס של חיל האויר וגם קיבלת "כנפיים" של טייס. בכל לב ונפש הנני מביע לך ברכתי הנאמנה לקראת הצלחתך והתקדמותך המפוארה הזאת. כן תוסיף תרבה תהילה ותעצומה לתקומת עמנו וארצנו בפקודת אלוקי צבאותינו המעוז והמשגב לנו..."

באיגרת אחרת (כת"י, מתאריך כו' תשרי תשל"ט) מברך הרצי"ה קצין שהועלה בדרגה: "על נעימות בשורתך התעלותך במדרגות הקצינות בקדושת צבאנו שליט"א [...] תתקיים בתהלוכות מדרגותיך תוספת ברכה ויקר ונחת רוח" (מובא ב'עין בעין', הרב ד"ר חגי שטמלר, עמ' 169, הע' 187, מכון בנין התורה, ירושלים, תשע"ו).

"הלבנון באדיר יפול" –

מכתב ברכה לרה"מ מר מנחם בגין ז"ל לאחר מבצע ליטני (ו' אדר ב' תשל"ח)

"מרבבים בשמחה. כל עתרת השלום והברכה ממקור הברכות האמורות בתורה ממרום משגב עיר קדשנו ותפארתנו ירושלים תובב"א. להזרת כבוד ידידי הנעלה הדגול המורם מחמדי ומחמד כל ישראל מר מנחם בגין ראש ממשלתנו שליט"א. הלא כל עצמותי תאמרנה רננת כל ישראל בהתקדש שם אלהי ישענו וצור צבאותינו, בהתקיים בהופעת הארת פארך חזון ישעיהו בסיום פרקו העשירי כי הלבנון באדיר יפול. כן תוסיף תרבה תגדיל תאדיר תשכלל רוממות המעלות הנשגבות של תהליך פדותנו, כי יאמרו גם בגויים הגדיל ד' לעשות עם אלה, והיינו כולנו ששים ושמחים, ועושים רצון גואלנו המחדש ימינו כקדם ויותר, ומחזיר שכינתו לציון ובונה ירושלים בהתכנסות כל תפוצותינו, עם בוא צדקנו יחיש ישועתנו כלה. נאמן יקרך בלב'זנפש בתוחלת הזדרזות ריבוי התנחלויותינו במלא רחב ארצנו, בצפיית ראייתה השלימה, צבי יהודה הכהן קוק" (להלכות ציבור, סימן קנ', הרב צבי ישראל טאו (עורך), ירושלים, תשמ"ז).

גילוי דעת לאחר הפצצת הכור האטומי בעיראק (י' סיון תשמ"א)

"לענין פיצוץ הכור האטומי של עיראק נתקיים הפסוק בתורה (דברים לג כט), 'אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בד' מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו תדרוך'. וזכרת כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל" (שם, סימן ריז').

"שר צבא ה' הוא גואלנו"

הרב יעקב משה חרל"פ (תרמ"ב-תשי"ב)

תלמיד הראי"ה קוק וראש ישיבות "מרכז הרב" ו"בית זבול"

בירור רוחני במהות הצפיה לישועה ולתקומת המדינה

"הצפיה לישועה איננה רק על העתיד, אלא גם בהווה – לצפות לכל שעה שאפשר שתופיע בה הגאולה, לזאת, גם זה בכלל הצפיה לישועה, להכיר ולהאמין כי ראויים המה ישראל להיגאל בכל שעה ושעה, שאף אם רבים הם הלקויים מצד החוץ, טהורים ונקיים הם מצד הפנים. ואמנם כשמגיע תור התגלות צעדי הגאולה, ראשית התשובה היא, לשוב ולהקיץ מחדש את מושגי הכלל הנעלם של ישראל, ולהתנער לאט מהפרטיות, שמתוך זה יחדלו כליל כל החטאים והעיוותים, הזדונות והשגגות, ולא יהיו עוד. וזהו התוכן הטהור שבהתעוררות הכללית המתעוררת עתה בכל תוקף, שהשורש הנשגב הזה של רגשת התשובה חדור עמוק בלבותיהם של ישראל המשתוקקים להתקרב אל הכלל שלהם, לחפוץ שיהיה כלל ישראל ומלכות ישראל, מדינת ישראל וכיוצא בזה" (מיימרום, חלק שישי, מעייני הישועה, עמ' יא).

"אתחלתא דגאולה"

במכתב לחתנו ולבתו, ארבעה ימים לפני הקמת מדינת ישראל, כתב הרב חרל"פ:
"ודאי שהננו עומדים כעת לגילויי דברים גדולים, כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות... אף עם כל זה לא כל כך מהר יתגשמו הדברים והרבה ימים עוד עלינו לעבור... כי צריכים עוד לשוב את קליפת ישמעאל... אבל אתחלתא היא, והתקוה כי יערה ה' רוחו ויכירו כי הכל מפעלות תמים דעים ברוך הוא, ומי יתן והיה כי לכל הפחות כל אלו המתיימרים באמונה טהורה יודו יאמרו כי פקד ה' את עמו, ואל יזלזלו בהנפלאות האלה, ובזה ימשיכו את שפע אורות הגאולה..."

אודות וודאות תהליך הגאולה בדורנו, כתב הרב חרל"פ:

"הגיעה העת ובאה השעה הגדולה אשר עיני כל בית ישראל מצפים ומייחלים לעמוד בקרן אור אורם... ואמנם הדבר ברור כשמש בצהרים שחורבן שלישי לא יהיה עוד, ומדינת ישראל שקמה לתחייה כל תמוט לעולם ועד..." (מיימרום, חלק שישי, מעייני הישועה, עמ' רכז).

הקמת צה"ל

"כבר מילתי אמורה, כי כל דבר המתעורר בעולם עומד ומצפה להתלבש בלבושי התורה ומוצא בזה תקומתו הישרה, כן כל עניין התעוררות של הקמת צבא ישראל בעת אשר החל רוח ה' לפעם להראות נפלאות מישועתו, דרוש מאוד שיתבררו ויתלבנו כל ההלכות והדינים השייכים לצבא ישראל, למען ידעו ויבינו וכירו כי שר צבא ישראל הוא ה' גואלנו..." (הקדמה לספר 'משפט הצבא בישראל', הרב אלתר דוד רגנשברג, תש"ט).

סיפר חתנו, הרב שמואל ברוך ורנר (תרע"א-תשנ"ג):
 בשנת תש"י צפה הרב חרל"פ ממרפסת ביתו על המצעד הצבאי של צה"ל, שעבר גם דרך המקום שבו נמצאים היום 'בנייני וולפסון', על יד שכונת 'שערי חסד', ואמר, כשעיניו דומעות: "לו היתה בהם עוד נקודה של יראת שמים⁵ – כמה היינו מאושרים!"⁶ (ספר שירת הי"ם, שירת חייו של איש ירושלים הרב יעקב משה חרל"פ, עמ' 496, יאיר חרל"פ, בית-אל).

5. הרב חרל"פ עסק רבות בדרכים להוספת 'אותה נקודת יראת-שמים' בקרב בני-הנוער: בשנים שקדמו להקמת המדינה תמך הרב חרל"פ בהצעת מפקד הפלמ"ח, יצחק שדה, להשתמש בחניכי אגודת הספורט "אליצור", ככוח צבאי מיוחד במסגרת הפלמ"ח. ההצעה כללה הקמת כוח שבו יפעלו חניכים גם במסגרת תורנית מתאימה וגם יתאמנו למוכנות צבאית מעין "ישיבה פלמחית". כפי שתיאר יחיאל אהרון אליאש, יו"ר 'אגודת אליצור' ומייסד תנועת "בני-יעקבא": "... הרעיון קסם לי מאוד. התייעצתי עם הרב חרל"פ ז"ל, אשר אף הוא צידד ברעיון זה. הוא אף הציע את עצמו להעביר בישיבה – לכשתקום – שיעור אחד לשבוע... התוכנית היתה שהרב עמיאל, רבה של תל-אביב, יעמוד לימין הישיבה הפלמ"חית בהכוונה ותמיכה. וכן תוכנן שהישיבה תוקם בפרדס-חנה, ויעמוד בראשה הרב צבי יהודה מלצר זצ"ל, שהיה אז רב בפרדס חנה והחזיק בה את ישיבת קלצק. אולם, כיוון שהרב עמיאל חלה ונפטר, היוזמה לא יצאה אל הפועל" (יחיאל אהרון אליאש, מעשה הבא בחזון, עמ' 49-50, 357-360, רחובות, תשנ"ט).

6. כמובן שאין להשוות את מצב הדת והיהדות בצה"ל ואת שיעור החיילים הדתיים בימי ראשית הקמת המדינה למצב כיום, וכמו כן, את השיעור הגבוה של בני ישיבות ובני תורה הנמצאים היום בשורותיו (ראה למשל בדברי הציץ אליעזר, חלק י' סימן א' סוף אות יד' – המובאים בספר זה).

הקב"ה עומד לימינם ומסייעם

סיפר נכדו של הרב חרל"פ, מר נפתלי חרל"פ⁷:

"סבא היה מהרבנים שהשפיעו על בן גוריון לשחרר את בני הישיבות מחובת הגיוס לצבא⁸. אני הייתי הנכד הראשון שלו שבא אליו ואומר לו שאני נוטש את דף הגמרא והולך לצבא והוא קיבל את זה בעין יפה וברך אותי. אחר כך, אפילו באתי עם מדים לבקר אותו..." (עדות מצולמת בתוך הסרט: "שירת־הי"ם – מספרים על הרב יעקב משה חרל"פ", תחקיר בימוי והפקה, יאיר חרל"פ).

סיפר תלמידו של הרב חרל"פ בישיבת 'מרכז הרב', הרב מרדכי פירון (תרפ"ב-תשע"ד), לימים הרב הראשי לצה"ל:

"הפעם האחרונה שביקרתי את הרב הייתה לאחר גיוסי לצבא, בשנת תש"י. כיהנתי אז כרב צבאי זוטר ושוחחתי עמו על הבעיות איתן התמודדתי בתפקידי זה. הרב בירך אותי בהצלחה... הרב חרל"פ הוסיף ואמר שכל החיילים ואלו הפועלים במסירות נפש, הרי זוהי מסירות נפש למען ארץ ישראל ועם ישראל, והקב"ה עומד לימינם ומסייע. לפני שעזבתי חיבקני ונישקני, וזו הפעם האחרונה שראיתיו" (ספר שירת־הי"ם, שירת חייו של איש ירושלים הרב יעקב משה חרל"פ, עמ' 493, יאיר חרל"פ, בית־אל, תשע"ב. וראה שם סיפורים נוספים אודות יחסו של הרב חרל"פ ללוחמי המחתרות לפני קום המדינה ואודות יחסו לחיילי צה"ל).

6

"שלא יתגנה הצבא הישראלי בין העמים"

הרב יחיאל יעקב וינברג (תרמ"ד-תשכ"ו)

מח"ס "שרידי אש"

היחס לטקסים צבאיים ולכבוד מלכות

"ובמקום זה עלי להעיר על מה שכתב הגאון רבי בצלאל ז'ולטי⁹ ב'נועם' ב' (קובץ תורני) לאסור טכס של לוויה צבאית, דהיינו יריות באוויר בכלי תותח, שהם מנהגי צבא ועושים

7. סיפורים נוספים אודות יחסו החם של הרב חרל"פ לפעילי המחתרות לפני קום המדינה ולחיילי צה"ל מובאים בספר: שירת־הי"ם, שירת חייו של איש ירושלים הרב יעקב משה חרל"פ, יאיר חרל"פ, בית־אל, תשע"ב.

8. בספר שירת־הי"ם מובאים דברי הרב חרל"פ בפגישת הרבנים עם רה"מ דוד בן גוריון, עמ' 154-157.

9. הרב יעקב בצלאל ז'ולטי (תר"פ-תשמ"ג), רבה האשכנזי של ירושלים ומחבר ספר "משנת יעב"ץ".

משום כבוד המת וחלוקת כבוד צבא, מאחר שיצא מפי קדשו של הגר"א ביורה-דעה סי' קע"ח. שדבריו של הגאון רבי בצלאל ז'ולטי הם נגד הריב"ש המובא למעלה, וגם נגד התוספתא המובאת לעיל, שמפני כבוד מותר אפילו בדבר שיש בו משום דרכי האמורי, וגם הגר"א עצמו לא אסר אלא ברוצה ללמוד מהם, אבל זה אינו נקרא לימוד, אלא עושים כן שלא יתגנה הצבא הישראלי בעיני העמים, וכדרך שהתירו לספר קומי למקורבי מלכות, וכפי הטעם שכתב הרמב"ם בפ"א מעבודה זרה ה"ג: 'והיה לו גנאי לפי שלא ידמה להן', ומכל שכן בטכס צבאי, שיש בו טעם הגון, שלפי דעתם של הראשונים אין בו שום סרך של איסור¹⁰... " (שו"ת 'שרידי-אש', חלק ב, סימן לט', עמוד תנט').

מדבריו אודות תקומתה של מדינת ישראל

"כבר ערכתי מכתב ארוך... בדבר המאורע הגדול שאירע לעם ישראל בפעם הראשונה אחרי גלות ארוכה של אלפיים שנה. ואני רואה בזה מעשי ניסים של ההשגחה העליונה שעמדה לנו בעת צרתנו שלא היתה כמותה מיום היות ישראל לעם. אחרי השמדת רוב בניינו של עמנו. מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו; אחוד אומות מתנגדות זו לזו ונלחמות זו בזו בקצף ובשנאה כמו עם הרוסים ועם האמריקנים, לשם פעולה משותפת: יסוד המדינה העברית; וכבר דרשתי ברבים באספת עם גדולה על הנסים והנפלאות האלה" (שרידי אש, חלק ב' סימן ע', חנוכה תש"ח, לאחר קבלת החלטת החלוקה באו"ם).

10. הבאנו כאן גם את עמדתו של הרב חיים דוד הלוי רבה של ת"א וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל בעניין זה: "... מעתה ברור שעמידת דום לדקה לזכרם של נופלים, וכן יריות כבוד לזכרם, או לכבוד אישים חשובים וכדומה, הם ענין שנתקבלו בכל העולם כמחווה של כבוד, ואין אני רואה כל איסור אם גם אנו מסגלים אותם, אף כי יתכן שהיה טוב יותר לו נמנעה חברתנו מדברים אלה מכל וכל, כי אחרי הכל הם דברים שבעיקרם תפלים וחסרי טעם. לו היתה חברתנו דתית או רובה דתית, היה מן הראוי שבאותה דקה של התייחדות יעמדו כל העם על רגליהם ויקראו פרק תהלים אחד לנשמתם וזכרם של הנופלים, ואז היה גם טעם לעמידתם, שכן כל עת שמזכירים נפטר, יורדת נפשו באותה שעה למטה לארץ, ולכן נהגו לעמוד בשעת אזכרת נשמות דרך כבוד (כ"כ בספר אמת ליעקב אלגזי בשם מוהר"ך ששמע מפי מוהר"י מולכו שאמר כן מפי חכם גדול בקי בסתרי תורה). אלא שכיון שכבר נהגו והנהיגו כך גם במדינתנו, אין שום צד איסור אם ינהג אדם כן, כיון שכבר נתקבל שזו הדרך לחלוק כבוד לנופלים. והנמנע – תתפרש כונתו שלא כהלכה" (שו"ת עשה לך רב, חלק ד', סימן ד').

"אני זקנתי ונחלשתי וסבלתי הרבה, אבל זכיתי לראות בתקומת מדינת ישראל, וזו היא נחמתי, ועליה אני מודה לה' שהוציאני מגיא ההריגה ותופת הייסורים הנוראים... ככל בית ישראל מתאווה גם אני לגור בארץ הקדושה ולהנות מכבודה והדרה של המדינה העברית ולראות בבניינה המחודש... וב"ה שזכינו לראות מדינה יפה ומתפתחת לשם ולתפארת כל העולם" (כתבי הגאון רבי יחיאל יעקב ויינברג זצ"ל, חלק ב, עמ' שז ועוד שם, עמ' שסא וראה עוד בקובץ "סיני" עו').

7

"רוח גבורה עילאה"

הרב איסר יהודה אונטרמן (תרמ"ז-תשל"ו)

הרב הראשי לישראל, מח"ס "שבט מיהודה"

"נצח ישראל לא ישקר" – ההכרזה על הקמת המדינה ותוצאותיה

"ידענו היטב לפני עשרים שנה, כי עמי ערב מסביב יצאו מאוחדים למלחמה נגדנו. כי גם תחת השלטון המנדטורי חתרו נגדנו בכל עוז, להפסיק את העלייה היהודית, לאסור קניית קרקעות ע"י יהודים ולמנוע כל התרחבות שהיא של היישוב היהודי. נוסף לזה הסיתו את האוכלוסייה הערבית שבא"י לעשות בנו פרעות. לא היה אפוא כל ספק כי מיד אחרי ההכרזה של מדינת ישראל יוציאו לפועל את איומיהם ויצאו חוצץ נגדנו למלחמה, וברור שכל זה לא נעלם מאתנו כלל.

אולם היינו נכונים להתגונן במסירות נפש ולבצר את המדינה, שראינו בה חזות הכל; ובעומק לבנו הייתה האמונה שהתשועה בוא תבוא. והניצחון יהיה על צדנו. האמונה הזאת הייתה נשענת לא על שיקולים של כוח שלנו כאיזון לכוחותיהם ולא על אשליות כי צבא זר של עמים אחרים עשוי לבוא לעזרתנו, אלא על היסוד שנקבע בחביון לבנו, כי 'נצח ישראל לא ישקר'. זהו הבסיס שעליו נשען כל הזמן המאמץ המלחמתי של היישוב נגד הכוחות אשר עלו על כוחותינו אז עשרות מונים...

אנו מביטים בגאון ובשמחה רבה על העוז והעוצמה של היישוב המצומצם בארץ שהכריז אז על מדינה עצמאית מתוך נכונות להתמודד עם כל כוח עוין שיתייצב נגדו. הנכונות הזאת כשלעצמה מוכיחה למדי כי רוח הגבורה והתושייה של בני ישראל בעבר המזהיר שלנו, חיה וקיימת גם עתה בקרב העם. הניצחון שנחלנו אחר כך בהדיפת התקפותיהם של שכנינו וניצחוננו במבצע קדש, עודדו את רוח העם וחיזקו את עמידתם והגיע לשיא בניצחוננו המזהיר ובנסים הגלויים של מלחמת ששת הימים. כל אחד מאתנו

שמע בעמקי לבבו קולו של הנביא ישעיהו: 'צהלי ורוני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל'" (יום העצמאות ונס הניצחון, "שנה־בשנה", עמ' 119-122, תשכ"ט).

חצי יובל לתקומת ישראל

"במלאות חצי יובל לתקומת ישראל בארצו, שראינו בכך 'ראשית צמיחת גאולתנו' – אנו עתה מתכוננים במחצית השנייה של היובל בכוחות כפולים ומזורזים, להתנער מאבק הגלות והשפעותיה הזרות ולסדר חיינו כראוי.

מתוך תקוות הגאולה המתקרבת ב"ה בלי הרף. עדים אנחנו להרחבה בלתי פוסקת בכל המובנים: באים אחים ואחיות מרחוק ומסביבה זרה ומלאים שאיפה עזה להתיישב כראוי במולדתנו; ציון מתנערת משממותה וישובים פורחים מתווספים בכל מקום; בנינו מחוננים ברוח גבורה עילאה ומתמסרים להגנת העם והארץ.

גם העמים מתחילים להתחשב עם ישראל המפליא בכוחותיו לבסס את ארצו ולהגן עליה. כל זה מתרחש לעינינו ונתקיימו דברי הנביא: 'כי פקד ה' צבאות את עדרו את בית יהודה ושם אותם כסוס הודו במלחמה' (זכריה, י', ג'). נבואה זו מתקיימת עתה במלואה. בני ישראל נתקבצו לאט לאט, כעדר צאן החוזר למקומו, ובפקודת ה' את עדרו, הראה בית יהודה גבורה נפלאה להתגונן נגד שונאיו שהחלו לדחות אותו מהארץ וזכה להוד ותפארת במלחמתו. אחרי זה אין מקום להססנות ומחויבים להמשיך וסייעתא דשמיא לא תיפסק מאיתנו. הבה, אחים חביבים, נתחיל במרץ לבצר את עצמאותנו הרוחנית, זו המבוססת על יסודות נצחיים של היהדות הנאמנה... " (שבט מיהודה, הרהורים ליום ירושלים, עמ' תקג', מוסד הרב קוק, תשמ"ד, ירושלים).

מדבריו אודות ניסי מלחמת ששת הימים וקביעתו של יום־ירושלים לדורות

"הניצחון המופלא במלחמה עולה בגדולתו על כל מה שהתרחש בימי החשמונאים, את כ"ח באייר יש לקבוע כיום חג לדורות" (מדבריו בעצרת הודיה, יד' בסיון תשכ"ז, נדפס בעיתון "הצופה", ביום טו' סיון תשכ"ז).

"החיוב של פרסומי־ניסא, לפרסם את הנס הגדול, שעשה הקב"ה לנו במלחמה זו נגד אויבינו, שכולם שאפו להשמידנו, ועל ידי עזרתו יתברך, יצאנו ממות לחיים ומאפילה לאור גדול עושה את אמירת ההלל ביום הזיכרון לניצחון ישראל ולשחרור ירושלים לדין דאורייתא גמור, ואפשר לומר הלל כדין בברכה" ("הצופה", ג' אדר תשכ"ח).

"... ברוך הוא ומבורך אשר בחסדו הגדול זיכה אותנו לראות נסים גלויים בניצחון המזהיר שהנחיל לבנינו בצה"ל, לשבור במשך ימים אחדים את מטה עוזם של כל אויבינו שנלחמו אתנו במגמה להשמידנו ומנת חלקם היתה תבוסה גמורה. לשם כך קבענו ביום

כח' באייר, יום שחרור ירושלים, לסדר תפילת הודיה בכל קהילות ישראל, בארץ ובתפוצות הגולה, ושם יאמרו הלל שלם בברכה לפנייה ולאחריה" (שו"ת 'שבט מיהודה', ח"ב, סימן נט', מיום כו' ניסן תשכ"ח, אריאל, תשנ"ג).

8

"התחדשות נס הגבורה של עמינו"

הרב יצחק נסים (תרנ"ו-תשמ"א)

הראשון לציון, מח"ס "יין הטוב"

ניסי מלחמת השחרור והקמת המדינה

"... עבר עמינו תהליך ארוך וממושך של חבלי גאולה, עד שבחסד ה', זכינו להחזרת השלטון העברי על חלק מארצנו הקדושה. אולם, אויבינו הקרובים והרחוקים לא חדלו מלאיים על הכחדת ישראל, חלילה... זכינו וכוונת ה' בעדי צבאנו ובידו הביא תשועה על ישראל. עדים היינו להתחדשות נס הגבורה של עמנו רב ההדר והאמונה, ועלינו להיות ראויים לכך. אחים יקרים, אתם ראיתם את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים על ידי צבא ישראל, תנו לבכם והתעוררו לתשובה..." (לדור ולדורות: לאחדים בידך (ח"ג), עמ' ססט-שע, הרב שמואל כ"ץ (עורך), יד הרב ניסים, תשע"ו).

ייחודו של צבא ישראל:

נאום בפתיחת מסע ההתעוררות בצה"ל (ערב ר"ח אלול תשט"ו)

"... עכשיו כשה' צבאות עלה לפני רצונו, לכוונן מחדש את ציון בית חיינו, שחזר צבאנו לשאת נשק בידו, עלינו להמשיך באותה המסורת הבדוקה של חיילנו שקדמו לנו, של החיילים שעמדו לישראל מימי החורבן ועד תקומת מדינת ישראל. והם שלא היו בדיהם כלי מלחמה, שלא נמצאו אלא בארצות העמים והיו מועטים נגד רבים, שום צבא לא כולם, שום אומה לא הצליחה להשמידם. עתה שזכינו למדינה יהודית, שיש לנו צבא גדול מאומן וממושמע, מסור ובעל הקרבה נפשית, על אחת כמה וכמה שאנו צריכים לשמור על הקשר עם הדורות, על הרציפות של צבאנו על כל גלגוליו ועל הניסיונות והמסות הגדולות שעברו עליו. ואם אנו שומרים על זאת, כי אז אנו מתקשרים שוב עם התקופה הראשונה של ימי עצמאותנו המדינית בימי מלכות ישראל בימי קדם...
אם המחנה הוא קדוש, לא רק שמבחינה מוסרית, מבחינה רוחנית וגופנית כאחד – איכותו משתבחת, אלא בעיקר – אמונתו עזה ואין שום כוח גדול ונורא יכול להפחידו. צבא כזה שמאמין בשליחות שהיא מוטלת עליו מלמעלה, נפול לא יפול לעולם ונצחונו

ברור ובטוח מראש. כי מהו מצבנו כיום? מוקפים אנו שבע אומות, רצבאות העמים האלה גדולים פי כמה משלנו ובכל זאת יראים הם מאתנו. אין הם יראים רק מעוצמתו של צבא ישראל, הם יראים בעיקר מאיכותו. זוהי האיכות הנותנת אמונה ובטחון, זוהי המלחמה שאינה לשם מלחמה אלא לשם שלום, כי עמנו שוחר שלום הוא...
 כל איש מישראל צריך לבקר את דרכיו ולהטיב את מעשיו, למען ישוב מדרכו הרעה ורפא לו. מצווה זו חשובה היא לאין ערוך לצבא ישראל, אשר יותר משהוא משובח בסוגי כלי הנשק המשוכללים, משובח הוא ברוח האיתנה שלו. רוח זו אין לשבור בשום אופן שבעולם אם היא שואבת ממקור הקדושה, ממעיינות ישראל שלא יבשו אלפי שנים ולא יבושו לעולם, שסודם סוד הנצח. ורוח זו אי־אפשר לשמור אלא ע"י קיום מצוות... (מחנה סרפנד (צריפין), לדור ולדורות, דבר לדור (ח"א), עמ' רלו-רלח, הרב שמואל כץ (עורך), יד הרב ניסים, תשע"ג).

9

"קדושת המקדש נלמדת מקדושת מחנה ישראל"

הרב אהרון קוטלר (תרנ"ב-תשכ"ג)

נשיא מועצת גדולי התורה בארה"ב

"קדשהו" – סיפר הרב אורי זלמן הלוי מלוס־אנג'לס:

"לפני שנים, ביקר בעירנו הרב שלמה גורן, הוא כיהן אז בתור רב ראשי של צה"ל. רבני העיר התאספו לכבודו והוא נאם לפניהם. בנאומו הוא ציטט מדבריו של מו"ר הגאון רבי אהרן קוטלר זצללה"ה, ראש ישיבת לייקווד. ראש הישיבה היה בא לירושלים בקיץ והיה נותן שיעורים בישיבת עץ חיים. הרב גורן הזמין את מו"ר לנאום לפני חיילי צה"ל. בין היתר, אמר ראש הישיבה, 'כתוב בתורה: 'והיה מחניך קדוש' (דברים, כ"ג, ט"ו). מחנה צבאי יהודי חייב להיות שונה ממחנות צבא של הגויים. חז"ל למדו מפסוק זה כמה הלכות (עיין ברכות כה, א ושבת קג, א). והם אמרו: 'והיה מחניך קדוש – קדשהו'. אחת ההלכות שלמדו חכמינו מפסוק זה הוא: 'שלא להיכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובאבק שעל רגליו' (ספרי). מקדושת מחנה צבא ישראל לומדים הלכות קדושת ביהמ"ק! וראש הישיבה דרש מהחיילים להתנהג כצבא ה' לקיים מה שנאמר בספרי הנ"ל – 'קדשהו'" (קדושת אברהם, אורי זלמן הלוי, עמ' 199, לוס אנג'לס, תש"ס).

10

"קול דודי דופק"

הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק (תרס"ג-תשנ"ג)

ראש ישיבה ב"ישיבה יוניברסיטי" וממנהיגי תנועת "המזרחי"

במסתו המפורסמת "קול דודי דופק", שנאמרה בערב יום העצמאות תשט"ז, התייחס הרב סולובייצ'יק ל'דפיקת הדוד' בשדה הקרב וכך אמר:
"דפיקת הדוד" נשמעה בשדה הקרב. חיל ההגנה הקטן של ישראל ניצח את צבאותיהן העצומים של ארצות-ערב. גם "רבים ביד מעטים" נעשה לעינינו. ופלא עוד יותר גדול התרחש באותה שעה! הקב"ה הכביד את לב ישמעאל וציוה עליו לצאת לקרב נגד מדינת ישראל. אילולא הכריזו הערבים מלחמה על ישראל והיו מסכימים לתכנית החלוקה, היתה מדינת ישראל נשארת בלי ירושלים, בלי חלק גדול של הגליל וכמה משטחי הנגב... קול דודי דופק!" (קול דודי דופק, בתוך: איש האמונה, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים).

11

מצעד ברחובות ירושלים

הרב ישראל זאב גוסטמן (תרס"ז-תשנ"א)

ראש ישיבת "נצח ישראל", מח"ס "קונטרסי שיעורים"

סיפר הרב שמואל בירנבוים, תלמידו של הרב גוסטמן בישיבת "נצח ישראל":
"יום העצמאות היה יום מיוחד עבורו. כשהיה מצעד¹¹ הוא הלך לראותו. הרב ישעיהו הדרי¹² שפגש אותו התפלא שראש הישיבה עוזב את ישיבתו לראות מצעד. תשובתו הייתה שמי שראה את עם ישראל מושמד לנגד עיניו, חייב ללכת ולראות את חיילי צה"ל צועדים ברחובות ירושלים. ביום העצמאות, שהיה יום רגיל בישיבה, הוא אמר לי: 'לך אכול בשמחה לחמך', ושלא אוותר על חג זה... (שריד לדור דעה – הרב ישראל זאב גוסטמן, שביבי אור מאישיותו, עמ' 51, הרב אוריאל בנר (עורך), תשע"ו).

11. מצעד צה"ל האחרון שנצעד עד כה נערך בשנת תשל"ג, במלאת עשרים וחמש שנה למדינה. הרב גוסטמן עלה ארצה בשנת תשל"א, כך שהדבר היה ככל הנראה בסמיכות להגעתו ארצה.

12. הרב חיים ישעיהו הדרי (תרצ"ד-תשע"ח) היה ראש הישיבה הראשון של ישיבת הכותל בעיר העתיקה וממחדשי היישוב היהודי בעיר העתיקה לאחר מלחמת ששת-הימים.

למחרת "מבצע יונתן" (מבצע אנטבה) ושחרור השבויים, אמר בקול בבית המדרש של הישיבה את פסוקי "אז ישיר" כתודה לה' (הרב מנחם ולדמן, 'המעין', תמוז, תשע"א).

12

"דורשי יחודך – כבבת שמרם"

הרב אברהם שפירא (תרע"ז-תשס"ח)

הרב הראשי לישראל, ראש ישיבת "מרכז הרב", מח"ס "מנחת אברהם"

סיפר בנו, הרב יעקב שפירא, ראש ישיבת "מרכז-הרב":

"פעם מצאתי את אאמו"ר זצ"ל יושב במרפסת שקוע במחשבות. משהרגיש בי, ננער ממחשבותיו ומיד אמר לי: מה פירוש הדברים שאנו אומרים ב"אנא בכח" – "דורשי יחודך כבבת שמרם". אמרתי לו את פשט הדברים, אך אאמו"ר אמר: ודאי שיש פה פשט, שאלה המאמינים ביחוד ואחדות ה', אלה נשמרים על ידי הקב"ה, אבל יש פה עוד כוונה עמוקה. "דורשי יחודך" אלו בני אדם שעושים דברים על יחוד שמו, ובכללם גם אלה שמזכיר הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"ז הלכה טו) שהנכנס בקשרי מלחמה יסיר כל מחשבה ממנו הן מביתו ואשתו וכו', וכל מחשבתו תהיה לעשות מלחמה על יחוד השם. ועל כגון אלה ישנה שמירה מיוחדת, וכמו שסיים הרמב"ם שמי שיעשה כן מובטח שינצל ולא יארע לו דבר במלחמה. עליהם אמר הפייט: 'כבבת שמרם', שיש להם שמירה מיוחדת" (ראש דברך, עובדות וסיפורים ממרן ראש הישיבה הגר"א שפירא זצ"ל, עמ' תקע', הרב יצחק דדון, תש"ע).

סיפר אל"מ (במיל') הרב אליעזר שנוולד, ראש ישיבת "מאיר הראל" במודיעין:

"במבצע 'חומת מגן' (תשס"ב) שימשתי כסמח"ט של חטיבת 'פתח' שהוטל עליה לכבוש את העיר שכם שהיתה אז בירת הטרור, והסכנה שנשקפה משם היתה גדולה. הכיבוש היה שיתוף פעולה של החטיבה שלנו עם חטיבת הצנחנים וגולני. בבוקר, בהיותי בחמ"ל של החטיבה לפני הפריצה, הגיעה עבורי שיחת טלפון מפתיעה מבית הרב שפירא, 'הרב רוצה לדבר איתך', התרגשתי מאוד, 'אתה יודע שאני כבר מבוגר ואיני יכול לבוא ולסייע, אבל כהן הנני ואני יכול לברך, אז אני מברך אתכם שתמלאו את המשימה בהצלחה ושה' ישמור עליכם לבל תפגעו וכולכם תחזרו הביתה בריאים ושלמים'. לאחר השיחה החלטתי להביא את הברכה לדרג הפיקודי שהיה איתי, בחדר הושלך הס, סיפרתי את הברכה והמפקדים אכן התרגשו.

במהלך המבצע היו מספר אירועים של 'כמעט ונפגע' אבל ב"ה ללא נפגעים, למעט פצוע מ'דו-צדדי' בין טנק שלנו ל'אכזרית' של גולני, פצוע אחד ממבצע כזה מורכב זה נס

וסייעתא דשמיא גלויה, כמובן שהתקשרתי להודות לרב לאחר המבצע" (אחד היה אברהם, קובץ זיכרון וחזון, עמ' 35, מכון הרצי"ה קוק, טבת תשע"ח).

אחדות ישראל – תשובה לשואל

"במה ששאלת אותי קצת בירורים בענין זה של יחס לגבי יהודים שאינם שומרים תורה ומצוות, זוהי סוגיא קשה ומורכבת מאד. יש בהם הלכות גדולות של תורה בעניינים גדולים של מידת הסבלנות, אהבת ישראל, אחדות ישראל וסנגוריה על ישראל שהם הם גופי תורה כבשוננו של עולם ממש. ההוראה בעניינים אלו מסורה בכל הדורות לרבנים המעורבים עם הציבור ונושאים בעול הציבור. לרבנים גדולים המכירים במכאובי הדור ובמבוכותיו. ובמיוחד בדורנו דור של ערבוביה וכמו שכתבו חז"ל על דור של עקבתא דמשיחא וכו', וידוע כי בנפשותם אור וחשך בערבוביה, מעוטי אמונה וגם נושאים בעול של כלל ישראל וקודשי ישראל לעתים עד כדי מסירות נפש ממש. ויודעין לשקול כמו שאמרו חז"ל פלס דרכיך וכו'.

אכן, ח"ו לוותר על דבר כלשהו מהתורה, ואין לאומה רק אמונת התורה בלבד ובשלימותה ולא ייתכן לצמצמה, ח"ו, אלא גם זה תורה – איך מוכיחים, ואיך מקרבים, ואיך מוציאים יקר מזולל, ואיך מתרחקים מפירוד ומחלוקת ככל האפשר. זו היתה עבודת הקודש של גדולי ישראל בכל הדורות, ובארץ במיוחד ע"י מרן הראי"ה קוק זצ"ל ואשר בעקבותיהם אנו הולכים – לקרב את ישראל בינם לבין עצמם ובינם לבין אבינו שבשמים. במיוחד גדולה עבודה זו אחרי השואה ואחרי שהשי"ת הקים לנו את מדינת ישראל בארץ הקודש, שקמה ומתקיימת גם עתה במסירות נפש ממש, של כל ציבור ישראל, צדיקים בינונים ורשעים, וגם עתה אנו זקוקים למסירות נפש, לעבדה ולשמרה. ארץ ישראל איננה שטחים, אלא ארץ חמדה, חמדת עליונים ותחתונים כלשון הגר"א, ומצוה מהתורה להחזיק בה ולהתיישב בה והיא מעשה שמים להפיח רוח חיים בעם שרידי חרב וכל אחד מבניה יש לו אחיזה בקצת מצוות של תורה, ועת לתוכחה מתוך אהבה וקירוב לבבות והחיוב להגביר האחדות בישראל וחיזוק סבלנות הדינית, ולימוד זכות וכמו שכתוב בתנ"ך על גדעון בחג הפסח שלימד זכות של עם ישראל ונאמר לו "לך בכחך זה והושעת את ישראל". והמסילת ישרים בפרק על דרכי החסידות האריך הרבה על החיוב ללמד זכות על ישראל...

יעזרנו ד' לבנות את מדינתנו כמדינה יהודית שלמה באור של תורה ואמונה, מתוך תשובה גמורה, וישרה בינינו אהבה ואחוה ושלוה ורעות, ויפרוש עלינו סוכת שלום מבפנים ומבחוץ, עלינו ועל כל אחינו בני ישראל" (שבועון 'לאורו' 95, כ"תבוא, תשע"ט, עמ' 7).

"חלוצי הצבא הם בגדר 'בני גד ובני ראובן', ח"ו לפרסם עוונם"
 הרב שמואל טוביה שטרן (תר"פ-תשס"ד)
 נשיא אגודת הרבנים של ארה"ב, מה"ס שו"ת השבי"ט

"אנו רואים יד ד' בזה שנתעוררה האהבה עד שתחפץ, כי אם לא חפץ ד' בנו לא היינו זוכים לניסים ולנפלאות עד אין מספר... אם היינו כולנו צדיקים אז נהייתה ישועת ד' כהרף עין אבל כבר ניבא לנו ישעיהו הנביא... שהגאולה תהיה קמעא קמעא... ואין לי להתפלפל כלל בעצם החובה והמצוה אשר היתה מוטלת על כל ישראל להתאחז בארץ ישראל ולהכריז מדינה עצמאית בלי שיעבוד מלכויות... כל מה שנכתב נגד מציאות המדינה הם דברים של מה בכך ולא אכנס בכלל לדבר דבר מזה" (קונטרס 'למען אמיתך', נדפס בסוף כרך ג' של שו"ת השבי"ט, מהדורה ראשונה, הקדמה, עמ' ג').

כמענה לספרו של האדמו"ר מסאטמר, "על הגאולה ועל התמורה", שנכתב לאחר מלחמת ששת הימים ומכיל האשמות קשות כנגד הציונות וחיילי צה"ל, כתב הרב שטרן:

"בזמן הזה, אנשי החיל של מדינת ישראל הם חלוצי צבא, הם בני גד ובני ראובן ההולכים בראש כל המחנות, חס ושלום לפרסם עוונם" ... (עמ' ט') "לפרסם לשון הרע ומלשינות ברבים בזמן שיש אלפי נכרים רשעים שקוראים ומתרגמים כל דבר שנכתב אודות ארץ ישראל..." (עמ' טו'), "ובאמת אנו צריכים לומר בלי ספק שיש לבדוק אחרי אלו שאומרים שיש איסור לילך אל הכותל המערבי" (עמ' טז'), "רוב חכמי ישראל רואים בימים האלה סימני גאולה והניצנים נראו בארץ" (עמ' כח'), "אין לנו להתפלפל אם היו נסים גלויים או לא, הלא נסים כמו במצרים בוודאי היו, דהיינו שהמכות אשר נפלו על שונאינו לא נפלו על מחנה ישראל, והמה היו נסים לצורך קיום הנפש וקיום האומה השבורה ששרתה בצער, וקדמה לנסים הללו קול השופר קול תורה ותפלה בכל קצוות תבל" (עמ' לח'), "אחינו בני ישראל מקיימים המצווה הכללית של 'להקים שם אחיו בישראל'" (עמ' מה'), כוונתו לקדושי השואה. כל המובאות הנן מתוך קונטרס 'למען אמיתך', נדפס בתוך: שו"ת השבי"ט).

"קדוש יאמר להם"

רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם (תרס"ה-תשנ"ד)
האדמו"ר מצאנז'קלויזנבורג, מח"ס "דברי יציב"

לאחר שסיים להשיב לשאלת חייל ירא'שמים אודות אופן נשיאת נשק בשבת, כתב האדמו"ר:

"... נהייתי ממכתבך ונתתי שמחה בלבי שראיתי שישראל קדושים המה ומדקדקים במצוות בקלה כבחמורה בכל מקום שהם, ושמעתי בשם הרב הקדוש מוריני הרב מנחם מנדל מרימנאב¹³ זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל, שבזכות אנשי הצבא היהודים יהיה הגאולה השלימה, ובוודאי הכוונה שבכל מקום שהם ובכל מצב שהם נמצאים בו הם מדקדקים ונזהרים על כל קוץ מתורתנו הקדושה במצוות קלות כבחמורות במסירות נפש ממש, שזכות הזה יעמוד להחיש גאולתינו ופדות נפשינו ע"י בן דוד כהבטחת הרב הקדוש מרימנוב זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן, ויהיו ראויים להיכתב באסטרטיא של מלך, כבקיודושין ע"ו ע"ב, בחיילות של בית דוד משיח צדקיניו בב"א. יקותיאל יהודה הלברשטאם" (שו"ת 'דברי יציב', חלק או"ח, סימן קמח', מיום כ"ט אייר תש"ל).

"לברר דינם של המוסרים עצמם לסכנת מלחמה"

"... נתעוררתי לברר דינם של המוסרים עצמם לסכנת מלחמה כדי להגן על בני ישראל... ואני אמרתי בזה לדון בדבר החדש דבכה"ג שמתנדבים והולכים למלחמה להציל את אחיהם שפיר עבדי, וקדוש יאמר להם. דהא דקיימא לן [בב"מ ס"ב ע"א] חייך קודמין, ושאין אדם רשאי לחבל בעצמו [ב"ק צ"א ע"ב], היינו דוקא בשביל הצלת נפש אחת אבל להצלת רבים שפיר יכול למסור עצמו" (תשובה מחודש אלול תשמ"ב, שו"ת דברי יציב, חלק חושן משפט, סימן פא').

13. רבי מנחם מנדל (טורם) מרימנוב (תק"ה-תקע"ה) היה מראשוני האדמו"רים של תנועת החסידות בפולין ומתלמידי המגיד ממזריטש.

מברק ברכה לשר הביטחון שנשלח בסיומה של מלחמת ששת הימים

מנהל קריית צאנז הרב יהודה בלז, שיגר את המברק הבא אל שר הביטחון:
 "קרית צאנז כולה, בראשות האדמו"ר, מזדהה עם שמחת עם-ישראל שבכל אתר ואתר, עם איחוד הלבבות באהבה ואחוה השוררת בכל שכבות האומה ואשר כתוצאה מכך זכינו לכל ההישגים הנכבדים ובתוכה גולת הכותרת – כיבושה של עיר-הקודש ירושלים השלמה. ברכת האדמו"ר... תלווה את בנינו הלוחמים עד לצעד האחרון, ומחכה לקיום הכתוב: 'עוד ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה'" ('שנה בשנה', תשכ"ח, עמ' 309, יונה כהן, היכל-שלמה, ירושלים).

15

"הקמת השכינה מעפר"

הרב עובדיה הדאיה (תר"ג-תשכ"ט)

חבר ביה"ד הגדול וראש ישיבת המקובלים "בית אל", מח"ס "ישכיל עבדי"

משמעות קבלית עמוקה לניצחונות צה"ל במלחמת ששת-הימים:
 "... עוד זאת הנה כאשר זיכנו ה' לכבוש ארצנו ונחלתנו שהיתה עשוקה ביד זרים הנה עתה אחרי הכיבוש נפדתה מיד העשוקה הסט"א, ונכנסה לגבול הקדושה, ובזה הקמנו שכינתא מעפרא, שהיתה שרויה בגלות ביד זרים, ואם ח"ו נחזיר אפילו שעל כל דהוא, הרי בזה אנו נותנים שליטה לקלי' ולסט"א (לצד האחר)... ואפשר דזה התחלת הגאולה הכנה למה שיהיה בעתיד במהרה בימינו, וכשם שמסכימים בית-דין של מטה, כך יסכימו בית-דין של מעלה, ה' יזכנו בקרוב לראות בטוב ירושלים ובבניין בית קדשינו ותפארתנו אמן" (שו"ת ישכיל עבדי, חלק ח', או"ח, סי' מג').

16

"ובזה מביא הגואל לבני בניהם"

הרב דוד כהן, הרב ה'נזיר' (תרמ"ז-תשל"ב)

מתלמידי הראי"ה קוק, מלקט ועורך "אורות הקודש" ומחבר "קול הנבואה"

הופעת שמות הקודש בצבאות ישראל

"נצח, הוד, יסוד, מלכות. צבאות שלום ברית ארץ. הוד הנצחון הוא בצבאות, צבאות ד', צבאות ישראל הם היריכין, סמכין דגופא. הם הנערים, בני בנים, 'ומביא גואל לבני בניהם, למען שמו באהבה'.

יסוד השלום סמוך לצבאות, אדיר במרום שוכן בגבורת שלום. תכלית מלחמת הצבאות בנצח והוד הוא השלום, כריתת ברית שלום. כריתת ברית שלום היא בהטפת דם – דם ברית. 'ואומר לך בדמיך חיי, ואומר לך בדמיך חיי' (מגילת מלחמה ושלום עמ' ל"ז, פרק יסוד המלחמה והשלום, תשל"ד).

"הגאולה תבוא, באה, במלחמות הצעירים בחורי ישראל בצבאות ישראל. שם הקודש 'צבאות' המיוחד לנצח והוד¹⁴, צבאות קודש ישראל בניסים ונפלאות, בהודות ובהלל – על הניסים ועל הנפלאות ועל התשועות ועל המלחמות" (קונטרס "אור הגנוז", עמ' ל"א, הרב יוסף טולידאנו (עורך), תשל"ג).

"בני הבנים, הם הצעירים, בצבאות, בנצח והוד, הלוחמים, והמוסרים נפשם בצבא, למען הגאולה. גם בארץ, בשעת הגאולה, האהבה הרבה, שמוסרים נפשם למען שמו וישראל ואורייתא כחד (עיין זוהר, ח"ג, אחרי מות, עג, א) ובוזה מביא הגואל לבני בניהם למען שמו באהבה" (מפירוש הרב הנזיר לתפילות ראש־השנה, מובא בספר "אהבת שיי", עמ' 253, הרב ידידיה כהן (עורך), אריאל, תשע"ו).

מלחמת סיני ומעמד הריסיני (תשי"ז)

"מבצע סיני ומלחמת הגבורה של חיילי ישראל שחרפו נפשם למען עם ישראל וארץ קדשו, עדות הם שעמנו ממשיך לינוק שפע רוח הקודש ממעמד הר סיני, וברוחה של רוח זו שנתגלתה בלבם של בחורי ישראל בימי המערכה, זכינו ב"ה לניצחון המופלא הזה. חיילי ישראל הלכו למערכה ולחמו לא מתוך כפיה ח"ו אלא מתוך רצון פנימי־נפשי עמוק וזה ודאי אצלי כי גם אלה שנחשבו כרחוקים מתורה ומצוות, שאבו את אומץ לבם מתוך אמונה פנימית בצור ישראל וגואלו. ואמנם, סיפר לי חתני הרב שלמה גורן, הרב הראשי לצה"ל, שראה בעיניו כי כאשר חילקו לחיילינו את התפילה המיוחדת מטעם הרבנות הצבאית הראשית לאומרה לפני היציאה לקרב, התפללו כולם בלב שלם וכל אלה שנפלו במערכה הם קדושים וטהורים, שמסרו את נפשם על קדושת העם והארץ" (שיחה עם "הנזיר" – הרב דוד כהן, עמ' 11, תשט"ז).

14. עיין בספר שערי אורה לרבי יוסף ג'יקטיליה, השער השלישי והרביעי.

לאחר מלחמת סיני, פרסם הרב הנזיר 'גילוי־דעת' בדבר מדבר סיני שהינו חלק מארץ ישראל¹⁵ וכתב בו:

"מדבר סיני הוא בתוך גבולות ארץ ישראל לפי תרגום ירושלמי, רש"י, רד"ק, וביחוד לפי ר' יהודה הלוי בכוזרי... ואף כי לא זכינו עדיין לכל אלה (למשול מנהר מצרים עד נהר פרת), עד ירחיב הגבול. והנה, זכינו לזה עתה, עם כיבוש מדבר סיני בידי חיילי צבא הגנה לישראל, החל להתקיים היעוד, הודות והלל לה'..."

לאחר מלחמת ששת הימים, הסביר הרב הנזיר לתלמידיו את הקשר שבין תחיית ישראל הגשמית לתחייתו הרוחנית:

"גאולת ישראל, תחית מדינת ישראל, מלווה בתחית רוח ישראל, תחית הקודש. ראינו זאת בעינינו ביום גאולת ירושלים. כל אחד מישראל, בהגיעו להר הבית, להר בית קדשנו, לכותל המערבי, הנגאל, כסה ראשו, נצמדו פניו אל הכותל, נשקו ודבק בו בדמעות גיל על פניו. שמע ישראל, גאולת ישראל, התנוצצות אורו של משיח, תחית רוח ישראל" ("התנוצצות אורו של משיח", תשכ"ז).

"מוליך ומביא מעלה ומוריד"

סיפר הרב איתן איזמן, מייסד רשת החינוך 'נעם־צביה' ומתלמידי הרב 'הנזיר':
 "בהיותי בשירות מילואים, קיבלתי חופשה באחד הימים ובטרם שהלכתי לביתי, נכנסתי אל הרב 'הנזיר', כדי להגיד שלום. הייתי מאובק כולי והרבנית אמרה לי שהרב קצת חולה ושהוא נמצא במיטה. שאלתי אותה האם אפשר להיכנס להגיד לו שלום ולאחר שנעניתי בחיוב, נכנסתי וראיתי שהוא שמח לקראתי. הרב אמר לי: אפשר לקבל את הרובה שלך? הרבנית נורא נבהלה, אבל, לאחר שהפרדתי את המחסנית מהנשק ווידאתי שהוא נצור ובטוח, נתתי לרב את הרובה. מי שעמד שם וראה את הנענועים שהרב עשה עם הרובה... כאילו שהוא נמצא עכשיו בסוכה ביחד עם ארבעת המינים... איזה נענועים, איזה קודש... עמדתי שם והתפעלתי ופתאום הבנתי מהי הקדושה האמיתית הנמצאת עם חיילינו, בצבאנו ובנשק המאוד מיוחד שלנו" (דברים באזכרה לרב 'הנזיר', כ"ח באב תשע"ו, נדפס בספרנו: "המחזיר שכינתו לציון", כרך ב', ירושלים תשע"ז).

15. 'אור המזרח' כז' עמ' 52, נדפס בשנית בקובץ 'מורשה', י', עמ' 95, חורף תשל"ו.

17

"תחיית המתים"

הרב שלמה מן ההר (תרע"א-תש"ס)

רבה של שכונת בית וגן בירושלים, מח"ס "דיני צבא ומלחמה"

"תחיית המתים הצבאית"

"... כל השנים הארוכות והחשוכות הללו של הגלות המרה הזאת לא היתה ביהודים היכולת הפיזית והנפשית כאחת להקים לעצמם צבא, ולא יכלו להחזיר מכה למי שהכה בהם, עין תחת עין, שן תחת שן, ומכה תחת מכה. והנה "ויקץ כישן ה', כגבור מתרונן מיין, ויך צריו אחור, חרפת עולם נתן למו" (תהלים עח, סה"סו). כמין נשמה חדשה ניתנה בתוכנו, להרים ראש ולמתוח שרירים, עד שמוראה של ישראל נופל על עמים קרובים ורחוקים. זוהי "תחיית המתים" נוספת המתרחשת בנו... הצבא של ממלכת יהודה שהיה המרכז והגרעין של הכח הצבאי של כל המזרח הקרוב בימי בניו של יאשיהו (ירמיהו כז), שנמס ונעלם עם חורבן הבית הראשון, והצבא של ממלכת יהודה שהחריד את רומי בימי חורבן הבית השני ובימי בר כוכבא, קם לתחייה בדמות צה"ל..." (מהר שלם, עיוני תנ"ך, עמ' מה', מרחבים, תשנ"ט).

18

"כתלמידי רבי עקיבא"

הרב יהודה עמיטל (תרפ"ה-תש"ע)

ראש-ישיבת "הרעציון" וממייסדי מסלול ה"הסדר" בצה"ל

התגשמות חזון הדורות ומלחמת העצמאות

"זכות גדולה היא לדורנו, אשר זכה שבימינו הולך ומתגשם חזון הדורות. מדינת ישראל קמה ותהי לעובדה חיה. בנים שבים לגבולם, והגבולות שבים לבעליהם. וזכות משנה היא לנו, חיילי ישראל, שזכינו להיות בין המושיעים בהר ציון ובמו עיינינו ראינו את נפלאות צור ישראל, ההולך לפנינו בקרב. נשמע איפוא, לקול הצו האלוקי, שיצא מפי הכובש הראשון של אדמת מורשה זו: "ויאמר יהושע אל העם התקדשו, כי מחר יעשה ה' בכם נפלאות" (דברים שכתב הרב עמיטל לחבריו הלוחמים במלחמת השחרור, בטאון בית הכנסת בגדוד 79, טבת תש"ט, נדפס בשנית בספרו 'המעלות ממעמקים')."

ישיבות ה'הסדר' – תופעה היסטורית מופלאה

"הקב"ה זיכה אותי להיות ראש ישיבה... זוהי תופעה היסטורית, מאז רבי עקיבא לא היה עוד ראש ישיבה שלימד תורה ואחר כך החבר'ה הלכו להילחם וחזרו מהמלחמה לבית המדרש, זוהי תופעה היסטורית, לא היה כדבר הזה מאז רבי עקיבא... ארבעים שנה אני מחזיק את זה אצלי, לא היה לי האומץ להגיד את זה, אבל זה משהו היסטורי שהקב"ה זיכה אותי, עם הרבה סייעתא דשמיא" (דברים בכנס בוגרים בישיבת הרעציון באחרית ימיו). הרב עמיטל ראה ב'ישיבות ההסדר' קידוש השם עילאי, והיה מתרגש עד דמעות מהתופעה שלא היה כמותה מאז תלמידי רבי עקיבא, שתלמידי ישיבה, שקדנים ומעמיקים, יוצאים לקרבות, מוסרים את נפשם על הגנת העם, וחוזרים ללמוד בשקידה בישיבה¹⁶ (מקים עולה של תורה, הרב אליעזר מלמד, 'רביבים', ד' באב תש"ע).

19

"השירות הצבאי כביטוי מובהק של גמילות חסדים"

הרב אהרון ליכטנשטיין (תרצ"ג-תשע"ה)

ראש ישיבת "הרעציון" ומח"ס "מנחת אביב"

"... הנימוק ההלכתי ל'הסדר' אינו מבוסס, כפי שרבים טועים, אך ורק על מצות מלחמת ישראל מיד צר. אילו כך היו פני הדברים, ודאי היה מקום לבעל דין לטעון שמבחינה הלכתית ששה עשר חודש בצבא הינם מחיר גבוה מדי עבור קיום מצוה בודדת. לאמיתו של דבר, הנימוק מושתת על: א. הצורך הפשוט להישאר, ולהשאיר אחרים, בחיים. ב. העובדה כי בנסיבותינו, שירות צבאי הוא הביטוי המובהק לערך הרבה יותר מקיף:

16. בשנת תשנ"ב, כשהיה בן שישים ושבע, כתב הרב עמיטל מכתב לתלמידיו בצה"ל: "לסגל החבורה, תלמידינו יקירינו... במקום מפגש פנים אל פנים – כמה שורות של ד"ש. אודה על האמת, לא קל לי הדבר מבחינה נפשית. כידוע לכם בשנים האחרונות הפסקתי כליל לבקר את תלמידינו בצבא. הסיבה לכך, החלטתי להיכנע למגבלות שגילי המתקדם מטיל עלי. אך עם כל זאת אין לבי שלום עם החלטה זו, ותמיד מתעוררים רגשות מעורבים אצלי בנדון. אני רוצה להאמין שמפגשים אלו חסרים לכם, מה שבטוח שלי הם בוודאי חסרים. מפגש של רב וראש ישיבה עם תלמידיו במדים אי שם במחנה או בשדה בצבא הגנה לישראל תמיד מעורר אצלי התרגשות מיוחדת. דבר שרבני ישראל בדורות עברו לא זכו לו, אני הקטן בחסדי השי"ת זכיתי לו" (דף קשר לתלמידי הישיבה המשרתים בצה"ל, גיליון 320).

גמילות חסדים. גורם זה, אשר שמעון הצדיק הגדירו (אבות א, ב) כאחד משלשה דברים שעליהם העולם עומד, הוא יסוד כל מוסר חברתי תורני, והגשמתו, אף על חשבון טיפוח חדיגוויני של גדלות בתורה, הוא הכרחי. דברי הגמרא בעבודה זרה (יז, ב) ברורים ונוקבים בנידון: "תנו רבנן: כשנתפסו רבי אלעזר בן פרטא ורבי חנינא בן תרדיון, אמר ליה רבי אלעזר בן פרטא לרבי חנינא בן תרדיון: אשריך שנתפסת על דבר אחד. אוי לי שנתפסתי על חמשה דברים. אמר ליה רבי חנינא: אשריך שנתפסת על חמשה דברים ואתה ניצול. אוי לי שנתפסתי על דבר אחד ואיני ניצול. שאתה עסקת בתורה ובגמילות חסדים, ואני לא עסקתי אלא בתורה בלבד. וכדרב הונא, דאמר רב הונא: כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אֵלֹה, שנאמר וימים רבים לישראל ללא אֵלֹהי אמת וגו'. מאי ללא אֵלֹהי אמת, שכל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אֵלֹה".

במקביל, המדרש בקהלת רבה (ז, ד) ממקד את כפירת נבל ("אמר נבל בליבו אין אלהים") בניתוק מחסד: "ללמדך שכל הכופר בגמילות חסדים כאילו כופר בעיקר". והגמרא בראש השנה (יא, א) קובעת כי אף כי הן רבה והן אביי, חרף היותם מצאצאיו של עלי, הצליחו להתגבר על גזר הדין שנגזר על ביתו, שכן "בזבח ובמנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר בתורה ובגמילות חסדים", גורלם התפצל: "רבה ואביי מדבית עלי קאתו, רבה דעסק בתורה חיה ארבעין שנין, אביי שעסק בתורה ובגמילות חסדים חיה שיתין שנין". ברור שרבה לא התעלם מגמילות חסדים לחלוטין, ופשר הדברים שהוא לא עסק בהיקף הדרוש; ובמקביל למסקנת הסוגיא בעבודה זרה לגבי רבי חנינא בן תרדיון: "מיעבד עבד, כדבעי ליה לא עבד" (תחומין ז', תשמ"ו 314-329, מוסר אביב עמ' 216-195).

20

לשם יחוד

הרב מרדכי אליהו (תרפ"ט-תש"ע)

הראשון לציון, מח"ס "מאמר מרדכי"

'לשם יחוד' לשירות בצה"ל

"לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה, בדחילו ורחימו ודחילו, ליחדא שם יו"ד ה"א באותיות וא"ו ה"א ביחודא שלים בשם כל ישראל. הריני מוכן לקיים מצוות עשה מן התורה לכבוש את הארץ ולישב בה כמו שכתוב בתורה: 'וירשתם אותה וישבתם בה', ומצוות אהבת ישראל כמו שכתוב: 'ואהבת לרעך כמוך אני ה'", ומצוה להגן ולהציל יהודים כמו שנאמר: 'לא תעמוד על דם רעך אני ה''. כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו. ויהי נועם ה' אלוקינו עלינו. ומעשה ידינו כוננה עלינו. ומעשה ידינו

כוננהו" (חובר ע"י הרב מרדכי אליהו, אביהם של ישראל, ח"ג, עמ' 106, הרב שמואל אליהו (עורך), תשע"א).

מלחמת כיבוש ארץ ישראל

"מלחמת לבנון היא מלחמת מצוה... אין ספק כי דרום לבנון היא ארץ הגלעד, חלק מארץ האבות. צור, כמו חלק מצידון, היא ארץ האבות. ודי לקחת מפות של חלוקת השבטים ולראות... יתירה מזאת: יהודי הזורע בדרום לבנון על פי ההלכה חייב במעשר..." (ריאיון).

צבאיות מתוך תורה

"גם גדעון וגם יהושע נלחמו שניהם נצחו את אויבי ישראל. אצל יהושע הלוחמה היתה מתוך תורה וקדושה. בכל רגע פנוי מלחימה הם ישבו ועסקו בתורה (עיין רש"י מגילה ד') הוא "ינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל" (רש"י מ"ח יט') מעשיו מתקיימים. כי רק בשילוב שניהם אפשר להחזיקה בידינו. מעשיו של מנשה וצאצאיו (גדעון) לא מתקיימים בפני עצמם, הם צריכים איתם את אפרים. יעקב מלמד את יוסף בנו ודרכו גם אותנו, כי אפשר להעריך צבאיות בלי תורה, אבל לדורי דורות צריכים לדעת כי בלי החינוך לתורה אין לכוח הצבאי המשכיות וקיום. צריכים לדעת כי דרכו של אפרים גם חיונית וגם עושה קידוש השם..." (שבועון 'מעייני השועה' מספר 280, טז' טבת תשס"ז וראה מקורות נוספים במאמרנו 'אורות אליהו', בתוך טוב להודות: ליום העצמאות ויום ירושלים, הרב משה עמיאל (עורך), תשע"ו).

קיום תורה בצבא – 'אלוקים נמצא עם החיילים'

"שאלה: האם לא קשה לקיים תורה בצבא? הרב אליהו: להיפך. אלוקים נמצא עם החיילים. הקב"ה נמצא בקרב מחניך. הוא עוזר לך במלחמות, שם הכי הרבה צריך להכניס אותו" (ריאיון מערב ר"ה תשס"ז, שבועון 'עולם קטן', מספר 72).

סיפר הרב שמואל אליהו:

"הרב זצ"ל היה מספר מעשה על שאלה שנשאלה באמצע מלחמת ששת הימים על-ידי חכם ישועה בן שושן, שהיה בעת ההיא קצין ממונה על חיילים שלחמו בגזרת רמאללה. חיילים אלו התקיימו זמן רב על מנות קרב יבשות, ובדרכם פגשו ערבי שאופה פיתות ורצו לקנות ממנו פת חמה.

אמר להם חכם ישועה שזו פת עכו"ם. אמרו לו כמה תלמידי חכמים מבין לוחמיו: הרי כתוב שמותר ללוחמים שנכנסים לגבול העכו"ם לאכול כל דבר. השיב להם: איך ייתכן

שנאכל דבר איסור במחנה? הרי כתוב "כי ה' אלוקיך מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת אויבך בידיך והיה מחנך קדוש". כולנו ראינו עין בעין כמה וכמה נסים גמורים של נוכחות ה' בתוכנו. איך נקל לאכול פת עכו"ם?

התאמץ חכם ישועה בן שושן ומצא טלפון להתקשר למו"ר אבא זצ"ל באמצע המלחמה. באותה שעה הרב למד את הלכות מלכים לרמב"ם העוסקות בדינים אלו ממש. והיה הרב רגיל לומר, כי לימוד הלכות בורא מלאכים, ואם לומדים הלכות מלחמה, נבראים מלאכי מלחמה והם אלו שמסייעים לנו בעת קיום המצוות שעסקנו בלימוד הלכותיהן.

שמע הרב את שאלתו של חכם ישועה בן שושן ובתשובה קרא לו מדברי הרמב"ם שהיה פתוח לפניו: "חלוצי צבא כשיכנסו בגבול הנכרים ויכבשום וישבו מהן, מותר להן לאכול נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו אם ירעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים. וכן שותה יין נסך. מפי השמועה למדו: 'ובתים מלאים כל טוב' – ערפי חזירים וכיוצא בהן" (הלכות מלכים פרק ח הלכה א). המשיך ואמר הרב: אם מותר לאכול נבלות וטרפות למרות שלא מדובר בפיקוח נפש, על אחת כמה וכמה שמותר לאכול פת עכו"ם בשעת מלחמה זו.

אחרי המלחמה בא חכם ישועה לרב זצ"ל. שאל אותו הרב: כיצד נהגתם עם פת העכו"ם? אמר לו חכם ישועה: אמרתי לחיילים את ההלכה שקראת ברמב"ם. אבל אמרתי להם שאני מחמיר על עצמי ולא יכול לאכול פת עכו"ם בשעה שהשכינה שורה במחנה. אמרו כל החיילים: אם אתה לא אוכל, גם אנחנו לא אוכלים. התגברו ולא אכלו פת עכו"ם זו. הרב היה מספר את הסיפור הזה בחיוך ובשמחה גדולה. והיה רואה בו סגוריה גדולה על עם ישראל... והיה הרב אליהו זצ"ל אומר שצריך להדגיש כי מכלים את האויב ולא משאירים אותו חי ואחר כך משחררים. והיה דורש "עד כלותם", ולא עד כלוא אותם... כך היה הרב זצ"ל מלמד למפקדי הצבא הבכירים שהיו באים אליו להתייעץ, וכך לשרים ולראשי ממשלות. גם להסביר להם את חשיבות מעשיהם, וגם להדריך אותם כי ה' נמצא אתם והוא מסייע בידם..." ("קול צופיך", והיה מחנך קדוש, אלול תשע"ג).

"מלחמת קודש"

הרב משה צבי נריה (תרע"ג-תשנ"ו)

מייסד וראש ישיבות "בני עקיבא" בישראל, מה"ס "צניף מלוכה"

"המלאך הצבאי"

"אין ספק שמלחמתנו היא מלחמת מצוה, אם מטעם כיבוש הארץ, וכדעת הרמב"ן, ואם משום "מלחמת (עזרת) ישראל מיד צר שבא עליהם" ואלכא דכולי עלמא. המלחמה הזאת קדושה היא לנו ועל כן היא צריכה להיעשות ע"י אנשי קודש. לבריגדה הראשונה של יהושע בן נון במלחמת עמלק לא נתקבל כל מי שרצה, שם נאמר: "בחר לנו אנשים (גיבורים ויראי חטא – רש"י) וצא הלחם בעמלק" – המובחרים שבעם הם המתאימים ביותר למערכות אלה... כשם שיש רב צבאי, כך יש מלאך צבאי ההולך לפני מחנה ישראל. בהופעתו במחנה, היתה פקודתו הראשונה של המלאך הצבאי "עתה באתי" – על תלמוד תורה באתי (מגילה ג.)..." (לבוגרי ישיבות בני עקיבא בצאתם לאי"ש, אדר ב תש"ח, מאורות נריה, ישראל במדינתו, עמ' 30, מכון תורני אור-עציון, תשנ"ח).

הרב נריה עם חיילי צה"ל

סיפר מר גדליה שרייבר, מנכ"ל הרה"ר לישראל (לשעבר) ובוגר ישיבת 'בני עקיבא' בכפר הרא"ה:

"במלחמת השחרור, בחורף תש"ט, נלחמה חטיבה שבע במסגרת "מבצע חירם" לשחרור הגליל. במבצע זה שוחררה גם מירון. לקחתי איתי את הג'יפ הצבאי, נסעתי לכפר הרא"ה כדי להביא את הרב נריה לשבת הודיה ותפילה חגיגית לרגל שחרור מירון. הרב נריה שבת עם חיילי הגדוד, ובמוצאי שבת חיבר את מילות השיר "צהלי ורוני חטיבה שבע". מאז היה הרב נריה מלווה באופן קבוע את חיילי חטיבה שבע. שבתות רבות היה עושה במחנות ובין חיילי החטיבה, לשמחתם של מפקדי הגדודים אשר זכו לדברי עידוד" (מקור ראשון, שבת, יט' בכסלו תשע"א, זאב אלק).

"צהלי ורוני חטיבה שבע, הנודעת מדן ועד באר שבע, צור ישראל ניצחון לך הנחיל, חיל שריוןך שיחרר הגליל. שיר למעלות, אל הגבעות, אל ההרים אשא עיניי, במירון שם רבי שמעון צועד לפניך בר יוחאי".

במהלך 'מלחמת ההתשה' – למרות החורף הקשה, ביקר ברמת הגולן וב'מובלעת הסורית' אצל חיילי המילואים. בכל מקום אסף את החיילים והמפקדים, בני עיר וקיבוצים מכל השכבות והזרמים, חימם את לבם בדברי תורה וחיזקם באמונה, וזאת בליווי ניגון ושירה.

בראשית מלחמת יום הכיפורים, בעיצומם של הקרבות וההפגזות של הסורים [שהגיעו עד נפח], ולמרות הסכנה הגדולה שבדבר, הגיע הרב נריה לביקור ברמת הגולן. הוא עבר בין הכוחות השונים בדאגה עמוקה לחיילים שרבים מהם היו תלמידיו [בבית הכנסת בנפח מצא הרב נריה מחזור צה"ל לימים נוראים ששוליו נקרעו מרסיסי פגז, בו נהג להתפלל בתפילת נעילה ביום הכיפורים עד לפטירתו בשנת תשנ"ה].

הקמת מפעל ישיבות 'ההסדר' ותמיכה בהקמת המכינות הקדם-צבאיות התורניות

ח' באב תשכ"ז – ביוזמתו, הוקמה ישיבת ההסדר הראשונה בשטחים ששוחררו ע"י צה"ל במלחמת ששת הימים – ישיבת 'הכותל' ברובע היהודי. כמו כן, עודד את חידוש הישוב היהודי ברובע המוסלמי בעיר העתיקה. [בתשל"ב – דחף להקמת ישיבת ההסדר ברמת הגולן; בתשל"ה – פעל להקמת הישיבה במעלות (בעקבות האסון הכבד שאירע בכ"ג באייר תשל"ד, בו נרצחו 22 תלמידים במקום ע"י מחבלים); ובאותה השנה – סייע גם להקמת הישיבה בימית].

שבט תשכ"ח – כאשר נדונה בכנסת סוגיית שחרור בני הישיבות החרדיות מגיוס לצה"ל, הביע את הערכתו למסירות נפשם בלימוד התורה כחיילים וחלוצים... [דבריו התפרסמו בחוברת 'בני הישיבות וגיוסם'].

כ"ה בניסן תשנ"ב – בפגישה בביתו של הרב הראשי וראש ישיבת 'מרכז הרב', הרב אברהם שפירא, בה נכחו ראשי ישיבות ההסדר וראשי 'המכינות הקדם-צבאיות' [הייתה מחלוקת גדולה ביניהם בקשר ל'מכינות'], הביע את דעתו בעד המפעל החיוני והחשוב של 'המכינות' במתן חיזוק תורני לפני הצבא לבוגרי החינוך הדתי שלא ראו עצמם מתאימים למסלול המורכב של ישיבות ה'הסדר'. לשיקול דעתו הייתה השפעה רבה על הכרעתו של הרב שפירא על המשך קיום המכינות (הרב שמואל כ"ץ, הרב משה צבי נריה זצ"ל – תולדות חייו ופועלו, תשע"ט).

22

"להכיר טובה"

הרב יצחק יוסף

הראשון לציון, מח"ס "ילקוט יוסף"

"צריך להכיר טובה שאנחנו נמצאים כאן בארץ ישראל ויכולים לשבת ולקיים את המצוות כל אחד כחפצו. אם לא היו כוחות הביטחון, אם לא היו החיילים וכל הקמת המדינה, היינו יכולים לשבת בשקט וללמוד תורה?! היינו יכולים לחנך את הילדים שלנו?! מה היה כאן לפני שמונים שנה. מה היה כאן בארץ?! היינו מתי מעט, הקב"ה סייע בידם, הם השליחים של הקב"ה, בזכותם אנחנו יושבים מקיימים מצוות ולומדים תורה. צריך להכיר טובה להקב"ה, 'שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו'... מאז חורבן בית שני לא היה ישוב יהודי כזה גדול בארץ ישראל. בנו בתים וגשרים, ב"ה המדינה מתפתחת מיום ליום. כל זה בחסדו יתברך. צריכים להכיר טובה" (מתוך דרשת יום העצמאות בשנת תשע"ו בבית הכנסת הגדול בירושלים, ערוץ 7, ד' אייר תשע"ו).

קריאת ספרי מלחמות בשבת

"... אבל ספרי מלחמות שמתענג בקריאתם כמו מבצע אנטבה, או מלחמות ישראל, ומסופר בהם נפלאות ה', ומתענג בהם, המקל לקרוא בהם בשבת, יש לו על מה לסמוך ובלבד שלא יגרם ביטול תורה ע"י כך..." (שו"ת הראשון לציון, ח"ב, אייר תשע"ו).

23

"אפילו מצוות תלמוד תורה בישיבות – בזכותם של חיילי צה"ל"

הרב משה צוריאל

בני ברק, מח"ס "אוצרות הראי"ה" וספרים נוספים

"... מי שכבר משרת בצה"ל עושה מצוה כל יום ויום שהיא גדולה ביותר. הוא גם מקיים מצוות "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טז) וגם זוכה כי קיום כל המדינה (על מיליוני תושביה) נזקק לזכותו. ואפילו מצוות לימוד תורה שבאותן ישיבות בהן לומדים תורה, הכל הוא בזכותם של חיילי צה"ל..." (דעת הרמב"ם והרב קוק בעניין גיוס בני ישיבות, קוממיות לארצנו, עמ' 425, תשס"ט).

24

"מלחמות על קידוש ה'"

הרב יעקב אריאל

רבה של רמת-גן (לשעבר), מח"ס "באהלה של תורה"

"... שונה עם ישראל מכל העמים וגם מלחמותיו שונות... המייחד את מלחמותינו הוא שהן מלחמות ה', ופסק הרמב"ם בהלכות מלכים סוף פרק ז... כל מי שנלחם בישראל נלחם בעצם באלקי ישראל כביכול... לפיכך, גם כשעל פניו נראה לכאורה שהמלחמה היא על אינטרסים קיומיים, מדיניים או טריטוריאליים וכדו', המלחמה היא בעצם על ה' ועל משיחו. המלחמה היא נגד עם ישראל, שנועד להביא בשורה אמונית ומוסרית לעולם. כי זוהי מטרת ישיבתנו בא"י להיות מקור השראה לעולם כולו... מלחמותינו מול המוסלמים הן בעצם מלחמות דת. כי האסלאם כדת טוטליטרית לא מוכן להכיר בנושאי דת אחרת, בפרט לא בלב המזרח התיכון ובארץ הקודש... בגלות, מצות קידוש ה' התקימה רק ע"י מסירות נפש פסיבית של יחידים מדין ייהרג ואל יעבור... בארץ ב"ה, זיכנו ה' במסגרת מדינית כלל-ישראלית שבה מתקיימת המצווה בצורה אקטיבית... כל מלחמותינו הן בעצם מלחמות על קידוש ה', כי עם ישראל הוא עם ה', וההסתכנות במלחמה היא מדין מסירות נפש שמקורה במצוות קידוש ה'" (מתוך מכתב ברכה לספר "כי תצא למלחמה", המלחמה בהגות ובהלכה היהודית, הרב אברהם פרי, תשע"ה, מכון פוע"ה הוצאה לאור).

25

"מלחמה כנגד המלחמה עצמה"

הרב צבי ישראל טאו

נשיא ישיבת "הר המור", ירושלים

"מלחמה אחת ארוכה וקשה מנהלים אנו כנגד המלחמה עצמה, כנגד הטומאה והרשעות המשפילות את האנושות לאחוזו בחרב ולשפוך דמים. מלחמותינו באות לטהר את העולם ולשחרר אותו מהכרח המלחמה המלווה אותו בכל שנות ההיסטוריה האנושית שלו...

מיוחדת ומובדלת היא האומה הישראלית בתכונת חייה האלוקית אשר במקור נשמתה. שונות הן כל מערכות חייה שבקודש ושבחול ושונים הם אף מלחמותיה ומאבקה

שלעולם מלחמות ד' הן ונובעות משאיפת קדושתה הפנימית. האופי המיוחד של מלחמות ישראל מטביע חותמו גם על כל יחיד ויחיד המשתתף ומוסר נפשו בהן... כאשר עם ישראל עומד במלחמה מול אויביו, כל החשבון משתנה, כל המציאות נשקלת ונערכת במדרגה שונה לחלוטין. או אז אין כאן אוסף של יחידים פרטיים אלא כל יחיד ויחיד נערך כאיבר של הציבור. מדרגת חיים חדשה נולדת בשעה כזו, גילוי נשמה בו מתגלה הערך הכללי הישראלי של היחיד, עומק נשמתו וקדושת הקשר שלו עם הכלל שהוא יסוד חייו היחידים המכריע את כל ערכיהם ומגביר בו את הכוחות, את אהבת ד' ואת השאיפה לקידוש שמו בביטול כל החשבונות האישיים המצומצמים..." (לאמונת עתנו, ח"ד, אוזר ישראל בגבורה, תשס"א).

26

"חיילי צה"ל מתקנים את חטא המרגלים"

הרב שמואל אליהו

רב העיר צפת וחבר מועצת הרה"ר

"אתם חיילי צה"ל מתקנים את חטא המרגלים, חטא המרגלים זה בדיוק אלו שבאו ואמרו... אי אפשר, הם יותר חזקים מאיתנו, אז אם צה"ל היה הולך בכיוון הזה, לא היינו מקימים את המדינה בשנת תש"ח, כי הם היו יותר מאיתנו, ובמלחמת ששת הימים היינו נכנעים מראש... וגם במלחמת יום הכיפורים, אחרי המכה הראשונה היינו צריכים להיכנע... אבל, ברוך השם, אנחנו החלטנו שאנחנו לא נהיה כחגבים, אנחנו "עם כלביא יקום וכארי יתנשא"..."

אשריכם, אשריכם, חיילי צה"ל שאתם מוחקים את חרפת החגבים של המרגלים, אשריכם אתם שאתם מלאי אומץ וגבורה, אותה עוצמה מנצחת, אשריכם. כל כך הרבה סיעתא דשמיא יש בזכות האומץ הזה, שחכמינו אומרים שהוא בזכות דוד המלך, שהגמרא אומרת (בבא ימציעא קו). שזה שדוד המלך התמלא רוח עוז, "גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך" כמו שמשון, רוח אומץ, זה נס (שם, תוספות ד"ה מתיב), זה נס שרוח השם מופיעה באדם ומתלבשת בו והוא מנצח. רוח השם מתלבשת בכם, רוח השם מתלבשת בעם ישראל, ב"ה, יהי רצון שיתקיים בכם "ארדוף אויבי ואשיגים ולא אשוב עד כלותם", כמו דוד המלך, אמנו ואמנו" (מסר מצולם לחיילי צה"ל, מיום כו' תמוז תשע"ט).

ג

"גדול שימושה" – מבט מעשי ומוסרי יחסם של גדולי ישראל וצדיקי הדור לחיילי צה"ל

1

חיוב הכרת הטוב כלפי חיילי צה"ל
הרב חיים שמואלביץ (תרט"ג-תשל"ט)
ראש ישיבת "מיר"

"... אמרנו שני יסודות ואלה המה. האחד, מאמרם ז"ל בבבא בתרא (דף י') דהרוגי לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן. והוא משום שמסרו נפשם בעד ישראל. וכזה אני אומר על אלה שמוסרים נפשם עבור הצלתנו, שאין כל העולם יכול לעמוד במחיצתם. והחיוב שיש עלינו להתפלל עליהם הוא בלי גבול, שהרי רק עבור הפותח פתח לחברו אמרו ז"ל נפשו חייב לו, קל וחומר למי שמוסר נפשו בעדנו החיוב עלינו בלי גבול הוא..." (שיחה בישיבת 'מיר', ערב סוכות תשל"ד (מלחמת יום הכיפורים), ספר הזיכרון למרן הגר"ח שמואלביץ, עמ' ריא', הוצאת מוריה, תש"ס, ירושלים).

תלמידו של הרב שמואלביץ, הרב יואל שוורץ, מספר¹ כי הרב דרש להכיר טובה לאותם חיילים שמסרו נפשם על קדוש ה' ונהרגו במלחמות בעת שהגנו על היהודים שגרים בארץ ישראל (לקחי חיים מתולדות מו"ר הגאון ר' חיים שמואלביץ זצ"ל, עמ' 92, הרב יואל שוורץ, ירושלים, תשנ"ח).

1. עדות נוספת בעניין זה מוסר הרב יצחק ברנד מעמנואל: "ראש ישיבת מיר, הגאון הרב חיים שמואלביץ קם לפני כל חייל שראה, על הכרת טוב על מסירות נפש שלו להצלת עם ישראל..." (מאמר: "מלחמת ששת הימים ויום ירושלים").

2

תפילה במסירות נפש בעת מבצע 'קדש'

רבי אהרון רוקח (תר"מ-תשי"ז)

האדמו"ר מבעלז

סיפר הרב נתן אורטנר (תרצ"ה-תשע"ח), רב העיר לוד וחסידי בעלז:
 "פרשה נפלאה ומיוחדת במינה היתה עבודת הקודש של רבינו בחודש חשון תשט"ז בעת מלחמת סיני. מי שראה מקרוב את רבינו בימים ההם יכול היה לעמוד על משמעותו החמורה של המצב בעת ההיא, היו ימים שבהם לא שטה מאומה. בימים ההם הרבה בתפלה ופעמים מספר עמד על רגליו, למעלה משש שעות, למרות חולשתו, כשפיו אינו פוסק מתפילה. בליל שבת קודש פרשת ויצא עמד כמה שעות ליד נרות השבת, כששפתותיו מרחשין. אמנם קשה היה לשמוע את מה שאמר, אך המלים הספורות אותן אפשר היה לקלוט היו "שבת קודש תגן", "שבת קודש תגן", והוא הדין למחרת נתעלה בדביקות בשעת קריאת התורה, בפסוק "ויעקב הלך לדרכו וכו'", וכך היה שרוי בדביקות במשך שעות ארוכות" (מובא אצל בצלאל לנדוי, "הרב הקדוש מבעלזא", עמ' מה, ירושלים, תשכ"ז).

"בשנת תש"ח כאשר הייתה מלחמה בא"י, הוא סרב להיענות לבקשות מחו"ל לעזוב את הארץ מפני הסכנה שבה. "בתוך עמי אני יושבת" – אמר, עתה, כאשר בחורי ישראל עומדים בגבולות האם אני יכול לעזוב את ארץ ישראל!?" (שם).

"לאחרונה, בעת מבצע סיני, מסרו ביראת הכבוד כיצד הרבי מבעלז שינה מן הסדר שלו ועקב אחרי המאורעות ברעדה ומסירות גדולה. בליל שבת הוא לא קידש על היין ולילה שלם אמר תהלים להצלחת צה"ל ועד נשימתו האחרונה המשיך בדאגתו ובמסירותו לכלל ישראל ולארץ ישראל" (שם, עמ' רס).

3

"הם קודש הקודשים"

רבי ישראל אבוחצירא (תר"נ-תדש"מ)

"בבא סאלי"

סיפר משמשו של ה'בבא-סאלי' ביבנה, רבי שלום שטרית:
 "בערב היום השלישי למלחמת ששת הימים, נסער לפתע הבבא סאלי וביקש מר' שלום שייקח אותו לגג הבית. ר' שלום הוליק את בבא סאלי לכיוון הגג, וניסה לפתוח את הדלת

המוליכה לגג, אבל חרף כל מאמציו סירבה הדלת החלודה להיפתח. בבא סאלי ביקש מר' שלום לסור הצידה, ניגש לדלת, הדף אותה קלות והיא נפתחה. הם עלו על הגג, ולפתע, השתטח בבא סאלי מלוא פניו על רצפת הגג, והחל להתפלל לזעוק ולבכות. לר' שלום הנדהם אמר כי ברגעים אלה יורים חיילי צה"ל בטעות על חיילינו, ולא מבחינים בטעות. ואומנם למחרת היום התברר כי עשרות חיילים נהרגו בהתקפה בה חיילי שריון של צה"ל ירו בטעות על חיילים אחרים" (עדות המובאת במאמרו של ד"ר רמי שקלים, 'סיפורים וגילויים חדשים על הצדיק בבא סאלי זצוק"ל זיע"א").

סיפר הרב גדי כהן, ר"מ בישיבת אורות האר"י בצפת: "שמעתי מ'הבבא־ברוך' (רבי ברוך אבוחצירא מנתיבות) שסיפר על אביו, כי בשנים האחרונות הייתה תופעה שהוא שם לב אליה. זמן המתנה ממוצע להיכנס אל הרב להתברך היה בין שעתיים לחמש שעות. אבל אם היה מגיע חייל צה"ל בודד, קבוצה של חיילים או מחלקה שלימה, הם לא היו מספיקים להתיישב, ללגום משהו, ומיד היה מגיע העוזר של הרב ומכניס אותם פנימה. היו אנשים שהדבר עורר בהם כעס. הם מחכים חמש שעות, אולי הפסידו בשביל זה יום עבודה, פתאום מגיע ילד בן עשרים ונכנס אל הקודש פנימה. זה לא הוגן, הבבא סאלי היה משיב לכולם אותה תשובה: חיילי צה"ל, מה אני אעשה להם? הם קודש הקודשים!" (אוהבם של ישראל, ח"א, עמ' 219, דרכי הוראה לרבנים, סיון תשע"ה). סיפורים רבים נוספים בעניין יחסו של הרב לחיילי צה"ל מצויים בספרים השונים שנכתבו אודותיו של הבבא סאלי, ואכמ"ל.

4

ברכה לבבית לחיילי צה"ל

הרב זליג ראובן בִּנְגִיס (תרכ"ד-תשי"ג)

אב"ד "העדה החרדית" בירושלים, מח"ס "לפלגות ראובן"

סיפר הרב ד"ר צבי הרכבי (תרס"ח-תשל"ט), שהיה רב צבאי בשנותיה הראשונות של המדינה:

"... חוויה מיוחדת היתה בביקור בביתו של הרב ר' ראובן בנגיס, אב"ד לבד"ץ של "העדה החרדית". בבואנו בגיפ לבתי נייטין, נכנסנו אל הרב. מצאנוהו יושב על הגמרא ובפניו שלווה והימים ימי ההפוגה הראשונה (של מלחמת השחרור). תחילה חשב אותנו לקציני משטרה הבאים אליו בעסקי "החברה" – "נטורי קרתא" – שבוודאי עשו משהו בלתי

כשר. בהיודע לו כי מן הרבנות הצבאית אנו, קיבלנו בחמימות ובחביבות וכשעה גלגל עמנו שיחה על מצב הדת בצבא בעסקי כשרות, לקנאות – מאן דכר שמיה! בלבביות נפרדנו ממנו, כשהוא מברך ומתברך בשלום לאלתר ומבקש למסור לחיילי צה"ל את ברכתו: **לשוב במהרה לביתם שלמים בגופם ובנפשם**" (בירושלים הנצורה, פרק מפנקסו של רב צבאי, שערים, יום ו', כ"ג אייר תשי"ג, עמ' ה').

5

תפילה לשלום של חיילי צה"ל הנמצאים בחזית

הרב ישראל אלטר (תרנ"ה-תשל"ז)

האדמו"ר מגור, מח"ס "בית ישראל"

סיפר (סא"ל במיל') הרב יצחק מאיר (תרע"ט-תשע"ה), ממייסדי הרבנות הצבאית ונאמנו של האדמו"ר מגור, אודות קשריו של האדמו"ר ה'בית ישראל' עם חיילי צה"ל: **"ידוע הדבר כי בזמן הגיוסים במלחמת סיני ובמלחמת ששת הימים ומלחמת יום הכפורים, היו באים רבים מהמגויסים למלחמה להרבי ה'בית ישראל' לקבל ברכתו שיזכו לחזור לבתיהם בריאים ושלמים וצה"ל יגבר על אויביו ויביס את שונאיו וישראל ישכון לבטח בארצו.**

וחסידים מספרים, כי היו רשימות של כל אלה שבאו להרבי ובהם רשומים שמותיהם ושמות האימהות והרבי היה מתפלל לשלום כל חיילי צה"ל שהשתתפו במערכות המלחמה ולשלום אלה שהיו רשומים ברשימות" (לא בחיל ולא בכוח, עמ' 310, הרב יצחק מאיר, תשנ"ט, וראה סיפורים נוספים בספר זה אודות יחסו החם של האדמו"ר מגור לחיילי צה"ל).

לראשי הרבנות הצבאית היה קשר קבוע עם האדמו"ר ואף נערך אצלו ביקור מיוחד מידי שנה בשנה, אודותיו סיפר הרב יצחק מאיר: **"אחר גמר אפיית המצות, היתה לנו מסורת לבקר במעונו של האדמו"ר ה'בית ישראל', בביקור זה השתתפו רק הסגל הבכיר, הרבנים הצבאיים, מטה הרבנות הצבאית, ובראשם הרב הראשי לצה"ל (הרב שלמה גורן). הרבי היה מקבל אותנו בשמחה ובסבר פנים יפות מכבד את כלם בישיבה ומתעניין בעבודת הרבנות הצבאית ובבעיותיה, הרבי כיבד את הרבנים במזונות, משקה ופירות וניהל שיחה ערה בדברי תורה וחסידות, בדבריו עודד את הרבנים והדגיש בפניהם את עבודת הקודש שהם עושים. לסיום, ברך אותם בחג כשר ושמוח" (שם, עמ' 246).**

6

”אני מעודד את הקהל להתפלל לשלום החיילים”

הרב מרדכי עטייה (תרנ”ה-תשל”ח)

ראש ישיבת המקובלים ”החיים והשלום”

במכתב לבני משפחתו מיום יד אייר תשכ”ז, מובאת תחזיתו המדויקת של הרב עטייה אודות תוצאות מלחמת ששת הימים, המבוססת על הימצאותם של לוחמים בני חורין שנולדו לאחר תקומת המדינה, דבר המעיד על שיבת הגבורה לישראל והכנעת האויבים, וכך כתב:

”... ביום שבת קודש דרשתי על המצב הנמצא בארץ ישראל, ואמרתי לקהל כי עכשיו הגיע זמן של הערבים שונאינו ליפול נפילה שאין אחריה תקומה. ובפרט השנה שיש לנו צבא [חיילים] שנולדו אחרי קום המדינה, זה דבר שיש לו ערך גדול, ואני מאמין שהצבא שלנו יפיל את כל צבא הערבים, וכל הערבים יהיו בפניהם 'כקש לפני רוח ומלאך ה' דוחה'. ויקוים בערבים 'חרבם תבוא בליבם וקשתותם תשברנה', בעגלא ובזמן קריב אמן. אני, זאת היא חובתי בכל מקום שאני נמצא, מעודד את הקהל הן רבים הן יחידים. ואני מתפלל לה' שיחזור כל חיילי ישראל לבתיהם לחיים טובים ולשלום, ולא יפקד מהם איש. ובקרוב ירחיב ה' את גבולנו ער הנהר הגדול נהר פרת. ועיר העתיקה תהיה ביד ישראל. אמן” (עטרת מרדכי, עמ' 97, הרב אליהו עטייה, ישיבת החיים והשלום, ירושלים, תשע”ו).

7

חיבת זקני רבני יהדות תימן לצה”ל וחובת השירות בו

מארי רבי עמרם קורח (תרל”א-תשי”ב)

הרב הראשי האחרון של יהדות תימן

בספרו המופלא, 'סערת תימן', בו הוא מגדיר את הקמת מדינת ישראל כ'אתחלתא דגאולה' (שם, מדברי הימים, עמ' פח', מוסד הרב קוק, אלול תשי”ד), ושר את שיר העלייה לארץ ברינה, כותב הוא אודות תפקידנו בדור זה:

”לכונן סדר חיינו, להעמיד קיומנו וישוב ארץ נחלתנו, לשמור את דרך עץ החיים תקוותנו ותום דרכנו... להיות שלובי יד עם אחינו הגאולים להגנת ארץ נחלתנו, בכח וגבורה ומסירות נפש ואומץ תקוה, כי לה' התשועה” (שם, עמ' צא').

"נכדו, הר"ר מאיר קורח מספר כי בימי העצמאות היה הולך אתו לחזות במצעדי צה"ל שנערכו אז ופיו של סבו לא פסק מרחשי תפלה להצלחת ידי מגיני ארץ קודשנו" (אתחלתא היא, ח"א, עמ' רי', הרב יצחק דדון, תשס"ו).

גם נכדו, הרב שלמה קורח (תר"צ-תשע"ט), רבה של בני-ברק, התבטא בעניין גבורתם של חיילי צה"ל וניצחונותיו:

"...אי אפשר להכחיש שבפעם הראשונה אחרי אלפיים שנה, עם ישראל שולט בכניסה וביציאה לארץ. עם ישראל, יש לו צבא כזה שקרוב לארבע מאות מיליון ערבים מפחדים ממנו... מי שיכחיש את העובדות, הוא מכחיש סתם. כל הפלאים שהדור הזה, (ראה) מבחינה צבאית וארץ ישראל, פלאי פלאים היו לנו בדור הזה... אי אפשר להכחיש, אני רואה את זה נפלאות גדולות..."² (מתוך שיעור בבית מדרשו ביום כ"ז ניסן תשע"ה).

מארי רבי חיים כסאר (תרס"ב-תשנ"ח)
 מחבר שו"ת 'החיים והשלום'

סיפר הרב משה עמיאל, רב המושב מאור שבמועצה האזורית מנשה:

"שאלתי את מארי על שירות בצבא. והשיבני, כי שירות בצבא ישראל הוא בגדר מצוה, וכל אחד צריך להיות שותף עם הציבור. כי המלחמה עם אויבי ישראל היא בגדר מצוה כמו שכתב הרמב"ם בהל' מלכים ומלחמותיהם..."

כשנשאל האם תלמידי ישיבה צריכים ללכת לצבא או לא השיב (בכתב): "דע שחייבין הכל לצאת, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה, וכל שכן בני ישיבה דמלחמת ארץ ישראל מצוה היא וחובה לכל. ואדרבה, לא בחרה התורה אלא בהם שזכות התורה והמצות איתם..." (אתחלתא היא, ח"ב, עמ' רנט', הרב יצחק דדון, תשס"ח).

מארי חיים יחיא סינוואני (תרנ"ח-תשל"ט)
 ראב"ד סינואן בתימן, מח"ס "תורת חכם", התגורר ביהוד

סיפר נכדו ועוזרו של מארי, ד"ר גדעון סינוואני:

"סבא היה אומר את ה'מי שברך' למדינה ולצבא בכל שבת וחג. הוא ראה בשירות בצבא ערך קדוש. משפטים שהיו שגורים בפיו בעניין זה: 'הצער היחיד על שאיני צעיר הוא

2. יחד עם זאת, התבטא בהריפות כנגד מגמות של חילון בצבא וערבוביה בין המינים.

בגלל שאיני יכול להתגייס לצבא, 'הלוואי ואני הייתי יכול להתגייס לצבא'. כשהתגייסתי, זה היה יום חג בשבילו, וכששירתי בצבא כקצין, היה מתגאה בנכדו זה בפני הכל... " (אתחלתא היא, ח"ב, עמ' רמב, הרב יצחק דדון).

"עשה למען הרוגים על שמך"

"כשוך הקרבות של מלחמת יום הכפורים, קרא רבנו חיים לאחד מבאי ביתו, ובקש ממנו שיעשה השתדלות להמציא לו את רשימת החיילים שנהרגו על קידוש השם במלחמה. בכאב לב הפטיר הצדיק באומרו – 'אני לא אפקיר את נשמות החיילים האלו', מאמצים מרובים נעשו כדי להשיג רשימה מעודכנת ומדויקת של החללים וכאשר הושגה החוברת והובאה לרבנו, סיפר תלמידו שהיה עד ראיה לנעשה באותה שעה. רבנו חיים ישב אז בחצר ביתו. כשהגשתי לו את החוברת, קם ממקומו בפינה, דפדף בה כה וכה ועצבות רבה שרתה עליו, פניו קדרו וענת שכול כסתהו, וכשדמעות מבצבצות בין ריסי עיניו, נשא פניו לשמים בנהי ובקינה על ההרוגים והשרופים על קידוש ה', רבנו טפח בידיו על ראשו ואמר בקול נשבר ורצוף "אוי, אוי לנו על בחורי חמד אלו שנפלו שדוד לפני אויב... אוי לי, אללי לי, על דם נקי שנשפך כמים על אדמת ארץ ישראל...". ר' חיים הספיד וקונן את החילים שנהרגו, שורה אחר שורה, שם שם, עבר לפי הרשימה שבידו עד שהשלים העמוד הראשון. אחר הפך את הדף, ולנגד עיניו הזדקרה רשימה שחורה, צפופה וארוכה של בחורי חמד נוספים שנפלו... רבנו חיים נזדעזע שוב, ובקול רווי דמעות אמר "אוי! ריבונו של עולם, לא די היה בקרבנות ההם? שגם אלו נפלו בחרב לפני צר אוי מי יתן לנו תמורתם? ומי ינחם את הוריהם מאבלם ומיגונם?.. משך שעות עמד הצדיק בחצר ביתו – המשיך התלמיד בעדותו – תשוש רועד מרוב צער ומחמת התוגה, ודמעותיו מרטיבות את בגדיו בעברו על כל השמות מתחילה ועד סוף, כאלף ושבע מאות חללים היו שם, הי"ד. משהשלים הצדיק את הקריאה, זקף את גוו הכפוף ואמר: 'ריבונו של עולם, ראה ברוב רחמיך תוקף הצרות ועול הגלות, לא נשאר בנו דעה תבונה ומעשים טובים, אנא מלפניך, רחום ורחון, רחם עלינו לקדושת שמך עשה ולא לנו, לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד...'" (דרך צדיקים, ח"א, עמ' 21, הרב אברהם לוי, ירושלים, תשמ"ח).

מארי הרב יוסף קאפח (תרע"ח-תש"ס)
 חבר ביה"ד הגדול, מתרגם ומפרש הרמב"ם

כתב הרב קאפח:

"תקופה גדולה עוברת בימינו על העם היהודי כולו בכל רחבי תבל, תקופה שלא היתה כמוה מאז חורבן הבית זה כאלף ותשע מאות שנה. מוקד ההתרחשויות בעולם היהודי חזר להיות שוב ישראל בארץ ישראל. הגבורה העילאית אשר התגלתה שוב בבחורי ישראל הדהימה מחדש את כל אומות העולם" (דרשות לבר מצוה, מסורה ליוסף, חלק ח', עמ' 150).

כשנשאל הרב קאפח אילו היה הרמב"ם חי בימינו מה היתה השקפתו בענייני השטחים והשלום? השיב: 'לדעתי, ברור שהיה אומר שאם אפשר, צריך לכבוש את כל ארץ ישראל'³ ('נקודה', גיליון 218, תשנ"ט).

"בעת הקמת המדינה הצטרף הרב לשירות ב'משמר העם', כדי לקיים בגופו מצות 'עזרת ישראל מיד צר'... הרב עודד את תלמידיו לשרת בצבא וראה זאת כמצווה גדולה"⁴ (הרמב"ם של דורנו – מאה שנה להולדת הרב קאפח, יוסף פרחי, טו' כסלו, תשע"ח).

3. בזמן הסכמי אוסלו השיב הרב בכאב לשאלה על חובת גיוס לצבא: "לפי מצב הדברים כיום שהשתלטו על המדינה מומרים ומשומדים שהם כגויים לכל דברים, רשאי כל אחד לחשוב פעמיים על כפייתו לשרת במה שקוראים צה"ל" (תשובתו מחודש תמוז תשנ"ד, פורסמה בעלון אור ההליכות גיליון חודש שבט התש"ע, ובהליכות עם ישראל, גיליון מס' 27), יחד עם זאת, ודאי שתפיסתו העקרונית את התקופה ומהותה נשארה בעינה.

4. תלמידו של הרב קאפח, הרב שלום נגר, רבה של אריאל (בין השנים תשמ"ג-תש"ע), כתב בעניין נשיאת כפיים לכהנים שהרגו מחבלים: "ומזה נלמד להבין ולהשכיל – שכל שכן שהכהנים שהם חיילי צה"ל שעומדים לגונן על עם ישראל ועל ארצנו הקדושה מפני הארורים שרוצים להשמידנו בכל יום ובכל שעה, אין ספק שמצוה רבה הם עושים... כפי מה שפסק הרמב"ם בהל' מלכים פרק ה הלכה א... ולכן, אויבינו אשר מסביב לנו אשר כל מגמתם וכל רצונם הוא לעקור את העם היהודי מארצו ורוצים לכלותנו ולהשמידנו ובנינו גיבורי החיל יוצאים כנגדם, אם כן והכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו ויכולים הם לעלות לדוכן בקדושה ובטהרה כי מלחמת קודש הם עושים..." (תשובות הרב קאפח, כרך ג, עמ' שעה, תשע"ג).

סיפר נכדו, ר' עופר קאפח, מנהל המחלקה לתרבות תורנית במועצה האזורית מטה בנימין:

"את השירות בצה"ל ראה כהתגייסות למלחמת מצווה, וכל בניו ונכדיו שירתו בצבא. גם ההתיישבות בכל מרחבי הארץ היא דבר מובן מאליו, והסיבה לדעתו שהרמב"ם לא מנה את ישיבת הארץ בספר המצוות, משום שזו מצווה הכוללת מצוות רבות. בהקמת המדינה, בשחרור ירושלים במלחמת ששת הימים, ובהקמת היישובים החדשים ביהודה שומרון וחבל עזה, ראה שלבים ממשיים בתהליך הגאולה. בנו, נכדיו ורבים מתלמידיו היו שותפים בהקמת היישובים, בברכתו" (הרב יוסף קאפח, אישים, אתר "מעלה" המרכז לציונות דתית).

וכך כותבת גם נכדתו, הגב' אביבית לוי:

"רגש עמוק היה לרב כלפי ארץ-ישראל ומעמדה של המדינה היה חשוב בעיניו על אף הבעייתיות בחלק מהנהגותיה. הסתכלות ייחודית ומורכבת הייתה לו גם על יום העצמאות ויום ירושלים. על יום העצמאות יש להודות לקב"ה, סבר, אם כי לדעתו, לא באמצעות אמירת הלל שלאמירתו צריך סמכות מיוחדת שתתקן זאת, מכל מקום בימים אלה ודאי שאין אומרים תחנון..." (הולך-תמים, מורשתו חייו ופועלו של הרב יוסף קאפח, עמ' 65, אביבית לוי, יד מהר"י קאפח, תשס"ג).

לפי השמועה, אף היה עושה בימים אלו "ג'עלה" (כעין סעודת מצווה והודיה) כדי להודות לקב"ה (ראה ספר זכרון לרב יוסף בן דוד קאפח זצ"ל, עמ' 63, זהר עמר וחננאל סרי (עורכים), לשכת רב הקמפוס של אוניברסיטת בר אילן, רמת גן, תשס"א).

"... במשך כל השנים ליווה את המדינה בתמיכה ומתוך חרדה לגורלה ולאופיה, אף משהגיעה שנת תשכ"ז ועמה התפתחויות ששינו את פני המדינה, לא איש כרב קאפח יעמוד שווה נפש מנגד. במשך שלושת הימים הראשונים של מלחמת ששת הימים ישב במקלט שבביתו כשהוא קורא תהילים צם ומתפלל על המדינה ועל חייליה, את מפעל ההתיישבות בשטחי יהודה שומרון ועזה שהחל בשנים שלאחר המלחמה ראה כהמשך לבניינה ולקידומה של המדינה" (שם, עמ' 147, וראה עוד שם, עמ' 131).

הרב קאפח סבר שעקרונית, "אין פטור ללומדי תורה" ויתרה מכך, אף "אין בימינו מי שתורתו אומנותו כרשב"י וחבריו" (ספר טהרת משה, הרב צפניה ערוסי, עמ' קפד'). הרב ראה בחיוב את שיטת חיילי ישיבות ההסדר וכשנתן המלצה חמה לכולל אברכים, שהיו בהם שטרם שירתו בצבא, לא הסתייג, אך דרש שיצרבו בתודעתם, שהם לומדים כתורתם אומנותם, מדין "עת לעשות לה' הפרו תורתך" (על פי הרב רצון ערוסי, כ"ז ניסן תשע"ה, אתר נצח ישראל).

הרב ישעיהו משורר (תרע"ח-תשנ"ח)
 אב ביה"ד הרבני בפתח תקוה וחבר ביה"ד הגדול בירושלים

קיום מצוות ישוב ארץ ישראל בזמנינו

"... מה גדולה מצוות ישוב ארץ ישראל ועל כן, צריכים אנו להשתדל מאוד לקיים מצוה זו, כפי שכותב הרמב"ן שמצוות ישוב ארץ ישראל היא מצווה מהתורה "וירשתם אותה וישבתם בה". יהי רצון שעם ישראל וממשלתו ידעו להמשיך את ישוב הארץ ולא להיכשל בה, ולא לירא מהגויים, אלא עלינו לבטוח בקב"ה ולהאמין בהבטחת הבורא יתברך שמו כמו שכתוב: "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב", זאת היא הארץ שלנו וע"י כך נזכה שכל מה שכתוב: "ונתתי אותה לכם מורשה" כפי שהתורה היא נצחית לעם ישראל, כך ארץ ישראל היא מורשה לנו לעד, בעזרת ה' ונזכה לגאולה שלימה... (מתוך דרשה להפטר פרשת מצורע בשנת תשנ"א, הרב משורר, חייו ותורתו, עמ' 575, ד"ר משה גברא, המכון לחקר חכמי תימן, בני ברק, תשע"ח).

ביחס לאויבי ישראל כתב (בשנת תשנ"ו):

"לא מדובר בעם שוחר שלום הרוצה לחיות עמנו כעת. יש לנו עניין עם אנשים הנלחמים בנו ומפילים חללים מאתנו ורוצים להשמידנו ולמחוק את מדינת ישראל, המדינה היחידה שנועדה לנו מפי הגבורה לנו ולזרענו עד עולם. ועם רוצחים כאלה לא תהיה ברירה אחרת, בסופו של דבר, אלא לקיים בהם מה שכתוב בתורתנו הקדושה: "והורשתם את הארץ... ואם לא תורישו וכו'..." (שם, עמ' 364).

דברי הערכה וכבוד לרב שלמה גורן ולדרכו התורנית:

"... השתתפתי בהלוויית מרן הגאון ר' שלמה גורן זצ"ל ונהייתי מאוד לשמוע את דברי כבודו בבית הכנסת, דברים הקולעים למטרה בדברי האמת שבהם, השכלת באומנות רבה לשרטט את דמותו הענקית של האי גאון זצ"ל ואת דרכו בקודש המופלגת בתורה פעולותיו ומסירותו לכלל ולפרט כאוהב ישראל ותורתו" (מתוך מכתב לרב הראשי לצה"ל, הרב גד נבון, לאחר פטירת הרב שלמה גורן, שם, עמ' 371).

מארי הרב חיים ימיני (תר"ס-תשנ"ב)

הרב ימיני היה מגדולי רבני תימן בארץ ישראל (עלה לארץ בתש"ט והתגורר בקרית אונו ובמשך ע"ה שנה העמיד תלמידים הרבה), חיבר נוסח מיוחד של 'תפילה לשלום חיילי צה"ל' הפותח במילים הבאות:

"... אלקים יברך וישמור וינצור ויעזור ויחזק ויאמץ את כל צבאותינו ומגנינו גיבורי ישראל, המשרתים והמתנדבים בעם ללחום מלחמת הקדש ומוסרים עצמם על קידוש השם להגן בעדנו ובעד מולדתנו..." (הנוסח המלא מובא בספר 'חכמי ישראל שבתים' – מהרי"ץ, עמ' טז, ד"ר משה גברא, בניברק, תשע"ג).

הרב מרדכי שרעבי (תרע"ב-תשמ"ד)

ראש ישיבת המקובלים "נהר שלום", ירושלים

יחסו למדינת ישראל וליום העצמאות

סיפר הרב חיים אביהוא שוורץ, ר"מ בישיבת "מרכז הרב" ומתלמידי הרצי"ה קוק, שזכה ללמוד אישית אצל הרב שרעבי:

"פעם אמרתי לרב שאמרו לי שהוא נגד מדינת ישראל. השיב לי הרב: 'חס וחלילה, חס וחלילה'. ואמר על אותם שמתנגדים ש'הם טועים טעות גמורה בכל הדרך שהם הולכים, ואנחנו כאן בישיבה, יום, יום, אנו מתפללים על המדינה ועל הצבא'" (שיעור לזכרו של הרב מרדכי שרעבי, י"ט חשון תשע"ב, אתר 'ישיבה').

העיד תלמידו ור"מ בישיבת "נהר שלום", הרב אליהו חמד: "הרב שרעבי הורה שלא לומר 'תחנון' ביום העצמאות, וכך נהגו שנים רבות בישיבה" (אתחלתא היא, ח"ב, עמ' רנ', הרב יצחק דדון, ירושלים, תשס"ח).

תפילות ותחנונים בימי מלחמת ששת הימים

"באייר תשכ"ז פרצה מלחמת ששת הימים. באותם ימי מתח וחרדה שקדמו למלחמה, ראו מתפללי ביהכ"נ "נהר שלום" את רבנו שרוי בשמחה גדולה. כששאלוהו מה תהיינה תוצאות המלחמה, השיבם בביטחון עז – "ניצחון, ניצחון מוחץ!" אולם, במסגרתם היה רבנו משתטח בבכיות עצומות על הרצפה בביתו, מטיח ראשו בכותל הסמוך למזוזה וזועק בכל לבו להשי"ת שירחם על שארית הפליטה, ויציל את עמו ישראל, מידי הערבים המתאווים לשפוך דם ישראל כמים..."

תפילת רבנו שבקעה מלבו הטהור המלא עד גדותיו באהבת ישראל נשאה פרי, וכאשר חזה ברוח קדשו כן היה – ניצחון מוחץ (ספר 'דרך צדיקים', ח"ב, עמ' 154, אברהם לוי, ירושלים, תשמ"ח).

ונסיים בדבריו של ד"ר משה גברא הי"ו, מומחה לקורות חכמי תימן ומחבר ספרי תולדותיהם:

"בכל סידורי הדפוס התימניים הראשונים הדפיסו את התפילה לשלום המדינה ולשלום חיילי צה"ל, ולא טוב עושים חלק ממדפיסי הסידור בשנים האחרונות המשמיטים תפילות אלו, כיון שכל גדולי רבני תימן בדור העלייה לארץ: כמו הרב יוסף קאפח, הרב ישעיהו משורר, הרב חיים כסאר, הרב יוסף צוברי, כולם זצ"ל, כולם, ממש כולם, כתבו תפילות אלו בסידוריהם או קראו לציבור להתפלל לשלום המדינה ולחיילי צה"ל, כפי שכתבתי ב'אנציקלופדיה לחכמי תימן' ובמקומות נוספים.

יש בכך כפיות טובה מצד אנשים הנהנים מסבסוד של המדינה ושמירת מוסדות הביטחון, אך אינם מודים ומעריכים זאת" (התכלאל המדעי המהודר, עמ' 200, בני-ברק, תשע"ב).

"מי שברך" לחיילי צה"ל
 הרב דוד כליפא (תרט"ו-תשנ"ג)
 מח"ס מכלל יופי

מאחרוני חכמי אלג'יר, זכה לעלות לארץ ולהתיישב בירושלים. חתנו של המקובל הנודע הרב דוד הכהן סקלי. בספרו, 'מכלל יופי' על התורה, פרס את השקפתו הבהירה על התקופה ומהותה ואלו דבריו שם:

"אשרינו שזכינו לראות אותות ומופתים, ניסים ונפלאות, אשר עשה, שארית ישראל, נחלתו הפליטים שנצלו ממחנות ההשחתה והשואה שהעמידו אויבי ה' שונאי ישראל האגגי המודרני מזרע עמלק, בעת צרה, להשמיד ולאבד עם רב מישראל בערי גרמניא יש"ו וזכר הנאצי הבהמי המתועב והמשוקץ, ישחקו עצמותיו, היטלר הרשע וחבורתו, חבורת פועלי און, קטיעי ראש, בימי המלחמה העולמית השנית, וה' השיב גמולם בראשם, והגענו לשעה היסטורית יחידה במינה בעולם, בשוב ה' את שיבת ציון, מקימי מעפר דל, מאשפות ירים אביון, וזיכנו ה' לראות הגשמת הבטחתו לאבותינו בחזון נביאי ישראל על תקומת ישראל בארץ אבותיו בהקמת מדינת ישראל ובקיומה ובהתחלת הגשמת קיבוץ גלויות... והקים לעמו מדינת ישראל עצמאית ועברית שלטון וממשלה עברי... ועל ראשה נשיא ישראל ודגל מצוין לבן רומז ללבנת הספיר וכעצם השמיים לטוהר, אשר קמטיו מלטפים עיני הרואה... זכותו ההיסטורית על המולדת העתיקה הוכרה בפומבי על ידי האומות מאוחדות (או"ם), שנחתמה בברית הדם של בני יקרים שחירפו נפשם למות על קידוש ה' וקדושת הארץ והפליאו את העולם בהקרבתם ובגבורתם ובעוז נפשם עד שבע"ה ובישועתו נצחו האויב אשר מסביב..." ("מכלל יופי", ירושלים, תשל"ל, פרשת מסעי, עמ' שסג'-שסד' וראה בהקדמת ספרו 'דרכי דוד').

סיפר הרב מנחם שוראקי:

"באחת הפעמים, שהוזמן הגאון ר' דוד כליפא זצ"ל לערוך חופה וקידושין, והיה זה באמצע מלחמת שלום הגליל והיתה עת צרה ליעקב בשיאה של אותה מלחמה, והנה ר' דוד זצ"ל לפני עריכת החופה החל לומר את הברכה לשלומם של חיילי צה"ל ורק אח"כ החל את החופה" (פרקים ממשנתם של חכמי ספרד על הקמת המדינה, יום העצמאות ויום שחרור ירושלים, הרב משה אלחרר (עורך), תשנ"ד).

"מי שברך לחיילי צה"ל"

הרב שלמה גורן (תרע"ח-תשנ"ה)

הרב הראשי לישראל, מייסד הרבנות הצבאית, מח"ס "משיב מלחמה"

שומרי משמרת הקודש

חיילי צבא ההגנה לישראל, שומרי משמרת הקודש ביבשה באוויר ובים! בפרוס עלינו השנה החדשה, ימי הדין והרחמים שלוחה בזה ברכתי מקודש לכל המפקדים החיילים והחיילות בכוחות הסדירים, הקבע והמילואים, העומדים על משמרת הגנת הארץ וביצור המדינה. בתקופת הרת עולם זו נקרא כל איש מישראל, נקרא העם למחנותיו, לעדותיו ולשבטיו לכוננות נפשית, להתעוררות רוחנית ולהתוית דרכו, דרך החזון והגאולה לעתיד. צבא ישראלי – המכשיר רב הכוח והעוצמה להגשמת יעוד הנביאים וחזיונם התאזרו עוז! והייתם כחומה בצורה וכעמוד אש להגן על עמנו וארצנו. המשיכו את שרשרת הגבורה והקדושה של צבאות ישראל מימי קדם. הגשימו את הצו האלוקי: והיה מחנך קדוש! תהא השנה הבאה עלינו לטובה שנת האדרת הכוח והרוח, שנת הרמת קרן התורה. לגאולת עולם כתיבה וחתימה טובה, שלמה גורן אלוף, הרב הראשי לצה"ל (פורסם בביטאון הרבנות הצבאית, "מחניים" (יט'), ערב ראש השנה תשי"ד).

'ייחודו של צבא ישראל'

"טעות מרה היא מצד אלה הטועים ומטעים, ומורים התר לעצמם ולאחרים לא להקפיד בהידור קיומן של מצוות התורה בתוך הצבא, בחשבם כי חיי הצבא הקשים אינם מאפשרים קיום מלא של המצוות כהיותן, והתורה הקלה כביכול על קיומן במסגרת צבאית בכל הדורות. נהפוך הוא, התורה הטילה על אנשי הצבא המאומנים עלי משמעת למשטר אחיד ולמסירות נפש, יותר חובות ומצוות ויתר אחריות הדדית לקיומן של מצוות [...] כי לא כיתר צבאות העולם צבאנו, ולא כחיילי אומות העולם חיילי ישראל. כוחנו בעליונותנו הרוחנית, עצמתנו באמונתנו האיתנה כי ה' צבאות עמנו משגב לנו [...] עלינו הוטלה השליחות העולמית הקדושה לסלול את הדרך לקראת הגשמת חזון אחרית הימים של נביאי ישראל. חייבים אנו להתקדש לקראת מטרה נעלה ועילאית זו" (הרב שלמה גורן, 'דבר למתגייס', עמ' 5).

"תפילה לשלום חיילי צה"ל"

בימי מלחמת סיני (חשוון תשי"ז), חיבר הרב גורן את התפילה המפורסמת לשלום חיילי צה"ל וכפי שפורסם בעיתונות הכללית:

"תפילת מי שברך מיוחדת לשלומם של חיילי צה"ל חוברה על-ידי הרב הראשי לצה"ל, אלוף משנה, שלמה גורן, לאמרה בכל בתי הכנסת בשבת לאחר קריאת התורה".
להלן הנוסח המלא של התפילה:

"מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את חיילי צבא הגנה לישראל, העומדים על משמר ארצנו וערי אֵלֹהֵינו מגבול הלבנון ועד מדבר מצרים ומן הים הגדול עד לבוא הערבה ביבשה באוויר ובים. יתן ה' את אויבנו הקמים עלינו נגפים לפניהם, הקב"ה ישמרם ויצילם מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם, ידבר שונאינו תחתיהם ויעטרם בכתר ישועה ובעטרת ניצחון, ויקוים בהם הכתוב "כי ה' אֵלֹהֵיכֶם ההולֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם אויבכם להושיע אתכם" ונאמר אמֵן" ('הצפה', כ"ד בחשוון תשי"ז).

בנוסף לתפילה זו, חיבר הרב גורן תפילות נוספות עבור חיילי צה"ל אשר המפורסמות שבהן הן: "תפילה לפני יציאה לקרב" ו"תפילות הדרך" מיוחדות לבעלי מקצועות צבאיים (טיסה, צניחה וכו').

מקור הלכתי לחיוב תפילה לשלומם של חיילי צה"ל

"לכבוד גבאי בית הכנסת שערי ציון שלומכם ישגה לעולם. נתבקשתי לחוות דעת בענין עריכת מי שברך לחיילי צה"ל ולמדינת ישראל, בימי הדין של ראש השנה ויום הכיפורים הבעל"ט, לפני הזכרת נשמות.

כך נהוג בכל תפוצות ישראל להתפלל עבור חיילי צה"ל, המוסרים נפשם ועומדים על משמר ארצנו וערי אלוֹקֵינו, וזה מבוסס על האמור במדרש רבה בפרשת מטות שכנגד כל אלף שיצאו למלחמה נגד מדין גויסו אלף למטה להתפלל על שלום אחיהם... בברכה מציון ומירושלים" (ארכיון הרב שלמה גורן, תשובה הלכתית מיום יא' מנחם אב תשל"א, טרם נדפס).

"ופרוס עלינו סוכת שלומך"

על סיפור מופלא שאירע בעת מלחמת יוה"כ, סיפר נהגו ותלמידו של הרב גורן, הרב אריה שלום:

"... עלינו לרמת הגולן, ערב סוכות. הגענו למחנה נפח תוך כדי הפגזה איומה שהייתה על נפח ונכנסנו לתוך המחנה. הרב רץ ישר לכיוון הסוכה. הייתה שם סוכה בנויה על יד המטבח והוא צעק לכולם: 'כל מי שנמצא פה באזור שייכנס לסוכה', שמענו מישהו אחר

(שאח"כ התברר שזה היה אחד המג"דים) צעק: 'להיכנס לבונקרים'. והרב צעק לכולם להיכנס לסוכה. ממש נדהמנו. סוכה?! בית ארעי, פתוח, אפילו לא צריכים פגז, הכדור הכי פשוט ייכנס יחדור ויפגע... וראית שתוך כמה דקות מגיעים חיילים מכל מיני מקומות, קרועים בלויים, מכל מיני תעלות, יצאו, הגיעו כולם לסוכה. ומה היה בסוכה? בסוכה שרנו: 'הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת'. במשך שעותיים שנמשכה ההפגזה אנחנו שרנו שם. הסוכה הייתה מפוצצת מפה לפה, כמאתיים חיילים היו שם. פגזים נפלו בכל השטח. אתה רוצה לומר שהיה פה מעשה ניסים, אני לא יודע, קשה לי מאוד להסביר דברים כאלה..." (עדות מצולמת, מובאת בסרטו של אמנון טייטלבוים ז"ל, הרב (אלוף) שלמה גורן, שירות הסרטים הישראלי, תשס"ה).

10

"ברכות לראש צה"ל"

הרב יוסף משאש (תרנ"ב-תשל"ד)

רבה של חיפה, מו"ס "מים חיים"

הרב יוסף משאש חיבר ברכה מיוחדת על סדר הא"ב, לשלום חיילי צבא ההגנה לישראל, לאמרה: "לפני הוצאת ספר תורה בימי שבת וחג".

ברכות לראש צה"ל – נרם יהל⁵

יְיָ הַטּוֹב וּמְקוֹר הַבְּרָכוֹת

אֵת צָבָא הַהַגָּנָה לְיִשְׂרָאֵל בְּרַךְ תִּבְרַךְ אֵל רֵם וְנִשְׂא אֱלֹהִים חַיִּים.
בְּמִשְׁמַר אֲרָצֵנוּ וְעָרֵי אֱלֹהֵינוּ הִמָּה עוֹמְדִים תָּמִיד בְּלִי עֲצָלְתִּים.
גְּבוּלוֹת אֲרָצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה הֵם מְנַחִילִים מֵהַלְבָּנוֹן וְעַד מִדְבַּר מִצְרַיִם.
דְּבוּקִים וּמְחַבְרִים עוֹד מִן הַיָּם הַגָּדוֹל עַד לְבַא הָעֲרָבָה בֵּין שְׁפָתֵינוּ.
הַעוֹמְדִים בְּעֶזְרְתֶךָ אֵל שְׂדֵי לְהִגֵּן בִּיבְשָׁה וּבְאֹוִיר הַשָּׁמַיִם.
וְלִנְס עוֹמְדִים לְהִגֵּן בְּיָמִים וּבְנָחִלִים מִמַּעַל וּמִתַּחַת הַיָּמִים.

5. "יען כל תפלה המסודרת על א"ב יש לה ערך גדול, [ברכות ד. כל האומר תהלה לדוד וכו'] לכן בס"ד סידרתיה על סדר א"ב. ראיתי בשם ספר בני יששכר, כל תפלה שכל פיסקותיה במספר כ"ו תנועות בכל פיסקא כנגד שם הויה ב"ה, לא תשוב ריקם, לכן מיהרתי ובניתי כל בית בתנועות כמספר הויה ב"ה, יעשה למען שמו ושמי ומשפחתי בבית אחרון, אני היו"ם [הקט"ן יוסף משאש]."

זכות אבות להם תזכור וזכות תינוקות של בית רבן וזכות כל יונקי שדים.
 חזקם ואמץ מאד את לבם אַחַד יִרְדֹּף אֶלֶף וּרְבֵבָה יִנִּסּוּ שָׁנִים.
 טָרַם יִקְרָאוּ אֶתְּהָ תַעֲנִם עוֹד הֵם מְדַבְּרִים תִּשְׁמַע וְתוֹשִׁיעַ בְּכַפְלִים.
 יִפְלוּ אוֹיְבֵינוּ וְשׂוֹנְאֵינוּ תַחְתָּם תָּמִיד יִכּוּ בָם רֹכְבִים וְרֹגְלִים.
 כָּל מַלְכֵי עַמִּים שׂוֹנְאֵינוּ לִפְנֵי צָבָא הַגְּנָה לְיִשְׂרָאֵל יִכְרְעוּ בְרַכִּים.
 לַמַּעַן הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא עֲשֵׂה אֱלֹהֵינוּ שְׁלֵא יִתְחַלֵּל בְּגוֹיִם.
 מִלִּפְנֵי אֲבוֹנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ נָא הַדְּבַר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ וְלֵאמֹים תַּחַת רֹגְלִים.
 נָא גְבוּר אֲדִיר וְנָאוֹר נְהוֹר טוֹבֵךְ אֲנִיחֵךְ עָלֶיךָ כְּאוֹר הַחֲמָה שְׂבַעְתִּים.
 סִלַּח נָא עוֹן יַעֲקֹב וּפְשָׁעוֹ בְּמַחֲשָׁבָה וְדַבּוּר וּמַעֲשֵׂה יָדָיִם.
 עֲטַרְנוּ אֶל-עֵטְרַת תְּפָאֲרַת יִשׁוּעָה וְעַל אוֹיְבֵינוּ נִשְׁלִיךְ נַעֲלִים.
 פְּלֹאֵי פְלֹאוֹת הָרָאנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ כִּימֵי צִאתְנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.
 צֵאן מִרְעִיתֶךָ אֱלֹהִים חֵי בְרַחֲמִים תִּפְקוֹד בְּבִרְכָה וְשְׁלוֹם מְלֵא חֲפְנִים.
 קָרַב תִּקְרַב מֵהָר קֶץ הַגְּאֻלָּה וְכָל הָעַמִּים לָנוּ אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ אִפְּיִם.
 רַעַה עֲמֶךָ בְּשִׁבְטֶךָ וְהוֹצֵא כְּאוֹר צִדְקָם וּמִשְׁפָּטָם כְּצִהְרִים.
 שֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ נִסְפָּר בְּצִיּוֹן וְכַבוֹדוֹ וְתַהֲלֵתוֹ בִּירוּשָׁלַיִם.
 תִּפְלַתְנוּ קַבֵּל בְּרָצוֹן וְקִיִּים לָנוּ הַבְּטַחַת הֵן חֲקִיתֶךָ עַל כַּפִּים.
 יַחֲדִי וּמִיָּחַד סֻגְלֶתֶךָ פְּדֵה מֵהָר שָׁב אֶת שְׁבוֹת יְהוּדָה וְאַפְרַיִם.

(ספר נר מצוה, עמ' רז-רח', מהדורת תשכ"ט ואילך, נדפס מחדש בספר זה היו"ם,
 עיון בתורתו ובמשנתו הציונית של מרן יוסף משאש, עמ' 110-111, אלעד פורטל, תש"ע)

אודות ניצחון צה"ל במלחמת ששת הימים כתב הרב משאש:
 "... ועוד אשא עיני אל אדיר אדירים. ואתן לו שבח והודאה ושיר השירים, על הנסים ועל
 הנפלאות הכבירים. והגבורות והתשועות בימים ספורים. ששת ימים מאירים ומזהירים.
 קרן ישראל עד מרום הגביה והרים. וקרן נצר נתעב השפיל עד עפרים. עם חבריו הירדנים
 והסורים. כלם אכזרים ארורים. וגלגל האל זכות גדולה על ידי צה"ל היקרים. בחורי חמד
 מפוארים. כלם אהובים כלם ברורים. כלם גבורי גבורים. ישמרם האל המאיר לארץ ולדירים.
 ויעשה עמנו נסים ונפלאות חדשים לבקרים. אמן. מעתה כלנו כאחד נברך. ברוך אזור
 ישראל בגבורה. ברוך עוטר ישראל בתפארה" (שם, דרשת ברימצוה מחודש אלול תשכ"ז,
 עמ' קצב).

זכות הצלת ספרי תורה, תפילין ומזוזות

"... מלב עמוק אבקשה שכל הברכות יקוימו בכם ובכל אשר לכם, ובפרט בצה"ל שהם זכאים לפני המקום ב"ה שגלגל זכות גדולה עד מאד, של הצלת כל ישראל ומדינתו הקדושה וכל הקדוש לישראל, אלפי ספרי תורה ומיליוני ספרי קודש ותפילינות ומזוזות וכו' וכו' על ידם, יבורכו מפי עליון בכל הברכות, ולי-ה עינינו תלויות שיגאלנו גאולה שלימה, בב"א. בכבוד רב מאד, אחיכם הצעיר ע"ה, יוסף משאש ס"ט (אוצר המכתבים, ח"ג, עמ' קמד, מכתב אלף תשכב מיום כב' אב רחמן תשכ"ז).

11

"טיש' חסידי ב'תעלה"

רבי ברוך יהושע ירחמיאל רבינוביץ' (תרע"ה-תשנ"ח)

האדמו"ר ממונקאטש, מח"ס "בינת נבונים"

הרב רבינוביץ', היה חתנו וממשיך דרכו של ה"מנחת אלעזר" ממונקאטש, שהיה גאון וצדיק וכן, מגדולי המתנגדים לציונות. במהלך השואה, הציל יהודים רבים ולאחר מכן, הצליח לעלות ארצה עם אשתו ובניו, למרות התנגדות בני משפחתו המורחבת. לאחר השואה חדל לנהוג באדמו"רות וטיפל במסירות באשתו, בת האדמו"ר, שנפטרה בצעירותה, ממחלת השחפת. לאחר הקמת המדינה אימץ גישה של תמיכה והכרה במדינה, ובין השנים תשכ"ג-תשל"ו כיהן כרבה של העיר חולון. אודות מלחמות תקופתנו כתב האדמו"ר:

"עם ישראל לובש רוח גבורה כבימי יהושע בן נון, כאיש אחד ובלב אחד עומדים נגד משמידיהם, ומנצחים בקרב, אבל עמי ערב עדיין אינם משלימים עם מציאות ה' של [כך במקור, ואולי צ"ל: מציאותה של] מדינת ישראל. כל כמה שנים הם עולים מחדש במלחמת חרמה על עם ישראל להכחידו. בשם ואש מגינה מדינת ישראל על קיומה, ובא דור שחונך במלחמות, דור שמנצח בקרב. והנה עומד העולם, ובמקום לראות את הצדק והיושר מכריז על עם ישראל כעל עם כובש..." (בינת נבונים, פרק כח', עמ' קעו', מהדורת תשע"ב).

♦

סיפר בנו, השופט בדימוס, יאיר רבינוביץ':
 "אבא היה יהודי ענק ולא שיגרתי. אהב את חיילי צה"ל אהבת נפש. אני שירתי בצנחנים, לפני הקריירה שלי בפרקליטות הצבאית, ובצניחה הראשונה שלי הוא הגיע במיוחד כדי

לחזק אותי. הוא האמין שמי שיושב ולומד תורה – שישב וילמד, ושלא יגעו בו. אבל מי שלא יכול ללמוד באמת, שיתגייס ויגן על המדינה. יום אחד אני יושב ב'תעלה', ושומע סיפורים על רבי שמקפיץ את כל האזור. מישהו שירד במכוניתו הפרטית לסיני כדי לחזק את החיילים ולשמח אותם. זה היה אבא, שהגיע עד לקו השני – ושם ערך לחיילים טיש חסידי ספונטני. יש שריונרים שאומרים שעד היום הם לא יכולים לשכוח את החוויה ההיא" ("הרבי הציוני", טולי פרקש, כ"ז ניסן תשע"ה).

12

"מלאכת שמים"

הרב עובדיה יוסף (תרפ"א-תשע"ד)

הראשון לציון וראש מועצת חכמי התורה, מח"ס "יביע אומר" ו"יחווה דעת"

לימוד תורה בהתמדה לזכות חיילי צה"ל במהלך מלחמת ששת הימים

סיפר בנו של הרב, הראשל"צ הרב יצחק יוסף:

"... היתה הפגזה קשה בירושלים, אני הייתי יחד עם מרן האבא זצוק"ל במקלט, היו פגזים מכל עבר, לידינו היה מחנה שנלר והירדנים ידעו היכן הוא והפגזו את המקום שם בצורה נוראית, הבניין שלנו קיבל פגז שזעזע את כל הבניין ונהרסה הקומה למעלה, אבא היה יושב למטה במקלט בחדר קטן עם כל השכנים, הוא היה אומר שעלינו להתפלל להצלחת החיילים שלנו, למד חברותא עם הגאון הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל, למדו מסכת יבמות, ישבו כל הזמן, כל הרעש וכל הפגזים, הרב בן ציון מדי פעם היה מפסיק ומפחד כשהיה איזה פגז, הרב אבא היה תופס אותו "בא נמשיך, כל הלימוד שלנו לזכותם של החיילים" היו יושבים ועוסקים בתורה כל המלחמה, היה מדהים איזה ריכוז, בחוץ תשכל חרב ומחדרים תורה, היה יושב ועוסק בתורה (מובא בספרנו, המחזיר שכינתו לציון, כרך ב', עמ' 311, המזרחי העולמי, תשע"ז).

דברי חיזוק שנאמרו לציבור הרחב בשידור רדיו בעיצומה של מלחמת יוה"כ: "... כל איש מישראל נדרש בשעה גורלית זאת, להתפלל להשי"ת להצלחת כל חיילי צבא ההגנה לישראל שה' ישמרם מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה ויגביר כוחם וחילם ויהיה עזרם ומגנם, להכות את אויביהם שוק על ירך, "אחד ירדוף אלף ושניים יניסו רבבה", כמאמר הכתוב: "כי ה' אלוקיכם ההולך עמכם להילחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם"

(דברים, כ', ד') ויחזרו לבתיהם לחיים טובים ולשלום, עטורי ניצחון לעבודת ה', "ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברינה ושמחת עולם על ראשם". חובה קדושה מוטלת עלינו לבוא לעזרת המשפחות אשר ראשיהן יצאו אל קווי החזית והם רחוקים ממשפחותיהם בחג הסוכות, מצווה עלינו לעודדם ולחזקם בכל הדרכים כמיטב יכולתנו, "איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק..." (תשרי תשל"ד ואי"ה, עוד חזון למועד בספרנו "ונתנה תוקף" – מבט תורני על מלחמת יום הכיפורים, הנמצא בהכנה לדפוס).

וביתר הדגשה אמר אז הרב:

"הבה אחים יקרים נחשוב את עצמינו כולנו כמגויסים לצבא, אחינו חיילי צה"ל מאות אלפים כן ירבו, עומדים בקו החזית ונמצאים בבחינת "הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה", ואין כסות בקרה, ואנו לא נתרום את חלקינו, לגזול ממנוחתנו ושנתנו, ללמוד תורה ולהתפלל לשלומם?! "האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה" הלא כולנו צבאות השי"ת, גואלנו ה' צבאות שמו קדוש ישראל, ולכן אחיי, תלמידים חביבים התגברו בלימוד תורתנו הקדושה ביתר שאת ויתר עוז" (מתוך דברי הספד על שנים עשר חללי צה"ל הי"ד, בוגרי ישיבת בנ"ע 'נחלים', ט' כסלו תשל"ד (במלחמת יוה"כ), מובא בקובץ "המשביר", ב', מאמר הרב אליהו כהן, עמ' קנו', ניו יורק, תשע"ו).

דברים בשבחם של חיילי צה"ל

"חיילי צה"ל נמצאים בצבא ומשרתים, עושים את מלאכתם מלאכת שמים, שומרים על עם ישראל, על ידי ששומרים עלינו אנחנו יכולים ללמוד תורה, יכולים להתפלל, אם לא היו שומרים עלינו – אלה – אנשי צה"ל, מה היינו עושים? אלה הרשעים האלו היו באים, פראי אדם, היו נותנים לנו מנוחה? שנשב להתפלל וללמוד תורה? לא!.. אלה, הצה"ל הזה, עושים חסד עם ישראל, כולם אנשי חסד, ה' ישמור צאתם ובואם ויחזרו לביתם לחיים טובים ולשלום. כל אחד צריך להעריך את זה, לא בחינם אנחנו עושים להם 'מי שברך' ביום שבת לפני פתיחת ההיכל לחיילי צה"ל, לא לחינם, הם מוסרים את נפשם בשביל זה, כמה מסכנים נהרגים על יחוד קדושת ה', על יחוד קדושת ארץ ישראל. לכן צריך להעריך את הדבר הזה, לברך אותם. לראות חייל? צריך לנשק אותו! הוא מוסר את עצמו בשביל עם ישראל! הוא נותן לנו ללמוד תורה, נותן לנו להתפלל. אם לא היה הוא

6. בתו של הרב, הרבנית רבקה צ'יקוטאי, מספרת כי בחתונת בנה ליאור, נכדו של הרב, ששירת באותה העת בצה"ל, באו לחתונה חברים מהצוות שלו: "כולם ניגשו לרב וקיבלו ברכה וסטירת חיבה" (ישראל היום, מוסף שישבת, י"ד ניסן תשע"ו, יהודה שלזינגר).

יכולתי להתפלל? כל רגע יבואו אנשי החמאס, מה היינו יכולים לעשות, איפה היינו הולכים. הקב"ה ישמור אותם, ייתן להם משאלות לבם לטובה ולברכה ויקימו בתים נאמנים בישראל ויחזרו לביתם לחיים טובים ולשלום" (דברים שנאמרו בחורף תשס"ט בפתח שיעורו השבועי במוצ"ש, במהלך מבצע 'עופרת יצוקה' ברצועת עזה).

"החיילים שלנו מוסרים את נפשם בכפם, נכנסים בגוב של אריות, זורקים עליהם טילים והם מסכנים את עצמם. צריך לברך אותם. שדרות, אשקלון, מה עושים שם? עושים שם שמות הרשעים. ה' יעזור לחיילים, ה' ישמור את החיילים, ינצור אותם, יפלו עליהם אויביהם בחרב. כל אחד ואחד חייב להתפלל, הם נמצאים בתוך עזה בגוב של אריות, הם נמצאים במצוקה ובצרה. החיילים שלנו ה' ישמור צאתם ובואם. צריך כל שני, חמישי ושבת לעשות 'מי שבירך' לחיילים" (דברים נוספים שנאמרו במבצע עופרת יצוקה, רוני סופר וקובי נחשוני, ט' טבת, תשס"ט).

אהבת חיילי צה"ל

"כל המסובים כאן, מאהבתי אתכם באתי אליכם, אני לא כל כך בקו הבריאות, אבל שינסתי מותני, אזרתי כגבר חלצי, בשביל לבוא אליכם, לעודד אתכם, לחזק אתכם, לברך אתכם. נאמר כמה דברי תורה... אני מברך את כולכם, והיית רק למעלה... מחיל אל חיל, תזכו לשנים רבות נעימות וטובות, תזכו לחיים טובים... בכל אשר תעשו..." (מדברי ברכה של הרב בשיחה מיוחדת לחיילי צה"ל לכבוד עשי"ת, ה' תשרי תשס"ח, במדרשת 'דרכי אבות' בירושלים, הרב היה אז בן שמונים וחמש!).

מפורסמת שיטתו של הרב עובדיה יוסף, הפוסק כי הקראים יכולים לבוא בקהל (ולא חושש לממזרות²), וזאת לאחר שיקבלו עליהם דברי חברות (קבלת ההלכה), כשנימוקו העיקרי לכך הוא שלילת תוקף הקידושין שלהם, שכן עדי קידושין קראים הינם פסולי

7. נושא זה נתון במחלוקת הפוסקים: ראה את דברי הרב אליעזר יהודה וולדנברג, האוסר לחלוטין את ביאתם בקהל (ציץ אליעזר ח"ה סי' טז, חי"ב סי' סו, ח"ד סי' ט סק"ד, ח"ט סי' מא ס"ק יא). להרחבה בדינם של הקראים בזמן הזה, עיין: בניין-אב (הראשל"צ הרב בקשי דורון) חלק ד' סימן ע"א וע"ב, שנתון 'תחומין' כרך י"ח (תשנ"ח), מאמר הרב שלמה דיכובסקי, וכרך כ' (תש"ס), מאמר הרב אברהם שרמן.

עדות, ועל כן הקידושין שלהם אינם תקפים. הרב מצא לנכון להטעים את פשר ההשתדלות ההלכתית המיוחדת שלו בעבור הקראים בנימוק הבא:
 "בבואם לארץ ישראל הם מתגייסים לצבא ישראל ומגנים עלינו בכל כוחם... ומה יאמרו עלינו שאנו מרחיקים את אלה שמוסרים עצמם בשביל ישראל וכן לא יעשה..." (יביע אומר, חלק ח, אבן-העזר, יב).

טיולים ביהודה ושומרון בג'יפ של מג"ב

סיפר חתנו של הרב ורבה של מודיעין, הרב יעקב צ'יקוטאי:
 "הייתי שבע שנים במג"ב, קצין באיו"ש (אוגדת יהודה ושומרון). הייתי מגיע לביתו של הרב עם מדים ונשק. זה היה הכי טבעי. הרב היה בא איתי בג'יפ הצבאי שלי, היינו עושים טיולים ביהודה ושומרון, עושים 'על האש'. הרבנית אמרה בטיולים האלה שהיא נזכרת בימים היפים של היהודים במצרים. זו היתה תקופה ביטחונית אחרת, היינו יכולים לנסוע למערת המכפלה בלי בעיה..."

תפילה שחיבר הרב בעת מבצע 'עמוד ענן' ברצועת-עזה (תשע"ב):
 "... אנא ה' שמור והגן על עבדיך צאן מרעייתך חיילי צבא ההגנה לישראל, הצילם מפח יקוש, לא תאונה אליהם רעה, ונגע לא יקרב באוהליהם, ותצילם מכל מיני פורענויות ותאונות המתרגשות לבא בעולם" (מתוך 'תפילה להינצל ממוראות המלחמה', צילום כתי"ק, 'כיכר השבת', ב' באב תשע"ד).

הסכמה לסידור תפילה – רק אם מכיל תפילה לשלום חיילי צה"ל

"יותר מכל רב אחר בישראל הקפיד הרב עובדיה שלא לתת הסכמה לסידור תפילה שלא נכללה בו תפילה לשלום חיילי צה"ל, כשם, אגב, שהתעקש שלא לתת הסכמה לסידור שבו מודפסת התפילה לשלום המדינה. היה זה אצלו עיקרון ושמעתיו ממנו ישירות, והוא לא נסוג ממנו במשך כל השנים מאז סיים את כהונתו כרב ראשי. על רקע רגישות מופלגת זו ניתן להבין את התפילות המיוחדות שכתב הן בימי מבצע "עופרת יצוקה" (תשס"ט) והן בימי מבצע "עמוד ענן" (תשע"ב). בתפילה בימי מבצע "עופרת יצוקה" הוא כותב "אנא ה' שמור והגן עלינו ועל כל חיילי צבא הגנה לישראל", ובימי מבצע "עמוד ענן" הוא כותב בתפילה "וכל שונאיהם וכל רודפיהם יפלו לפניהם, חרבם תבוא בליכם וקשותותיהם תישברנה". תפילות אלו היו תוספת לתפילה שכתב הרב גורן אשר הייתה

מקובלת על הרב עובדיה, שכאמור אימץ אותה וחייב את הדפסתה מכל מי שביקש את הסכמתו לסידור תפילה" (ד"ר יואל רפל, מקור ראשון, מוסף-שבת, י"ז אלול תשע"ד).

"על ידי חיילי צה"ל נתן הקב"ה תשועה לישראל" – זכותם של חללי צה"ל הי"ד

"מאמר זה מוקדש לזכרם של חללי צה"ל במלחמת יום הכיפורים, הקדושים והטהורים, אשר מנשרים קלו ומאריות גברו ומסרו נפשם על קדושת ה' למען הצלת עם ישראל בארצנו הקדושה, כאשר הסתערו עלינו קלגסי אויבינו בעצם יום הכפורים הקדוש וזממו להשמידנו, כמאמר הכתוב: "על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך, אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל". לולא ה' שהיה לנו אזי חיים בלעונו, ועל ידי חיילי צה"ל נתן הקב"ה תשועה לישראל, כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב.

אין ספק שהלשון השגורה בפי כל, שחללי צה"ל הי"ד מסרו נפשם על קידוש השם נכונה היא, כידוע, אורייתא, קודשא בריך הוא וישראל חד הוא, וכבר אמרו (בבא בתרא דף י' ב), הרוגי לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם... גם מי שמוסר נפשו על מצוות התורה, הרי זה מקדש את השם, כדי שממנו יראו וכן יעשו וילמדו ליראה את ה'. ידוע הדבר, שחיילי צה"ל מוסרים נפשם בעמדם בקשרי המלחמה עם האויב, ומסתערים עליו ללא כל היסוס להשיב מלחמה שערה, ומקיימים בנפשם דברי רבינו הגדול הרמב"ם (הלכות מלכים ז. טו): "ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו..." (מאמר בנושא קידוש השם, מובא בספר שם עולם, עמ' 444, תלמידי ישיבת קרית-ארבע, תשל"ז).

"ואין ספק שגם אלה שנפלו על משמרתם להצלת ישראל הם מעין הרוגי לוד... וזכות זו נתגלגלה ע"י חיילי ישראל אשר מנשרים קלו מאריות גברו. ואלו שזכו למות מות גיבורים ומות קדושים, ללא ספק הם במחיצה גבוהה בגן עדן. סעו המה למנוחות עזבו אותנו לאנחות, מרגלית בכל מקום שהיא מרגלית שמה ולא אבדה אלא לבעליה. ותהי זאת נחמתנו שנפלו על משמרתם קרבן אשה ריח ניחוח לה' והקריבם המלאך מיכאל השר הגדול, כמ"ש בתוס' סוף מנחות (מתוך הספד לחללי מלחמת ששת הימים, מובא בקובץ 'המשביר', ב', מאמר הרב אליהו כהן, עמ' קנד', ניויורק, תשע"ו).

"אמרו בגמרא (בבא בתרא י:): הרוגי "לוד" אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם... אין ספק שדברים אלה כוחם יפה גם לחללי צה"ל הקבורים בארץ ישראל, אשר חרפו נפשם במערכות ישראל על גאולתינו ועל פדות נפשינו, מנשרים קלו מאריות גברו. תנצב"ה" (מאור ישראל, עמ' רפה').

במכתב שכתב הרב אל "המנהלים והמלמדים בתלמודי התורה ובבתי הספר של 'רשת מעיין החינוך התורני'", לקראת יום הזיכרון לחללי צה"ל תשס"ב, כתב: "הנני פונה בזה, לייחד שעת לימוד משניות ואמירת תהלים לעילוי נשמתם של הקדושים, אחינו ובנינו חיילי ישראל הי"ד, אשר נפלו חללים במלחמות ישראל, תהי נשמתם צרורה בצרור החיים אמן. והשם יגדור פרצות עמו ויאמר לצרותינו די, ולא יישמע עוד שוד ושבר בגבולנו, וישלח משיח צדקנו בעגלא ובזמן קריב אמן. בברכת התורה, עובדיה יוסף".

בעיצומה של מלחמת לבנון השנייה (קיץ תשס"ו), בעת עצרת תפילה וזעקה בכותל המערבי בערב ראש-חודש אב, קרא בפומבי למנהלי וראשי הישיבות לבטל את חופשת בין הזמנים בישיבות באותה העת ולהרבות בלימוד תורה "להצלחת חיילי צה"ל הנמצאים בצרה ושמים את נפשם בכפם". "חייבים אנו ללמוד תורה להיות מגן ומחסה להם", חזר הרב על קריאתו במהלך שיעורו הקבוע במוצאי שבת (אור ליום ה' אב) ואף הוסיף בתמיהה ובכאב במכתב מיוחד בנושא: "האחיקם יצאו למלחמה ואתם תצאו לבין הזמנים...?!"

מסירות נפשם של חיילי צה"ל שאינם בני-ברית

נשאל הרב עובדיה יוסף:

חייל צה"ל דרוזי, שנהרג בידי הערבים הישמעאלים על משמרת בטחון ישראל, האם יכולים לומר השכבה בבית הכנסת לעילוי נשמתו?

תשובה: הדרוזים מאמינים בא-ל אחד, ואינם עובדי עבודה-זרה כלל. וגם מאמינים בהשאת הנפש, ולא עוד אלא שהם מתגייסים לצבא הגנה לישראל ומוסרים את נפשם על הגנת תושבי מדינת ישראל ושומרים על שבע מצות בני נח, ודינם כחסידי אומות העולם. וע' בספר חסידים (סי' תשצ) שכתב: נכרי שעשה טובות לישראל יכולים לעשות לו השכבה ולבקש מהקב"ה שיקל בדינו. וכבר אמרו בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ז) שאומרים על חרבונא "זכור לטוב", לפי שקיטרג על המן שונא ישראל. ע"ש (וע"ע בספר חסידים סי' תרה). וכל שכן חיילים דרוזים אשר שמים נפשם בכפם להגן על עם ישראל, שמצוה להתפלל עליהם להשם יתברך להקל בדינם, ורחמיו על כל מעשיו... ומכל זה נלמד גם לעניין תפלת ההשכבה על החייל הדרוזי ששם נפשו בכפו להגן על ישראל, שבדאי ראוי הוא לומר עליו השכבה לעילוי נשמתו. כי לא ידח ממנו נדח. וירבה השלום בעולם (יביע אומר, חלק י' – יורה דעה, סימן נה', אמירת תפילת 'השכבה' לחייל צה"ל דרוזי).

"ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו"
הרב מרדכי אליהו (תרפ"ט-תש"ע)
הראשון לציון, מח"ס "מאמר מרדכי"

אמירת תפילה לשלום חיילי צה"ל – מידי שבת ויו"ט

"קבלנו את מכתבכם אלי, ובו שאלתם בעניין התפילה לחיילי צה"ל לפי מנהג הספרדים. המנהג הוא להתפלל לשלום חיילי צה"ל ולשלומם של תושבי מדינת ישראל בעת פתיחת ההיכל בשבתות ויו"ט, ובפרט בימי ראש השנה ויום הכיפורים" (שו"ת הרב הראשי, ח"א, עמ' 361, ירושלים, סיון תשע"ג).

בסידורו של הרב, 'קול אליהו' (עמ' תקלד), מובאים נוסחי "מי שברך" קצר וארוך שחיברם הרב עצמו. וכך לשון הנוסח הקצר ובו תוספות (מודגשות) שהוסיף הרב על הנוסח המקובל של הרב גורן ומטרתו השגת כוונות ותוצאות מעשיות:
"מי שברך אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן, הוא יברך וישמור וינצור ויגדל למעלה למעלה, את כל חיילי צבא הגנה לישראל... נגפים לפניהם תמיד... ידבר שונאינו תחתייהם תמיד ויעטרום בכתר ישועה ועטרת ניצחון תמיד. ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו..."⁸

ברכה לחיילי צה"ל בסדיר ובמילואים

"הננו לברך את צה"ל על כל חיילותיו, במערך הסדיר והמילואים, על המלאכה המופלאה שהוא מבצע לשמירת בטחון המדינה ושלום תושביה. מן השמים יטעו בכם עוז וגבורה למילוי משימותיכם, שכל טוב להשתכלל ולהתפתח, חכמה ודעת לחנך דורות של חיילים טובים ואזרחים נאמנים..." (שו"ת הרב הראשי, כרך ב', עמ' 87, י"ב בטבת תשמ"ט, ירושלים, תש"ע).

8. ראה "בכל מקום שהם", ד"ר יואל רפל, מוסף 'שבת', 'מקור ראשון', י"ז אלול תשע"ד.

'סיירת תפילה'

סיפר תא"ל (במיל) אפי איתם:

"כשהתמניתי למפקד כוחות צה"ל בלבנון, אז המפקד חובש הכיפה הבכיר היחיד בשורות צה"ל, באתי אליו לקבל ברכה ועצה וכמו תמיד שני הדברים שלובים ביחד, עצה של תבונה וחכמת חיים יחד עם חיזוק רוחני וחיבוק רגשי עמוק. שאלתי את הרב מה הערך המוסף של להיות מפקד בכיר דתי בגזרה הרגישה הזו, שסערה בה לחימה יומיומית אל מול מרצחי חיזבאללה. הרב היישיר אליי מבט של עיניים טובות ואמר לי: 'כוח של תפילה'. בהתחלה לא הבנתי במה הדברים אמורים, אבל ככל שעבר הזמן הבנתי שהתכוון לדברים כפשוטם.

הרב מרדכי אליהו הקים קבוצת מתפללים, מהם מקובלים, אנשי מופת מוסריים, כולם בעלי כוח תפילה מיוחד. והוא ביקש ממני שבכל פעם שישנה עת צרה, סכנה או הסתבכות מבצעית, נודיע לו. בהתחלה היססתי אם להתקשר בשעות מאוחרות ולהטריד את מנוחתו של הרב ושל האחרים, אולם כשאמרתי לו את זה הוא ממש התרגז ואמר לי – כוח של תפילה הוא יסוד חשוב בגבורת ישראל ובהצלחתם בשדה הקרב, התפילה והקשת, התפילה והחרב הם שני צדדים של אותו עניין.

ומאז במשך למעלה משנתיים בלילות רבים מאוד הייתי מתקשר אליו בשעות משבר מבצעי בזמן אמת ומוסיף את כוח התפילה העצום שלו לפעולת החיילים. הוא תמיד הדגיש כי התפילה איננה במקום הלחימה, הפעולה, התכנון, אלא היא תמיד תוספת של עוצמה והשגחה על הדברים שאנחנו עושים.

קצרה היריעה מלספר כמה פעמים אפשר היה לראות בעין ממש איך התפילות הללו חברו יחד לגבורה המעשית, לתוצאה מבצעית ראויה ורצויה. נדמה לי שבשנים האחרונות הרעיון שהתפילה היא תגבור וחיזוק לפעולת הלוחמים בשטח כבר קנה לו מקום בקרב הלוחמים והמפקדים. אבל את פריצת הדרך, את הפיכת הרעיון הזה למציאות, החיבור שבין פיקוד הצבא ובין גדולי ישראל הבאים מכוחה של תורה – את הדרך הזאת היה צריך לפרוץ גדול תורה, רבנו הרב הקדוש מרדכי אליהו".

אודות אחת הפעמים שבהן הופעלה 'סיירת התפילה' סיפר איתם: "פעם אחת, כוח צה"ל נכנס אל תוך שדה מוקשים מוסווה. היה מדובר במוקשים שהופעלו על ידי קרני לייזר והכוח עמד ממש באמצע שדה המוקשים במציאות מאד לא פשוטה. זה היה אמצע הלילה ובכל זאת ברגע שמפקד הכוח סיפר לי על מצבו התקשרתי אל הרב מרדכי אליהו ואל שאר הרבנים שיתפללו. תוך כדי שהרבנים התפללו אמר לי הרב מרדכי אליהו לתת פקודה לכוח לצאת עכשיו משדה המוקשים. אמרתי לרב אבל הרי כך המוקשים יכולים להיות מופעלים. הרב חזר על דבריו ואמר לי להורות לכוח לצאת, וכך עשיתי. הוריתי לכוח לצאת משדה המוקשים. בינתיים בקשר אני שומע את מפקד הגזרה של החיזבאללה מתלונן ואומר כי הוא לא מצליח להפעיל את המוקשים וזה למרות שהוא לכד במרכזם כוח של צה"ל. מפקד החיזבאללה התלונן על כך כל הזמן ובינתיים הכוח שלי יוצא החוצה. ברגע שהמפקד הודיע לי על יציאה מלאה משדה המוקשים אמרתי לרב מרדכי אליהו שאפשר להפסיק להתפלל ואז כשסיירת הרבנים הפסיקה להתפלל כל המוקשים בשדה התפוצצו" (תמליל שיחה במקד"צ 'מעוז' בלוד, ז' שבט תשע"א, חדשות סרוגים).

חיזוק בעת לחימה

במכתב גלוי לראש ממשלת ישראל בעת לחימה ברצועת עזה כתב הרב: לכבוד ראש ממשלת ישראל, מר אהוד אולמרט הי"ו, ירושלים שלום וברכה! ברצוני לברך את ממשלת ישראל ואת כל החיילים הלוחמים בשליחותה כנגד אויבינו הקמים עלינו ויורים ללא הרף על עיר ואם בישראל, העיר שדרות ועל הנגב... החיילים הנלחמים היום בעזה צריכים לדעת שהם נלחמים להגנת המדינה כולה. תושבי שדרות וסביבתה נמצאים בחזית ובשרות העם כולו. כולנו צריכים לסייע להגנתם מתוך ידיעה זו. להתאמץ בעבורם ככל כפליים. להתפלל למענם יחד עם כל תושבי המדינה מעומק ליבנו. אנו מאמצים את ידיך וידי הממשלה כולה כדי שתוכלו להשלים את המלאכה שהוטלה בימים אלו על כתפיכם. חיזקו ואמצו ויהיה ה' עמכם, אמן (שבועון 'עולם קטן', 106, בהעלותך, טז' בסיון תשס"ז).

סיפורים מיוחדים על תפילותיו של הרב למען חיילי צה"ל שנפצעו או חלו במהלך מילוי תפקידים, נמצאים בסדרת ספרי "אביהם של ישראל" (וראה עוד עלון 'קול צופיך', פרשת תרומה תשע"ב, גיליון מס' 621).

"ביקור וברכה בערב יוה"כ"

הרב אליהו פרדס (תרנ"ג-תשל"ב)

רבה של ירושלים וחבר מועצת הרה"ר

סנגורם של חיילי צה"ל

"הרב היה מכבד ומוקיר כל אדם מישראל... מעל לכולם אהב את צה"ל – "כחיצים ביד גיבור כן בני הנעורים". בצה"ל ראה את נושא השלום. את הגאולה ראה בהתרחשויות המשיחיות והנסים והנפלאות של הימים בהם אנו חיים. בשלום ראה את השלמות, את גאולת ישראל השלמה.

בערב יום הכפורים תשל"א, יצא לטבול בים המלח, בשובו, ביקש הרב להסיעו לכיוון נהר הירדן, לברך את חיילי צה"ל שחנו במקום. לאור המצב ששרר באותם ימים, הפצירו בו שיוותר על ביקור זה. אולם הרב עמד על דעתו: "אין מקום שיש בו מסירות נפש וקידוש ה' כמקום בו עומדים בנינו-חיילינו על משמר העם והארץ". הרב דיבר מענינא דיומא וקרא בפני החיילים: "יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו שתהא השנה הזאת הבאה עלינו ועל כל עמך ישראל שנת שלום"; וכל החיילים ענו כאחד אמן ואמן. וכך, שעות אחדות לפני התקדש יום הכפורים זכו חיילי ישראל לברכה מפי רבה של ירושלים. בדרך לירושלים לא פסקה התרגשותו של הרב מהביקור והוא אמר: בזכות ה"אמן" שקראו החיילים בכל לבם ונפשם נזכה לשלום בארצנו במהרה.

לאחרונה, כשביקר בעמדות צה"ל בגבול הגולן, הסתופפו החיילים סביבו, הקשיבו בדחילו ורחימו לאמרותיו והתעודדו למשמע דברי האמונה והביטחון שקלחו מלבו. באזניהם הדהדו דבריו: "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל". כשנוכח הרב שכמה חיילים עומדים במרומי העמדה והוסבר לו שאין ביכלתם לנטוש משמרתם, עלה אליהם וברכם אישית.

הוא נהג לבקר את חיילי צה"ל המאושפזים בבית החולים בירושלים. על ביקוריו אלה מעיד רב בית החולים: לא תוכלו לתאר לכם כמה עידוד ובטחון שאבו החולים מדברי הרב, באיזו אהבה ומסירות התעניין ושוחח עם כל אחד ואחד, ברכותיו ותפילותיו נאמרו ממעמקי הלב, בדבקות ובחבה, וזאת חשו החולים ושאו בו בטחון בה' ותקוה לבריאות והחלמה מהירה" (הרב אליהו פרדס, קובץ לזכרו, עמ' קפ"ו, י. גליס (עורך), עיריית ירושלים, תשל"ד).

15

שיעור ב'עיון' במחנה נפח

הרב יעקב ניסן רוזנטל (תרפ"ד-תש"ע)

אב"ד חיפה וראש ישיבות הגר"א, מח"ס "משנת יעקב"

"הראשון לציון, הרב שלמה עמאר, מספר שבסיומה של מלחמת יום הכיפורים הוא נסע יחד עם רבו, הרב יעקב רוזנטל זצ"ל, למחנה נפח ברמת הגולן כדי לחזק את החיילים. היו שם בני ישיבות הסדר שרבים מחבריהם נהרגו, והיה צורך לחזק את הנותרים. לאחר שהרב רוזנטל אמר דברי חיזוק, ביקשו ממנו החיילים שימסור בפניהם שיעור. כששאל באיזה נושא, ביקש אחד מהם שהשיעור יהיה בנושא הלכות שבת והרב הסכים. חייל אחר ביקש שיהיה זה בנושא נטילת ידיים ושוב הרב הסכים, וכך הוצעו חמישה-שישה נושאים שונים שלכולם הרב הסכים, עד שלבסוף הציע אחד שהרב ידבר על קדושתה של רמת הגולן. הוחלט שהרב ידבר על נושא זה, והרב נעתר ופצח בשיעור של כשעה ויותר בעומק העיון מבלי שבכלל התכוון לכך קודם לכן" (בדין ובחסד, יואל יעקובי, 'בשבע' גיליון 393, סיון תש"ע).

16

הם עושים מסירות נפש בשביל הגנה לעם ישראל

רבי אברהם חיים ראטה (תרפ"ד-תשע"ב)

האדמו"ר מ"שומרי-אמונים"

כתב הרב גמליאל רבינוביץ, מחבר ספרי "גם אני אודך":
"אמרתי לכתוב לכת"ר כמה חשוב להתפלל על חיילים, שהנה ראיתי בזמן שהיה מבצע של עופרת יצוקה (כסלו תשס"ט), הייתי בבית המדרש 'שומרי-אמונים' בבני ברק בשעה 15:00 בצהריים, ועיינתי בספר, וזה היה בשעה שיש לבחורי הישיבה הפסקה של שעה לנוח, ולפתע יצא כ"ק מרן אדמו"ר מ'שומרי-אמונים' בעל 'חוקי-חיים', זיע"א, מחדרו הסמוך לבית המדרש, וראה כמה בחורים משוחחים מאירועי השעה, וכדומה, ופנה אליהם בתקיפות, ואמר [דיבר באידיש, ותרגמתי ללשון הקודש] בשעה שיש מלחמה, שיש אנשים ששלחו בניהם להילחם עם אויבנו, האיך אפשר להישאר אדישים?! והאמת שעתה זה זמן של מנוחת צהריים, אולם כיון שהם עושים מסירות נפש בשביל הגנה לעם ישראל, צריכים גם כן להיות מסורים להם, וכל אחד שייקח מיד 'תהלים' ויעורר רחמי שמים אדירים מאד, ויחשוב בדעתו כאילו בנו יחידו ממש, נמצא עתה בעזה בקרבות

קשים עם ממחבלים, ה' ישמור, ובוודאי שהיה מתפלל בהתעוררות עצומה עד מאד, ובבכיות נוראות עד לב השמים. עכד"ק ששמעתי. ונאים הדברים למי שאמרם שהיה תמיד מיצר ודואג לשלום עם ישראל בכל מקומות שהם. ובימי המלחמה האלו היה שרוי ומיוחד בתעניות וסיגופים גדולים עד מאד לעורר רחמי שמים אדירים ביותר לבטל גזירות קשות מישראל... " (שו"ת השואל, הרב מרדכי ציון, ח"ב, עמ' קמח', ספריית חוה, תשע"ח).

17

"לזכותם של הלוחמים בחזית"
רבי מנחם מנדל טאוב (תרפ"ד-תשע"ט)
האדמו"ר מקאליב

בהודעת "מוסדות קאליב" מיום כ"ה תמוז תשע"ד (מבצע 'צוק איתן' ברצועת עזה), נכתב ע"י גבאי ועוזרי האדמו"ר:

קריאת קודש לרגל המצב

בס"ד. עפ"י קריאת כ"ק מרן האדמו"ר מקאליב שליט"א לאור המצב הנורא השורר בארצנו הקד', מתבקשים כל קהל ישראל הי"ו בכל אתר ואתר לכווין בעת עניית אמן וישה"ר [אולי צ"ל: ויהש"ר] בקדיש לאחר עלינו לשבח שיהא זה לזכותם של הלוחמים בחזית שיצליחו במשימתם ויחזרו לחיים טובים ולשלום והיא סגולה גדולה. האדמו"ר מקאליב אף השתתף ביום עיון של רבנות פיקוד המרכז ודיבר בפני חיילי צה"ל (הרבנות הצבאית מאז ועד מחר).

"גילוי שכינה החופפת על חיילינו"

הרב שלמה משה עמאר

הראשון לציון ורבה של ירושלים, מח"ס "שמע שלמה"

קביעת שבת הודיה על ניסי מבצע "עופרת יצוקה" (תשס"ט)

בעה"ת"ש, בשני בשבת, ראש חדש שבט, התשס"ט

ט"ז/25-248

לכו נרננה לה' – נריעה לצור ישעינו

על הנסים ועל הישועות, אשר לחיילינו ואזרחינו, במבצע "עופרת יצוקה", אשר באה אחר סבלנות והתאפקות של שנים, מה שלא נעשה בשום מקום בעולם אשר משליכים טילים וקסאמים על ערים מאוכלסות, עד שנהפכו חיהם של רבבות אלפי ישראל לבלתי נסבלים, והושיטו להם יד לשלום והרגעה ולא אבו שמוע, וירא ה' בצרת בניו ובנותיו, ויעמוד מכסא דין וישב על כסא רחמים ונסים רבים עשה לנו בגילוי שכינה החופפת על חיילינו, כנשר יעיר קנו, על גוזליו ירחף. עמד ה' ושם פדותו על ראש עמו ונחלתו להושיעם להרגיעם, בחן ובחסד ובחמלה, גם לב טהור ברא לנו אֵלֵהִים, לקשרנו בקשרא דמהימנותא, לעשותנו אגודה אחת בלב אחד ובאהבה רבה, ויהי הדבר למופת ולאות.

ועל כל אלה חייבים אנו להודות ולהלל ולשבח ולפאר לבוראינו יוצרנו מלך העולם, בהכנעה ובביטול גמור, יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם, ויספרו מעשיו ברנה, ולעבוד אותו בשמחה בגיל ורננה מתוך אחדות ואחווה. וע"כ הציעו רבים וטובים לקבוע את "שבת בשלח" שהיא שבת השירה הנצחית, לכל הדורות, וכל עם ה' די בכל אתר ואתר. יספרו מעשי ה' ברינה ושיחו בכל נפלאותיו, וכל המרבה לספר חסדי ה' הרי זה משובח, ובשעת פתיחת ההיכל יש לומר מזמורי תהילים, מזמור שיר ליום השבת, מזמור לתודה והודו לה' כי טוב. ומעלת הרבנים שליט"א ידרשו מענינא דיומא להרבנות כבוד ה' בעולמו, למען ידעו דורות הבאים כי ה' הוא האלקים, והוא מנהל את עולמו בהשגחה פרטית וייחודית, ובפרט בארץ ישראל אשר עיני ה' אלקיך בה תמיד, ושם ציוה ה' את הברכה.

ואין ספק שהשמחה וההודיה לה' עם החיזוק בלמוד תורה ועבודת ה', יקרבו את גאולתנו ואת פדות נפשנו במהרה בימינו אמן.

המצפים לישועת ה',
שלמה משה עמאר, הראשון לציון הרה"ר לישראל.
יונה מצגר, הרה"ר לישראל.
(ארכיון הרבנות הראשית לישראל)

תפילה מיוחדת עם הלוחמים בימי מבצע 'צוק איתן' (תמוז'אב תשע"ד)

סיפר הראשל"צ, הרב שלמה משה עמאר, על תפילה מיוחדת ונרגשת עם לוחמי צה"ל בעת מבצע 'צוק איתן' ברצועת עזה, כאשר סבב עם אחד ממפקדי החטיבות בין הפלוגות כדי לחזק את החיילים ולהתפלל אתם שעות מספר לפני יציאתם לקרב: "אחרי הרבה פלוגות ראיתי קבוצה גדולה שיושבת מוכנה לקרב, שאלתי את המח"ט שהסתובבתי אתו: מה עם אלה? אמר לי: הם קיבוצניקים, הם לא יודעים מה זו תפילה. אמרתי לו: אולי בכל זאת ניגש ונדבר אתם? הוא לא הסכים אתי, אבל הלכנו בכל זאת. אמרתי להם: באתי רק לומר לכם שכל עם ישראל אתכם, הלב של כולם אתכם. כולם חושבים ומתפללים עליכם, עיני כל ישראל נשואות אליכם. אני באתי רק לומר לכם את זה, אבל אם אתם רוצים, אפשר גם להתפלל תפילה קצרה. מיד כולם התרוממו. חלקם חבשו כובעים, אחרים שמו ידיהם על ראש חבריהם כדי לכסות את ראשם. תפילה כמו התפילה הזו שהתפללנו עם הקיבוצניקים שלא יודעים תפילה, לא הייתה לי בחיים. התפללתי בדמעות" (ריאיון לרועי אהרוני, שבועון "עולם-קטן", ערב ר"ה תשע"ז).

הַחֵיל וְהַחֶסֶן:

מסירות נפשם של היילי צה"ל
בראי דברי גדולי תורה
ותלמידי חכמים

"אשריכם גיבורי החיל"

הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל (תר"מ-תשי"ג)

הראשון לציון, מח"ס "משפטי עוזיאל"

ברכה לחיילי צה"ל (ד' בסיון תש"ח)

"לכבוד מעלת מפקד צבא ההגנה במדינת ישראל, שלום וברכה. ביום זה שבו מתקיימת שביבת נשק זמנית בארץ־הקודש, הנני מתכבד להגיש לכב' ולכל החיילים הגבורים חלוצי צבאות ישראל בארצנו, את ברכותי הלבביות והוקרתי העמוקה ואומר לכם: ה' עמך גבור החיל, שלום לך ושלום לעוזריך, כי עזרך ה' אלקיך.

בשעה חדשי המלחמה שעמדתם בה כאריות, בכל חזיתות המערכה, לב כל ישראל שבארץ ובתפוצות הגולה, הלך אחריכם בתפלה ותחנה לפני צור שוכן מעונה להצלחתכם המלאה. אשריכם גבורי החיל שזכיתם לכתוב דף מזהיר ונפלא בתולדות עם ישראל כדוגמת החשמונאים הגבורים, הנאמנים לה' לעמו ותורתו.

צר לנו מאד על המון גיבורינו שנפלו חלל במערכות מלחמות ה' אלה, בדמם הקדוש כרתנו ברית מחודשת עם ארץ נחלת האבות, שלא תפסק לעולמים, יהי זכרם ברוך לנצח, ונשמתם תתעדן בעדן גן האלקים ויקיצו וירננו בקץ הימין שיתגלה בכל עזו ותפארתו בימינו" (מכמני־עוזיאל, ח"ד, עמ' תס"ד, הרב שמואל כ"ץ ועזרא ברנע, תשס"ז).

ברכה על ניצחון צה"ל בגליל העליון (כ"ט בתשרי, תש"ט)

"נפעמתי מאד מאד בקריאת חדשות היום, על ניצחונם הנפלא של צבאותינו הגבורים בגליל העליון, שהוסיף טבעת זוהר בשלשלת הניצחונות מאז החלה מלחמת ישראל בכבוש הארץ, ימה צפונה ונגבה, והוסיפה דף מזהיר בתולדות גבורת ישראל, כברכת אבינו הזקן: "גור אריה יהודה" (בראשית מ"ט, ט). מאורעות ניצחונות אלה מזכירים לנו ולכל העולם את מלחמות דוד מלך ישראל שעליו נאמר: "ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו" (שמואל א' י"ח, י"ח). מקרב לב עמוק הנני קורא ואומר: "הודו לו ברכו שמו, כי טוב ה' לעולם חסדו ועד דור ודור אמונתו (תהלים ק', ד"ה)" (מכתב לרה"מ דוד בן גוריון, שם, עמ' תסז).

2

"כבוד והדר למגיני המולדת"

הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג (תרמ"ט-תשי"ט)

הרב הראשי לישראל, מח"ס "היכל יצחק"

ברכת הרבנים הראשיים לחיילי צה"ל בעיצומה של מלחמת סיני ('מבצע קדש')

"בישיבה מיוחדת של הרבנים הראשיים לישראל, הרב הרצוג והרב נסים, הוחלט לשגר לחיילי ישראל העומדים במערכה את דברי הברכה הבאים: 'שליחות עליונה הוטלה עליכם על ידי ההשגחה לעמוד על משמר ארצנו. האומה כולה מביעה לכם רחשי הוקרה והערצה עמוקים על אומץ לבכם המופלא, עוז רוחכם המהולל וגבורתכם הנועזת. תהא ברכת ה' מלווה אתכם ומלאכיו יצווה לכם לשמרכם בכל דרככם ויצילכם מכל צוקה ופגע. חזקו באמונתכם כי ה' אלקיכם הוא ההולך עמכם'" (כ"ח בחשוון תשי"ז. דבר לדור, ח"ג, הרב שמואל כץ (עורך) תשע"ז).

מתוך תיאור ביקורו של הרב הרצוג ברצועת עזה ובמדבר סיני בעת "מבצע קדש":
 "... משמר כבוד קידם את פניו בכניסתו למבצר משטרת עזה. הוא התקבל על ידי המושל הצבאי של הרצועה... הרב קבע מזוזה על דלת חדר המושל. הרב התעכב בסיוורו במקום במושב החיילים כדי להשמיע להם דברי תורה.
 אל שארם־א־שייך הגיע הרב במטוס. החיילים במקום הקשיבו לדבריו רכונים על רוביהם, מלאי גאווה על שזכו לכבוד. שיירת הרב המשיכה דרכה בג'פים, בכביש בואכה ראס־נצרני. בעת תפילת מנחה בצל תותחי ראס־נצרני, פסק: "שומר ה' את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד", זו הפעם הראשונה בה זוכה אני להתפלל על מעברות חוף ים סוף, מקום בו נעשו ניסים לאבותינו", הודה הרב הרצוג בהתפעלות. בפגישתו עם החיילים היו שני הצדדים נרגשים: הרב ראשי עודד ובירך את הכוחות הלוחמים, זוכה לשמוע "אמן" אף מפי אלה שאינם דתיים (רבנות בסערת הימים: חייו ומשנתו של הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, עמ' 137, שאול מייזליש, תשנ"א).

לאחר "מבצע קדש" כתב הרב הרצוג:

... אויבינו המצרים ובני בריתם עמי ערב, זה שנים שמשתמשים נגדנו בלשון הנוראה, הפראית, האכזרית מאין כמוה... של השמדת עם שלם, כשהם מדברים על ישראל הם

קוראים "לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד" – וכששוכנענו שקלגסיהם אמנם עומדים באמת, מוכנים להתנפל עלינו פתאום מן המדבר הזה, מדבר סיני, ולהשמידנו ח"ו – אז קיימנו את צו התורה הקדושה, הקדמנו את הרוצחים המשחיתים כשנגד עינינו אזהרות תוה"ק: "אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם!" ואלקי ישראל, כביכול, קיים מצדו הפסוק שבא אחריו, "כי ד' אלקיכם ההולך עמכם להילחם עם אויביכם להושיע אתכם", הוא כביכול הלך עמנו, הוא שלח את מלאכיו לפני חיילינו, גיבורינו, והצלחתנו הייתה תהילה לא-ל, הרבה למעלה מן המשוער.

מבצע סיני קנה לו שם עולם, הוא הרים את קרן ישראל מעלה מעלה... לצערנו היינו גם בנסיגה, אבל אמונתנו איתנה שתיכף יופיעו שוב קוי אור, ביתר שאת וביתר עוז ותפארת, עד שסוף סוף נזכה לגאולה הסופית, כי כך היא גאולתן של ישראל... מבצע סיני לעולם לא יישכח מישראל, ויחד עמו עלינו לזכור ולהזכיר ברטט קודש את נשמות הגיבורים אשר הערו נפשם למות על מזבח האומה... אלה הקדושים שנפלו במלחמת היהדות, נפלו ומתו כדי שעם ישראל יקום ויחיה. לכן הם חיים וקיימים במובן הכפול, חיים בחיי הרוח בעולם הבא, בעולם הנצחי, וחיים גם בעוה"ז – בלוח הזכרון שבלבנו, שבלב עם ישראל... " (אחרית הימים מתחילה כבר, נדפס ב'אור' המזרחי, שנה ז' חוברת ג-ד, תמוז-אלול, תש"כ, עמ' 5).

ברכה במלאת עשור למדינת ישראל

"... ברכותי מעומק הלב למדינת ישראל כולה, לצבא ההגנה לישראל ולכל בית ישראל בכל מקום שהם. כבוד והדר למגיני המולדת בכל עת ובכל זמן ובפרט אלה אשר בדמם, בגבורתם וביסוריהם נקנתה לנו שוב ארץ ישראל" (הצופה, ג' אייר תשי"ח).
הרב הרצוג חיבר תפילה מיוחדת לפני יציאה לקרב והיא נדפסה בשנתון 'תחומין' (כ"א, תשס"א, עמ' 192).

3

"מצוה קדושה של זכרון כבוד הקדושים"
 הרב צבי יהודה הכהן קוק (תרנ"א-תשמ"ב)
 ראש ישיבת "מרכז הרב"

**אמירת תהילים ותחנונים למען מגיני כפר־עציון בשנת תש"ח
 ואמירת הלל שלם בברכה לאחר הצלתם**

"... ביום ג' לעת ערב היתה החרדה הגדולה לידיעה על דבר התקפת המרצחים הגדולה על כפר עציון. אמרתי והתחננתי תהלים עד ספר חמישי, ואותו עם הלל שבו השארתי למחרתו, ולמחרתו בבוקר נודעה תשועת ד' של נסי גבורות ההצלה שם בהדיפת המרצחים והכנעתם. ואמרתי במנין צבורנו עם בני הישיבה אחרי מן מזמור קז עד אחרי הלל, ולעצמי ברכתי אף על פי כן על ההלל, על ישועת ההצלה לכל הישוב שם, ומזה לכל מצבנו כאן, אע"פ שעלתה בכמה קרבנות נפשות גבורינו קדושינו (אחד עשר, ז"ל הי"ד). ותהי מעשה ימין עליון רוממה זאת בפליאת התגלותה אותיום¹ שוב גילוי קידוש־השם הגדול... בהנהגת עמו ונחלתו" (אור לנתיבותי, מוספים, פרקים אישיים כלל ישראלים, ט, מכון הרצי"ה קוק, ירושלים, תשמ"ט).

עמידה בצפירה

"העמידה בצפירה לזכר חללי צה"ל יש בה מצוה קדושה של זכרון כבוד הקדושים..."
 (ממכתב הרצי"ה, תחומין ג', עמ' 188, מכון צומת, אלון שבות, תשמ"ב).

סיפר תלמידו של הרצי"ה קוק, הרב עודד וולנסקי:
"פעמים מספר, כד הוינא טליא (בצעירותי) עמדתי ליד רבנו, ברגעים אלו (רגעי הצפירה), וזה הספיק לי לכל החיים. אי אפשר לתאר ולספר מה התרחש אצלו..." (כי עין בעין יראו, קובץ שיחות בענייני יום־הזכרון, יום־העצמאות ויום־ירושלים, עמוד מט', תשס"ד. ועיין בספרו 'אבן ישראל', חלק ה' (תשס"ו) – מאמר לקדושים אשר בארץ).

1. תיכף ומיד – על פי המשנה, מסכת נידה, פרק ב', משנה ב'.

4

"המוסרים נפשם בצבא למען הגאולה"

הרב דוד כהן, הרב ה'נזיר' (תרמ"ז-תשל"ב)

מתלמידי הראי"ה קוק, מלקט ועורך "אורות הקודש" ומח"ס "קול הנבואה"

מסירות הנפש והבאת הגאולה

"בני הבנים, הם הצעירים, בצבאות, בנצח והוד, הלוחמים, והמוסרים נפשם בצבא, למען הגאולה. גם בארץ, בשעת הגאולה, האהבה הרבה, שמוסרים נפשם למען שמו וישראל ואורייתא כחד (עיין זוהר ג' אחרי מות עג, א) ובוזה מביא הגואל לבני בניהם למען שמו באהבה" (מפירושו הרב הנזיר לתפילות ראש-השנה, מובא בספר "אהבת שי", עמ' 253, הרב ידידיה הכהן (עורך), אריאל, תשע"ו).

5

"מסירות נפש שאין כמותה"

הרב שלמה יוסף זיין (תרמ"ה-תשל"ח)

חבר מועצת הרה"ר, מייסד ועורך "האנציקלופדיה התלמודית"

מדברי הרב זיין אודות ניסי מלחמת ששת הימים:

"שבעה ניסים התרחשו לנו במלחמה האחרונה עם צבאות הערבים, ורבני ישראל חייבים לספר עליהם בכל מקום ולקדש שם שמים ושם ישראל ברבים. ואלה שבעת הניסים: א. הניצחון; ב. מהירות הקרבות שמנעו אלפי קרבנות ח"ו; ג. כניסתו של חוסיין למלחמה, שבלעדיה לא היינו זוכים לירושלים השלמה; ד. השתהותו של אשכול הביאה הרבה דברים חיוביים; ה. מלחמתנו העצמאית, בלי שותפות עם העמים, גרמה שנתקיים על ידינו "ונשגב ד' לבדו"; ו. האחדות של העם בישראל ובתפוצות; ז. ההתעוררות לערכי הנצח.

יש להעלות במיוחד על נס את האחדות המופלאה שהעם היהודי בא"י ובחו"ל הוכיח בימים המסוכנים, שהפכו לימים הגדולים בתולדות ישראל בכל הזמנים; ואת מסירות נפשם של חיילי צבא ההגנה לישראל, ואת ההתעוררות העממית, מקטן ועד גדול, לראות את הנהגת ד' עין בעין. כל אלה חייבים לשמש לקח מוחשי לכל יהודי ויהודי באשר הוא שם – כולם. ההווה והעתיד כאחד" (דברים בפני רבני אירופה, בתוך: 'מלחמת המגן והתשועה', יונה כהן, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשכ"ח).

מבצע יונתן (אנטבה) – "קידוש השם גדול מאין כמוהו"

"מבצע יונתן היה קידוש השם גדול מאין כמוהו. חיילי צה"ל האמיצים ביצעו דבר שלא יאומן כי יסופר. דרך אלפי קילומטרים באו ונכנסו ללוע הארי של אותו רשע ומשוגע והוציאו טרפו מתוך פיו, עמדו וחסלו את החוטפים ושחררו את כל החטופים. לא האמינו כל מלכי ארץ כי דבר כזה יוכל לקרות. במסירות נפש שאין כמותה עשו מעשה נורא זה שזכה. הרי אנו מבקשים: 'אבינו מלכנו הרם קרן ישראל עמך' – והנה, הם הרימו קרן ישראל באופן שלא יאומן כי יסופר" (מעריב, ערב ראש השנה תשל"ו, ריאיון ללוי יצחק ירושלמי, עמ' 23).

6

"בד' ימים ניצחו את כל עמי הערבים"

הרב משה פיינשטיין (תרנ"ה-תשמ"ו)

ראש מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל בארה"ב, מח"ס "אגרות משה"

הודאה לקב"ה על ניצחון צה"ל במלחמת ששת הימים

"... וכל שכן בדורנו שקטני אמנה נתרבו, שהיינו צריכים רק לנסים אולי יבינו שהשם יתברך עשה זה. וכן, ברוך השם נתקיים שעשה הניצחון על הערביים המרובים ללא ערך וגם נעזרו ממלוכה גדולה בהרבה ענייני נשק כבזמן הזה, יותר הרבה ממדינתנו בארץ ישראל, ורק בד' ימים ניצחו את כל עמי הערבים ומצרים מיום ב' עד יום ה', ומקוים אנו שישלח מלך המשיח בקרוב ויכירו כל ישראל כי ה' איש מלחמה..." (ספר דרשותיו "דרש משה" – עה"ת דברים).

מבצע-אנטבה – "יש להחשיב זה לנס גלוי"

בע"ה ד' מרחשון תשל"ז.

ובדבר יהודי שנחטף באוגנדה וניצול משם ע"י החיילים שבאו לשם, מסתבר שיש להחשיב זה לנס גלוי, כי בדרך הטבע לא היה אפשר להיות דבר כזה. וכל מה שנעשה בעולם הוא רק יד השם יתברך בין הטוב ובין ח"ו להיפוך, והוא המכה והמרפא. והוא עשה שנשבו, והוא עשה ההצלה בזה שנתן אומץ ורצון שילכו להציל, ואשר הצליח

דרכם שהצילו. ודרכי השם יתברך שעשה הנס על ידי פושעים² נעלמו ממנו³. ואסור לשום אדם להתחכם בקושיות על הקדוש ברוך הוא, אלא תמים תהיה עם ה' כמפורש

2. כידוע, מעמדם ההלכתי של החילוניים בימינו נתון במחלוקת הפוסקים. להרחבה עיין בספר רעך כמוך: בירור הלכתי בסוגיות שבין דתיים וחילוניים – הרב אברהם וסרמן (תשס"ח). מפאת חשיבות הסוגיה נביא כאן במלואם שני מקורות יסוד מדברי הרב קוק והציץ־אליעזר. אגרות הראיה, שיא: "וכבר היה בימי עזרא, שכמה גדולים וטובים לא רצו ליסד את הישוב בא"י ונשארו בבבל, ועזרא לקח עמו את הפסולים שהיו מעשיהם כעורים, והיה העולם ראוי להיות נהפך לתל מלח מפניהם, והיו מחללים את השבת גם בא"י, ומ"מ גרם הדבר שע"י צמיחת ישועה זו נבנה הבית השני, שזכינו על ידו לפרסום תורה שבע"פ והרחבת גזירות חכמים והתפשטות תורה בישראל, כדאיתא בספר היכלות א' שעיקר הדרה של תורה הי' ע"י הבית השני. וכן יהי' בעה"י בימינו, ע"י מה שנחזק את הישוב ההולך ואור בע"ה, ויתרבו אחינו העולים לישוב את אה"ק, יצמח אור גאולה וישועה. וסוף כל המורדים והפושעים לשוב בתשובה שלמה מתוך אהבה ושמחה, ע"י אור שפע קדושת אה"ק שתשפיע עליהם, ע"י סיוען של ת"ח עובדי ד' ואוהבי ישראל באמת, שיתהלכו עמהם בנחת ואהבה, ויראו לכל העולם שהם דואגים עבורם ונכנסים בגורלם ומצבם, ועי"ז יתעורר הניצוץ הנרדם של קדושת ישראל הכמוס בעומק, אפילו בלבם של המוקצים והריקנים, ויהיו כולם יחד כלי מחזיק ברכה להיות לעם לד' על אדמת קדשו, אשר בחר בה מכל הארצות."

שו"ת 'ציץ אליעזר', חלק ז, סימן מח, פרק יב: "מצוות עלייה והתיישבות גם כשהנהגה היא ברובה חילונית. נראה לי כדבר ברור, שאין מקום כלל לסירוב לעלות לארץ משום שהנהגת המדינה נמסרה ברובה בידי פורקי עול בעו"ה, וגם לא לטענה לומר שבלתי אפשרי שתוכל הישועה השמימית לצמוח על ידי אלה האנשים אשר אין יראת אלקים בלבם, כי מלבד שהיא מזויפת מתוכה ושוברה בצידה, מפני שברור הדבר שככל שתתגבר העלייה של שומרי תורה כן תתגבר כוח ההשפעה של היהדות הנאמנה במוסדות המדינה, עד שבהמשך הזמן יוכתרו בהצלחה המאמצים לשנות פני הדברים לטובה בע"ה. מלבד זה, מי יוכל לבוא בסוף ההשגחה העליונה ולמצוא חקר שדי, הרי כבר היה כזאת לעולמים שבאפס עצור ועזוב שלח ה' עזרתו מקודש בידי מלך ישראל רשע להרחיב את גבולות הארץ וליישב בה המוני בית ישראל, ומפליא הדבר, שהכתוב מציין הדבר לשבחו של מלך זה סמוך ונראה יחד עם ציינו את גודל רשעתו של מלך זה, בבחינה של אין עבירה מכבה מצוה. הלא כה דברי הפסוקים בזה: 'בשנת חמש עשרה שנה לאמצייהו בן יואש מלך יהודה, מלך ירבעם בן יואש מלך ישראל בשמרון ארבעים ואחת שנה. ויעש הרע בעיני ה' לא סר מכל חטאות ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל. הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה כדבר ה' אלקי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אשר מגת החפר. כי ראה ה' את עני ישראל מרה מאד ואפס עצור ואפס עזוב ואין עזר לישראל. ולא דבר ה' למחות את שם ישראל מתחת השמים ויושעים ביד ירבעם בן יואש' (מלכים ב' י"ד, פסוקים כ"ג-כ"ז). הרי דברים מפורשים בדברי נביאי

בתורה (דברים י"ח י"ג). והנני ידידם, משה פיינשטיין (שו"ת אגרות-משה, יורה-דעה, חלק ד', סימן ח').

7

"מי ידמה להם"

הרב יצחק נסים (תרנ"ו-תשמ"א)

הראשון לציון, מח"ס "יין הטוב"

מערכות ישראל בדורנו

"כולנו עדים להחלצות הגבורה של חיילי צה"ל האבירים שיצאו מעטים נגד רבים ונלחמו בחירוף נפש נגד הקמים עלינו לכלותינו. וקרה הנס הגדול שצבא ישראל הדביר תחתיו את אויבינו וכבש חלק מארץ ישראל" (מתוך נאום ליום העצמאות תשט"ו, ארכיון 'יד הרב נסים', פורסם ע"י הרב שמואל כ"ץ).

"לא היתה תקופה שבה נתגלתה מסירות נפש, גבורה ועוז, כמו בדור הזה, חיילי צבא ישראל לא היה דבר יקר בעיניהם, לא רכושם ולא חייהם זולתי הרצון להגן על נפשות ישראל שבארץ הקודש, לסכל מזימות אויבינו, לגאול את הארץ ולהחזיר את עטרת מלכות ישראל ליושנה. מי ידמה ומי ישווה להם בעוז תושייתם ובגבורת נפשם? שלוחי המקום אלה זיכו את העם במה שהיו שלולים ממנו באלפיים שנות הגלות. מה גמול טוב יהיה להם אם לא בשומרנו על המורשה שלהם, על הארץ שהנחילו לנו בגבורת נפשם, לבנות את הנהרסות ולנטוע את הנשמה, להתיישב בכל חלקי הארץ, שאין פינה שאינה קדושה ויקרה לנו וחזרה ונתקדשה במלחמתם" (מתוך דרשה ליום ירושלים תשכ"ח, בישיבת

האמת והצדק כחלום ושוברו בצדו על פליאת מחזה לעזרת ישראל מיד צר באמצעות רשע עד להשחית בטעמו ובנימוקו".

3. הרב פיינשטיין שולל בדבריו אלו את עמדתו של האדמו"ר מסאטמר, אשר גינה את מבצע אנטבה (קונטרס **מכתב הסברה**, הוצאת קהל ייטב לב דסאטמר, ברוקלין, תשל"ז). לדעתו, חל איסור הלכתי לצאת למבצע זה שסיכן נפשות באופן מיותר וכל שכן שאין לומר שהקב"ה יעשה נס על ידי 'הציונים'. בעניין זה פרץ בשעתו ויכוח ציבורי גלוי בין האדמו"ר מסאטמר לבין האדמו"ר מליובאוויטש (להלן הבאנו את דברי האדמו"ר מליובאוויטש בנושא). אודות השינויים שחלו ביחסו של הגרי"מ פיינשטיין, לציונות, למדינת ישראל ולמנהיגיה בשנותיו האחרונות, ראה אצל הרב ארי יצחק שבט, **להרים את הדגל**, עמ' 34-37, ירושלים, תשע"ד.

'עץ חיים' במונטרה שבשוויץ, בתוך: 'לדור ולדורות', חלק א': מאמרים ונאומים, עמ' קט"ז-קי"ח, הרב שמואל כ"ץ (עורך), יד הרב ניסים, ירושלים, תשע"ג).

ליום הזיכרון לחללי צה"ל

"יום ג' באייר, ערב יום העצמאות, נקבע כיום זיכרון לחללי מלחמת הקוממיות, לאותן אלפי נפשות יקרות מישראל אשר הקריבו חייהם על מזבח חרותנו ובמותם צוו לנו את החיים. ביום זה חובה עלינו אזרחי ישראל, בכל אתר ואתר, להימנע מתענוגות ומשעשועים, להתייחד עם זכרם של קדושינו הי"ד ולהתכנס ולייחד תפילה לעילוי נשמתם בגנזי מרומים. והננו תפילה כי השוכן בציון והבוחר בירושלים יזכנו במהרה בגאולה השלימה ובהתגשמות חזון הנביא ישעיה: 'וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה'" ('הבקר', ב' אייר תשי"ח).
 "נכבד את זכר הנופלים שהערו נפשם למות על מזבח ארץ־הקודש, ואשר במותם ציוו לנו את החיים. נתפלל להשם לעילוי נשמת החללים לגנזי מרומים, ושיחון ויגונן על עמו ישראל, ויבולע המוות לנצח" ('א' אייר תש"ך, לדור ולדורות: לאחדים בידך (ח"ג), עמ' טו, תשע"ו).
 בשנת תשכ"ח חיבר הרב נסים נוסח תפילת אזכרה מיוחדת לחללי צה"ל וללוחמי המחתרות (נוסח התפילה נדפס במעריב, ב' אייר תשכ"ח ובספר: הרבנות הראשית לישראל, ח"א, עמ' 424, מאמר הרב יהודה שביב, תשס"ג).

8

"אזור ישראל בגבורה"

רבי יחיאל יהושע רבינוביץ' (תרס"א-תשמ"ב)
 האדמו"ר מביאלא, מח"ס "חלקת יהושע"

לאחר מלחמת ששת הימים הורה האדמו"ר מביאלא, ה'חלקת יהושע', לתלמידיו, לכוון בכל יום בעת ברכת 'אזור ישראל בגבורה' להודות לה' על שהנחיל גבורה לבני ישראל במלחמת ששת הימים. דברים אלו אף הודפסו בתוך הסיפור 'חלקת יהושע' (ימות החול, במהדורה הראשונה ירושלים תשנ"ח, עמ' עה'), בהערה בתחתית העמוד: "בשנת תשכ"ז, לאחר המלחמה, אמר רבנו זצלה"ה שיש לכוון כאן להודות להשי"ת על אשר אזור את עמו ישראל בגבורה" (במהדורות הבאות הושמטה ההערה).

"זכות גדולה ביותר"

רבי מנחם מנדל שניאורסון (תרס"ב-תשנ"ד)

האדמו"ר מליובאוויטש

הרבי חלק כבוד רב לחיילי צה"ל וכתב אודות "זכותם הגדולה ביותר":
 "עצם העמידה להגן על ארץ הקודש ועל גוי קדוש הדר בה עד כדי מסירת נפש בפועל
 ממש – הרי זו זכות גדולה ביותר, כי אין דבר נעלה יותר מאשר מסירת נפש בפועל
 ממש. ואם כן, עבור פעולה זו עצמה ראויים לנסים גלויים" (שיחת י"ג תמוז תשמ"ב שנאמרה
 בעיצומה של מלחמת שלום הגליל, מובא ב"קראתי ואין עונה", ח"ב, עמ' 275, תשס"ד).

משום כך, כתב הרבי כנגד שיטתה הקיצונית של חסידות סאטמר השוללת את ערכם
 של נסי מלחמת ששת הימים משום שנעשו על ידי חיילי צה"ל:

"ברור שזה דניצולו שניים וחצי מיליון בני ישראל שבארץ הקודש תבנה ותכונן (כולל
 הישיבות וכו') – נס מן השמים דקדושה... אין לו לדין אלא מה שענינו רואות וישאלו
 את דייני ירושלים ת"ו ההיו נסים. ודי לחכימא..." (אגרות קודש, כרך כד', ט'שעח).

גם לאחר מבצע אנטבה (תשל"ו) דיבר הרבי על הנס הגדול שהתרחש ועל חובת
 ההודאה לחיילים על פועלם הטוב, ביחד עם החובה ללמוד מכך יסוד התחזקות
 בעבודת השם:

"לאחרונה ארע מאורע מזעזע, שזעזע את העולם כולו, כשהצילו עשרות יהודים
 והביאום לארץ הקודש, בה בשעה שעל פי טבע לא ידעו איך יצליחו בזה. בפעולת הצלה
 זו ראו את מעלת האיכות על הכמות. עם כמה חיילים ומעט כלי נשק – יחסית לצד
 שכנגד – הצליחו לשחררם. כאן ראו בגילוי שיש בעל הבית לבירה זו, והוא זה שנתן להם
 את הרעיון לעשות פעולת הצלה זו.

ההוראה שיש ללמוד מכך: ביחד עם נתינת תודה, "יישר כח" לחיילים שהעמידו עצמם
 בסכנה בכדי להציל נפשות מישראל, שכל המציל נפש אחת כאילו קיים עולם מלא, וכל
 שכן ריבוי נפשות, הרי שתבוא עליהם ברכת הטוב, וכמה פעמים ככה.

יש לראות את הכוונה הפנימית שבמאורע. בדיוק כשם שהגבירו את הנשמה על הגוף
 במאורע זה (על ידי שנתגלה שיש בהם כוח נעלה ביותר להציל יהודים ולכן בחרו בהם,
 ובפרט שנתגלה על ידם שיש בעל הבית לבירה זו, ושאינ עושים שום חשבון בשעה
 שמדובר בהצלת נפש מישראל), שתהיה זו התחלה טובה להגברת הנשמה על הגוף
 באופן ד"מעלין בקודש" (שיחת יג' תמוז תשל"ו).

כאשר נשמעו דברי ביקורת ארסיים כנגד חיילי צה"ל סביב היציאה ל'מבצע אנטבה' הגיב הרבי בחריפות ושלל נחרצות את דברי המקטרגים:

"הנני חוזר על דברי הברורים – מבלי הבט על כל המלעיגים – [אודות] אנשי הצבא שטסו לאוגנדה להציל את החטופים וה' הצליחם במשימתם. עשרות החיילים אשר חלקם בעולם-הבא בלי שום ספק, משום שסיכנו חייהם להצלת יהודים כמובן ממאמרי חז"ל (תענית יח, ב – בנוגע ללולינס ופפוס ועוד בכמה וכמה מקומות ואכ"מ). המדובר ביהודים בעלי זכות גדולה שאין כמוה – שלא ביקשו כבוד, לא קיבלו שכר, מהם צעירים שלא מכבר נישאו וכן כאלה שטרם נישאו, הם טסו אלפי מיל ובדעת עצמם ומרצונם הטוב יצאו להציל עשרות יהודים מהיפך-החיים לחיים, והראיה הכי טובה שה' יתברך הצליח בידם, ואותם – למעלה ממאה חטופים נמצאים עתה במקום בטוח [ורובם ככולם ב"ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה"] – ואין לך נס גדול מזה בתקופה האחרונה! ורחמנות גדולה על אלה שברצונם להעלים ולהסתיר את האלקות שנתגלתה בפרשה זו" (דברים שהשמיע הרבי אודות חיילי צה"ל במהלך התוועדות כ' מנחם-אב תשל"ז, שיחות קודש ח"ב ע' 625 ואילך וראה גם 'אגרות-קודש' כרך לא', מבוא עמ' 11).

בהזדמנויות נוספות הצביע הרבי על תועלת גדולה הנמצאת דווקא בשירות הצבאי לעניין החינוך לקיום חיי תורה ומצוות⁴:

"אשר דוקא מסגרת הצבאית מכשירה את אנשי הצבא לדיוק בשמירת התורה ומצוותיה, שהרי מיסודות הצבא הוא קבלת-עול ומילוי הפקודה באופן ד'נעשה קודם לנשמע', ובשלילת הגישה שהנהגת היחיד הוא ענין פרטי ואינו נוגע לרבים, ואצ"ל לכל עם ישראל, למרות הודעת חכמינו ז"ל אשר כל ישראל ערבים זה בזה. שהרי גם זה מיסודות קיום הצבא, אשר נטיה ממילוי בדיוק פקודת המפקד עלולה לסכן ח"ו עמדת כל הפלוגה, או אפילו כל הצבא, ועד להעם אשר הצבא מגן עליו. ולא עוד, אלא שהחלטה בזה אינה שייכת כלל לממלא הפקודה, כי אם לאלו אשר השקיעו מיטב

4. מאידך, הביע הרבי את מחאתו כנגד השימוש בחיילי צה"ל לשם 'גירוש יהודים מנחלתם בארץ ישראל' (כפי שהיה בזמן החרבת חבל ימית בשנת תשמ"ב) תוך ניצול מרותם לבר-זדם: "הכריחו חיילים שמקריבים את חייהם למען הגנת ארץ ישראל והדרים עליה – שהם בעצמם יגרשו יהודים מנחלתם בארץ ישראל?! חיילים צעירים שהולכים בתום לב להגן על הארץ והדרים עליה עד כדי מסירת נפש – מכריחים אותם (תוך כדי ניצול העובדה שיש להם עול ומשמעת כלפי בשר-זדם) לגרש יהודים מנחלתם בארץ ישראל! (שיחת שבת פרשת חיי שרה, תשמ"ו, מובא ב'צעקת המלך', עמ' 139, תשנ"ד).

כוחותיהם, מרצם וזמנם בלימוד תכסיסי מלחמה וכו'. והנמשל מובן בנוגע ללימוד התורה ביגיעה, עליה נאמר 'כי היא חכמתכם ובינתכם'" (אגרות קודש, כרך כז, 'ישפט, י' אייר, תשל"ב).

"נפל פחד צה"ל על האויבים"

"התבוננות במצב ארץ הקודש המוקפת אויבים ושונאים ובכל זאת קיימת ומתבססת, אי אפשר שלא תביא להכרה אשר לא ינום ולא יישן ה' שומר ישראל ונותן הוא כח ועצמה לצה"ל וכו', ולמרות שכמה מהמובחרים שבהם נפלו בקרב, ה' ינקום דמם, – נפל פחד צה"ל על האויבים כו'" (אגרות קודש, חלק כז, אגרת י"צח).

10

"בדגל הכחול הלבן יש ניצוץ של קדושה הנובע ממסירות נפש והקרבה עצמית" הרב יוסף דוב הלוי סלובייצ'יק (תרט"ג-תשנ"ג)
ראש ישיבה ב"ישיבה יוניברסיטי" וממנהיגי תנועת "המזרחי"

אודות השפעתה של מסירות הנפש של חיילי צה"ל על היחס הראוי לדגל מדינת ישראל התבטא הרב יוסף דוב סלובייצ'יק:
"אם תשאלוני, איך אני כיהודי תלמודי מביט על דגל מדינת ישראל ואם יש לו בכלל ערך הלכתי? אענה לכם פשוט: אינני גורס בכלל מקסם של דגל וסמלים טקסיים כמותו. היהדות שוללת פולחן עצמים גשמיים. ברם, אל נא נתעלם מדין בשולחן ערוך (יו"ד, סי' שס"ד) כי 'הרוג שנהרג בידי עכו"ם, קוברים אותו בבגדיו, כדי שיראה את דמו ויקום⁵, שנאמר: וניקיתי דמם לא ניקיתי'. במילים אחרות, בגדי יהודי מקבלים קדושה מסוימת כשהם מוכתמים בדם קדוש. והדברים קל וחומר בן בנו של קל וחומר⁶ לדגל כחול לבן, שטבול בדמם של אלפי צעירים יהודים שנפלו במלחמת השחרור בהגנתם על הארץ

5. "ומנהג פשוט לקבור בבגדים כל הרוגים בידי עובדי כוכבים הנמצאים לעלות חימה ולנקום נקם" ('טורי זהב' על השולחן-ערוך, חלק יורה דעה, סימן שסד וראה עוד בש"ך, שם).
6. כלומר, פשוטים וברורים ביותר.

והישוב, יש בו ניצוץ של קדושה, הנובע ממסירות־נפש והקרבה עצמית"⁷ (חמש דרשות, ירושלים תשל"ד, עמ' 90).

הרב סולובייצ'יק אף הוסיף דברים בעניין "קדושתה הפנימית של מדינת ישראל":
 "כשאנו רואים כיצד כל שונאי האומה ריכזו את חמתם ואת זעמם (המכוון, לאמיתו של דבר, נגד אומתנו) על מדינת ישראל, שנעשתה מטרה לחיצייהם ועלילותיהם... הרי שאין לך סימן טוב מזה, כי המדינה היא בעלת כוחות סמליים גדולים ושהינה, למרות שכבת אבק החולין המכסה אותה, בעלת קדושה פנימית הנובעת מקדושת הנצח של כנסת ישראל" (שם, עמ' 111).

11

"חייך וחיי העם – חיי העם קודם"

הרב ישכר פֶּתָח (תרנ"ו-תשמ"ב)

מח"ס "עלי תמר" על התלמוד הירושלמי

"אמנם בדוד היה הדבר שאמר, שבנין ביהמ"ק וחיייו – בנין ביהמ"ק קודם, כי בנין ביהמ"ק הוא חיי העם וחיי העם קודם לחייו. ויש להעיר מבבא־מציעא ס"ב, שנים שהיו מהלכים בדרך וביד אחד קיתון של מים, אם שותין שניהם מתים ואם שותה אחד מהן, מגיע לישוב. דרש בן פטורא מוטב שימותו שניהם ואל יראה אחד במיתתו של חבירו עד שבא ר' עקיבא ולימד: "וחי אחיך עמך", חייך קודמין. משמע, אם המדובר הוא במלחמה של גויים אויבים נגד העם, דחייך וחיי העם – חיי העם קודם. תדע דאם לא כן איך האדם יוצא למלחמה, אלא חייך וחיי העם – חיי העם קודם, וכמו שהיה בדוד, וכן הוא בבנין הארץ, שהוא קיום העם.

ולדבר זה עוררני נכדי מחמל נפשי, אליעזר הי"ד, שעלה על העקידה במזבח העם במלחמת סוריא ביום השואה כז' ניסן תשל"ד. על הפרח הזה שנקטף שלא בעתו בעד חיי העם, עיני עיני יורדה מים, מאנה הנחם נפשי על שבר בחורי, נכדי, בעל כישרונות נעלים ומדות אצילות, שתלינו בו תקוות רבות על עתידו, אבל הוא פסק הלכה למעשה: חייך וחיי העם – חיי העם קודם, ועפרו צבור על מזבח האומה. גדול השבר, עצום הכאב ועמוק הפצע, ה' ינחמנו" (עלי תמר, ירושלמי, ברכות ב, א, עמ' נ, ד"ה "ואמרו לו מתי יבנה...").

7. ועיין בהרחבה בספר להרים את הדגל – דגל ישראל והדיבור בעברית במקורות היהדות, הרב ארי שבט, ירושלים, תשע"ד.

12

"מסירות נפש"

הרב מנחם יהודה הלוי אושפיזאי (תרס"ה-תש"ס)
רבה של רמת גן וחבר מועצת הרה"ר

"... בדבקותנו בתורה הגענו עד הלום שעם ישראל שולט בארץ ישראל, והממשל הוא יהודי, וצבא ישראל מגן ולוחם על קיומה וקדושה של הארץ, ובזכות מסירות הנפש של חיילי ישראל על העם ועל הארץ נזכה במהרה לישועת ה' השלימה, על גאולת קיבוצי ישראל לארצנו הקדושה" (קונטרס 'זאת ליהודה', עמ' 21, מרחשוון תשס"א, בהוצאת המשפחה).

13

"קברי צדיקים"

הרב שלמה זלמן אוירבך (תר"ע-תשנ"ה)
ראש ישיבת "קול תורה", מח"ס "מנחת שלמה"

קברי צדיקים

סיפר הרב הראשי לישראל (לשעבר) ותלמידו של הרב אוירבך, הרב ישראל מאיר לאו: "בחור בישיבת קול תורה בירושלים, ביקש מראש הישיבה, הרב שלמה זלמן אויערבך זצ"ל, רשות לנסוע בזמן הלימודים לקברי צדיקים בצפון. ענה לו הרב: בשביל להתפלל על קברי צדיקים יש צורך לנסוע עד הגליל? כשאני מרגיש צורך להתפלל על קברי צדיקים אני הולך להר הרצל, לקברי החיילים שנפלו על קידוש השם" (מובא אצל הרב יוסף אליהו, אורו של עולם, תשס"ג, עמ' 380, וראה בספרו של הרב אלישע וישליצקי, "מדור לדור", תשנ"ח, עמ' 52, ובספרו של הרב יוסף צבי רימון, הלכה ממקורה – הלכות צבא, תש"ע).

'מעין קדושת העזרה'

סיפר מורי ורבי, הרב אלישע וישליצקי (תשי"ד-תשע"ט), איש הענווה והאמונה: "ביום שישי, יט' בטבת תשס"ח, בעת מסע הלווייתו של דוד אלחנן רובין הי"ד, שנרצח יחד עם חברו אחיקם עמיחי הי"ד בשעה שטיילו באזור נחל תלם, צפונית מערבית לחברון, ראו תלמידים את הגאון הרב אביגדור נבנצל, עומד וממתין בהר הרצל. לאחר כשעתיים בהן עמד על רגליו, הציעו לו לשבת. הרב השיב כי רבו הגאון ר' שלמה זלמן אוירבך זצ"ל נוהג היה בהר קדוש זה מעין קדושת העזרה שבמקדש, ודין הוא שבעזרה אין יושבים. במעמד זה שאלוהו התלמידים האם נכון הדבר שמשחרגיש רבו זצ"ל צורך

להתפלל על קברי צדיקים נוהג היה לעלות ולהתפלל בהר הרצל, והשיב בחיוב" (דברים לזכר הרב אלישע וישליצקי, מאת הרב רפאל וסרטייל, רב בגרעין התורני 'מוריה' בבאר-שבע).

בגדים נקיים ללוחמים!

סיפר הרב רא"ם הכהן, ראש ישיבת ההסדר בעתניאל:
 "במלחמת 'שלום הגליל' שירתי כקצין שריון⁸. באחת מן השבתות הגיעה משאית אספקה ובה מדים להחלפה (נסיעה במשאית אסורה בשבת מדאורייתא משום הבערה, וכאן נוסף גם איסור תחומין והוצאה מרשות לרשות). מכיוון שהיו לי הרבה ספקות בהלכה ביחס לעצם לקיחת הבגדים וביחס לשימוש בהם, נכנסתי בחופשה הקצרה שקיבלתי אל פוסק הדור, הגרש"ז אורבך זצ"ל, והתחלתי להרצות בפניו את ספקותיי. הגרש"ז אורבך הפסיק את דבריי, ובגעררה הרים את קולו, החזיק בצווארון מעילו הירושלמי ואמר: "חייל שבגדיו מלוכלכים לא יילחם טוב, ולכן חובתך לנסוע בשבת על מנת להחליף את בגדיו..." אין ספק שדבריו בעת ההיא היו בבחינת 'חכם עדיף מנביא'⁹ (שו"ת בדי הארון, תשובות בנושאי השעה: פיקוח נפש, עמ' 156).

גישתו ההלכתית הנוטה לקולא של הרב אורבך ביחס ל'הלכות צבא ומלחמה' באה לידי ביטוי, בעדות נוספת של הרב רא"ם בעניין היחס לשימוש בחשמל בשבת:
 "הגרש"ז אורבך גער בי שביחס להלכות צבא אין להתייחס לפסק ה'חזון-איש' האוסר מדין בונה¹⁰" (שם, עמ' 236).

8. בתפקיד סגן מפקד פלוגה, האחראי בין השאר על התחום הלוגיסטי ועל המינהלה.
9. לימים איתר הרב רא"ם את מקורו של הגרש"ז בסוגיית 'מעייין של בני העיר' המובאת בתוספתא (שבת, בבא מציעא, יא, לג-לז), וכשסיפר את המקרה לרב מרדכי אליהו, השיב לו מיידית שמקורו של הגרש"ז בתוספתא זו (בדי הארון, שם, עמ' 166).
10. כלומר, חשמל נידון כאיסור דרבנן, מה שמאפשר להקל מהותית בעת עשיית מלאכה בעת ביטחון שוטף וכיו"ב.

"בחירי העם שעמדו חומת אש"
 הרב עמרם אבורביע (הרנ"ב-תשכ"ז)
 רבה של פתח תקווה, מח"ס "נתיבי עם"

זיכרון נשמות המגינים ביום העצמאות

"... ביום העצמאות נביע בגאון את שמחתנו הגדולה בביצוע משימתנו בקבוץ גלויותינו ולא נשכח לזכור ברטט את נשמות המגינים שהקריבו חייהם לגאולת ארצנו, את בחירי העם שעמדו, חומת אש בכל מערכות הקרב למען בטחון המדינה וקיומה, נבשר להם ביום הגדול הזה שדמם לא נשפך לשוא. במותם, נחרת שמותם בספר הגאולה ואב הרחמים יצור נשמתם בצרור החיים של תחיית העם, ויהי זכרם לברכה וזרעם ירש ארץ ומחובתנו לברך ברכה שלמה לחיילינו הנלחמים בעוז כאריות לקדושת שמך ה' ולגאולת ארצך, אנא ה' תהדוף בידך החזקה את אויבינו הרבים והעצומים. וצא נא לישע עמך, לעזרת צבאותינו ותשמרם ותנצרם מחרב אויב ומאש אוכלת של צוררנו ושמור נא צאתם ובואם מכל אסון ותאונה ומכל הקמים עליהם לרעה, כל כלי יוצר עליך לא יצלח, נא גבור, סכל והפר עצת אויבינו וקלקל מחשבותם הרעה, הכניעם והשמידם שלא יוסיפו עוד לקום והנח לנו מכל אויבינו מסביב. מלך השלום, השרה שקט ושלוה בארצך. תן שלום בארץ ובמלכות, וכסא דוד עבדך במהרה תכון לנצח, אמנ" (מתוך דרשה ליום העצמאות, נתיביעם, ח"ב (דרשות), עמ' שיח', תשכ"ו).

תפלה שקבענו לאומרה בצבור לרפואת הפצועים מחיילי צה"ל

השוכבים על ערש דווי בבתי החולים (ביום חג העצמאות אחר שמברכים לצה"ל)

"ה' אלקי האלקים ואדוני האדונים. מושל בעליונים ושליט בתחתונים. הנותן כח ליעף ולאין אונים. זכור לנו ברית אבות ראשונים. וי"ג מדות רחמים ותחנונים... האל הנאמן הטוב והרחמן הרופא לתחלואי עבדיו ומחבש למכאובי ידידיו. הגואל משחת חיי חסידי. המציל ממות נפש מרודיו. הוא ברוב חנינה וחמלה יעלה רפואות תעלה, אל תחלואי חיילי צבא הגנה לישראל. הנמצאים בבתי החולים. ולכל מכאוביהם כרצונם וברצון כל אוהביהם מלך ברחמיו ישלח דברו וירפאם. מלך ברחמיו יחלימם ויבריאם. מלך ברחמיו יסעדם על ערש דווי לבלתי היות שום אחד מהם ראשו ראש לחולי ולבו לבב דווי... וכל חולי עמך ישראל יהיו בכלל הברכה והחיים והרחמים. אמנ כן יהי רצון" (נתיבי עם – דרשות, תשס"ג, עמ' 241).

"היד הגדולה"

הרב משה מלכה (תרע"א-תשנ"ז)

רבה של פתח-תקווה וחבר מועצת הרה"ר, מח"ס "מקוה המים"

הקמת המדינה ו'היד הגדולה'

"למרבת השמחה ולגודל הפלא קמה, סוף סוף, מדינת ישראל אחרי אלפיים שנה של גלות, של שיעבוד ועינוי, ושל שחיטות ושריפות; קומץ קטן של יהודים שחי בארץ ישראל, גילה בגרות מדינית וגבורה נפשית עילאית בזה שהעיז להכריז על ממשלה עצמאית בשם "מדינת ישראל", אך למרבית הצער, מיד לאחר ההצהרה, פלשו לתוכה צבאות ערב, שבעה גוים רבים ועצומים פי שבעה, חדרו אליה משלש רוחותיה ויאמרו להכחידה מגוי בעודה בחיתוליה, אך היד הגדולה, אשר עמדה לאבותיה במצרים, הופיעה שוב, ברוב עוז ותוקפה ותשים לאל את כל תוכניותיהם של מלכי ערב, יצאה בראש חיילי צה"ל והנחילה לאויב תבוסה שלימה..." (נטפי המים, ח"א, פרשת וארא, עמ' צג' וראה גם בספרו פני משה, עמ' מה).

אחדות עם ישראל וגבורתם של חיילי צה"ל

"אמרו חז"ל על הפסוק: "חבור עצבים אפרים הנח לו" (הושע ד' כ"ה), שכל זמן שישראל שרויים באהבה ואחדות הנח לו, אפילו עובדים ע"ז אין נענשים, ובזמן אחאב היו כולם עובדי עבודה זרה ויוצאים למלחמה ונוצחים, למה? שלא היו בהם דלטורין, שכן אליהו מכריז בהר הכרמל, אני נותרתי נביא לה' לבדי, וכל העם יודעים, ולא הגידו לאחאב (ילק"ש מ"א י"ח, וראה ירושלמי, פאה א, א)... זכינו לראות את דברי חז"ל מתגשמים לעינינו, אהבת העם וחיבת המולדת שמלאה את כל חללי לבם של חיילי צה"ל, עזרה להם להתגבר על האויבים אשר היו רבים מהם פי עשר, האמונה באלקי אבותיהם והמסירות על קדוש שמו יתברך, ועל הצלת כבוד העם, הפיחו רוח הגבורה בלבם, ונלחמו כאריות בשדה המערכה, עד אשר הגיעו לניצחון מלא ושלם, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" (נטפי המים, פרשת כיתצא, עמ' רסה').

לזכרם של לוחמי וחללי מלחמת יום הכיפורים

"... בכח אמונתם ובטחונם בצור ישראל וקדושה הצליחו לעצור את זרם טנקי האויב אשר מלאו את כל השטח, פרצו אל שורותיה כבשו את עמדותיה הרסו את ביצוריה והרבו כחול את חלליה ובתוך רגעים ספורים נכשלה התקפתה נשבר רוחו ונסוג אחורה.

וכל כך, הודות לקדושת יום הכפורים ובית הכנסת אשר ממנה יצאה ואשר הפיחה בקרבם רוח גבורה עילאית להילחם במסירות נפש להגן על קדושת השם, העם והמולדת, וכך נהדף האויב והושג אחור בחרפה ובוז, ונחל תבוסה מאין כמוה... צדיקים כאלה אשר מסרו את היקר להם, את נפשם, לטובת עמם, ראויים הם לכל הכבוד, וכדאי להנציח את שמם ופעולתם בהקמת בית אלקים בשם "מעלות קדושים", להודיע כמה מעלות טובות מגיעים לקדושים אלה אשר הצילו את המדינה... " (חנוכת בית-כנסת לזכרם של חללי מלחמת יוה"כ, א' ניסן תשד"מ, נטפי המים, ח"ג, עמ' שכט").

16

"ישועות גדולות בישראל בזכות מסירות נפשם"

הרב משה צבי נריה (תרע"ג-תשנ"ו)

מייסד וראש ישיבות "בני עקיבא" בישראל, מח"ס "צניף מלוכה"

גודל זכויותיהם של המוסרים נפשם לכלל ישראל

"רואים אנו שהקב"ה מסר אסירת המלחמה לידי אנשים שאינם ידועים כעובדי ד', ונסים גדולים נעשו "על ידי שליחים – אלפי צעירינו שמסרו את נפשם בגבורה מפליאה" (מרון הגרי"א הרצוג זצ"ל), במלחמת השחרור ובמבצע סיני, וחזרו ונתגלו הנסים המופלאים ביתר שאת ויתר עז במלחמת ששת הימים, וזו עצמה הוכחה היא ששוגגים הם, ושזכות אחדותם ומסירות נפשם למען ישראל, עומדת להם לעשות ישועות גדולות בישראל... ומרובה מידת הטובה האמורה במוסרי נפשם על ישראל: "אספה לי שבעים איש וגוי אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו" (במדבר יא, נח) – אותם הזקנים והשוטרים שמסרו עצמן ללקות עליהם במצרים, במתכונת הלבנים, הם יבואו ויטלו בגדולה הזו... מכאן אתה למד שכל מי שמוסר עצמו על ישראל – זוכה לכבוד ולגדולה ולרוח הקודש" (מדרש תנחומא, פרשת בהעלותך יג').

ואנו אמונה כי כל המוסרים נפשם למען כלל ישראל בזמן הזה – גם הם יזכו לרוח הקודש, ותעמוד להם זכותם לשמוע את קול ד' העולה ממעמקיהם הם, מעומק נשמתם הישראלית, ויתקיים בהם מקרא שכתוב "ונשמת שדי תבינם" (איוב לב, ח), כמו שפירש הצדיק רבי פינחס מקוריץ ז"ל: "אם תלך במידת האמת – נשמתך היא שתלמד אותך!" בסופו של דבר, יכירו בעלי הנס בנסים שנעשו על ידם (עיין נדה לא, א), ומתוכם ילמדו לדעת את ד', ושאוּבו בששון מים חיים – מי דעת – ממעיני הישועה (על פי ישעיה יב, ג). כתב האמת, הרשום בנבכי נפשם – הוא עצמו יוציאם ממבוכותיהם, וינהלם בעוז אל

נווה הקודש לראות באור ד' המאיר על ציון ועל מקראיה" (מאורות נריה, ישראל במדינתו, עמ' 215-208, קרית-מלאכי, תשנ"ח).

"... שונים זיכרונות חיילי צה"ל מכל הזיכרונות האחרים. בכל דור ודור, תמיד מסרו נפשם יהודים על קידוש ד' ונשאר לכל ישראל רק זיכרונם, עכשיו נשארו לנו מכל אחד ואחד אישית לא רק הזיכרונות כי אם נשאר בית, בזכות הקרבתם – חיים בבית של מדינת ישראל..." (דברים שבע"פ מיום הזיכרון לחללי צה"ל, תש"ן, שם, עמ' 102).

17

"מקיימים מצות קידוש השם"
הרב חיים צימרמן (תרע"ד-תשנ"ה)
ראש ישיבת "בית מדרש לתורה"

המוסרים נפשם בשביל האומה

"... אפילו אותם שאין לומר עליהם שום דבר מפני שאין מקיימים לא תורה ולא מצות, ואין לומר עליהם אלא "בניו וילדיו ומעשה ידיו של הקב"ה", כל שמוסרים נפשם בשביל האומה, גם ללא שום מוטיבציה של מצוות, 'יקדישו את שמי בקרב', שבפנימיותם מקיימים מצות קידוש השם... נמצא שכל אלה שמסרו עצמם וחרפו נפשם להציל ישראל מיד הקמים עליהם, אף אם אומרים שעושים זאת לשם הגנה על המולדת או הלאום, או בכפיית הממשלה, אפילו אם הם מהאנשים שאינם שומרי תורה ומצוות, מכיון שכל היהודים רצונם הפנימי לקיים מצוות השם לשם שמים ממש, ודאי שביסוד הרצון למסור הנפש טמונה השאיפה הגדולה למסור עצמם על קדושת השם, יחודו וההאמנה באחדותו יתברך" (תורה לישראל, ח"א, עמ' 47-49).

18

"התהילה והתפארת לחיילנו הגיבורים"
הרב אליעזר יהודה וולדנברג (תרע"ו-תשס"ז)
חבר ביה"ד הגדול, מח"ס "ציץ אליעזר", "הלכות מדינה"

זיכרונות ממלחמת השחרור

"צמרמורת עוברת בכל גופי מדי הזכרי באותה התקופה הנוראה של חבלי לידת המדינה, ארץ רעשה וגעשה ומוסדי הרים רגזו מברד גחלי האש עת כתרוננו פרים רבים אבירי בשן, כמו בחזון עוברים לפני מראה עיני בלהות-המות שתקף אז את כל אחינו בית

ישראל בכל ערי ויישובי הארץ בפרט ואת אחינו תושבי ירושלים בפרט אשר שתתה בעונותינו מיד ה' כפלים מכוס התרעלה... אנו תושבי ירושלים בפרט מנותקים היינו מבלי שום קשר עם הערים האחרות ומוקפים אויבים בנפש, הרוגשים וסואנים כים נגרש לבלענו, הרשעים דרכו קשת וכוננו חיצם על יתר לירות במו אופל לישרי לב וכל ירושלים היתה כהר געש, פגזי האויב עפו בלי הפסק מעל לראשנו ודממת מות שררה בכל העיר. לא היתה שכונה אשר לא נפגעה ולא היה רחוב אשר לא נפלו שם חללים... התהילה והתפארת לחיילינו הגיבורים אשר חרפו את נפשם להילחם כאריות לכיבוש ארצנו הקדושה מידי זרים ולכינון מדינתנו כשפני אריה פניהם כצבאים על ההרים למהר וזכו בעזרת השם להיות שליחי ההשגחה העליונה להוציא לפועל את השליחות ההיסטורית הזאת, יזכור ה' את אלה שנפלו במילוי שליחותם הקדושה ויחוקו לזיכרון פאר ונצח אלה החיים אתנו היום" (הקדמה לח"ג, שו"ת 'ציץ אליעזר', אדר, תשי"א).

"הרחמן הוא יפקוד ברחמיו העצומים קהלות הקדש¹¹ וכל יחיד ויחיד שמסרו נפשם על קדושת שמו הגדול וקדושת כבוד תורתו וניחול ארצו. יזכרם אלקנו לטובה לזכרון נצחים וינקום נקמת דמם השפוך ככתוב: 'ונקיתי דמם לא נקיתי וה' שוכן בציון'" (הלכות מדינה, ח"ב, שער ו', פרק ה' – הרוגי לוד, ירושלים, תשי"ג).

19

"בדמיך חיי"

הרב שלמה גורן (תרע"ח-תשנ"ה)

הרב הראשי לישראל, מייסד הרבנות הצבאית, מח"ס "משיב מלחמה"

לדמותו של יום הזיכרון לחללי צה"ל

"... החיים שלנו נובעים מן הקרבנות, מן הדם, ממסירות הנפש. העם היהודי היה ידוע תמיד כעם של מקדשי השם. מצוות קידוש השם: "ונקדשתי בתוך בני ישראל ונקדשתי בכם לעיני גויים רבים", היתה המצווה העליונה, הפסגה להתעלותו של האדם. אולם במשך הרבה דורות, מאות ואלפי שנים, קיימנו מצוה זאת מבלי להצמיח מן הדם ומן הקרבנות ומקידוש השם את החיים שלנו, מבלי שנראה את "בדמיך חיי". ראינו את

11. ייתכן וכוונתו לקהילות יישובי גוש עציון שחרבו בתש"ח ובימינו ב"ה "שבו בנים לגבולם".

הדמים, אבל לא ראינו את החיים – את ה"חיי". כיום אנחנו רואים את שניהם גם יחד, את ה"דמיך" ואת ה"חיי". לכן הצמידו את יום הזיכרון ליום העצמאות... ראשית כל, אנחנו חייבים לספר את גבורתם של הבנים ושל האבות. חובה נפשית מצפונית היא. לא לשכוח את מעשי גבורתם ואת מסירות נפשם, שלא להיות בבחינת כפויי־טובה וכדי להכיר את התרומה הגדולה שהם תרמו לנו. אנחנו חייבים להם זאת לא כאבלים. אלא מתוך הודיה והכרת טובה. העם כולו חייב להכיר להם טובה. אצלנו ישנו מושג: מי שנופל למען העם נקרא קדוש. זוהי הדרגה העליונה ביותר שהאדם יכול להגיע אליה. מה זאת קדושה? כשאדם נותן את כל מה שבידו, כל מה שהוא יכול לתת. למען הכלל, למען אחרים. קדושים תהיו – פרושים תהיו. כשאדם פורש את עצמו ואיננו לוקח לעצמו חלק ממה שיש לו וממה שיכול להיות שלו, אלא תורם את כלו למען הזולת, הריהו קדוש... " (לדמותו של יום הזיכרון: רבישיח, עמ' 10-13, משה אור (ערך), משרד הביטחון, תשל"ד).

20

"עטרות לצדיקים לעתיד לבוא"

הרב יוסף שרביט (תרפ"ב-תשע"ו)

רבה של אשקלון וחבר מועצת הרה"ר, מח"ס "ארחות יושר"

"למנצח על מות לבן" (תהילים ט')

"... והנה דורנו זה קטן ודל במעשים, לעומת דורות ראשונים... אין לנו שום זכות בידינו בעוה"ר, נסתכל סביבנו במה שמתרחש בתקופתנו ותכסנו בוש... אמנם אנחנו נמצאים באתחלתא דגאולה, אך לא הולכים בדרך ישרה, ומעשים לא טובים עלולים לעכב את ביאת המשיח... אך נשאלת השאלה איזו זכות יש בידינו, ובמה יש לנו להתגאות? רק במסירות נפש של בנינו הגיבורים שמסרו את נפשם והדפו את האויב שבא להשמידנו, על ידי נפילת הגיבורים הקדושים שאהבתם תקועה בלבנו, נגאלנו, בזכות הבנים הצעירים היקרים להוריהם, שהערו את נפשם למות בעד הצלת ישראל, בזכותם מתלבנים ישראל מעוונותיהם והישועה קרובה לבוא.

וזהו פירוש 'למנצח על מות לבן' (תהילים, ט'), הניצחון במלחמה נגרם על ידיהם... דהיינו, שיר למי שעתיד לעשות מעלות ועטרות לבן היקר שמסר את נפשו על עמו ומולדתו (הכוונה לכל אותם הבנים הקדושים שנפלו במערכות ישראל). ולכן נאמר 'על מות לבן', 'על מות' אותיות 'מעלות', למי? לבן הקדוש, שחרף את נפשו למות מות גיבורים עבור עם ישראל בארצנו הקדושה. עתיד הקב"ה לעשות עטרות לצדיקים לעתיד לבוא בעולם

הנצחי. לאותם הבנים הקדושים שנפלו על משמרתם משמרת הקודש והנחילו ניצחון מזהיר לעם ישראל בארצו" (פתיחה לספר הזיכרון לבנו, מיכאל הי"ד, שנפל במלחמת יוה"כ, נר מיכאל, פתיחה ג').

21

"לובש צדקות"

הרב מרדכי אליהו (תרפ"ט-תש"ע)
הראשון לציון, מח"ס "מאמר מרדכי"

ליום הזיכרון לחללי צה"ל

"הערב, ליל ד' אייר, נקבע ליום הזיכרון לחללים, ועל כן אנו אמרנו בתחילת השיעור את ההשקבה "מנוחה נכונה" וכללנו עם חללי צה"ל גם חללי מערכות ישראל וכל אלה שמסרו נפשם על קידוש השם וקדושת הארץ וכל אלה שנרצחו בידי המרצחים מארגוני טרור למיניהם ככתוב במחזור של יוה"כ.

חז"ל אומרים (בבא-בטרא דף י, ב) שהרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן, והגמרא שואלת האם הכוונה על רבי עקיבא? הרי הוא מעלתו גדולה בשמים גם מבלי שנהרג על קידוש השם, והגמרא מתרצת שם כגון הרוגי לוד ורש"י מסביר שהם שני אחים לויליינוס ופפוס שמסרו עצמם על קידוש השם, היינו אפילו אנשים פשוטים ולא ברמתו של רבי עקיבא, גם הם אם נהרגו על קידוש ה' אין שום בריה יכולה לעמוד במחיצה שהם נמצאים.

והגמרא במסכת ראש השנה (דף כג, א) אומרת: אוי להם לעכו"ם שאין להם תקנה שנאמר: "תחת הנחשת אביא זהב, ותחת הברזל אביא כסף, ותחת העצים נחושת, ותחת האבנים ברזל". תחת רבי עקיבא וחביריו מאי מביאין?! ועליהם הוא אומר: "ונקיתי דמים לא נקיתי וה' שוכן בציון".

ועיין בפירושו של אהלי יעקב (עמוד מו ע"ב) על מה שאנו אומרים בסליחות של יום הכפורים אדיר ונאור וכו' "כובש עוונות לובש צדקות", יש לבוש מיוחד שנקרא פורפירא¹² שבו מצוירים כל הרוגי מלכות וכל אותם שמסרו את נפשם על קידוש השם,

12. עיין עמק המלך, שער יז, פרק יד – רבי נפתלי הירץ בכרך, תלמידו של מהר"י סרוג, שהיה מתלמידי האר"י הקדוש.

ואם המקטרג רוצה לקטרג על עם ישראל על עוונותיהם, הקב"ה מסתכל בפורפירא ומטמין את כל העוונות וכובשם. כובש עוונות – באיזה זכות? בזכות 'לובש צדקות', אותו לבוש שבו מצוירים הקדושים" (קול צופיך, פרשת אמור, ד' אייר תש"ס).

22

"מסירות הנפש לאמיתה"

הרב מאיר יהודה גץ (תרפ"ד-תשנ"ה)

ראש ישיבת המקובלים "בית אל", רב הכותל המערבי והמקומות הקדושים

סיפר תלמידו, הרב ישראל אביחי, ראש ישיבת המקובלים "בית אל" שברובע היהודי: "את ספרו בתורת הקבלה, 'רשפי אש', חיבר לאחר שבנו, אבנר שמעון, נהרג במלחמת ששת הימים, ערב כניסת חיילינו לעיר העתיקה בירושלים. געגועים רבים היו לרב לבנו, על כן קרא לספרו רשפי, כלומר געגועים, וא"ש – ראשי תיבות של שם בנו הנעקד אבנר שמעון. בספר זה ריכז הרב את הבנותיו העמוקות שלמד במשך שנים מפי חכמי התורה וספרי הקודש... בספרו זה כתב כי זכות החללים שנפלו במלחמה על ירושלים היא שסייעה לו להגיע אל האמת הצרופה בזכות מסירות נפשם וגופם על שחרור עיר האלוקים.

הרב היה בעל תודעה ציונית עמוקה ביותר, ומלבד דקדוק בקיום המצוות ובלימוד התורה היה חוגג את יום העצמאות ויום ירושלים בשיתוף עם תלמידיו, וראה בכך ערך גדול. הוא היה רואה את כל מי שלא חגג, חלילה, כמי שאינו מכיר טובה לבורא עולם וככופר בעיקר.

הרב גץ חיבר תקנון לקבלת תלמידים לישיבת בית אל. לבד מהדברים הידועים לכול, הוסיף הרב שלא ייכנס אדם להיכל הלימוד אלא אם שירת בצבא ההגנה לישראל. הרב ראה במדינת ישראל התגשמות חזון הנביאים ורצה שכל הבא להיכנס אל הקודש פנימה יחיה בפועל את גאולת ישראל. הרב ראה את מי שלא שירת בצבא כמי שאינו שותף לתהליך הגאולה האלוקי בזמננו. עוד חשב כי אדם ששירת בצה"ל חווה את חויית מסירות הנפש, הביטול העצמי וההקרבה למען עם ישראל, שהן תכונות הנדרשות מן הבאים להיכנס ללימוד הקבלה" (בגיצי התורה המאירה, טיפוח זהות ציונית דתית לאור דמותו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל, עמ' 24-25, משרד החינוך, תשרי תשע"ח).

מסירות הנפש לאמיתה

"כל ההשכמות שלנו בישיבה בחצות ליל לשם תפילה ו"תיקון חצות", כל הכוונות שאנו מכוונים וכל הייחודים שאנו מייחדים כלפי ריבונו של עולם, הנם רק מעין מסירות הנפש של חיילי צבא ההגנה לישראל, השירות הצבאי הוא למעשה מסירות הנפש לאמיתה" ("רב הכותל", עמ' 445, קול מבשר, ירושלים תשס"ג).

שירותו הצבאי של הרב גץ, בשנותיה הראשונות של המדינה

בד בבד עם היותו של הרב גץ רב המושב "כרם בן זמרה" שבגליל, שימש הרב בתפקיד מפקד צבאי של אזור הגליל ופעל בגבול לבנון במסגרת שירותי המודיעין. אמנם, הרב היה פטור משירות צבאי מסיבות רבות – היותו רב, מגוריו ביישוב ספר והיותו בעל משפחה ברוכת ילדים – אך הרב רצה בכל מאודו לשרת בצבא ישראל ועשה זאת במסירות ובאחריות רבה. שירותו הצבאי אמנם היה קצר, אך הוא זכה בו להערכה רבה מצד מפקדיו, נשלח לקורס קצינים וסיים אותו בהצלחה מרובה (בגיצי התורה המאירה, עמ' 18).

23

"אחינו יקירנו שחרפו נפשם להצלת ישראל"

הרב מרדכי לופז (תרצ"ב-תשמ"ה)

חבר מועצת הרה"ר ובית הדין הגדול

"... לא אכלה דברי מבלי לומר מילים אחדות על אחינו יקירנו שחרפו נפשם להצלת ישראל שנפלו בשדה המערכה במלחמת יום הכפורים. היגון והכאב לא הטילו רפיון בעם ישראל. זכיתי ועשיתי רבות בין יחידות צה"ל מעבר לתעלה. נוכחתי לדעת שהאמונה בד' ובתשועתו הקרובה גברה והתחזקה בקרב חיילי ישראל. יתן ד' ומלחמה זו תהיה המלחמה האחרונה בשלבי הגאולה ונזכה בקרוב לתשועת ד' ולגאולה שלימה. ויקוים בנו הכתוב "כי מלאה הארץ דעה את ד'" אמון" (הקדמתו לשו"ת צדקה ומשפט, חלק אבן העזר, ת"א, תשל"ה).

"חיילי צה"ל – כבני מרון"

הרב ישועה בן-שושן (תש"ו-תשע"ח)

תלמידם של מקובלי ירושלים

"ונקדשתי בתוך בני ישראל" (ויקרא כה; לב')

את פשרה של מסירות הנפש המופלאה של חיילי צה"ל, אפילו אותם הרחוקים בגלוי מקיום מצוות, נהג להסביר חכם ישועה בן-שושן, על פי דברי ה'תיקוני-זוהר' (תיקון סא') שדור של "עקבתא דמשיחא" הוא "טב מלגיו וביש מלבר" ('טוב' מ'בפנים', ו'רע' מ'בחוץ'). המדרגה הגבוהה ביותר שאדם יכול להגיע אליה היא מסירות הנפש, אדם שיש בו מוכנות למסירות נפש עבור עם ישראל הרי שזוהי עדות ברורה לכך שנשמתו מתוקנת ועל כן, כל שאר חלקי הנפש יכולים להמשך בנקל אחריה¹³.

סיפר בנו, רבי שלום בן-שושן הי"ו, ר"מ בתלמוד-תורה נהג כצאן יוסף, נריה: "נאה דורש ונאה מקיים' היה חכם ישועה. בעת שירותו הצבאי, כלוחם נערץ בסיירת "שקד", היה משכים מידי בוקר ואומר "לשם ייחוד" לפני קיום מצוות "ונקדשתי בתוך בני ישראל" ומכוון למסור עצמו על קידושי-השם. בזכות מסירות נפשו אף זכה ל'סייעתא-דשמיא' מיוחדת ואויביו נפלו לפניו באופן שקשה להסבירו בדרך הטבע. הוא עצמו נפצע קשה במלחמת יום הכיפורים¹⁴, אך בחסדי ה', חייו ניצלו".

13. כתב הראי"ה קוק: "כל מה שיש בספרים ונכנס כדיבורים מן האמונה, אינם כי אם דרכי הסבר, שיותר נח להביא על ידם אל התמצית הפנימי של כל מה שהוא נשגב מכל הגיון ודיבור, אבל אינם לעולם תכלית בפני עצמם. על כן יוכלו להימצא אנשים שאין להם כל יחס לכל הנאמר מן האמונה, ומכל מקום הם מלאים עם התמצית הפנימי שלה, והם בעצמם אינם מכירים את גדולתם, והם הם כל האנשים שלמרות הריסות אמונתם עשו מעשים טובים כבירים. אלה הם הרעים מבחוץ וטובים מבפנים, המכוונים לרוח דרא דעקבא דמשיחא דאיהו ביש מלבר וטב מלגו, בחינת החמור, הטמא בשני סימניו, ומכל מקום בתוכיותו גנוזה קדושה שמתוך כך הוא קדוש בכורה, ונעלה הוא בזה מגדר הטהרה החולית" (קבצים מכתב יד קדשו, כרך ב', פנקס הדפים ד', פסקה 86, וראה עוד אגרות הראי"ה, אגרת תקנה', מוסד הרב קוק).

14. במלחמת יום הכיפורים שירת הרב ישועה כמפקד פלוגה בגדוד צנחנים. בעת שהוביל קבוצה של ארבע מאות שבויים מצריים ממתחם של קומנדו מצרי ממערב לתעלת סואץ, הוא גילה שאין בין השבויים אף קצין, ומתחקור השבויים התברר שאלו ברחו ומסתתרים באחד הבונקרים. הרב ישועה החליט למצוא גם את הקצינים ובמהלך השתלטות על בונקר בו התחבאו הקצינים נפצע קשה בקרב

"מצעד צה"ל ביום העצמאות – חיילותיו של הקב"ה כבני מרון"

"בשנת תשל"ג, לקראת יום העצמאות ה-25 למדינה, נערך מצעד צה"ל בירושלים. מסלול המצעד החל מצפון לעיר ונמשך על פני יותר מעשרים ק"מ. היה זה מצעד בהיקף מלא, בליווי מטס של כארבע מאות מטוסים. זמן קצר לפני המצעד נכנסו אנשים לבית הרב צבי יהודה קוק, ראש ישיבת 'מרכז הרב' ובפיהם טרוניות כנגד קיום המצעד ושיש בו משום אמירת "כוחי ועוצם ידי" ואין דרכם של ישראל בכך. הרצי"ה קוק לא שעה לטענותיהם והשיב להם בנחרצות: אני אהיה שם! באותה שעה ישב לפני הרצי"ה, תלמידו, ישועה בן-שושן, אשר השיב למתלוננים: המשנה אומרת (ראש-השנה, פרק א', משנה ב') שבראש-השנה כל באי עולם עוברים לפני הקב"ה כ'בני מרון' ומביאה הגמרא מספר פירושים לביטוי זה¹⁵, אחד מהם הינו כמו 'חיילות של בית דוד' ואז פנה אליהם ואמר: יש להביט על כל טנק שעובר במצעד או על כל קבוצת חיילים הצועדת בו במבט כזה, שאלו הם חיילותיו של הקב"ה הצועדים כ'בני מרון'. הטנק הזה או קבוצת החיילים הצועדת כאן, עלולים להיפגע ח"ו מאש האויב... ובכל זאת הם יוצאים למערכה, אם כן, הרי שהם חיים בחזקת מסירות נפש תמידית על קידוש השם. יש לכם כעת זכות להתבונן בחיילותיו של הקב"ה, ממש כ'בני מרון'" (מפי בנו, רבי שלום בן-שושן).

כחם ישועה בן שושן – לוחם מלחמות השם

סיפר פרופ' יואל אליצור:

"במלחמת יום הכיפורים היה ישועה לוחם מצטיין ב'כח פצ"י" (תחת פיקודו של אמציה חן, סגנו של בנימין (פואד) בן אליעזר, מפקד יחידת "שקד"), ויצא למשימות מיוחדות בדרום. ישועה סיפר לי שבהסתערות על מוצב מצרי הוא ירה בתעלות לפי הקצב של השיר הנפוץ אז: 'ענני, ענני במרחביה'" (לוחם, חבר, חסיד, ח' בתשרי תשע"ט, ערוץ 7).

פנים אל פנים והמשיך להלחם בעודו פצוע. הוא היה מאושפז במשך מספר חודשים בבית חולים ובבית הבראה. לאחר מכן שוחרר וחזר לשיבה.

15. "מאי כבני מרון? בבבל תרגומו: כבני אמרנא (כבני צאן). ריש לקיש אמר: כמעלות בין מרון (ויש גורסין: כמעלות בית חורון). רב יהודה אמר שמואל: כחיילות של בית דוד" (ר"ה, יח.).

סיפר הרב שמואל אליהו:

"... הוא סיפר לי שכששירת ליד תעלת סואץ, בשיא המלחמה, היה טובל בכל יום בתעלה... הוא סיפר שהיתה פינה קטנה בתעלה שבה היו חבריו עוצרים את הנגמ"ש והוא היה קופץ למים וטובל גם בימים של קור גדול. הוא ממש התפלא על ששאלתי... "כי ה' אלוקיך מתהלך בקרב מחניך", איך אפשר להילחם בלי לטבול כל יום?! זה היה האישי" (מצפה לישועה, עמ' 21, הוצאת המשפחה, אלול תשע"ט).

סיפר הרב מנחם לבני:

"היינו יוצאים לסיורים מאוד ארוכים לאורך התעלה, חשופים להתקפות של קומנדו מצרי תוך כדי הפגזות של מרגמות, עלייה על מוקשים ותנאים קשים מאוד של חום וכל שבוע נפצעים ונהרגים אנשים. יום אחד אומרים לפואד (בנימין בן אליעזר) מפקד היחידה שישועה נוסע בזחל"ם בלי קסדה, מיד הוא נקרא לבירור. מה זאת אומרת אתה נוסע בלי קסדה? אומר לו ישועה: אני נוסע עם שני זוגות תפילין של רש"י ושל ר"ת וקשה לי עם הקסדה, אבל יש עלי שמירה מיוחדת¹⁶. כמעט כל חיילי היחידה כשהיה סיור רצו לנסוע עם הזחל"ם של ישועה..."

25

"מידת מסירות נפש"

הרב יורם אברג'ל (השי"ז-תשע"ו)

מייסד וראש מוסדות "קול רינה רב פעלים", נתיבות

מידת מסירות הנפש

"... לפעמים, חיילי צה"ל, ה' ישמרם, נשלחים לבצע פעולות מסוכנות, שגובלות ממש בסכנת חיים, והם עושים זאת בלי לחשוב הרבה מה יהיה וכו', כל אחד אומר בליבו 'יש לי אחים בארץ שהם בסכנת חיים, אני חייב לסכל פיגוע', וגם אם ישאלו אותו: 'אבל בזה הרי אתה מסכן את החיים שלך?!' הוא יענה 'מה יהיה עם חיי – זה כבר לא עניין שלי, זה

¹⁶ בסופו של דבר, הצליח ישועה בן שושן למצוא פתרון לעניין על ידי חבישת קסדת שריונר רחבה ובה ניתן להניח את שני זוגות התפילין תוך כדי חבישת הקסדה (על פי מצפה לישועה, תשע"ט).

רק בידיו של בורא עולם'. דבר זה נובע ממידת מסירות הנפש שטבועה בליבו של כל יהודי... ועל זה נאמר: "כי עליך הורגנו כל היום" (תהלים מ"ד), וכי כל היום אנו נהרגים ח"ו?! אלא הכוונה היא שבעצם זה שיהודי מוכן בכל עת למות לכבוד הקב"ה, נחשב לו כאילו שהוא עושה זאת בכל יום בפועל ממש. וזה מה שהרב בא להדגיש כאן "בלי שום טעם ושכל מושג", חיילים אלה אפילו לא מבינים מה הם עושים, וגם אם יסבירו להם שיש עניין של "ונשמרתם", הם ישיבו 'אנחנו יודעים את כל זה, אבל כיון שהמצב קשה, אנחנו חייבים לעשות את כל המאמצים, עד כדי מסירות נפש, כדי לסכל את הפיגוע שהם מתכננים, אם חלילה הפיגוע הזה ייצא לפועל, יהיו הרבה נזקים ואבדות בנפש'. ועל כגון אלו אומרת הגמרא (בפסחים נ' ע"א) הרוגי מלכות אין אדם יכול לעמוד במחיצתן, וזה בגלל שהם מוכנים למסור את הדבר היקר ביותר, את הנפש שלהם, על קידוש ה'..." (בצור ירום, שיעורי תניא לעם, חלק ז', ליקוטי אמרים, פרק כ"ה, עמ' 63).

26

"גבורת הסלע של החיילים והמפקדים"

הרב אלישע וישליצקי (תשי"ד-תשע"ט)

מתלמידי הרצי"ה קוק

'שובו אחים' ו'צוק איתן'

"בחודשים האחרונים של שנת התשע"ד, מי"ד בסיון בואכה תשעה באב, טולטלה כל הארץ כולה בחטיפת שלושת הנערים, אייל (יפוח), גלעד (שער) ונפתלי (פרנקל) – ה' יקום דמם – ורציחתם בידי צמאי דם ואוהבי מוות. הנערים ומשפחותיהם הפכו להיות נחלת הציבור כולו ומופת לכולנו. באחת נמחקו קטלוגים מלאכותיים, הוסרו משקעים דמיוניים והפכנו להיות עם אחד בלי מרכאות. התביעה שצמחה מכל צבעי הקשת היהודית-ציונית, כמו גם הצמאון ל"אהבת לרעך כמוך", הדהדה בנפש פנימה, בכיכרות, בבתי מדרשות ובמקומות של תפילה, קבועים וגם ספונטניים. לא בכדי נקבע שם מבצע החיפוש העצום בהיקפו: 'שובו אחים'.

ומי שראה את החיילים והאזרחים, במסירות נפש על החיפוש ועל הדאגה לשלומם של החטופים – ראה אחוה אמיתית מהי. שורשה ודאי נובע מאמירת יוסף הצדיק – "את אחי אנוכי מבקש" – בחפשו אחר האחוה.

עוד לא יבשו מילות ראש הממשלה בהלוויה הממלכתית על הכוחות שקיבל הציבור מהנערים ומהמשפחות, ומיד נכרתה מחדש הברית בין העורף לחזית, בין צה"ל לעוטף עזה וגוש דן וכל מה שביניהם, ביציאה למבצע 'צוק איתן'.

גבורת הסלע של החיילים והמפקדים כמו גם איתנות העורף וההתנדבות העצומה בהיקפה ובגוניה – כל אלה הצמיחו את יכולת מקבלי ההחלטות להשיב מלחמה השערה, צודקת ואינה פוסחת על שני הסעיפים.

מספר שבועות ניקתה וטיהרה החברה הישראלית את עצמה בעזרת צור ישראל וגואלו, ושחררה את כולנו מאנוכיות ופסיביות, קטרוגים ועוינות ושאר מידות מקולקלות אשר עמלק המסווה מנסה לזנב בנו ('קול התור', פרק ב).

בהוקרה עמוקה ללוחמים ולמתנדבים, לחזית ולעורף, לאמהות הסדיר ונשות הקבע, למקבלות צו 9 מכח צו 8 לבעליהן¹⁷, למשפחות הגבורה הצומחת מהשכול, אשר כולם יחד מהוים מקור אלוקי של כוחות ומשימות לעם ישראל כולו.

ועל כולנה, מוסרי הנפש בפועל, חללי מערכות ישראל בכלל, ובפרט ב'שובו אחים' וב'צוק איתן'. תפילה אדירה בלב: על כל אלה שמור נא אלוקינו שבשמים ובארץ, ותן בדור של חבלי משיח את החיל והחוסן, את הכח והעוצמה לכולנו, כל אחת ואחד בתפקידיהם השונים ובהתאם לשליחותיהם השונות והמגוונות, לקיים בפועל את דברי מרן הראי"ה קוק זצ"ל, החותם את אגרותיו בלשון הקודש: "עבד לעם הקודש על אדמת הקודש" (דברי הקדמה לחוברת "את המנגינה הזאת אי אפשר להפסיק" – לאור דמותו ובעקבות דרכיו ולעילוי נשמתו של אהובנו שי תובל זצ"ל, חשון תשע"ה).

27

"בעלי תריסין"

מעט מהכרת הטוב של גדולי התורה בציבור יוצאי ישיבות ליטא לחיילי צה"ל

לקראת הקמת צבא יהודי בארץ ישראל

סיפר הרב שבתאי שמואלי (תרס"ב-תש"ן), מתלמידי רבי ישראל מאיר הכהן מראדין, ה'חפץ חיים', בישיבת ראדין, ולימים מתלמידיה הראשונים של ישיבת 'מרכז הרב' בירושלים:

"היתה תקופה שרצו לגייס את בחורי הישיבה בראדין לצבא הפולני (או הרוסי). היתה חרדה נוראה בין הבחורים. ה'חפץ חיים', כינס את הישיבה. פעם בזמן סעודה שלישית,

17. צו 8 – צו לגיוס בעת חירום, ניתן בהוראת שר הביטחון. הצו אינו מוגבל בזמן. צו 9 – צו לגיוס עקב צורך ביטחוני שאינו בהכרח מלחמתי. הצו מוגבל לעשרים וחמישה ימים.

ועוד פעם אחת, ואמר: אנחנו מצפים כל הזמן לביאת המשיח. מלך המשיח. הדברים האלה, הם לא רק חלומות פורחים, אלא מציאות ממשית, בארץ ממש. צריך להבין שעוד מעט תהיה לנו מדינה שלנו בארץ ישראל, ומדינה צריכה שיהיה לה צבא ומשטרה. מי יקים את הצבא הזה? אם יתברר שאתם צריכים להתגייס לצבא של הגויים, צריך להתבונן בזה במבט של אמונה גדולה במסובב הסיבות, הקב"ה. ובוודאי שאם ייווצר מצב כזה, אין ספק שהוא בשביל שאתם תזכו להיות אלה שיבנו את הצבא שלנו ואת המשטרה שלנו בארץ ישראל" (מתוך התורה הגואלת, ח"ד, הרב חיים אביהוא שוורץ¹⁸).

"כמה גדולה זכותו"

מתוך הספדו של הרב יעקב ניימן (~תרס"ה-תשמ"ג), מייסד ישיבת "אור-ישראל" בפתח תקווה, לתלמידו שנפל בקרב:
 "שלמה¹⁹ שזכה למות בארץ הקודש, ומסר נפשו בעד קדושת הארץ ובעד עם ישראל, ולפי טהרת ליבו הלך לקרב בכוונה טהורה למען נוכל לשבת בשקט באה"ק ללמוד תורה ולעבוד את השם – כמה גדולה זכותו... כמו שיש ישיבת פוניבז' של מטה, כך יש ישיבת פוניבז' של מעלה, ושלמה יושב בישיבת פוניבז' של מעלה ולומד תורה" (דרכי מוסר, עמ' תז-תט').

18. וראה דברי המחבר שם שהוסיף ששמע דברים בסגנון זה, מאת הרב אברהם הלל גולדברג (תר"ע-תשנ"ד), רבו של כפר פינס, אשר גם הוא למד באותה עת אצל החפץ חיים בראדין. בספרו לנתיבות ישראל (ח"ב עמ' יז, הוצאת מאבני המקום תשס"ג), מאמר "מי האיש החפץ חיים", מספר רבנו הרצ"ה בשם הרב יעקב משה שורקין, ראש ישיבת חיים ברלין, מחשובי תלמידיו של מרן ה"חפץ חיים": "כלפי התלבטותו של בחור על דבר ההכרח להתגייס לעבודת הצבא, אמר ה'חפץ חיים' זצ"ל: הלא הנה עוד מעט יבא המשיח, ותהיה מדינה יהודית, ויהיו לנו משטרה יהודית וצבא יהודי, ויהיה צורך לדעת להחזיק נשק – האם אז תלך להתלמד את זה? הנה עכשיו יש לך ההזדמנות לכך". וכך מובא גם בספר "מאיר עיני ישראל" (ח"א, עמ' 196, בני-ברק, תשנ"ח): "אני זוכר, מספר ר' קלמן, שהגיע תורו של בחור אחד בריא ומגודל בגופו להתגייס, וגם הוא ניגש לקבל ברכה מהח"ה, והנה הח"ה תחת לברכו אומר לו כך: הלא עוד מעט תהיה מלחמת גוג ומגוג, ועם ישראל צריכים שלוחי מלחמה ומי יהיו אלה השלוחים אם לא הבני תורה, צריכים אם כן ללכת לצבא, ללמוד את המלאכה הזאת היטב. תצטרך להיות השליח של כולנו משלוחי המלחמה", ע"ש היטב.

19. סמל שלמה לוונשטיין הי"ד, נפל בקרב במעבר המיתלה בזמן מבצע קדש, כז' במרחשוון תשי"ז.

ספק אם תפילתו תפילה

סיפר הרב אריה קוסטינר, ממשנתתפי השיעור השבועי של הרב יחזקאל אברמסקי (תרמ"ו-תשל"ו), ראש מועצת גדולי-התורה ומחבר ה'חזון יחזקאל' על התוספתא) ל'בעלי-בתים' בבית וגן בירושלים:

"באחד מהשיעורים אחרי מלחמת ששת הימים סיפר לנו הרב: שאלו אותי, בזכות מה ניצחנו? תשובתי הייתה: 'בזכות המסירות נפש של חיילינו'.

לפני ראש השנה תשכ"ט, בתקופת המרדפים בבקעה שבהם נפגעו ונהרגו חיילים ומפקדים רבים, אמר לנו הרב יחזקאל אברמסקי בשיעור: 'מי שלא יזכיר בתפילת הימים הנוראים את החיילים הנלחמים על הגבולות – ספק אם תפילתו תפילה'. הוא חזר על הדברים מספר פעמים" ('המעין', ניסן תשס"א [מא, ג] עמ' 22-23).

אף אני אכבדם!

מדברי הרב אליעזר מנחם שך (תרנ"ט-תשס"ב), ראש ישיבת פוניבז', לקבוצת חיילים שבאה אל ביתו להיפגש עמו:

"מפני כבודם של אנשים חשובים אלה אני עומד, אני רוצה לעמוד, ובעזרת השם אעמוד לכל אורך הביקור. הם באו אלי, משמע מכבדים אותי, אף אני אכבדם!... אתם אנשים חשובים, חשובים מאד. שומרים על ארץ-ישראל שמירה מעולה, ואנו חייבים לכם הרבה תודה על המעשים היומיומיים שלכם. אנו יודעים להכיר טובה ולהעריך את תרומתכם להווייתנו כאן. אתה, הראש, וכל אחד מן היושבים כאן (ושוב עשה תנועת יד עגולה ומקיפה), אלה שישנם פה היום ואלה שאינם – כולכם תעמדו על הברכה, ויהיה ה' בעזרכם (נכתב מן הזיכרון (אך לא כציטוט) ע"י הרב מאיר גרוזמן שנכח בפגישה בבית הרב שך, בספרו: מפנקסו של מרצה, עמ' 186, תל-אביב, תשס"ה).

תפילותיו ודאגתו של הרב מיכל יהודה ליפקוביץ (תרע"ד-תשע"א)

בחודש אדר תשס"ב, כאשר הוכרז מצב חירום בארץ עקב פיגועי הטרור, כתב הרב מיכל יהודה ליפקוביץ (ראש ישיבת פוניבז' לצעירים וחבר מועצת גדולי התורה של 'דגל-התורה'), אל כלל ראשי הישיבות:

"לפי חומר המצב השורר כאן בארצנו ודם ישראל נשפך כמים בכל ערי ישראל, ניקח את מה שאמרו חז"ל לזעוק ולהריע בזעקה ותפילה לבורא עולם שהוא אלוקי ישראל ונתחזק בלימוד התורה כדרשת חז"ל על הפסוק אני חומה זו כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם מקומות התפילה ולימוד התורה, אשר על דם יש תקוה שדי יקבל שוועתנו ויגן עלינו. ומשום כך התעוררו כמה ראשי ישיבות

שליט"א שמן הראוי להאריך את הזמן עד יום שישי ב' ניסן, ולהקדים זמן הקיץ ליום רביעי כ"ח ניסן, וד' הטוב הרוצה להיטיב יגן על עמו בית ישראל בחסדו וטובו. בעתות מלחמה, דיבר הגרמי"ל זצ"ל רבות על עניין התפילה על כלל ישראל, וכן היה מזכיר שיש להתפלל על החיילים הנמצאים בסכנת נפשות. תלמידיו ובני ביתו מספרים שראו איך היה מוריד דמעות כמים בתפילתו להציל מיד אויב. וכששמע על חיילים שנפלו בחרב היה בוכה. בנוסף גם השמיע מילות זכות לסנגר על אותם הלוחמים, וכשהיה שומע עובדות של חיזוק במצוות, כמו שהתחזקו במצוות ציצית ואלפים של חיילים ביקשו שיביאו להם ציציות בעת שיצאו למלחמה, היה מספר זאת באותם הימים לאלו שהסתופפו בצילו כדי לעורר זכויות עבורם הצלתם" (משה ויסברג, ד' אב תשע"ד, 'בחדרי-חרדים').

הכרת הטוב של "המשגיח", הרב שלמה וולבה (תרעד-תשס"ה)

סיפר הרב דוד בלוך, ממייסדי גדוד "נצח יהודה" ('הנחל החרדי'): כאשר המחזור הראשון של גדוד "נצח יהודה" התקבל בסבר פנים יפות בביתו של המשגיח הרב שלמה וולבה. פתח ואמר: "עוד לפני שאומר בפניכם שיחת עידוד וחיזוק, קודם לכל אני רוצה לומר לכם פשוט תודה! כל טיפת זיעה שאתם מגירים, באימונים ובפעילות הלוחמה, תישקל בבי"ד של מעלה ותעמוד לזכותכם לעתיד לבוא" (טור אישי, ו' באב תשע"ב, 'כיכר-שבת').

28

"מסירות נפש מתוך אהבת הבריות"

הרב גרשון אדלשטיין

ראש ישיבת פוניבז', ראש מועצת גדולי התורה ונשיא "ועד הישיבות"

"בתקופה ששלטו הבריטים בארץ וקבעו מכסה כמה יהודים יוכלו להיכנס לארץ, ניצולי שואה רבים שהגיעו לארץ גורשו על ידי הבריטים לקפריסין. הלך בחור ועמד בראש קבוצת מפגינים כדי שיניחו לפליטים להיכנס לארץ, והשוטרים הבריטים הזהירו אותם שלא יפגינו, אך הוא לא שמע להם והלך והפגין, והבריטים ירו בו והרגוהו. בחור צעיר זה, לא היה מאמין ולא רצה לאמר קדיש אחר מיתת אביו, למרות הכל כיון שמסר את נפשו לטובת הפליטים, יש לו עולם הבא כמו הרוגי לוד, ואף על פי שהוא עשה את זה מתוך לאומיות, אין זה כמו לאומיות אצל גויים הנובעת רק מגאווה, אלא עשה זאת מתוך אהבת הבריות של יהודים, וגם חילונים שאינם שומרי תורה ומצוות, אם הם מוסרים את נפשם

על הצלת אחרים מתוך אהבת הבריות, יש להם עולם הבא כמו הרוגי לוד שמסרו את נפשם לטובת בני העיר²⁰ (דרכי החיזוק, שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין, מס' 39, יום שלישי לסדר בא תשע"ב).

29

"חיילי ישראל מוסרים עצמם למלחמה"

הרב שלום כהן

ראש ישיבת "פורת יוסף" ונשיא מועצת חכמי התורה

בדברים שנשא בעצרת מרכזית שנערכה בעיצומו של מבצע 'צוק איתן' ברצועת עזה זעק הרב כהן בדברי התעוררות נרגשים:

"אמנם אנחנו רואים שהקב"ה מציל אותנו, עושה לנו ניסי ניסים דברים שמעל דרך הטבע, אבל כל עין תדמע דמע דמוע על המסכנים חיילי ישראל שמוסרים את עצמם למלחמה להציל את עם ישראל, מוסרים את עצמם. כל תפילתנו היא להצילם שהקב"ה ישמור אותם, ישמור צאתם ובואם ויחזרו לבתיהם כולם בריאים ושלמים לשמחת ההורים לשמחת כולם, ה' יעזרנו שיתקבלו תפילותינו ברצון וכולם יחזרו לבתיהם... רבותי, הם מוסרים נפשם, מוסרים נפשם, זה לא דבר קל, לעומת זאת אנחנו צריכים לדעת מה אנחנו בשטח, בני התורה אנשים שיושבים ועוסקים בתורה, הכרת הטוב שלנו בני הישיבות לחיילי ישראל זה ההתחזקות שלנו בתורה ובתפילה ובעיקר כעת שיוצאים לבין הזמנים עלינו להרבות בלימוד ולהקפיד על זמן תפילה" (יהודה דביר, יום ליום, ד' אב תשע"ד).

20. וראה עין אליהו לרבי אליהו שיק, סנהדרין קד ב (תקסט): "כמו שביארתי במגילה ובסוף מ"ק: בעת שמת אחאב עשה מצוה ועשה דבר טוב, שהיה עומד במרכבה כדי שלא ינוסו ישראל, ומחמת זה יהיה לו חלק לעוה"ב. והאחרים שהצילם במה שלא נסו – הם יקימו אותו". ובשו"ת משנה הלכות (רבי מנשה קליין), חלק טז, סימן לג: "דכיוון שנהרג על קדה"ש מהני בלי וידוי כלל ואפילו מלא עוונות כירבעם בן נבט וחבריו ה"ה אפילו אינו מכיר אבל סוף סוף נהרג על קדה"ש ית"ש ונתקדש ש"ש על ידו, ולפענ"ד פשוט דכל שנהרג ע"י מלכות או סתם עכו"ם בשביל שהוא ישראל הרי זה נהרג עקה"ש כללא הוא וכולל כלם ממש דכיון דבשם ישראל יכונה ובשביל שהוא מזרע ישראל נהרג הרי הוא נכנס בכלל ישראל, וזה שהתפלל בלעם 'תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו'".

”נדליק נר גדול לכבודם”

הרב אברהם חפוטא

ראש כולל ”מדרש רמב”ם” בפתח־תקווה ומחבר ספרים רבים

”... זו זכות לכל אלו שמסרו נפשם על קדושת הארץ, והרי כל מי שהולך למלחמה הוא לא בטוח שיחזור חי. מי שהולך לחזית במה הוא בטוח? הוא צריך ללכת בביטחון כמו שאומר הרמב”ם בהלכות מלכים, הוא צריך להאמין שהוא יחזור חי ושלם, אבל אף אחד לא בטוח מה שילך איתו כשהוא הולך למלחמה, ואם הוא הולך על קדושת הארץ, להגן על העם ועל הארץ, כל אלה שנפלו הם נקראים קדושים. כמוכן, כל אחד לפי הכוונה הפנימית שלו ולפי התעוזה שלו, הכוונה קובעת הרבה מאוד כמוכן...” (אשל אברהם, כרך יז, שמואל א', ח"ב, עמ' תיג', תש"ע).

תהליך של גאולה

”אני כאן מביע בקצרה את הקו שלי. אני מבין שעם כל העליות והירידות שיש במדינה, ויש בעיות גדולות במדינה... אבל אני סובר שאנחנו נמצאים בתהליך של הגאולה. אין להתעלם מזה ולחשוב שיהודים למדו להילחם ככל האומות, אין דבר כזה, אנחנו בתהליך של הגאולה... העם כשחזר לארץ, זה לא ככל עם, זה בהשגחת השם. שערי רוסיה נפתחו בהשגחת השם, לא סתם קרה שרוסיה נפלה ופתחה שערים, גם מפלת רוסיה זה מן השמים...”

הגאולה גבתה נפשות רבות, כל חללי צה"ל, גם האינתיפאדה זה בגלל המדינה, אני לא מפריד בין זה לזה, כל הפיגועים שהיו בגלל שאנחנו מחזיקים בארץ הקודש. אנשי יש"ע עם כל הסכנה הכרוכה, ולא עוזבים את המקום, כל מה שקורה זה על ארץ הקודש. זאת אומרת, הגאולה גובה קורבנות. יתכן שאם היינו מתחזקים באמונה היינו מונעים קורבנות, אם המנהיגים שלנו היו הולכים על דרך התורה היו פחות קורבנות, אבל כל הקורבנות הלכו בשביל המדינה, בשביל ארץ ישראל, בשביל עם ישראל... יש כאן מלחמה כבדה, עמוקה, בין עם ישראל לאויביו, לכן, אנחנו כן מתייחסים לזכר חללי צה"ל שבאמת חלק מהם מסרו נפשם במלחמות ממש, בשביל להגן על העם והארץ, וחלק נפלו בגלל העם והארץ.

לכן, נדליק נר גדול לכבודם, כפי מה שכתוב שמי שהרגו אותו בגלל שהוא יהודי, לא עושים לו דין בשמים, פותרים אותו מכל המשפטים. על כל פנים, ודאי שזה דבר גדול

שאנחנו מזכירים אותם, תהא נפשם צרורה בצרור החיים...” (אשל אברהם, דניאל, ח”ו, עמ’ קמב-קמג, תשס”ו).

31

”שפוך חמתך אל הגוים”

הרב ישראל מאיר לאו

הרב הראשי לישראל (לשעבר), מח”ס ”יחל ישראל”

סיפר הרב הראשי לישראל (לשעבר), הרב ישראל מאיר לאו:

”ליל סדר מיוחד שערכתי בעיצומה של מלחמת ההתשה לאחר מלחמת יום כיפורים בבסיס חיל האוויר, שם הסב גם בני פלד, מפקד חיל האוויר דאז. נוכח צורך השעה, על שולחן ה'סדר' היה מונח מכשיר טלפון (טרום עידן הטלפונים הסלולריים) דרכו הוא היה צריך לתת פקודה ולהזניק מ'כנף 1' שני להקים מטוסים להפצצה בסוריה. לאחר שנתן את הפקודה, הושטתי לו את ההגדה של פסח וביקשתי ממנו שיקרא בקול את הקטע של ”שפוך חמתך”. מפקד החיל שאל אותי: ”כבוד הרב, למה דווקא קטע זה?” במקום תשובה אמרתי לו רק: ”תקרא”. והוא החל לקרוא לאט ובהטעמה: ”שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך...” (תהילים, עט', ו); ”שפך עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם (שם, סט', כה); ”תרדוף באף ותשמידם מתחת שמי ה'” (איכה, ג', סו). אמרתי לו: ”זה בדיוק בשבילך, בני; 'תשמידם מתחת שמי ה'". זה מה שאמר דוד המלך לפני אלפי שנים וזה בדיוק מה שעשית לפני עשר דקות. הוא התרגש מאד” (ראיון למנחם זיגלבוים, בית משיח, ניסן תשע”ז).

”בעמוד ענן יומים”

”... למה 'עמוד ענן'? כי זו ההגנה שמלווה את ישראל עוד מהמדבר... גם אם מספרית אנחנו מעטים מול הרבים שסביבנו, אבל איכותית ידועים בעולם כוחו של צה”ל, תושייתם ועוז רוחם של אנשי הביטחון לסוגיהם. לא רק אנו אזרחי ישראל יודעים את חוסנו של צה”ל ועוז רוחם של הלוחמים והמפקדים. גם האויב המטווח את הרקטות אלינו, יודע לאשורו את החוסן הזה, וחש על בשרו את העוצמות הללו. העוצמה של צה”ל איננה רק בלחימה, אלא גם באתיקה של זהירות מרבית בערך העליון של קדושת החיים... (מתוך דברים שפורסמו בכלי התקשורת, עם תחילתו של מבצע ”עמוד ענן” ברצועת עזה, כסלו, תשע”ג).

דברים בשבחם של בני ישיבות ה'הסדר' ובני המכינות הקדם צבאיות התורניות

"אי אפשר להתעלם מהעובדה כי ביחידות הנבחרות של צה"ל, כמו הסיירות למיניהן, תופסים בוגרי החינוך הציוני-דתי חלק נכבד מהמקום אותו תפסו בעבר בני התנועה הקיבוצית, הדבר נשתקף גם במלחמת לבנון השנייה וגם במבצע 'עופרת יצוקה', כאשר יוצאי ישיבות ההסדר ובני המכינות הקדם צבאיות בולטים יותר ויותר ביחידות המובחרות. אין ספק שהחינוך לאהבת הארץ והמולדת, בצד הערך העליון של קדושת החיים, מניבים עכשיו את הפרי"²¹ (ריאיון לקובי אריאלי, YNET, כג' טבת תשס"ט).

סיוע למפעל המכינות הקדם צבאיות התורניות בראשית דרכו

"כשהוקמו המוסדות בעלי, בבית יתיר, בעצמונה, בפדואל וכיוצא באלה, הגעתי עם השר המנוח זבולון המר, אל סגן שר הביטחון, מוטה גור, לבקש ממנו את דחיית שירותם של התלמידים בשנה, כדי להכשירם בצד התורני והאמוני לקראת התנדבות ביחידות קרביות. קדנציה אחת לאחר מכן הגעתי אל שר הביטחון משה ארנס וסגנו עובדיה עלי לבקש את הארכת הדחייה משנה לשנתיים ואת הגדלת מספר התלמידים, שהיה מוגבל אז למאתיים בכל הארץ. היום, במבט לאחור, אני יכול רק להשתבח בציפיות שתלינו בנוער המופלא הזה, אנו מתגאים בתרומתו להגנת העם והמדינה, ברוח מורשת ישראל" (שם).

"בדמייך חיי" – חללי צה"ל ומערכות ישראל

"יש חוט שעובר מה'אני מאמין' שם ברכבות, בגטאות ובמחנות המוות ל'שמע ישראל' כאן. אין לנו לאן לחזור. זה הבית שלנו. ולא כל אחד היה ראוי וזכאי לתת את חייו על מזבח התקומה שלנו כאן בארץ חמדת אבות. הדבר שמייחד אותם הוא האמונה כי יש ערך ויש תמורה לקורבן שאיננו קורבן שווא ולעולם לא יהיה. הם יודעים את משמעות דברי יחזקאל הנביא 'בדמייך חיי'. הם מבינים כי 'ארץ ישראל נקנית בייסורים'. תורה, עולם הבא וארץ ישראל (ברכות ה.), הם זכו לכל השלושה" ... צריך תמיד להעלות בתהום השכחה בליל הזיכרון דמות, דמויות, מבצע, מפעל, משהו כדי שנוכל להרגיש, להתרגש

21. יחד עם זאת, התבטא הרב לאו בגנות הסקטוריאליזם בצה"ל: "לצבא, בעצם מהותו, שליחות נוספת מלבד ההגנה על המדינה והאזרחים, והיא לשמש כור ההיתוך של מיזוג הגלויות, כאשר אנשים בני מאה וארבע קהילות שונות נתקבצו כאן. אין עוד קשר בין התפוצות השונות כמו בצה"ל, ולכן לא צריך לדבר במונחים של סקטור זה או אחר בתוך הצבא".

ולהזדהות... את כל קיומנו אנחנו חייבים לבחורים כאלו. אנחנו חיים כאן בזכותם. וכאלה היו לנו 23,169" (מתוך דברים בעצרת המרכזית "זוכרים שרים ומספרים" בערב יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל וחללי פעולות האיבה, בבריכת הסולטן בירושלים, תשע"ד).

32

זכותם של חללי צה"ל

הרב מאיר מאזוז

ראש ישיבת "כסא רחמים"

"מי שברך" לחיילי צה"ל

"אנחנו וכל עם ישראל, נוהגים לברך את החיילים. יש משוגעים לא נורמליים, שאומרים לי: מה?! כבודו מברך את החיילים בגלל שהרבנות הראשית אמרה לברך? אבל, אנחנו לא שומעים בקול הרבנות הראשית, אנחנו שומעים בקול החזו"א?.. איפה החזון איש אמר שלא לברך את החיילים?! אתם לא מתביישים?! הרי אנשים מוסרים את דמם עליכם ועל כל ישראל, וכי לא מגיע להם ברכה?! בגמרא (עבודה זרה טז.) כתוב שאפילו שמדין המשנה אסור למכור כלי נשק לגויים, בזמננו מותר למכור, מאי טעמא? 'אמר רב אשי: משום דאיכא פרסאי דמגנו עלן', כלומר מותר למכור לפרסיים נשק משום שהם מגנים עלינו, ואם לפרסיים הגויים שמגנים עלינו מוכרים נשק, אז יהודים שמוסרים את דמם ונפשם על ארץ ישראל, אפילו חילונים, לא תברך אותם?! זו כפיות טובה ורשעות, ואסור לעשות ככה. והנה רבנו תם כך אומר, שביום שלשה עשר באדר היהודים נקהלו להילחם, אבל מי אמר שיצליחו? לכן ישבו בבתי הכנסת והתפללו עליהם, כי ככה צריך לעשות²². ובמיוחד, שיש אלפי חיילים שומרי תורה ומצוות ושומרים שבת. פעם היה בחור אחד מהישיבה שלקחו אותו לצבא (ואיני יודע אם לא הגיש את האישור בזמן), בא אלי ואמרת לי: "במקום שאין אנשים השתדל להיות איש". אחר שלש שנים חזר ואמר לי: בזכות המשפט שלך הייתי חזן וקורא בתורה בצבא וקבעתי להם שיעורי תורה. יש אנשים בעלי שגעון שהמלה "הרבנות" בשבילם זו כפירה, נורא ואיום... (עלון בית נאמן, גיליון מס' 53 פרשת תצוה, י"ג אדר תשע"ז).

22. תפילה מיוחדת לשלום חיילי צה"ל חוברה ע"י הרב ינון חורי (תרפ"ו-תשס"ד), רב בישיבת "כסא רחמים", לפי בקשת הרב המקובל רבי משה חדאד (בורתא), נדפסה בספר: הצדיק במשנתו של רבי נחמן מברסלב, עמ' 227-228, הרב ששון חורי, תשנ"ד.

”ומה שטוענים שהלוחמים ומפקדיהם יש להם דעות פסולות ומהם גם כופרים בעיקר רח”ל – כבר אמרו חז”ל בתנחומא (בראשית, וישב) שהקב”ה עושה שליחותו גם בצפרדעים נחשים ועקרבים, וירמיה הנביא קורא לנבוכדנצר הרשע ”עבד ה’”, וישעיה קורא לכורש שהיה מאמין בשתי רשויות ”משיח” ולסנחריב מלך אשור ”שבט אפי”, ו”גרזן ביד החוצב בו”. ועל אחת כמה וכמה יהודים כשרים מזרע ישראל, שסופם או בניהם לחזור בתשובה שלימה בלי שום ספק. וכמו שאמר הרמב”ם: ”כבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הם נגאלים”, במהרה בימינו אמן” (מתוך מכתב ברכה לספרנו, המחזיר שכינתו לציון, מיום ז’ כסלו תשע”ט, נשלח לאחר חתימת הספר וטרם נדפס).

יום הזיכרון לחללי צה”ל

”יום הזיכרון לחללי ישראל זה יום קדוש ונורא, כל אחד מחיילי ישראל שמסר את עצמו על עם ישראל ועל ארץ ישראל זוכה לחיי עולם הבא, לחלק גדול מאוד. למה? כי מסר את עצמו. יש כאלה הטוענים נגד צבא הגנה לישראל: ‘הגנה? – הקב”ה הוא המגן!’ – נכון, אבל, אפשר לומר ‘הגנה’ גם על בני אדם וגם על מכשיר שהוא מגן, ”מגן שאול בלי משיח בשמן”, יש גמרא מפורשת (ע”ז דף טז.): אמר רב אשי מותר לנו למכור כלי נשק לפרסיים כיון שהם מגנים עלינו, ‘מגנו עלך’, מגנים, פירושו עוזרים להגנה, המגן האמתי זה הקב”ה. כל אחד מחיילי ישראל הוא לא שפך את דמו לשווא. ”מי יעלה בהר ה’... אשר לא נשא לשוא נפשי” (יש גרסה ב’מנחת ש”י”: ”לא נשא לשוא נפשו”), הוא נלחם בשביל להציל את עם ישראל, שזו זכות גדולה מאוד. ‘כל המציל נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא’. צריכים לעשות ‘מי שברך’ לחיילים כל שבת. נכון שבעוונות החיילים רובם חילוניים, אבל לא מגיע להם מי שברך?! אם אדם תרם לך עשרה שקלים תעשה לו ”מי שברך”, מי ששפך את דמו ושופך את דמו ומגן על עם ישראל לא מגיעה לו ברכה?! אדרבה, תברך אותם שיצליחו ושיחזרו בתשובה, שתהיה לכולנו גאולה שלמה, בלי מחלוקות, בלי ויכוחים, בלי שנאה ונזכה ליום שיהיה ה’ אחד ושמו אחד, במהרה בימינו” (מסר מצולם לקראת יום הזיכרון תשע”ו, ‘בחדרי-חדרים’).

לקראת יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל תשע"ז פנה הרב מאזוז למאזיני רדיו 'קול ברמה' וביקש מהם:
"כל אחד ואחד יקבל על עצמו לאמץ חייל וללמוד לעילוי נשמת חיילים שמסרו נפשם על ארץ ישראל, יש להם זכות גדולה מאוד, זה מה שנוכל לתרום להם כי אנחנו לא השתתפנו במלחמות".

33

"אחת מהמצוות הגדולות ביותר"

הרב חיים דרוקמן

ראש ישיבת "אור עציון" ויו"ר מרכז ישיבות "בני עקיבא" בישראל

חובתנו הלאומית וחובתנו הדתית

"זכינו למדינה עם עולם תורה ציוני אדיר וציבור הרואה את השירות בצבא ההגנה לישראל כאחת מהמצוות הגדולות ביותר. כדי למלא את חובתנו הלאומית אנחנו לומדים תורה כי לימוד תורה זו חובה לאומית, וכחלק מחובתנו הדתית אנחנו משרתים בצבא כי הצבא הוא ערך דתי. אנחנו עוסקים בפיקוח נפש של עם ישראל, פיקוח נפש רוחני על ידי לימוד התורה ופיקוח נפש פיזי על ידי השירות בצבא, כאשר צבא הגנה לישראל הוא שמגן על עצם קיומו של עם ישראל.

ישיבות ההסדר הן בוודאי תופעה ייחודית לתקומה המחודשת של עם ישראל. יש לנו צבא משלנו, חיילים שהינם תלמידי חכמים מצוינים וגם חיילים מצטיינים. זוהי תופעה ייחודית השייכת רק לעם ישראל בתקומתו המחודשת..." (דברים לרגל ציון ערב מיוחד של ישיבות ההסדר במלאת שבעים שנה למדינת ישראל, ערוץ 7, ט' טבת תשע"ט).

34

"כלל ישראלים"

הרב צבי ישראל טאו

נשיא ישיבת "הר המור", ירושלים

"במלחמה, על כרחנו אפוא מפסיקים אנו להיות פרטיים ונעשים ציבוריים, 'כלל ישראלים', גילוי זה על כרחנו הוא מפני שנמשך הוא ובא מהסגולה שבקרבתנו ואינו מותנה במדרגתנו הבחירית, מתגלה הדבר בפועל במדרגות של קידוש השם ומסירות נפש היוצאות אל הפועל בחלקים גדולים של העם אשר אינם מודעים על פי חינוכם,

תפיסתם הבחירית והכרתם הגלויה לכוחות גדולים אלה שבקרבתם. הגדלות של כל יחיד, עומק אמיתת חייו ושאיפותיו היא שמתגברת בו ומכרעת את כל מעשיו. קידוש השם הזה שמתגלה אינו חזיון חולף, דמיוני, אדרבה זו המציאות היותר מוחלטת, האמת לאמיתה של כל יחיד ויחיד בישראל. כמובן, כדי שמצב זה יתמיד, מוטלת עלינו החובה לרומם את הרוח, על ידי חינוך והרבצת תורה, להאיר את חיינו מנשמת כנסת ישראל המאוחדת בקדושת התורה שהיא יסוד קדושתנו ובוזה תכיר האומה את עצמה ואת יסוד גבורת חייה בגלוי ותדע כי שם ד' נקרא עליה" (לאמונת עתנו, ח"ד, אזור ישראל בגבורה, תשס"א).

35

"דברי חיזוק לחייל העורפי"

הרב משה צוריאל

בני ברק, מח"ס "אוצרות הראי"ה" וספרים נוספים

דברי חיזוק לחייל העורפי

"מטבע הדברים, רק חלק מסוים מבני גילך מיועדים לשרת כקרביים והיתר ישמשו בתפקידים עורפיים. נשאלת השאלה: האם זו נחיתות דרגה ופחיתות ערך לשרת כחייל בעורף? התשובה על כך היא: בשום פנים ואופן – לא! עליך לדעת, כי לכל אדם ואדם יש תפקיד שד' ייעד לו. לימדונו חז"ל שרגליו של אדם משמשות לו כערבים; היכן שהוא חייב להימצא – לשם תובלנה אותו. כאדם המשרת את ד' עליך לדעת, כי ד' הוא שקובע מראש היכן צריך אתה להיות כדי למלא את תפקיך. ומהו התפקיד המיועד לך אישית? ד' בחר בך להיות "שליח של רצון טוב" להפיץ את דברו בסביבה שאתה נמצא בה... ד' הוא הקובע מהו תפקידו של האדם. אפשר שאתה במלאכתך העורפית מועיל לעם ישראל יותר מאיזה חייל אחר העושה תפקידו בכדי להתפאר... הגדרת "חייל מצטיין" צריכה לכלול בנוסף לכושר הגופני וליכולת ביצוע הפקודות גם את עשיית המרב למען הזולת, היחידה והכלל; חייל העושה כן, גם הוא ייחשב למעולה" (החזית שבעורף, תשס"ז, עמ' 282-291).

יום הזיכרון לחללי צה"ל

"מצאנו כי עם ישראל מנציח את ימי פטירת קדושו וגדולי האומה... ימים אלו והדומים להם נקבעו לנו כדי לעורר הגות ומחשבה, כיצד עלינו לחקות את מעשי הגדולים הללו כל אחד ואחד מאתנו לפי מגבלות יכולתו.

מה הוא המעמד הרוחני של חיילי ישראל שנפלו בעת מילוי משימתם נגד אויבי ישראל? ראשית דבר יש לדעת במבט אמיתי וחודר כי יש להם מעלות עצומות שאין אפילו אצל רבנים צדיקים וטהורים... בזה נכללו גם הלוחמים בחזית וגם אלו בעורף המסייעים להם בכל סיוע, מה רבה זכותם! קל וחומר הדברים, שהרי נכנסו לסכנות עצומות ונוראות. ידעו מראש כי בקו ראשון של המסתערים בחירוף נפש נגד עמדות האויב עלולים להיות כמה וכמה הרוגים או פצועים קשה. ואף על פי כן לא התעצלו ולא השתהו, אלא זעקו זעקת קרב "אחרי!" חלק גדול מהם קיימו דברי הרמב"ם המדריך חיילי ישראל: "ומאחר שייכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה. וישים נפשו בכפו. ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר, למלחמה" (הל' מלכים פ"ז הלכה סו).

וגם אותם שלא מחקו זיכרון האישה והבנים מהלב, בכל זאת גדולה היא מעלתם, כי הניסיון הנפשי שלהם גדל בכפליים ואף על פי כן יצאו לשדה הקרב בעזות נפש בהתגברות על נטייתם הטבעית. וגם אלו שלא ריכזו מחשבותם על יחוד הבורא, בכל זאת הם ידעו והכירו שעל הצלת עמם הם עושים מלחמה. ואין להמעיט כלל בערך הנפלא של מחשבה זו, כשלעצמה. הרי כך מוסר המקרא שאמר יואב מצביא ישראל: "חזק ונתחזק בעד עמנו, ובעד ערי אלוהינו, וה' יעשה הטוב בעיניו" (שמואל ב', י', י"ב). זאת אומרת, מהפסוק הזה למדנו כי גם אלו שבראש מאווייהם הוא הצלת בני עמנו, וגם אלו שבראש מאווייהם הצלת ארצנו, שקולים הם. יתרה מזאת, אף יודעים הם כי אפשר שימותו במלחמה זו, וגם מזכירים זאת במפורש בפייהם ודיבורם, ומקבלים הם עליהם רצון שמים באומרם: "וה' יעשה הטוב בעיניו".

איזה לקח יש ללמוד מזה? יש לנו להבין כי יש דברים שהם יקרים יותר מהחיים עצמם. החיילים האמיצים שיצאו לקרב נגד אויבינו הפראיים ידעו היטב מהסכנה בדבר ולא נסוגו אחור. הם הנקראים "הרוגי מלכות" שאין כל ברייה יכולה לעמוד במחיצתם (בבא בתרא י"ב). הם היושבים ראשונים בגנזי שמים... " (לשעה ולדורות, חלק ב', עמ' 722-724).

36

"עוצמה עצומה מאוד"

הרב דוב הכהן קוק

טבריה, מח"ס "אילנא דחיי" וספרים נוספים

"אני דיברתי בזמנו עם כמה חיילים ואמרתי להם, כל החיילים האלה שנמצאים בקרבי ומסכנים את עצמם על עם ישראל, כי קרבי זה כבר מסכן את עצמו על עם ישראל, אני

אומר להם, אני מתבייש לדבר אתכם, כאשר אני רואה חייל צבאי שהוא בקרבי, שהוא לא יושב באיזשהו משרד, אלא הוא קרבי, והוא מוכן למסור את עצמו על ישראל והוא עושה את זה, ודאי שהוא מלא עוצמה עצומה מאוד, אני כבר אומר לו, אתה מלא עוצמה, כי אם אתה מסוגל למסור את נפשך ואתה יודע שאולי תחזור במצב צבירה שונה מהצבא, מוכן לזה בשביל עם ישראל, זה דבר גדול מאוד. ואדם כזה שעושה את זה, הוא כבר בתשובה..." (ראיון, ערוץ 7, ד' בטבת תשע"ח).

37

"הלואי ויהיה חלקי עמהם"

הרב חיים וואלקין

משגיח בישיבת "עטרת ישראל", מודיעין-עילית

"כאשר נפל אל"מ דרור וינברג הי"ד, בקרב עם בני עוולה ב'ציר המתפללים' בקריית-ארבע (יא' כסלו תשס"ג), בין המנחמים שהגיעו לבית משפחתו במהלך ה'שבעה' נמנה גם הרב חיים וואלקין, משגיח בישיבת 'עטרת ישראל'. הרב וואלקין לא הכיר את המשפחה ואמר שהגיע לנחמם כי הרגיש צורך להכיר טובה.

הרב סיפר לבני המשפחה על ה'ועד' שמסר לבני הישיבה במוצאי השבת הכאובה בה נפל דרור הי"ד והאריך בפני בני הישיבה כמה חובת הכרת הטוב עלינו, וסיים בהתרגשות: 'אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם, והלואי ויהיה חלקי עמהם'. הרב וואלקין הוסיף ואמר כי גם חייל שאינו שומר תורה ומצות הוא קדוש, כיון שנהרג בעת שמסר נפשו להציל יהודים" (צבי סלע, ב'חדרי חרדים', ה' אייר תשע"ז).

38

"להודות לצה"ל על כל רגע רגע"

הרב שלמה אבינר

ראש ישיבת "עטרת ירושלים" בעיר העתיקה

"להודות לצה"ל על כל רגע ורגע"

"מאז קום המדינה, צה"ל שומר עלינו בכל יום, בכל שעה ובכל רגע. כיון שאתה חי בשלחה, יכול אתה לרמות את עצמך שזה דבר המובן מאליו. זה אינו מובן מאליו. ישנם סביבנו שלוש מאות מיליון ערבים שרוצים כמו בכל דור ודור לקום עלינו ולכלותינו, והקב"ה מצילנו מידם דרך שלוחיו הנאמנים, דרך צה"ל. צה"ל סוגר את הגבול, כמו

שרש"י מביא על הפסוק: "ברזל ונחשת מנעליך" (דברים לג, כה) – אלה בחורי ישראל שנועלים את הגבול כמו "ברזל ונחשת". צה"ל נועל את הגבול, ואם יפתח אחד מהם את הגבול אי אפשר להתקיים ולעמוד לפניך אפילו שעה אחת, אפילו רבע שעה. ב"ה, החיילים הינם שליחים של הקב"ה, מלאכים בירוק. או ליתר דיוק – מלאכים בחאקי. הם שומרים עלינו יומם ולילה ומוסרים את הנפש בלי חשבון. החיילים מקיימים מצווה משולשת: א. הצלת עם ישראל, ב. הצלת ארץ ישראל. כלומר, מצוות ישוב הארץ, ג. קידוש השם. כשעם ישראל מוכה בגלות, "להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה", זה חילול השם. אבל כשאנחנו מגינים על עצמנו ומכים את האויב זהו קידוש השם. צה"ל וכל חייל וחייל, כל רגע ורגע, עסוקים באותן שלוש מצוות. צריך לזכור את זה כל הזמן. יש שלא מבינים את זה. יש שחושבים שאם רק נתפלל – ד' יושיענו. בוודאי שצריך להתפלל, אבל אין זה מספיק. חכמים שאלו: מה יעשה אדם שיהיה תלמיד חכם? תשובה: ילמד בישיבה. אבל הרבה עשו כן ולא הועיל להם! אלא: יתפלל. אם כן, רק יתפלל. לא – אומרת הגמרא – לא סגי הא בלא הא. לא די זה בלי זה (נדה ע:). מה יעשה אדם ויגן על עמו ועל ארצו ויעשה קידוש השם? תשובה: צבא. אבל לפעמים הצבא לא מצליח. אלא: להתפלל. אם כן, רק יתפלל. לא – לא די זה בלי זה... אשרינו שיש לנו צבא, צבא טוב, צבא מאומן, צבא עם מסירות. כל יום צריך לומר תודה להקב"ה על כך שיש לנו צבא, וכמובן יהודות גם לצבא שיש לנו אותו (דברים שבע"פ, פתיחה לתכנית רדיו).

כתב ידידי, הרב מרדכי ציון (תלמידו של הרב אבינר ועורך כתביו):
"יש גדולי עולם שנהגו לנשק את מדי צה"ל. ומה המקור? דברי המשנה ברורה (תעז' סק"ה) בשם השל"ה: "ראיתי מבני עליה שהיו מנשקין המצות והמרור וכן הסוכה בכניסתו וביציאתו וכן ארבעה מינים שבלולב והכל לחיבוב המצווה ואשרי מי שעובד ד' בשמחה". וכן כתב חיי אדם (כלל קל דיני הסדר בקצרה אות ז): **"ויש שנושקין אותה (המצה), כדי לחבב המצווה בעיניהם"** (ועי' בני יששכר, בראשית כט יא).
 גם מצאנו שגדולי החכמים היו מנשקים את תחומי ארץ ישראל ומנשקים אבניה (כתובות קיב א"ב, רמב"ם, הל' מלכים ה, י. ועי' באריכות בקונטרס 'עולה חדש' סי' ג (נדפס בסוף ספרי הדל' קום התהלך בארץ)). כשבעל 'בית הלוי' היה יוצא מן הסוכה היה מנשק כותליה (סוכת הלויים עמ' רנד). וכשרבנו הרב צבי יהודה היה מניח את האתרוג היה מנשקו (גדול שימושה עמ' צד). והוא הדין מדי צה"ל, שהם תשמישי מצווה.
 ומה אם המדים מלוכלכים? בשנה אחת בליל בדיקת חמץ, הגאון ר' יוסף שלמה אלישיב כדרכו בקודש התאמץ לבדוק בכל חור וסדק ונתלכלכו בגדיו מאבק. נכדו שידע

שהגריש"א מקפיד מאוד על נקיות בגדיו, ניגש ורצה לנקות את הכתם. עצר אותו הג"ר אלישיב ואמר לו שאבק זה אינו לכלוך אלא כתמי מצווה. וכשם שנאמר בגמרא פסחים (סה, ב) שבח הוא לבני אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם. והג"ר יצחק זילברשטיין מוסיף שבגד המלוכלך ממצווה הרי הם כתמי מצווה. גם רב ההולך ובודק את העירוב, לפעמים צריך ללכת בבוץ כדי לבדוק, ולפעמים צריך לטפס על עמודים כדי לתקנם, והבגדים מתלכלכים, הרי זה כתמי מצווה. ואמר הגר"ח קנייבסקי שגם צָבַע הצובע את בית הכנסת, ומכוון בזה לשם מצוות ייפוי בית אלוקינו, מותר לו להתפלל עם בגדיו המלוכלכים בצבע, כי הכתמים האלו אינם לכלוך, אלא כתמי מצווה (חשוקי חמד – עירובין בהתחלה). והגר"ש אבינר הוסיף לי: קל וחומר שיש לנשק את מדי צה"ל המלוכלכים, כי הם מלאים 'כתמי מצווה' של מצווה משלושת של הצלת העם, הצלת הארץ וקידוש השם!" (הלכות מדי צה"ל, שו"תים מהרב שלמה אבינר, הרב מרדכי ציון (עורך), ירושלים בין החומות תשע"ז).

39

"מדרגה גבוהה מאוד"

הרב יעקב שפירא

ראש ישיבת "מרכז הרב" וחבר מועצת הרה"ר

"מלכות היא גילוי של אחריות לכלל ישראל... השירות הצבאי מאפשר לחייל לצאת מד' אמותיו הפרטיות ולפעול למען הכלל. היכולת לקחת אחריות לאומית מתוך מסירות נפש היא מדרגה גבוהה מאוד. יישר כוחכם" (דקת קריאה, כסלו תשע"ח, עמ' 9, הרבנות הצבאית).

40

"מסירות הנפש של הלוחמים – כוחה עצום"

הרב שמואל אליהו

רב העיר צפת וחבר מועצת הרה"ר

"יש הרבה הלכות חשובות במלחמה. הלכות שבת במלחמה. הלכות כשרות במלחמה. הלכות תפילה במלחמה. ואפילו יש הלכות ברורות לגבי השלל שנלקח במלחמה, מעל כל זה עצם הנכונות של אנשים ללכת למלחמה היא מסירות נפש עליונה. אפילו שלא נפגעו ולא נשרטו כלל. והמסירות נפש הזו יש לה ערך גדול ועצום. כך כותב האר"י ז"ל בשער הכוונות (דרושי כוונות קריאת שמע, דרוש ו):

'ולטעם זה, הגלות מתעכב ומתארך כי אין בנו מי שיוכל לעלות במדרגה הזו, כי אם יהיה בינינו מי שיוכל לעלות שם נשמתו – היה מעלה גם את המלכות'. וממשיך ואומר: 'אמנם עם כל זה, יש קצת תיקון במה שנמסור נפשנו על קדוש השם בכל לב, כי על ידי כן, אפילו אין בנו שום מעשים טובים והרשענו עד להפליא, הנה על ידי מסירת נפשינו להריגה, מתכפרים עונותינו כולם ויש בנו יכולת לעלות עד 'אימא עלאה'.

תמצית דבריו שמסירות נפש יש לה כוח עצום אפילו אם אין בנו מעשים טובים ואפילו אם הרשענו עד להפליא. המסירות הזו יכולה לגרום למלכות להגיע עד המדרגות הכי עליונות. 'אימא עלאה'.

בימים אלו מתגייסים אלפי אנשים למלחמה למען הדרום (מבצע עופרת יצוקה). כל המתגייסים נכנסים למצב של מסירת נפש למען עם ישראל. אע"פ שבפועל רובם הגדול יחזרו בע"ה לביתם בריאים ושלמים. עצם העובדה שהם מכניסים את עצמם למצב של סכנת חיים למען עם ישראל, זו מסירות נפש של ממש ו"יש לה כוח עצום אפילו אם אין בנו מעשים טובים ואפילו אם הרשענו עד להפליא" (קול צופיך, פרשת ויגש, ג' טבת תשס"ט).

41

"מסירות נפש שאיננה מוסברת בשום היגיון אנושי"

הרב מיכה הלוי

רבה של פתח תקווה

עבודת יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל

"יום הזיכרון זהו יום של עבודה שנדרשת מאתנו. לא רק עבודת הרגש של הזדהות רגשית עם המשפחות, שאין לזלזל בה כלל וכלל, אלא עבודה עיונית, שכלית, הכרתית, לנסות לחקור ולהבין מה המשמעות של מלחמות שיבת ציון. זו העבודה הגדולה אם רוצים באמת להבין את המניע ואת הדחף לכל המלחמות שבישראל עוד הרבה קודם מדינת ישראל וגם לאחר הקמת מדינת ישראל. הזיכרון חייב להיות עבודה בשכל וברגש של כל אחד ואחד מאתנו..."

ביום הזיכרון לכל חללי האומה בשיבת ציון על כל המערכות שהיו, אנו נזקקים להבין היטב מה פירוש הדבר למסור את הנפש הפרטית למערכות ישראל. להבין שבמערכות אלו מופיעה התעוררות גדולה של רוח שלא משועבדת לכל מה שאנחנו הרבה פעמים היום משועבדים, מסירות נפש שאיננה מוסברת בשום היגיון אנושי, מכיוון שאם זה היה כך לא היינו מסוגלים לחשוב בכלל לעלות לכאן ולהיאבק נגד כל כך הרבה אומות

המקיפות אותנו. זה מאבק הנובע מעולם החירות של ישראל, מהקדושה של ישראל, ולא משכל אנושי בלבד. קדושה זה משהו עילאי, משהו מעל כל החשבונות הפרטיים. כשמדברים על נופלים ועל חללים לא מדברים רק על זה שהם נפלו, על החוסר שלהם, אנחנו צריכים לדבר לשם מה הם נפלו. אם חיים רק את הרגש ורק את ההזדהות עם המשפחות אז מדברים כל העת רק על החלל שנוצר, אבל אם מכירים לשם מה הם יצרו את החלל הזה, למה ועל מה הם הלכו ונפלו, מתחברים לגודל, לרוח, ומתמלאים בכוחות ולא בשברון. זה הפסוק שאומר "לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי במ" – חפץ ד' היה בהם, רוח גדולה פעמה בהם, הם היו משוחררים לגמרי מרצונם הפרטי, חפץ ד' היה בעמידתם בכל המערכות, ולפיכך הם נקראים קדושים" (מתוך שיעור ליום הזיכרון וליום העצמאות תשע"ו, מדרשת אביב, "לעד חיה"; השיעור נערך בידי ר' אברהם הלוי).

42

"המדרגה הכללית של קדושת כלל ישראל"

הרב אליעזר מלמד

רב הישוב הר ברכה, מח"ס "פניני הלכה"

יום הזיכרון לחיילי צה"ל

"... במותם על קידוש ה' הם התעלו מן המציאות הפרטית שבה שרוי כל יהודי אל המדרגה הכללית של קדושת כלל ישראל. בזה שמסרו את כל חייהם למען כלל ישראל, התרוממו להיות במדרגתו. והם קשורים יותר אל הקב"ה, אל מקור החיים. ולכן במיתתם הוסיפו הרבה חיים בעולם האמת ובעולם הזה, ובזכותם אנחנו חיים כאן, וכל מה שאנו עושים משלהם הוא.

יום זיכרון, צריך להעלות בו על נס את מסירות נפשם על קידוש ה'. להדגיש כי הם גילו לנו שחזון קיבוץ הגליות ובניית העם בארצו גדול כל כך עד ששווה לתת את החיים בעולם הזה למענו. ומכוח זה אנחנו מגבירים את כוחנו ולאורם אנחנו ממשיכים. הילדים שאנחנו מולידים ומגדלים – מכוחם. הישובים שאנחנו מקימים – מכוחם. לימוד התורה שאנחנו לומדים – שלהם הוא. החברה היהודית המוסרית שאנחנו רוצים לבנות כאן כחזון הנביאים – שלהם. ומתוך זיכרון כזה נוכל ברוב מרץ להמשיך בדרכם, דרך של מסירות נפש למען כלל ישראל. ובזה נכבד אותם באמת, כקדושים וטהורים, כזוהר הרקיע מאירים ומזהירים.

כך גם צריך לומר למשפחות השכולות, אלו שבקרבתם צמחו הקדושים הגיבורים הללו – אל תיכנעו למוות, המשיכו לחיות מכוחם. אל תרכינו את ראשכם, אלא זקפו את

קומתכם מאוד, לכבודם. הרימו את מבטכם אל מעבר לאופק הרגיל, אל חזון הגאולה ואחרית הימים וגם אם בעיניכם דמעות, אלו דמעות של גדולה" (פניני הלכה, זמנים ד', יום העצמאות, סע' יב).

43

"כוחם וזכותם של אחינו בני ישראל מוסרי נפש על עמם"

חתימת הפרק

כתב הרב חיים סבתו, ראש ישיבת מעלה אדומים, אשר בהיותו בחור ישיבה צעיר לחם במלחמת יום הכיפורים, ולימים כתב אודותיה את ספרו 'תיאום כוונות'²³: "ביום שני, י"ב בתשרי תשל"ד, לחמתי בטנק ברמת הגולן עם חבריי לבלום את ההתקפה הפתאומית הגדולה של סוריה ושל מצרים. לחמנו להגן על עמנו ועל ערי אלוקינו. המערכה קשה הייתה עד מאוד. החטיבה איבדה לוחמים רבים. כחוט השערה הבדיל בין ניצחון לתבוסה. אותו יום בשעה עשר בבוקר נפגעו טנקים רבים סביבי ועלו בלהבות, ובתוכם חברים אוהבים מן הישיבה ומן הצבא. לחמנו בכל ליבנו. נשארנו טנק בודד. טנקים סוריים כיוונו עלינו. חיינו עמדו מנגד. אותה שעה חשתי שחיי מקבלים משמעות אחרת. רבות מן המחיצות והחציצות שערמו הזמן והבליו ביני לבין בוראי הוסרו. וארבעה דברים למדתי אותה שעה. למדתי להבחין מה בין עיקר בחיים לבין ספל, למדתי לייקר שעה של חיים, למדתי לקרוא מתוך ליבי לשומע צעקה ולמדתי כוחם וזכותם של אחינו בני ישראל מוסרי נפש על עמם" (לקראתי מצאתיך, ערוץ 7, ד' תשרי תש"פ).

23. "כך כתבתי את ספרי, תיאום כוונות. עשרים שנה היו המראות והקולות ואפילו הריחות של המלחמה הנוראה של יום הכיפורים צפים מול עיניי. דימיתי שאני חובש קסדת טנקיסטים ונכנס לתא תותחן בטנק, שמעתי בדמיוני את קולות המנוע וממש הרחתי את ריח אבק השריפה של המקלעים וכתבתי בשצף כמה פרקים של הסיפור כמי שמשחרר ממשא שרבץ עליו והעיק לו. מעניין שכאשר באחד מפרקי הסיפור כתבתי על עין ימין שלי שכל המלחמה הייתה צמודה לכוונת התותחן לצפות אויב, ומכוח טלטולי הטנק נחבטה וכאבה, באותו רגע שכתבתי זאת, עשרים וחמש שנה אחר האירוע, הרגשתי שוב את הכאב באותה עין באותו מקום כאילו חזרתי לשם..." מתוך: דברים לרגל קבלת פרס ירושלים תשס"ז, 'בשבע', גיליון 235.

המלמד ידי לקרב:

קובץ מקורות ללימוד עצמי
ולשיעורים בעניין צבא ומלחמה

א

היסודות ההלכתיים של מלחמת מצוה בזמן הזה

1

הגדרות יסוד:

"מלחמת רשות", "מלחמת מצוה", "מלחמת חובה"

אומרת המשנה במסכת סוטה (פרק ח', משנה ז'):

"במה דברים אמורים (שחוזרים מן המערכה ויש שאין זים ממקומם – ברטנורא)?

במלחמת הרשות. אבל במלחמת מצוה, הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה

מחופתה¹. אמר רבי יהודה: במה דברים אמורים? במלחמת מצוה. אבל

במלחמת חובה, הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה."

במה נחלקו חכמים ורבי יהודה?

פירשו בגמרא (סוטה מד):

"רשות דרבנן (מה שחכמים קוראים רשות) זו היא מצוה דר' יהודה (ר' יהודה קורא

מצוה), מצוה דרבנן (מה שרבנן קוראים מצוה) זו היא חובה דר' יהודה (ר' יהודה קורא

חובה)... מלחמת יהושע לכבוש דברי הכל חובה, מלחמות בית דוד לרווחה

(שנלחם בארם צובה להוסיפה על ארץ ישראל ובשאר סביבותיה להעלות לו מנחה ומס עובד –

רש"י) דברי הכל רשות. כי פליגי למעוטי נכרים דלא ליתי עלייהו ("מלחמת מנע"),

מר (ר' יהודה) קרי לה מצוה, ומר (חכמים) קרי רשות"².

הרמב"ם מסכם את דברי הגמרא בביאור מחלוקתם באופן הבא:

1. ע"פ יואל, פרק ב' טז', ומיד בפסוק הבא: "חוסה ה' על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים".

הרי עניין מלחמת מצוה כמלחמת ארץ ישראל וקידוש השם מפורש בכתובים.

2. דברי התלמוד הירושלמי בעניין מחלוקתם: אמר רבי יוחנן: משמעות ביניהן – רבי יהודה היה קורא

למלחמת הרשות מלחמת מצוה אבל במלחמת חובה הכל יוצא אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה.

אמר רב חסדא: מחלוקת ביניהן, רבנין אמרין מלחמת מצוה זו מלחמת דוד, מלחמת חובה זו

מלחמת יהושע. רבי יהודה היה קורא מלחמת רשות כגון אגן דאזלין עליהן, מלחמת חובה – כגון

דאטיין אינון עלינון – אבחנה בין שני סוגים של מלחמת מנע.

"אין מחלוקת ביניהן, שמלחמת שבעה עממין ומלחמת עמלק חובה, ואין מחלוקת ביניהן שהריגת שאר אנשי המקומות משאר האומות רשות ואמנם מחלוקתם בהריגת ההורגים אותם ולהחליפם עד שלא יהרגו ישראל ולא ילחמו בארצם תנא קמא קורא לזה רשות ור' יהודה קורא לזאת ההריגה מצוה. ולפי דעת רבי יהודה מי שהיה מתעסק בזאת ההריגה או בענינה פטור מן המצוה לפי שהעיקר אצלנו כמו שידעת העוסק במצוה פטור מן המצוה על דעת תנא קמא אינו עוסק במצוה. ואין הלכה כר' יהודה" (פירוש המשניות לרמב"ם, שם):

פסק ההלכה של הרמב"ם בסוגיה:

"ומעמידין מאחורי כל מערכה ומערכה, שוטרים חזקים ועזים, וכשילין של ברזל בידיהם; וכל המבקש לחזור מן המלחמה הרשות בידו לחתך את שוקיו, שתחלת נפילה ניסה. במה דברים אמורים שמחזירין אנשים אלו מערכי המלחמה, במלחמת הרשות. אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין, אפלו חתן מחדרו וכלה מחפתה" (משנה תורה, ספר שופטים, הלכות מלכים פרק ז' הלכה ו'-ז').

2

"מלחמת עזרת ישראל מיד צר"

וחילוקים נוספים בין מלחמת רשות למלחמת מצוה

"אין המלך נלחם תחלה, אלא על מלחמת מצוה. ואיזו היא מלחמת מצוה זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מצר שבא עליהם. ואחר כך נלחם במלחמת הרשות והיא המלחמה שנלחם עם שאר העמים, כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדלתו ושמעו.

מלחמת מצוה אינו צריך לטל בה רשות בית דין, אלא יוצא מעצמו בכל עת, וכופה העם לצאת. אבל מלחמת הרשות אינו מוציא העם בה, אלא על פי בית דין של שבעים ואחד" (משנה תורה, ספר שופטים, הלכות מלכים פרק ה' הלכה א'-ב').

שתי הלכות חשובות למדנו מדברים אלו, ביחס למלחמת מצוה ומלחמת הרשות. האחת – מבחינה מדינית, יציאה למלחמת מצוה (מלחמת מגן והסרת איום או מלחמה שחיובה מהתורה, כדוגמת מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק) קודמת ליציאה למלחמת הרשות (הרחבת שטח הממלכה או מלחמה שתכליתה להפיל פחד על שכנינו).

מתוך כך תובן גם ההלכה השנייה, לפיה ההחלטה על יציאה למלחמת מצוה מסורה אך ורק ביד ההנהגה המדינית של העם (מלך), אך לשם יציאה למלחמת רשות יש צורך גם באישור ההנהגה התורנית (בית-דין).

3

מלחמה כהרחבה של דין "פיקוח נפש"
(שיטת ה'שולחן-ערוך')

א. "וחי בהם" ודין חילול שבת בספק פיקוח נפש

עקרון יסודי למדו חכמים ביחס לקדושת החיים וקיום מצוות התורה מן הפסוק: "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" – "ולא שימות בהם" (יומא פה:). כלומר, מצוות התורה בכללותן נדחות מפני סכנת חיים (למעט מצוות מיוחדות המוחרגות מכלל זה, ונמנות בגמרא במסכת סנהדרין (עד: ע"ז, גילוי עריות ושפיכות דמים – ע"ש).

ובמשניות, מסכת יומא (פרק ח' משנה ו):

"מי שאחזו בולמוס (סכנת חיים כתוצאה מרעבון בלתי נשלט), מאכילין אותו אפילו דברים טמאים עד שיאורו עיניו... ועוד אמר רבי מתיא בן חרש: החושש בגרונו מטילין לו סם בתוך פיו בשבת מפני שהוא ספק נפשות וכל ספק נפשות דוחה את השבת".

שני עקרונות חשובים נוספים הקיימים בדין "פיקוח-נפש" הינם: "ספק נפשות להקל" (יומא פג.) ו"אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב" (כתובות טו:).

רבות דנו הפוסקים בניסיון לברר מה הגדר המדויק של ספק פיקוח נפש המתיר חילול שבת וכך כתב הרב שלמה זלמן אוירבך:

"ולענין עיקר הדבר מה נקרא ספק פיקוח נפש ומה לא, ועד איפה הוא הגבול, גם אנוכי בעוניי הסתפקתי טובא (הרבה) בזה, אלא שמצד הסברא נראה לעניות דעתי דכל שדרך רוב בני אדם לברוח מזה כבורח מפני הסכנה, הרי זה חשיב כספק פיקוח-נפש" (שו"ת מנחת שלמה, ח"ב סימן לד"ג).

3. לאור הבנה זו של הגרש"ז, כתב הרב קופמן בספר הצבא כהלכה (פרק טז סעיפים ד, ה, יג, טז-יז) שהגדרת מצב בטחוני כפיקוח-נ הדוחה שבת נקבעת ע"פ התייחסות הגורמים המקצועיים למצב

ב. "נכרים שצרו" –

יצאה ללחימה תוך כדי חילול שבת מדין ספק או ודאי "פיקוח־נפש"

סוגיה נוספת המהווה אחת מאבני היסוד של דיני צבא ומלחמה בהלכה מובאת בגמרא במסכת עירובין (מה):

"אמר רב יהודה אמר רב: נכרים שצרו על עיירות ישראל – אין יוצאין עליהם בכלי זיין, ואין מחללין עליהן את השבת. תניא נמי הכי: נכרים שצרו וכו'. במה דברים אמורים – כשבאו על עסקי ממון. אבל באו על עסקי נפשות – יוצאין עליהן בכלי זיין, ומחללין עליהן את השבת. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש – יוצאין עליהן בכלי זיין, ומחללין עליהן את השבת. אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: ובבל כעיר הסמוכה לספר דמיא. ותרגומא – נהרדעא".

מצאנו שני נימוקים מרכזיים המוזכרים בראשונים לדין זה. לדעת רש"י (שם) ד"ה "עיר הסמוכה לספר" – "עיר שמבדלת בין גבול ישראל לגבול האומות, יוצאין עליהם שמא ילכדוה ומשם תהא נוחה הארץ ליכבש לפניהם". ולדעת הראב"ן (מסכת שבת ס" שס"ג) "... דכיוון דסמוכה לספר, אם יעמדו ישראל על ממונם – יהרגום, ולא ייראו, כיוון דסמוכי לגויים אחרים"⁴. פסק ה'שולחן־ערוך' ('אורח־חיים', הל' שבת, סימן שכט', סע'ו):

"נכרים שצרו על עיירות ישראל, אם באו על עסק ממון אין מחללין עליהם את השבת; באו על עסקי נפשות, ואפי' סתם, יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת; ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת: הגהת הרמ"א – ואפילו לא באו עדיין אלא רוצים לבוא (אורזרוע)".

כתב רבי ישראל מאיר הכהן מראדין (תקצ"ט־תרצ"ג), ה"חפץ־חיים":
 "ודע, דהיום כשבאו מהאומות שחוץ לגבולינו לשלול שלל ולבוז בז, בודאי מחויבים אנו לצאת בכלי זיין אפילו על עסקי ממון וכדינא דמלכותא⁵ וכן מבואר

דומה ביום חול. וכן כתב בשם הגרש"ז הרב אבידן לעניין פינוי חללים בשבת, בספרו דרכי חסד, פרק י, ב. וכן, הרב יהושע בן מאיר בשם הגרש"ז (תחומין, ח"ד, עמ' 249).

4. בעיר הסמוכה לספר יוכלו הגויים להרוג את בני העיר בלי חשש מנקמה של יהודים אחרים, ועל כן יש היתר למלחמת הגנה בשבת כאשר יש חשש שהפקרת הרכוש תגרום גם לסכנת נפשות.

5. עיין לקמן מה שכתבנו בעניין שימוש בגדרי "דינא דמלכותא" לעניין השירות הצבאי.

ב'רוקח' ו'אגודה' דהיכא דאיכא חשש שמא יכעסו יושבי הארץ עלינו (שאנו לא עוזרים להם להילחם – ש.ה), מחללין" (משנה, ברורה, ביאור הלכה, או"ח, סי' שכט, סע' ז אות יז').

כלומר, בימינו, אנו מחויבים להשתתף בפעילות הגנתית בשבת (הכרוכה בחילול שבת) גם עבור עיירות של נוכרים כאשר היהודים גרים שם, קל וחומר ביחס לערי ישראל בארצו שהדבר מותר עקב חשש פיקוח נפש.

ג. "פיקוח נפש ציבורי"

"אמר שמואל: מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים בשביל שלא ייזוקו בה רבים, אבל לא גחלת של עץ" (תלמוד בבלי, שבת, מב.).

רש"י הסביר (שם) שכיבוי גחלת של מתכת הינו מדרבנן, אך בעל ההלכות סובר שמדובר בביצוע מלאכה מדאורייתא.

הראשונים הסבירו את נימוקו של שמואל באופנים הבאים:

רבינו חננאל (שם): "... מיהו דבר שיש בו היזק לרבים כגון צידת נחש וכיבוי גחלת של מתכת שהיא חמה... ונמצאו בני אדם ניזוקים בו – לפיכך מותר"; כלומר, במצב שיש חשש נזק לרבים מותר לחלל שבת גם באיסורי תורה.

הרשב"א: "היאך התיר שמואל צידת נחש שהיא מדאורייתא משום נזק? וי"ל דכיוון דדרכו להזיק ורבים ניזוקים בו – כסכנת נפשות חשיב ליה לשמואל, דאי אפשר להיזהר ממנו, דאם זה יזהר, זה לא ישמר ממנו".

הר"ן: "ודברי תימה הם שהיאך יתיר שמואל מלאכה דאורייתא שלא במקום סכנת נפשות?! אלא שנראה שהרב ז"ל סובר דנזקא דרבים כסכנת נפשות חשיב לן (ר"ן על הרי"ף, שבת יט:).

לאור דברי הגמרא והראשונים שראינו, דנו פוסקי זמנינו בגדרי 'פיקוח נפש ציבורי' השונים מהותית מגדרי פיקוח נפש פרטי.

נביא שלוש דוגמאות קצרות לעקרונות הרחבת גדר "פיקוח נפש" של היחיד לגדר "פיקוח נפש" ציבורי או לאומי, גם במצב שבו לא נשקפת סכנת חיים מיידית.

1. עבודת משטרה בשבת – הרב שאול ישראלי:

"... נראה שיסוד הדברים הוא שכל מה שנוגע לשלום הציבור או סילוק נזק ממנו, הכל נחשב כפיקוח נפש, כי כל מה שכרוך בשלום הציבור יש בו בעקיפין עניין עם פיקוח נפש. פרנסת היחיד, לדוגמה, אין בה משום פיקוח נפש; אבל אם הציבור יהא מחוסר פרנסה, אפילו אם אין זה נוגע ללחם, הרי לא יימלט שבאחד מבין הרבים יהא כזה שהוא צריך לאוכל יותר משובח, באופן שאצלו

זה יכול להיות פיקוח נפש. וכן כל מלחמה שהיא מביאה הרווחה, ועל ידי זה ניתנת אפשרות לטפל יותר בחולים ותשושים, מה שאינו קיים בזמן שהתנאים הכלכליים הם ירודים. וכן מלחמה שהיא להרבות שמעו של המלך, יש להניח שעל ידי זה יפחדו האויבים מלבא, וירבו אלה המעוניינים לבא אתו בברית, מה שגם כן מביא למצב כלכלי יותר טוב, ועל ידי זה מתרבה בריאות הציבור. וכן עניין של סילוק הנזק בציבור בעניין הגחלת, אמנם זה מצד עצמו אינו מסוכן, אבל הרי ייתכן שהניזוק לא יוכל לצאת לעבודה, וייתכן גם שהוא בודד ולא יוכל להגיד למישהו שיבואו לעזור לו, ועל ידי כן יכול הדבר הקטן הזה להביא לידי פיקוח נפש. וכיוצא בזה מיני ציורים, שאם אנו חושבים על זה לגבי היחיד הרי זה רחוק, שאין לחשוש מזה; ומכל מקום, באופן ציבורי הרי זה קורה סוף סוף, ולגבי פיקוח נפש גם זה מובא בחשבון" (עמוד הימיני, עמ' ריד-רטו).

2. חילול שבת ברמת סבירות נמוכה להצלת נפשות – הרב שלמה זלמן אוירבך:

"יום אחד לפני שנים, עולים אל ר' שלמה זלמן שניים: דיין וחייל. הרב משה מרדכי פרבשטיין (מראשי ישיבת "חברון"), וחייל המשרת בחיל המודיעין. בפיהם שאלה מעניינת ורגישה, העוסקת בנושא שהשתיקה יפה לו. איש המודיעין פנה אל הרב פרבשטיין – ששימש אז כדיין – בשאלה הקשורה לתפקידו הצבאי, והלה חש שהוא צריך לכתפיו הרחבות של הרב אוירבך: ביחידת המודיעין של החייל, הצליחו 'לעלות' על רשת תקשורת של מדינת אויב ו'לפצח' את הצופן הסודי בו היא מעבירה מידע. החייל טען בפני מפקדיו שמאחר והפיענוח כרוך באיסורי שבת, עליו לפענח בשבת רק שדר הנראה כבעל סבירות גבוהה, שיש לו קשר לישראל; אך שדר של אותה מדינת אויב לאיזו מדינה זעירה באפריקה, יפענח רק במוצאי שבת. מפקדיו סירבו, בטענה שרק לאחר שיפוענח השדר ניתן לקבוע אם יש לו קשר לישראל. ר' שלמה זלמן פסק בזה פסק דין תקדימי: כשיש רמת סבירות נמוכה מאוד להצלת נפשות, יש להבדיל בין יחיד לציבור. ביחיד, יתכן וסבירות כה נמוכה אינה מתירה חילול שבת; אך בציבור, תידחה גם סבירות נמוכה כזו את השבת. כי באדם פרטי, למשל, תיחשב סבירה ומותרת ביצוע פעולה שיש בה סיכון חיים ברמה של 1:10000, אך מנהיג שיבצע פעולה, המסכנת את עמו ביחס כזה – יחשב ודאי כבלתי אחראי למעשיו! לאותו אחוז סכנה יש משקל כבד יותר כשמדובר באומה שלמה. לכן פסק הרב שעל החייל לפענח כל שדר בשבת, משום שהמדובר הוא בביטחון המדינה כולה" (התורה המשמחת, הרב יוסף אליהו, עמ' 168-169 ומקורו, אסיא נג-נד, תשנ"ד, עמ' 100).

3. פיקוח נפש מערכתי עתידי שלא נמצא עדיין לפנינו (בנק השתלת איברים) – הרב שלמה גורן:

”כאשר מדובר במדינה יהודית עצמאית, שממשלת ישראל אחראית לתכנון המערך הרפואי במדינה לכל האזרחים, אחריות לאומית זו אינה מתבטאת בתכנון אינדיבידואלי יום יומי של הרפואה בישראל, כי אם באחריות כוללת לטווח ארוך. הלא ברור שמדי שנה בשנה, יתאשפזו בכתי החולים של המדינה, מספר משמעותי של חולים הזקוקים להשתלה. ואם לא נדאג מראש לתרומת איברים, לא נוכל לעמוד בדרישות הרבות שתתעוררנה אפילו בטווח של שנה מראש...” (תורת הרפואה, עמ' 80).

4. מלחמת מצוה ומצות ירושת ארץ ישראל (שיטת הרמב"ן):
הרמב"ן, בסוף השגותיו לספר המצוות של הרמב"ם, מונה את המצוות ש'שכחן' הרמב"ם, וזה לשונו (שכחת העשין, מצות עשה ד'):

”מצוה רביעית שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתינו מן האומות או לשממה, והוא אמרו להם: ”והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה, והתנחלתם את הארץ...” וזו היא שחכמים קורין אותה **מלחמת מצוה**... נצטוינו אנחנו לבוא בארץ ולכבוש המדינות ולהושיב בה שבטינו. וכן אחרי הכריתנו את העממים הנזכרים אם רצו אחר כן שבטינו לעזוב את הארץ ולכבוש להם את ארץ שנער או את ארץ אשור וזולתם מן המקומות אינם רשאים, שנצטוינו בכיבושה ובישיבתה. וממאמרם מלחמת יהושע לכבש תבין כי המצוה הזו היא **בכיבוש**...

ואומר אני כי המצוה שהחכמים מפליגין בה והיא דירת ארץ ישראל, עד שאמרו שכל היוצא ממנה ודר בחוצה לארץ יהא בעיניך כעובד עבודה זרה שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה – הכל הוא ממצות עשה הזה שנצטוינו לרשת הארץ ולשבת בה” (מפורש בדברי הרמב"ן שעיקר המצוה הוא הכיבוש, והישיבה בארץ היא מפרטי המצוה).

כך נתבארו דבריו בשו"ת ”ישועות מלכו”, מאת רבי יהושע טרונוק מקוטנא (תקפ”א-תרנ”ג), פוסק חשוב בפולין ומגדולי האדמו”רים ’חובבי ציון’:

"אמנם גם לפי דעת הרמב"ן שחשב זאת למצות עשה, מכל מקום, בעיקר המצוה אינו אלא הירושה והישיבה כאדם העושה בתוך שלו, לכבוש ארץ ישראל שתהיה תחת ירושתינו, לא על ביאה ריקנית של עתה".

5. "עד רדתה" – דין מיוחד בכיבוש ארץ ישראל (הרב שלמה גורן):

דרך מיוחדת בהלכות צבא ומלחמה סלל הרב שלמה גורן בעקבות האמור (דברים כ, כ): "רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אתו תשחית וכת, ובנית מצור על העיר אשר הוא עשה עמך מלחמה – עד רדתה".

ובגמרא בשבת (יט.) מבואר:

"תנו רבנן: אין צרין על עיירות של נכרים פחות משלשה ימים קודם לשבת, ואם

התחילו אין מפסיקין. וכן היה שמאי אומר: עד רדתה – אפילו בשבת".

ובתלמוד הירושלמי (מו"ק פ"ב ה"ד) מובא:

"רבי יהושע בן לוי שאל לרשב"ל: מהו ליקח בתים מן העכו"ם? א"ל: אימת ר' שאל בשבת ותני בשבת מותר. כיצד הוא עושה? מראה לו כיסין של דינרין והעכו"ם חותם ומעלה לארכיים שכן מצאנו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת דכתיב [יהושע ו, ג] 'כה תעשה ששת ימים'. וכתוב (שם ד) 'וביום השביעי תסובו את העיר שבע פעמים' וכתוב (דברים כ כ) 'עד רדתה' – אפילו בשבת".

ובבראשית רבה (פרשה מז) נוסף:

"תנא אפילו בשבת, וכן הקונה חצר בארץ ישראל אומר לו: הרי למחר בכך וכך,

משום דחביבה א"י יש לו רשות לומר כך, תני חזקיה: 'עד רדתה' – אפילו בשבת,

שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת".

בהסברת ההבדל שבין היתרם של חכמים לעבור על איסור 'שבות' מדבריהם עבור קיום מצות ישוב ארץ ישראל, באמצעות כתיבת שטר מכירה אודות קרקע הנרכשת מגוי בשבת באופן של אמירה ישירה לנוכרי לכתוב, לעומת איסורם של חכמים להביא את סכין המילה לצורך מילה בשבת באופן הכרוך בחילול שבת מדרבנן (באמצעות טלטול במקום האסור מדרבנן) כתב הרמב"ן (מסכת שבת דף קל:): שיש הבדל בין סוגי המצוות; ומצוות ישוב ארץ ישראל "מצווה ותועלת לכל ישראל הוא, שלא תחרב ארץ קדושה". וכן הסביר זאת הריטב"א (תלמיד הרשב"א, ומבית מדרשו של הרמב"ן): "שאני ישוב ארץ ישראל שאינה מצווה לשעתה אלא קיימת לעולם והיא תועלת לכל ישראל שלא תשתקע ארץ קדושה ביד ערלים..." (חידושי הריטב"א, מסכת ר"ה, לב:).

בעת קניית בית או חצר מנכרי בשבת הותר רק לעבור על איסור דרבנן משום ערכה הכללי וחשיבותה הרבה של מצות ישוב ארץ ישראל (שו"ע, או"ח סי' שו סי"א), אך

הירושלמי שראינו, לומד מחילול השבת בעת כיבוש יריחו, שישנו היתר מיוחד לערוך מלחמת התקפה וכיבוש בשבת, והיתר זה אינו נשען על פיקוח נפש אלא על כיבוש הארץ. כשיטה זו, פסק הרב שלמה גורן, וכפי שכתב בתחילת ספרו הגדול העוסק בהלכות צבא ומלחמה⁶:

"היתר הלחימה בשבת אינו מתבסס על היתר פיקוח נפש הדוחה שבת, כפי שרגילים לחשוב, אלא על היתר מיוחד המיועד אך ורק ללחימה, והנשען על דרשת שמאי הזקן בבבלי, בירושלמי, בתוספתא ובספרי, מהפסוק 'עד רדתה' – אפילו בשבת... ששמאי הזקן בדרשתו בא להשמיענו היתר מיוחד, שהלחימה עצמה דוחה שבת בתור מצווה כשלעצמה, ולא רק במלחמת מצווה, אלא גם במלחמת הרשות (משיב מלחמה, ח"א, עמ' פח' ע"ש).

6. סיכון עצמי במלחמה כחלק מהחיוב של "לא תעמוד על דם רעך":

כתב הרמב"ם (ספר המצוות לרמב"ם, מצות לא תעשה, מצוה רצ"ז):

"והמצוה הרצ"ז היא שהזהירנו מהתירושל בהצלת נפש אחד מישראל כשנראהו בסכנת המות או ההפסד ויהיה לנו יכולת להצילו. כמו שיהיה טובע במים ואנחנו נדע לשחות ונוכל להצילו. או יהיה גוי משתדל להרגו ואנחנו נוכל לבטל מחשבתו או לדחות ממנו נזקו. ובאה האזהרה מהמנע להצילו באמרו יתעלה (קדושים יט): 'לא תעמוד על דם רעך'..."

נביא את דברי הרב אליעזר מלמד בהסבר חיוב זה (פניני הלכה, העם והארץ, המצווה לשרת בצבא, הצלת ישראל):

"הצלת ישראל: נצטוונו שאם נראה אחד מבני עמנו בסכנה שנחלץ לעזרתו, שנאמר (ויקרא יט, טז): 'לא תעמד על דם רעך', ולשם כך צריך אדם להיות מוכן להיכנס לסיכון מסוים. קל וחומר כאשר כלל ישראל נמצא בסכנה, שחובה להיחלץ להצלת ישראל. וכבר אמרו חכמים במשנה (סנהדרין ד, ה): 'כל המקיים

6. להרחבה נוספת בדיון זה על פי שיטת הרב גורן עיין בספר שמירת שבת ומועד בצה"ל, הרב אברהם אבידן, עמ' יא-יג, ישיבת שעלבים, תש"ן, ובספר הראל – צבאיות ישראל באספקלריה תורנית, עמ' 119-185, הרב אליעזר שנוולד, ישיבת חיספין ומכון מאיר-הראל, תש"ס, שו"ת רסיסי טל – סי' ג', הרב יהודה עמיטל, הריעציון, תשס"ה, שו"ת בדי הארון, תשובות בנושאי השעה: פיקוח נפש, עמ' 166-172, הרב רא"ם הכהן, עתניאל, תשע"ג ובספר תורת המחנה, חלק ב', גדרי פיקוח נפש, הרב יצחק ריבלין, עמ' 315, הרבנות-הצבאית, תשע"ה.

נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא", ואם כן השותף בקיומו של העם כולו על אחת כמה וכמה שהוא ממש מקיים עולם מלא... ומצוות המלחמה מחייבת כל יחיד להסתכן הרבה מעבר למה שנצטוונו להסתכן לצורך הצלת יחידים מישראל. לצורך הצלת יחיד או יחידים, לכל הדעות, אין מצווה להיכנס לסכנה שרוב הסיכויים שהבא להציל ייהרג בה. אולם בעת מלחמה, כשיש הכרח לסכן יחידים כדי להציל את המערכה, צריך היחיד להיות מוכן להיכנס אף למצב שסכנתו מרובה מהצלתו".

הרב אברהם אבידן מונה שלוש שיטות בעניין סיכון עצמי כדי להציל רבים (על פי ספרו: משא בהר, עמ' 50):⁷

- א. שיטת הגאון בעל ה'אור־שמח' (הלכות רוצח ושמירת הנפש, פרק ז', הלכה ח') הקובע שגם לטובת כלל ישראל אין היחיד מצווה למסור את נפשו. ראייתו היא מדברי הרמב"ם, שאין הגולה יוצא מעיר מקלטו לעולם, אפילו כל ישראל צריכין לתשועתו כיואב בן צרויה וכו', ואם יצא – התיר עצמו למיתה. לדעתו, הוסיף הרמב"ם שאם יצא התיר עצמו למיתה לומר שכיון שיותר דמו אם יצא, אל לו להיכנס לספק סכנה.
- ב. שיטת הגאון בעל ה'כלי־חמדה' (תחילת פרשת פנחס), הסובר שבשביל הצלת כלל ישראל צריך להסתכן. לאור זה הוא מסביר את מעשה פינחס, שהרג את זמרי על אף שבמעשה זה הוא סיכן את עצמו, אך היה זה לדעתו למען ישועת הכלל.
- ג. שיטת הגרא"ה קוק (משפט כהן, תשובות קמ"ב-קמ"ד), המסיק שמבחינת עיקר הדין אמנם אין האדם חייב למסור את נפשו למען הכלל, אך למעשה חייב למסור את נפשו בתורת "הוראת שעה" ו"למגדר מילתא", ולצורך כלל ישראל הדבר גלוי לכל שבית דין יתירו זאת לצורך שעה. ממילא, אין צורך לשאול את בית הדין, ואף שאין לנו בי"ד סמוכין, ודאי שבעניין זה שליחותיהו קא עבדינן. לדעתו, יש גם לחלק בין רבים סתם לרוב האומה. רבים סתם – דינם כיחידים, ודווקא להצלת כלל האומה חייבים להסתכן (משפט כהן עמ' שט"ז): "... אבל החובה התדירית למסור נפש היחיד בשביל הכלל היא משום מגדר מילתא והוראת־שעה... וכל הזוכה בזה, שליחותיהו דבית־דין קעביד". "כלל ישראל"

7. אולם כבר העירו פוסקי זמנינו שיש לדון בגדרי מלחמה בגדרים נוספים ומרחיבים יותר כדוגמת קידוש השם, הרב שאול ישראלי, חוות בנימין, א', סימן יז, סעיפים ח-ט, מובא להלן בספר זה בעניין מורכבות הפסיקה בהלכות צבא.

לדעתו יכול להיות גם הציבור שבארץ ישראל או שבט מישראל, שכן אלו קרוים "קהל" (בריש הוריות).

השלכה מעשית למחלוקת אחרונים משולשת זו התעוררה ערב הקמת המדינה, ועל כך כתב הרב יעקב אריאל (באהלה של תורה, ח"ד, סימן יט' – סיכון עצמי לשם הצלת אחרים במלחמה):

"ערב קום המדינה, בחורף תש"ח, הכריזה מינהלת העם הזמנית על חובת גיוס על כל צעיר בישראל מגיל 17 ומעלה. בהעדר כוח כפיה לביצועה של החלטה זו (עדיין לא היו צבא או משטרה ישראלים...) היתה מינהלת העם זקוקה לגיבוי מוסרי של כל הסמכויות הרוחניות בציבור, שיסייעו בידה לאכוף את ההחלטה האמורה. בין היתר נתבקשה גם הרבנות הראשית להביע דעת תורה בנידון.

מעניין המו"מ ההלכתי שהתעורר בין חברי הרבנות הראשית. הגר"מ ראטה⁸ סבר שאין כיום סמכות הלכתית שביכולתה לכפות על אדם לסכן את חייו כדי להציל את זולתו. מלך – אין. ובי"ד – שיכול לכפות על מצוות עשה רגילות – אינו יכול לדרוש מאדם לסכן את עצמו, שהרי אפילו להוציא ממון אין אדם חייב להוציא יותר מחומש לצורך קיום מצות עשה (או"ח סי' תרנ"ו) וק"ו שאינו חייב להסתכן. לדעתו, יש רק מקום לחובת גיוס באופן כללי, אולם ליחידות קרביות, שבהן בעיקר מצוי החשש לסכנה, אין מקום לחייב, אלא לעודד התנדבות בלבד (קול מבשר ח"א סי' מ"ז, בהסתמכו על שיטת הרדב"ז והפוסקים ההולכים בעקבותיו, שאין לאדם להסתכן להצלת חבריו).

הרב הראשי דאז, הגריא"ה הרצוג, נטה לחייב גיוס אפילו ליחידות קרביות. מלך אמנם אין (המדינה טרם קמה – ש.ה.), אך מוסדות ציבוריים המנהיגים את העם יכולים למלא פונקציה זו, כפי שחידש מרן הרב קוק. ועוד, הצלת כלל ישראל מצדיקה את חובת סיכוננו של הפרט (משפט כהן שם וראה בהיכל יצחק, או"ח, סי' ל"ט).

נעיר, שלאחר הקמת המדינה וביסוסה, השתנתה ההגדרה ההלכתית של המצב ונוצרה יכולת כפייה על גיוס גם לשיטת הרב ראטה.

8. הרב משולם ראטה (תרל"ה-תשכ"ג) רב ופוסק, מחבר שו"ת קול מבשר וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל.

7. חיוב יציאה למלחמה מדין 'משפטי המלוכה' של מלכות ישראל:

אחת מן הפרשות החשובות העוסקות בענייני סמכויות השלטון במקרא, הינה פרשת "משפטי המלוכה" הנמצאת בספר שמואל ובה משיב שמואל הנביא על בקשת העם ממנו למנות להם מלך:

"... ויאמר זה יהיה משפט המלך אשר ימלך עליכם את בניכם יקח ושם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מרכבתו: ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים ולחרש חרישו ולקצר קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו... וידבר שמואל אל העם את משפט המלכה ויכתב בספר וינח לפני ה' וישלח שמואל את כל העם איש לביתו" (שמואל א, ח', יא-יב, כה).

מצאנו מחלוקת בתלמוד בין רבותינו התנאים והאמוראים, האם אכן המלך זכאי לכל אותן זכויות המנויות בפרשת המלך. ואלו דברי הגמרא:

"אמר רב יהודה אמר שמואל: כל האמור בפרשת מלך – מלך מותר בו. רב אמר: לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם, שנאמר 'שום תשים עליך מלך' (דברים י"ז, טו) – שתהא אימתו עליך. כתנאי, רבי יוסי אומר: כל האמור בפרשת מלך – מלך מותר בו; רבי יהודה אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם, שנאמר 'שום תשים עליך מלך' – שתהא אימתו עליך (סנהדרין כ:).

רבנו חננאל (שם) פסק במחלוקת אמוראים זו כדברי רב וכרבי יהודה, אך הרמב"ם פסק כדברי שמואל וכרבי יוסי, וכפי שכתב:

"רשות יש למלך לתן מס על העם לצרכיו או לצרך המלחמות. וקוצב לו מקס ואסור להבריח מן המקס. שיש לו לגזר שכל מי שיגנב המקס ילקח ממונו או יהרג שנאמר (שמואל א ח יז) "ואתם תהיו לו לעבדים". ולהלן הוא אומר (דברים כ יא) "יהיו לך למס ועבדוך". מכאן שנותן מס וקוצב מקס ודיניו בכל אלו הדברים וכיוצא בהן דין. שכל האמור בפרשת מלך, מלך זוכה בו.

ושולח בכל גבול ישראל, ולוקח מן העם הגבורים ואנשי החיל, ועושה מהן חיל למרכבתו ובפרשיו, ומעמיד מהן עומדים לפניו. ומעמיד מהן אנשים לרוץ לפניו, שנאמר "ושם לו במרכבתו ובפרשיו, ורצו, לפני מרכבתו" (שמואל א ח, יא). ולוקח מן היפים שבהם להיות שמשים ועומדים לפניו, שנאמר "ואת בחוריכם הטובים, ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו" (שמואל א ח, טז) (משנה-תורה, שופטים, הלכות מלכים פ"ד הלכות א-ב).

אם כן, לאותן השיטות הסוברות ש"כל האמור בפרשת מלך – מלך מותר בו", ודאי שיכול שלטון מרכזי של האומה (הבא במקום מלך) לאכוף גיוס לצבא מדין "משפטי המלוכה".

8. חיוב גיוס לצבא מכוח ההלכה של "דינא דמלכותא דינא":

מקור נוסף שממנו אפשר ללמוד על חובת ההשתתפות והגיוס לצבא מבחינה הלכתית הינו הכלל "דינא דמלכותא דינא", 'דין המלכות הינו דין', הנאמר גם במלכות של נוכרים ואינו דין ייחודי לגבי מלכות ישראל. וכך נאמר בגמרא: "אמר שמואל: דינא דמלכותא דינא" (בבא קמא, קיג:).

והסביר זאת הרשב"א:

"כל מסים וארנוניות ומנהגות של משפטי מלכים שרגילים להנהיג במלכותם – דינא הוא שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו והלך דין גמור הוא ואין למחזיק בממון חבירו על פי חוק המלך הנהוג בעיר משום גזל" (בבא בתרא נד:).

במקום אחר מוסיף שמואל ומלמדנו עד היכן מגיע תוקף סמכותה של המלכות: "אלא הא דאמר שמואל: מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא לא מיענשא, שנאמר: "כרמי שלי לפני האלף לך שלמה" – למלכותא דרקייעא, "ומאתים לנוטרים את פריו" (שבועות דף לה:).

לדברי שמואל, מלכות ההורגת עד שישית מאנשיה לא נענשת בידי שמים, והיא עודנה מלכות חוקית. לשיטת רש"י מדובר כאן על הוצאת אנשים לעבודת המלך בכפייה ('אנגריא'), כאשר באופן טבעי, חלקם מתים מחמת תנאי העבודה. אך תוס' (שם) הסבירו שמדובר כאן בסמכותה של המלכות להוציא למלחמת הרשות.

החתם סופר מסביר שיסוד ההלכה של "דינא דמלכותא דינא" נלמד מסמכות המלכות להוציא למלחמת הרשות שהיא תיקון המדינה (כשיטת תוס'), ומסמכות זו לומדים בקל וחומר על סמכות גביית מיסים וניהול המדינה בעיתות שלום. ואלו דבריו:

"והנה, הא דפשיטא לשמואל 'דינא דמלכותא דינא' – נראה לי שרשו בנוי אהא דשמואל (שבועות ל"ה ע"ב) "ומאתים לנוטרים את פריו" עיין שם – דלאו דוקא קטלא אלא לרבנותא (לאו דווקא הורגת בפועל אלא לצורך למידת חידוש אמר) נקיט, אפילו אי צריך למקטל כגון למלחמותיו כמו שכתבו תוס' שם, כיון דצורך 'נטירת הכרם הוא' – היינו תיקון המדינה שפיר דמי, כל שכן ממונם, אפילו בשעת שלום לצורך הנהגה שפיר דמי. והא דחד משיתא דהיינו חומש מלבד, מאתים מאלף בנוי על חק יוסף החמישית לפרעה וארבע הידות ליושבי הארץ

כנלע"ד דליכא מידי דלא רמיזא באוריתא"⁹ (שו"ת חתם סופר, חלק ה', חושן משפט, סימן מד).

במהלך הדורות, כאשר ישבו ישראל בין העמים, נהגו מעת לעת המלכויות השונות לחייב גיוס בכפייה לצבאותיהם, ועל פי ההלכה היה לכך תוקף מצד 'דינא דמלכותא דינא'. הרחיב בכך הרב מנשה קליין כאשר נשאל "האם מותר לישראל להשתמט משירות צבא נגד 'דינא דמלכותא'", וכך השיב:

"... יקרת מכתביו קבלתי בחדושי תורה ויסלח לי מאד על האיחור... ובדבר תמיהתו עמ"ש (על מה שכתב) החת"ם סופר ז"ל (בליקוטי שו"ת ח"מ סי' כ"ט) דנראה לו בפשיטות דאסור לישראל להשתמט משירות צבא משום דינא דמלכותא דינא כי גוף ענין דמלכותא להטיל מס על כל עמו להעמיד מהם אנשים לצבא מלחמתו וזהו מחוק מלכותו ודינו דין וממילא מוטל אקרקפתא (חייב אישי) דכל מי שראוי לצאת ושאין לו אשה ובנים כפי נימוס וחק מלכות אך לא אבחורים לומדי תורה שאפילו לא פטרום המלכות בפירוש מכל מקום מדין תורה פטורים... וגם בשו"ת אמרי"אש¹⁰ (סי' נ"ב) כתב להתיר, ובשו"ת מלמד-להועיל¹¹ (סי' מ"ב) פסק דאסור לישראל להבריח עצמו מצבא כדי להנצל מחילול שבת... וכבוד תורתו יצא בפלפולא חריפתא להשיג עליהם..."

החת"ם סופר הסביר שאין להשתמט משירות צבאי משום שסמכותה של המלכות לחייב את נתניה ובכלל זאת היהודים, בשירות צבאי מתוקף דינא דמלכותא דינא.

"וכבוד תורתו הקשה, דלא אמרינן 'דינא דמלכותא' רק (אלא) בדיני ממונות אבל בדברים של דיני נפשות לא ושירות צבא הוא ענין של נפשות... נראה פשוט דכשהמלך עשה חוק הצבא עשהו להגן על ממלכתו ולא לצאת ללחום עם מדינות אחרות וזה הוא דין הצבא וממילא לכולי עלמא חק זה הוא על פי חוקי המלכות ואין זה בכלל דיני נפשות שאין אנו מחוייבים לקבל על עצמנו ואם אחר כך יעשה המלך מלחמה אז ממילא כבר הוא בכלל אונס ממש לכ"ע ואם כן,

9. החת"ם סופר מסביר בסוף דבריו שהיחס הוא 1/6 (חומש מבחוח'ך, 200 מתוך 1200) נלמד מחוקיו של יוסף כאשר שלט במצרים ושהדבר רמזו בתורה.
10. הרב מאיר איזנשטטר (מהר"ם א"ש) (תק"ם-תרי"ב), תלמידו של החת"ם סופר, מגדולי רבני הונגריה, פוסק ומנהיג וראש ישיבת אונגוואר.
11. הרב דוד צבי (רד"צ) הופמן (תר"ד-תרפ"ב), היה ממנהיגי יהדות גרמניה, ראש בית המדרש לרבנים בברלין.

מהאי טעמא לפי עניות דעתי אכתי (עדיין) מחוייבים לקיים חק המלך במקום שהוא..."

השואל ניסה להקשות על דברי החת"ם סופר ולומר שלא אומרים 'דינא דמלכותא דינא' בענייני נפשות, אך הרב קליין משיב לו שהיות והשירות צבאי תכליתו הגנה על המדינה, אין הוא נכלל בגדר דיני נפשות כי אם בגדר חוק המלכות. לאחר מכן, המשיך השואל להקשות האם נכלל בדינא דמלכותא דינא עניינים נוספים מלבד מיסים, והרב קליין הוכיח מהגמרא ומהשו"ע שגם שמירת העיר היא בכלל זאת ושכן מקובל בעם ישראל מדורי דורות, אך במידת היכולת מותר לעשות פעולות חוקיות כדי לא לשרת בצבאות הגויים.

ואלו דבריו בסיום התשובה:

"ומה שהאר"ך עוד להקשות אפוסקים אי יש כח במלך חוץ מענייני מסים ודיני ממונות, הנה בגמ' ב"ב מבואר להדיא (במפורש) דכחו גדול לשמירת העיר ולהצלתה ועיין שולחן-ערוך (יו"ד סי' רמ"ג ס"ב): "אבל דבר שהוא צריך לשמירת העיר כגון חומות העיר ומגדלותיה החיוב על כל בני העיר", ועל כל פנים, בכל הדורות היו בני ישראל מקיימין בזה חוק המלכות על פי פקודת המלך נכנסים לצבא ואם למלחמה ואם לשלום ולא היה בזה פוצה פה ומצפצף שיש בזה איסור משום סכנת נפשות וכיוצא בזה... ופשוט נמי לכולי עלמא, דבמקומות כדין (כלומר - במשטרים דמוקרטיים בחו"ל - ש.ה.) אם יכול לעשות טצדקי שלא ליכנס יעשה וחייב לעשות להינצל ממכשולות, כך נראה לפי עניות דעתי" (שו"ת משנה-הלכות, חלק ט סימן שלט').

כתבו פוסקי זמנינו שהכלל של "דינא דמלכותא דינא" תקף לא רק במדינה בעלת שילטון מלוכני אלא גם במדינה בעלת שלטון ממשלתי נבחר (דמוקרטי).

וכפי שכתב הרב עובדיה יוסף לגבי מדינת ישראל:

"ונראה שגם במדינה שאין השלטון על פי מלך, אלא על פי ממשלה הנבחרת על ידי תושבי המדינה, שייך בהם הכלל דינא דמלכותא דינא בכל מה שנוגע לתשלומי מסים וארנוניות ומכס וכדומה. וראיה לכך מקושיית הגמרא (בבא קמא ק"ג ע"א) על המשנה נדרים (כח ע"א) נודרים לחרמים ולמוכסים, והרי אמר שמואל דינא דמלכותא דינא, ולא העמידוה בממשלה שאין שם מלך, וכמו שכתבו התוספות עבודה-זרה (דף י ע"ב) שברומי נשבעו שלא יהיה להם מלך אלא ממשלה של שלש מאות יועצים ע"ש. (וכעין הוכחת מרן הבית יוסף בחשן משפט סימן שסט לגבי מלכי ישראל.) וכן כתב בשו"ת הרשב"א חלק א (סימן תרל"ז) שכל שלטון של ישראל המושל במקומו דינו דין, והוא בכלל מה שאמרו דינא

דמלכותא דינא. וכדין מלך ממש, וראיה לזה ממה שאמר רבא (בבא קמא דף קיג ע"ב), תדע דאמרינן דינא דמלכותא דינא, שהרי שלוחיו כורתים אילנות דקלים לעשות מהם גשר, ואנו עוברים עליהם וכו'" (שו"ת יחוה"דעת חלק ה' סימן סד' וכן כתבו ה'ציץ־אליעזר' והישכיל עבדי').

ב

חיוב תלמידי חכמים במצות המלחמה

1

השתתפות תלמידי חכמים במערכות צבאות ישראל בימי קדם

בצבאות ישראל בימי קדם ניתן דגש מיוחד על השתתפותם בלחימה של אנשי קודש כפי האמור בעת מלחמת עמלק במדבר: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה: בַּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הַלָּחֶם בְּעַמְלֶק..." (שמות, יז, ט'). וברש"י (שם): "בחר לנו אנשים – גיבורים ויראי חטא שתהא זכותן מכריעתן". וכן הסביר הנצי"ב מוולוז'ין¹ ('העמק דבר', שם): "בתרגום יונתן תרגם: 'אלו בעלי פקודי'א', היינו גיבורים במלחמתה של תורה, שהמה מסוגלים ביחוד למלחמה טבעית".

כתב הרב 'בעליהטורים' (דברים, סוף פרשת שופטים, כא, ט'): "כי תעשה הישר – וסמיך ליה כי תצא למלחמה'. שאין יוצאין למלחמה אלא צדיקים". וכן כתב גם בדברים במקום אחר (פרק יב, כח'): "לומר שאין יוצאין למלחמה אלא צדיקים שעושים הטוב והישר". גם בימי השופטים מצאנו איזכורים מפורשים על כך, כאמור בשירת דבורה: "מִנֵּי אֶפְרַיִם שָׂרָשָׁם בְּעַמְלֶק, אַחֲרֶיךָ בְּנִימִין בְּעַמְמִיךָ, מִנֵּי מְכִיר יָרְדּוּ מְחַקְקִים, וּמִזְבּוּלֶן מְשֻׁכִּים בְּשֶׁבֶט סִפְרִי" (שופטים, ה', יד'), והסביר הרד"ק (רבי דוד קמחי) (שם): "... והזכירה המתעוררים והמתחזקים אל מלחמות ה' ועתה שירדו למלחמה מן מכיר הגדולים והחכמים ואף על פי שהיה מעבר לירדן, התעורר והתחזק לבא למלחמה זאת וכן מזבולון ירדו אפילו הסופרים והחכמים ואין צריך לומר שאר העם, ומושכים בשבט סופר – פירוש החכמים והסופרים".

יתירה מכך, אף כהנים וראשי סנהדראות השתתפו באופן פעיל בלחימה, וכפי שמעיר הרד"ק (שמואל ב', כג, כ'): "ואף על פי שהיה בניהו (בן יהוידע) כהן ואסור להטמא למתים – להלחם באויבי ה' הוא מצוה, כשצוה הקב"ה להלחם בשבעה גוים ובשאר האומות

1. הרב נפתלי צבי יהודה ברלין (תקע"ז-תרנ"ג), ראש ישיבת וולוז'ין בליטא ומגדולי האחרונים.

המצרות לישראל לא חילק בין כהנים לישראל² וכן צוה להיות כהן משוח מלחמה ולהיכנס עם ישראל למלחמה והנה פנחס טימא עצמו למצוה כשהרג זמרי וכזבי וכן הלך למלחמת מדין עם ישראל".

וכפי שמצאנו מפורש בגמרא (בבא-בתרא, קכא:):

"יאיר בן מנשה ומכיר בן מנשה נולדו בימי יעקב, ולא מתו עד שנכנסו ישראל לארץ, שנאמר: 'ויכו מהם אנשי העי כשלשים וישיב איש', ותניא: שלשים וישיב ממש, דברי רבי יהודה; אמר לו רבי נחמיה: וכי נאמר שלשים וישיב? והלא לא נאמר אלא כשלשים וישיב! אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כרובה של סנהדרין.

ואף דוד מלך ישראל משתבח ואומר כי השתתפותם של חסידי ה' במלחמה זוהי הדרם, "לעשות נקמה בגוים תוכחת בלאמים: לאסר מלכיהם בזקים ונכבדיהם בכבלי ברזל: לעשות בהם משפט כתוב – הדר הוא לכל חסידיו הללויה" (תהילים, קמט, ז"ט).

ואף בימי הבית השני, לכל אורך קיומו, מצאנו כי לוחמי צבאות ישראל נלחמו מתוך אמונה בה', קיימו מצות ועסקו בתורה, כמפורט בספרי החשמונאים והמכבים, בספרי יוסף בן מתתיהו (מלחמת היהודים וקדמוניות היהודים) ובספרי היסטוריונים נוכרים. ביטוי מובהק לכך מצאנו בתפילת 'על הניסים', שחוברה בידי אנשי כנסת הגדולה:

"על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשפיקם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך ואתה, ברחמיך הרבים, עמדת להם בעת צרתם: רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן פהיום הזה. ואחר כן, באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול".

2. אודות הקשר שבין בגדי כהונה למדי הצבא כתב 'בעל הטורים' בפירושו לתורה (ויקרא, פרק ו', ג'): "מדו בד" – "מדו" – ב' במסורה. "ולבש הכהן מדו בד". "ויואב חגור מדו לבושו" (ש"ב כ, ח). שבגדי כהונה היו כעין בגדי מלחמה... ובזכותם היו מתגברין במלחמה.

2

השתתפות תלמידי חכמים במלחמת מצוה

מובא במשנה: "... אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה" (משנה, סוטה פרק ח', משנה ז', ורמב"ם הל' מלכים, הובא לעיל). וב'ערוך'³ בערך 'אנגריא' כתב: "... וכל שכן תלמידי חכמים".

וב'קרבן אורה'⁴ (סוטה מד, ב) כתב: "... משמע הכא דבמלחמת מצוה הכל יוצאין, ואפילו תלמידי חכמים צריכין ליבטל מלימודן".

3

חילוקים שונים בין דין פטור מיסים לבין דיני השתתפות ממונית בהיטלי שמירה

במאמרו "זאת תורת ההסדר" (תחומין ז', תשמ"ו 314-329, מוסר אביב עמ' 195-216) כתב הרב אהרון ליכטנשטיין (תריצ"ג-תשע"ה) ראש ישיבת הרעציון:

"הגמרא בבבא בתרא (ז, ב) מוסרת: 'רבי יהודה נשיאה רמא דשורא אדרבנן (רש"י – הטיל יציאת חומת העיר על החכמים כמו על שאר בני אדם). אמר ליה ריש לקיש: רבנן לא צריכי נטירותא, דכתיב אספרם מחול ירבון. אספרם למאן וכו', אלא הכי קאמר: אספרם למעשיהם של צדיקים מחול ירבון. וקל וחומר, ומה חול שמועט מגין על הים, מעשיהם של צדיקים שהם מרובים לא כל שכן שמגינים עליהם. כי אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה: מאי טעמא לא תימה ליה מהא, 'אני חומה ושדי כמגדלות'. 'אני חומה' – זו תורה, 'ושדי כמגדלות' – אלו תלמידי חכמים".

הגמרא מרחיבה את הדיבור על פטור תלמידי חכמים ממסים מסוימים, ואף מצטטת פסוקים שונים – מן התורה, מן הנביאים ומן הכתובים – כמקור לדבר. ובכן, בוקע ועולה הטיעון, הוא הדין בשירות צבאי; היות ורבנן לא צריכי נטירותא הם פטורים מלשרת ועליהם להתמסר אך ורק לתורה.

אך, ההקבלה לשירות צבאי היא מפוקפקת ביותר. מבחינה הלכתית צרופה התשלום עבור החומה המוזכר בסוגיא אינו קשור עם מצוה כל שהיא. הוא

3. ספר יסוד בפרשנות הש"ס, נכתב ע"י רבנו נתן מרומי, אשר חי בראשית תקופת הראשונים.

4. פירוש מפורסם על הש"ס מאת הרב יצחק מינקובסקי (תקמ"ח-תרי"ב), שהיה רבה של קרלין.

כרוך בחובה להשתתף בהוצאות ציבוריות מהן אדם מפיק תועלת. נקודה זו מתחזרת כשמלה מתוך הקשר הדברים, שכן ההיטל מופיע במשנה הפותחת: "כופין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר" (רש"י – "להיות שומר הפתח יושב שם בצל ומרחיק את בני רשות הרבים מלהציץ בחצר"), ושני התשלומים מוזכרים ברמב"ם בהלכות שכנים; והיא משתקפת בעובדה שהתשלומים מתחלקים לפי מידת התועלת, כמבואר בסוגיא ובראשונים על אתר. ממילא, ברור שמי שאינו נהנה במישרין כלל פטור לגמרי. דיירים ללא רכב אינם משתתפים דרך כלל בהוצאות אחזקת מגרש החניה... אך המצב שונה לחלוטין כשמדובר על חובה שכל כולה מעורה דווקא באחריות כלפי אחרים כאחרים. האם יהא מי שמעלה על דעתו כי חיוב היחיד להשתתף במלחמת מצווה הגנתית – ל"עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם", כלשון הרמב"ם (פ"ה מהלכות מלכים הלכה א') – נעוצה אך ורק בעובדה שאף הוא, כרגע או פוטנציאלית, בסכנה?... מנקודת מבט תורנית, אין לאפשרות זו שחר – מה עוד, כשאנו משכילים להבין כי חובת השירות הצבאי מושרשת בחיוב הכללי של גמילות חסדים ולא רק במצות מלחמה⁵.

ובכן, הגמרא בבבא בתרא אינה מספקת נימוק כל שהוא לפטור מוחלט ומקיף משירות צבאי עבור תלמידי חכמים. הם אמנם אינם זקוקים לשמירה, אך אחרים פחות משוריינים; וחובתם להיחלץ להגנת נזקקים עומדת בעינה. וכן, הרי מצינו שאין תלמידי חכמים פטורים מלהשתתף בנטל עניינים חיוניים ממש – כגון "תקון הדרכים והרחובות" לדעת הרמב"ם שם; אספקת מים, לפי רש"י (ב"ב ט"ז ד"ה "לכריא פתיא"); או כללית, "דבר שצריך לחיי האדם", כדברי המחבר (יו"ד סימן רמ"ג ס"ב). ומכאן שאף ביטחון אינו כלול בפטור המקיף, שכן הוא נחוץ "לחיי האדם". ויש להוסיף כי כל פטור הבנוי על הסוגיא בבבא בתרא תלוי כמובן בהגדרת תלמיד חכם – נושא המתעורר בכמה הקשרים".

על חיוב תלמידי חכמים להשתתף בהיטלי ביטחון ושמירה כתב הרדב"ז – רבי זוד בן זמרא (רל"ט של"ד) – אב"ד במצרים ומגדולי הפוסקים:

5. עיין לעיל בדברי הרב ליכטנשטיין שהובאו בפרק א', סע' ב: "השירות בצה"ל – מבט אמוני ומשמעות רוחנית".

שאלה: שאלת ממני אודיעך דעתי על מחלוקת אשר נפל בירושלם בין הבעלי-בתים ובין החכמים על ענין פריעת שומרי השכונה.

תשובה: כבר ידעת דאמרינן בבבא בתרא אמר רב יהודה הכל לאגלי גפא ואפילו מייתימי אבל רבנן לא צריכי נטירותא וזה מוסכם לא נפל בו מחלוקת. אבל במס המוטל אקרקפתא דגברא הוא דאיכא פלוגתא אם חייבים הצבור לפרוע בעדם או לא. וכבר נהגו לשמוע למיקול ופורעין הכול. אבל בנידון דידן אפילו האומרים שאין החכמים חייבין לפרוע כסף גולגלתא, מודים הם דחייבים החכמים לפרוע בשמירות. דבשלמא היכא שהמלך או שר העיר מצוה להניח שומרים בכל שכונה ושכונה או שיצאו הם בעצמם לשמור כל אחד ואחד לילו, בכי האי גוונא החכמים פטורים דלא בעו נטירותא ופורעין הבעלי-בתים עליהם, ואם צריכין לשמור בעצמם יצאו הם ולא החכמים דרבנן לאו בני מיפק באכלוסא ניהו. אי נמי שאין המלך מצוה ולא כופה אותם ובני העיר צריכים לשכור שומרים, החכמים פטורים כדכתיבנא. אבל בנידון דידן, הבעלי-בתים אומרים אין אנחנו צריכין שומרים כי עניים אנחנו והחכמים צועקים לאמר תעמידו שומרים והם בעצמם מודים דבעו נטירותא. היש מן הדין או כן הסברא שיכופו את הבעלי בתים להעמיד שומרים ולא יסייעו עמהם ולכופו אותם? על כיוצא בזה לא אמרה אדם מעולם, ואי אמרה לא צייתנין ליה כי לקתה מדת הדין...

מסופק אני אם יש עתה "מאן דלא בעי נטירותא" איני נכנס בחקירה זו עתה, כי דברי יעציבו את קצת חכמים ולכן השתיקה טובה מהדבור ומכל מקום מה שכתבתי נראה לי ברור בלי חולק ומכל מקום אם הדבר ברור שגם הבעלי-בתים צריכין שמירה ואין טוענים כך אלא כדי שיסייעו החכמים עמהם בזה הדבר ברור שאם החכמים טוענים לא בעיא נטירותא אי נמי (אם גם) דשתקו אינם חייבים לסייע אותם, אבל אם הם מודים דבעו נטירותא וצועקים לאמר: "תעמידו שומרים", הדבר ברור אצלי דחייבים לסייע עמהם דהודאת בעל דין כמאן עדים והא אמרו דבעי נטירותא וכל שכן במה שאני רואה בירושלם שנתרבה עין הגנבים בשביל החכמים שאין לבושם כלבוש הבעלי בתים ונראין מכובדים יותר מהם וכל שכן, שיש בדבר ספק נפשות כאשר הוא מפורסם ואין ראוי שיהיה בדבר התרשלות. והנראה לעניות דעתי כתבתי (שו"ת הרדב"ז, חלק ב', סימן תשנב').

וכן כתב החתם סופר, שתלמידי חכמים מחויבים להשתתף בתשלום ממון עבור מיסי ביטחון ושמירה הנובעים מכורח שמירת הממלכה:

... דעד כאן לא קפטרו רבנן אלא ממס וחומה, שהם מצד גלות ישראל, וכדמשמע מקרא "כל קדושיו בידוך", אבל שמירה כדרך שמלכות נשמרים ממלכויות אחרים גם תלמיד חכם חייב" (רבי משה סופר (תקכ"ג-ת"ר) מגדולי האחרונים, חידושי החתם סופר, בבא בתרא, דף ח ע"א).

4

מלחמה של כלל ישראל – כעבודת ה'

כבודם של ישראל ככבודו של מקום

"וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. נִקְם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים" (במדבר לא, א"ב).
 "וַיִּדְבֶּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר... לָתֵת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן" (פס' ג).
 רבים מן המפרשים תמהו, מה ראה משה רבנו לשנות מדברי ה' שנאמרו לו. רש"י כתב:
 (ד"ה נקמת ה') "שהעומד כנגד ישראל כאילו עומד כנגד הקב"ה".

קדושת מחנה ישראל – דביקות מיוחדת בשכינה

"שנצטוינו כשיצאו חילותינו למלחמה שנכין ונייחד לחיל מקום ידוע שיהיה שם כל איש יוצא לעשות צרכיו, כדי שלא יעשו צרכיהם בכל מקום ובינות המלונות כמו שיעשו האומות, ועל זה נאמר (דברים כ"ג, י"ג): 'ויד תהיה לך מחוץ למחנה וגו'". ולשון ספרי, אין יד אלא מקום, שנאמר (שמואל א' ט"ו, י"ב): 'והנה מציב לו יד'.

משרשי המצוה כענין שכתוב בפרשה 'כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך וגו' והיה מחנך קדוש וגו', כלומר, שנפשותן של ישראל דבקות בשכינה לעולם, וכל שכן במחנה שכולן נקיי הנפש, כי כל הירא מעברות שבידו כבר הלך לו ושב אל הבית ונשארו הטובים אשר רוח אלקים שוכן בתוכם, וראוי להם לעמוד בנקיות כאשר ידוע ומפורסם שהנקיות מדה מן המדות הטובות המביאה לידי רוח הקדש, וכדדרש רבי פנחס בן יאיר בפרק קמא דעבודה זרה (כ"ע"ב). וגם יש בזה שבח לאומה כי יבואו אליהם מלאכי גוי ויראו מחניהם קדוש ונקי מכל טינוף" (ספר החינוך – מצוה תקס"ו – מצוה להתקין יד במחנה).

המהר"ל מפראג עומד על כך שביסוד פעולת המלחמה נמצאת התעוררות רוחנית נבדלת וייחודית, ואצל עם ישראל מקורה הינו מקור קדוש הנובע מיסודם של אבות האומה:

"ולפיכך כתיב: 'ללמד בני יהודה קשת' (שמואל ב' א' יח'), כי ראוי מלחמה זאת שהיא ע"י קשת לבני יהודה דוקא, כי נקרא יהודה על שמו של הקב"ה, והמלחמה כמו זאת היא בכח האבות אברהם יצחק ויעקב, כי זכותם של אבות עומדת נגד האומות ועל ידם ישראל עושים מלחמה, וכח שלהם כח נבדל הולך כחץ" (ספר חדושי אגדות, חלק רביעי עמוד נה – מסכת עבודה זרה).
דברים יסודיים בעניין המלחמה כאופן של עבודת ה' כתב הראי"ה קוק, בהתייחסות לעניין שאלת השתתפות בני שבט לוי במלחמות ישראל:
"ונראה דאף על פי שאין שבט לוי עורכין מלחמה, היינו לעשות מלחמה פרטית כמו שאפשר שיזדמן ששבט אחד עושה מלחמה בשביל התנחלות שלו, שימצא לו בזה. אבל כשכל ישראל יוצאין למלחמה, מחויבים גם הם לצאת. ומלחמה של כלל ישראל זאת היא גם כן עבודת ה', שכל מי שהוא מיוחד יותר לעבודת ה' הוא שייך לה יותר משאר כל העם" (הראי"ה קוק, שבת הארץ, חלק ג', עמ' 254-255, מהדורת מכון "התורה והארץ").

ואכן, מצאנו דברים מפורשים בעניין יציאת תלמידי חכמים למלחמה כדבר פשוט וברור אצל אחד מבכירי תלמידיו של רבי חיים מוולז'ין, הכותב:
"ובוודאי שעשו אברהם ואסא כדן, ומפני שהיה מלחמת מצוה הותר לבטל תלמוד תורה, דלמלחמה הוצרכו אנשים צדיקים שאינם מתייראים מעבירות שבידם, ומצינו שהלכו למלחמה תלמידי חכמים הרבה, כמו שמבואר בפוסקים לרוב" (רבי אליהו רגולר מקאליש (תקנ"ד-תר"י), יד אליהו, חלק הפסקים, סי' מ"א, כ"ז ע"א).

5

גיוס מתוך "רוממות רוחנית"

הרב אברהם שפירא (תרע"ז-תשס"ח)

הרב הראשי לישראל, ראש ישיבת "מרכז הרב", מה"ס "מנחת אברהם"

"הבעיה של נשיאת עול של תורה יחד עם עול של חיזוק מדינת ישראל על ידי גיוס לצה"ל היא בעיה שבישיבות הגבוהות נפתרה. קודם אדם צריך לבסס את שיעור קומתו בתורה על ידי שקידה בתורה, ורק אחר כך מתגייס מתוך חיזוק רוממות רוחנית ולא מתוך חולשה רוחנית. מקובל אצלנו בישיבה ששמונים אחוז מתגייסים במוקדם או במאוחר..." (תשובה משנת תש"ן, מורשה עמ' רח' ועיין בספר "אהבתי תורתך" עמ' קסו'-קעה', א"א כרמון: עורך, ירושלים תשע"ז).

הערת המלקט: כידוע, נושא גיוס בני הישיבות נתון במחלוקת הלכתית והשקפתית גם בקרב גדולי ישראל הרואים במדינת ישראל 'אתחלתא דגאולה' ולא רק בקרב גדולי הציבור החרדי לגווניו, ולא באנו בספר זה להכניס ראשנו בין הרים גדולים. עבור הקורא שאינו בקיא בפרטי השיטות, מצורפת סקירה קצרה בעניין המחייבים והפוטורים בחורי ישיבה מחובת השירות הצבאי כיום.

בין התומכים במתן פטור מוחלט (או 'דחייה' שאיננה מוגבלת בזמן) בעתות שגרה לבחורי ישיבות משירות צבאי בזמננו:

הרב יעקב משה חרל"פ (ותלמידיו הרב משה צבי נריה, הרב אברהם צוקרמן והרב שאול ישראל; 'הצופה', א' טבת תשמ"ז), וכן הייתה דעתם של הרב צבי פסח פרנק (הקדמה לספר 'הלכות מדינה') ותלמידו, הרב א"י וולדנברג ('ציץ אליעזר'), הרב חיים דוד הלוי ('עשה לך רב', חלק א' שאלה כ"א), הרב מרדכי אליהו (שו"ת הרב הראשי ח"א, סי' ג), הרב שלום משאש (שמ"ש ומגן, ח"ג, חיו"ד סי' כ') וכן היא דעתם של רוב הרבנים החרדים כיום (נציין את הרב שך ועמו פוסקים ליטאים בכירים נוספים, וכן דעת הרב עובדיה יוסף, הרבי מליובאוויטש וגדולי תורה רבים), אם כי אצל חלק ניכר מהם אין זאת מעיקר הדין, כי אם בתור 'הוראת שעה מתמשכת' או כהוראת 'דעת-תורה' מאת החזון-איש והרב איסר זלמן מלצר שניתנה לאחר חורבן יהדות אירופה בשואה ולאור שיקולים רוחניים נוספים הקשורים לאופייה של מדינת ישראל בדורנו.

בעניין זה, חשוב להביא את עדותו של הרב יעקב ב. פרידמן, עורך כתביו המחשבתיים של הרב חיים יעקב גולדוויכט (תרפ"ה-תשנ"ה), מייסד ישיבת "כרם-ביבנה", כפי ששמעה מהרב גולדוויכט עצמו:

"ברגע של גילוי לב סיפר לי הגר"ח גולדוויכט סיפור מדהים שנשא באמתחתו. בפרוץ המדינה, היה ההסדר עם בן גוריון בדבר 'תורתו אומנותו' חסר גיבוש, ושלטונות הצבא הערימו מוקשים בדרך להשגת הדיחוי. עלו אפוא הרב גולדוויכט וקומץ בחורים למעונו של מרן ה'אבן האזל'. לרבי איסר זלמן היו קשרי ידידות עם הרב הראשי דאז; הם ביקשו מרבי איסר זלמן שיפעיל את השפעתו על הרב הרצוג על מנת שיקל את נתיב החתחתים הזה. הרהר רבי איסר זלמן שעה קלה, והשיב כך: "השולחן ערוך פוסק שעכו"ם שצרו על עיירות ישראל בעיר הסמוכה לספר אפילו על עסקי קש ותבן מחללין עליהן שבת, אפילו לא באו עדיין אלא רוצים לבוא" (או"ח שכט וברמ"א). מהאי טעמא, במצב שאנחנו שרויים בו בעת הזו עלינו לכאורה להתגייס לצבא לגונן על שארית הפלטה... אלא שרבי אברהם ישעיהו (ה'חזון איש') ואני נתיישבנו, והכרענו בדעתנו דעת תורה, שבתקופה הזו ובתנאים שנוצרו בארץ ישראל יש הכרח גמור בביסוס עולם התורה... ועת לעשות לה'... והרי זה

עניין המסור לגדולי התורה. בחורי ישיבה לא אמורים להתערב בו בשום דרך!" (יתד נאמן מוסף ש"ק, ויצא, תשע"ד, עמ' 32).

לעומת זאת, ידועה עמדתם העקרונית של הרבנים הראשיים לישראל, הרב יצחק אייזיק הרצוג (משואה ליצחק, ח"א, עמ' 273), הראשל"צ הרב בצמ"ח עוזיאל (קובץ תורני "הפוסק", ניסן תש"ח, סימן תתרפ"ד), וכן, של תלמידי הראי"ה קוק, הרב צבי יהודה קוק (מאמר 'למצות הארץ' ובספר 'צבא וישיבה' בהוצאת הרב אבינר) ו'הרב הנזיר' (מגילת מלחמה ושלום), בדבר חובת ההשתתפות של בחורי הישיבות במלחמת מצוה.

עמדה זו מתורגמת כיום להדרכה מעשית בדבר גיוס של בחורי ישיבות לצה"ל לאחר ש'מילאו כרסם בש"ס ובפוסקים' במשך מספר שנים – וכך מקובל בישיבת 'מרכז הרב' ובנותיה להתגייס לצה"ל לאחר מספר שנות לימוד בישיבה (וכך הייתה הדרכת מורי ורבי, הרב אברהם שפירא, ביחס לרוב הבחורים בישיבה). וכן היא עמדתם של רוב ראשי ישיבות 'ההסדר', ובהם הרב אהרון ליכטנשטיין, ויבדלח"א, הרב דב ליאור ('דבר חברון', השקפה וענייני אמונה, עמ' 46, תשע"א), והרב נחום אליעזר רבינוביץ (מלומדי מלחמה, סי' א). בזמן מלחמה ממש, זוהי גם דעת הגאונים הגרש"י זוין, הרב גוסטמן ('קונטרסי שיעורים'), 'הרב חיים דוד הלוי' ('עשה לך רב', שם), 'הציץ אליעזר' עצמם, וגדולי תורה נוספים.

כמו כן, כאשר בחור או אברך מסיימים את לימודיהם בישיבה מכל סיבה שהיא, אין הם נכללים יותר באופן פשוט בגדר הפטור של "תורתו אומנותו" וממילא חלה עליהם חובת ההשתתפות במערכות ישראל, אלא אם כן קיבלו מצה"ל פטור מחיוב זה⁶.

6. נזכיר כאן שני תלמידי חכמים מוכרים שעשו מאמצים רבים על מנת לזכות לשרת שירות חובה בסיסי בכדי להיכלל במערך המילואים של צה"ל, והם: מו"ר הרב מנחם בורשטיין, ראש מכון פוע"ה בירושלים, והרב יהודה הרצל הנקין, מחבר שו"ת בניינים ונכד הגרי"א הנקין, שעם עלייתו מארה"ב נדבה רוחו אותו לשרת בצה"ל.

”הסיף והספר” – הרוח והכוח במשנת היהדות
הרב שלמה גורן

הרב הראשי לישראל, מייסד הרבנות הצבאית ומח”ס ”משיב מלחמה”

”מלמדת אותנו תורת ישראל, ומורים לנו נביאיו, שלא היתה אצלנו הפרדה בין נושאי דגל המוסר והרוח לבין נושאי דגל השחרור הפיזי ואפילו באמצעי לחימה וכיבוש. כל גדולי ישראל, מוריו ומנהיגיו הרוחניים בימי קדם, שילבו בנפשם את הכוח והרוח גם יחד. אישי הרוח נתנו גם את הדוגמה לגבורה עצמית בהתמודדות בשדות הקרב נגד אויבי ישראל ומשעבדיו. השתלבות זו שבין הסיף והספר עוברת כחוט השני בהיסטוריה היהודית לא רק בתקופת התנ”ך, כי אם גם אחרי כן בתקופת החשמונאים ולאחר חורבן הבית השני בתקופת המרד השני בימי בר כוכבא, ר’ עקיבא, ר’ שמעון בר יוחאי וחבריו... באותו רתת של קדושה בו אנו מקיימים תרי”ג המצוות שבתורה, בדחילו ורחימו בהם אנו מקיימים כל מצות עשה שבין אדם למקום, כן אנו עושים ומרגישים בעת שאנו מגנים על גבולות ישראל בפני צר ואויב, ללא התעטפות באיצטלא מזויפת של מוסר הנביאים וחזון השלום, כאשר זה נוגע לצפור נפשה של גאולת ישראל והגשמת חזון הנביאים...”

הדור הראשון והשני של החשמונאים, מתתיהו כהן גדול ובניו כהני ה’, וכי לא נתנו את המופת העליון לשילוב בין הקדושה לגבורה? ולאחר חורבן הבית השני, מי לנו גדול בתורה במעשים ובמסירות נפש מר’ עקיבא וחבריו, יוזמי המרד האחרון ונושאי כליו של בר כוכבא, עמודי התווך של התורה שבעל־פה, האם לא סימלו הם בדרכם את המאור שביהדות, בשלבם להלכה ולמעשה את גבורת הנפש עם גבורת הכוח, את תחית הרוח עם תחית הלאום, בעומדם ראשונים במערכות נגד משעבדי העם ומדכאיו?” (תורת השבת והמועד, עמ’ 316-318, ערך והביא לדפוס: שלמה שמידט, ההסתדרות הציונית העולמית, המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה, אלון שבות, (תשמ”ב))

הופעת ”סוג חדש של לוחם” בצה”ל

”בשנים האחרונות חל גידול משמעותי במספר החיילים והקצינים הדתיים אשר משרתים בצה”ל בכלל, וביחידות המובחרות בפרט. חלקם למדו קודם גיוסם לצה”ל מספר שנים בישיבה, וחלקם למדו במכינות הקדם-צבאיות התורניות. חינוך זה מצא את

ביטויי בשני מישורים: באורך השירות ובאופי השירות. אבל החידוש הגדול נעוץ בעובדה שקם בצה"ל סוג חדש של לוחם, טיפוס חדש של קצין. לא עוד "חייל מסורתי", לא עוד "חייל דתי" וגם לא קצין "שומר מצוות", אלא זן חדש של לוחמים ומפקדים יראי-שמים המקפידים על מצוה קלה כחמורה. חיילים אשר במקום להקדיש את חופשתם לבילוי בפאבים ומסעדות, מקדשים אותה בלימוד תורה במכינות. קצינים שעמלים קשה כל השבוע אך לומדים תורה בסוף כל שבוע. והחשוב מכל, נכונותם הגבוהה להימלך בדעת תורה בכל הקשור לשירותם בצבא" (הרב איל משה קרים, 'קשרי מלחמה', עמ' א').

ג

מורכבות הפסיקה בהלכות צבא לעומת פסיקה הלכתית רגילה

1

"עת להרוג... כי כך נוסד העולם"

הנצי"ב מוולוז'ין (תקע"ז-תרנ"ג)

מייסד וראש ישיבת וולוז'ין, מח"ס "משיב דבר"

אחד מיסודות העולם, המוסר והתורה הינו איסור הרציחה והימנעות משפיכות דמים. עוד קודם שניתנה התורה לישראל, ניתן איסור זה לבני נח כציווי מפורש וכאיסור אוניברסאלי, כאמור: "שִׁפְךָ דָם הָאָדָם – בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ, כִּי בְצֶלֶם אֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם" (בראשית, ט, ו), בניגוד לכך, לכל אורך ההיסטוריה האנושית התקיימו מלחמות רבות. האם שפיכות דמים במלחמה הינה 'חוקית'?

על כך משיב הרב נפתלי צבי ברלין, (הנצי"ב מוולוז'ין, תקע"ז-תרנ"ג):

"מיד איש אחיו אדרוש את נפש האדם" (בראשית ט', ה'): אימתי אדם נענש? בשעה שראוי לנהוג באחווה, מה שאין כן בשעת מלחמה ועת לשנוא. אז עת להרוג ואין עונש על זה כלל, כי כך נוסד העולם. וכדאיתא בשבועות לה: 'מלכותא דקטלא חד משיתא לא מיענש', ואפילו מלך ישראל מותר לעשות מלחמת הרשות אף על גב שכמה מישראל יהרגו על ידי זה" (העמק דבר, בראשית ט', ה').

המלחמה נכללת בקטגוריה שונה של חוקיות עולמית ראשונית וכמוסכמה חברתית כלל אנושית. לתובנה זו, ישנן גם השלכות על גדרי ההלכה, כאשר גדרי הלכתיים רגילים של זהירות מסכנת נפשות או שמירה על חיי אדם באופן גורף נדחים מפניה, וכפי שממשיך להסביר הנצי"ב מוולוז'ין ("מרומי שדה", עירובין דף מ"ה):

"ובאמת מותר למלך להלחם אפילו מלחמת הרשות ואינו חושש לסכנת נפשות, דשאני מלחמה משארי סכנות..." וב'העמק דבר', (דברים כ', ח'): "אין איסור [=הסתכנות ופיקו"נ] במלחמה, כמו שאין המלך מוזהר מלעשות מלחמת הרשות הגורם סכנת נפשות, אלא מלחמה שאני, ועיין שבועות דף ל"ה ב'מלכות דקטלא וכו'', הכי נמי, אין איסור לאדם להכניס עצמו במלחמה ולסכן עצמו".

2

דיני מלחמה הם שרידים מ"משפטי המלוכה" שהיו נוהגים באומה בימי קדם
הראי"ה קוק (תרכ"ה-תרצ"ה)

מייסד הרבנות הראשית לארץ ישראל וישיבת "מרכז הרב", מח"ס "שבת הארץ"

כבר הבאנו לעיל¹, את דברי הראי"ה קוק בעניין סיכון עצמי בעת יציאה למלחמה. כאן נחזור על ההיבט העקרוני הנלמד מדבריו בעניין המלחמה כשייכת להלכות ציבור ולא להלכות היחיד, ומשום כך ישנם שיקולים רחבים הרבה יותר בעת העיסוק בהלכות מלחמה.

"... דעל כרחך עניני הכלל דמלחמות יוצאים הם מכלל זה ד"וחי בהם"². שהרי גם מלחמת רשות מותרת היא, ואיך מצינו היתר להכניס נפשות רבות בסכנה בשביל הרווחה? אלא דמלחמה והלכות צבור – שאני. ואולי הוא מכלל משפטי המלוכה, שהיו ודאי רבים ונמסרים באומה, כמו שכתב הרמב"ם פרק ג-ד [הלכות] מלכים... וכל אלה ועוד כיוצא בהם הם שרידים שנשארו לנו ממשפטי המלוכה, שהם אינם על פי גדרי התורה של הלכות יחיד... ומהם גם כן דיני המלחמה, בין מלחמת מצוה ובין מלחמת רשות, ואי אפשר ללמוד מזה למקום אחר" (שו"ת משפט כהן, סימן קמג').

1. היסודות ההלכתיים של מלחמת מצוה בזמן הזה, סע' 6.
2. וכן כתב הראי"ה קוק הלכה למעשה: "על כן כאשר הקרן הקיימת לישראל כל עיקר העסק שלה היא לקנות חבלי אדמה בא"י להוציא אותם מידי הגויים ולהכניסם לידי ישראל, הרי זו בכלל מצוות כיבוש א"י השקולה ככל המצוות שבתורה. והראיה, שהרי מעיקר הדין חייבה אותנו התורה לעסוק בזה אפילו ע"י מלחמה, ובדרך הטבע במלחמה יש תמיד סכנת נפשות. וכל המצוות שבתורה כתוב בהם 'וחי בהם' מה שאין כן בכיבוש הארץ. ואם שאין לנו כעת עסק בכיבוש מלחמה, אבל כיבוש ע"י קנין שיש בידינו לעשות, הרי מחויבים להתאמץ בכל עוז לעסוק בזה בכל שלהבת הקדושה של עבודת השי"ת" (חזון הגאולה, הרב מאיר בראילון (עורך), ירושלים, תש"א, דף רכ"ב).

חריגה מהכלל הרגיל הנוהג בשאר המצות של "וחי בהם"

כתב ספר החינוך (מצוה תכה) בעניין מצות הריגת שבעה עממין: "והעובר על זה ובא לידו אחד מהם ויכול להורגו מבלי שיסתכן בדבר, ולא הרגו – ביטל עשה זו". על דברים אלו הקשה בעל ספר "מנחת חינוך", רבי יוסף באב"ד (תקס"א-תרל"ד), מעצם ההיתר לצאת למלחמה הכרוך בסכנת נפשות, ואם כן, מדוע שלא יתחייב האדם בהריגת אדם המשתייך לשבעת העממים גם במקום סכנה, והוא נשאר בקושיה על דברי ספר החינוך. ואלו דבריו:

"וצריך עיון, נהי (ברור) דכל המצוות נדחים מפני הסכנה, מכל מקום, מצוה זו דהתורה ציוותה ללחום עמהם וידוע דהתורה לא תסמוך דיניה על הנס, כמבואר ברמב"ן, ובדרך העולם נהרגים משני הצדדים בעת מלחמה, אם כן, חזינן דהתורה גזרה ללחום עמהם אף דהוא סכנה. אם כן, דחוויה סכנה במקום הזה ומצוה להרוג אותו אף שיסתכן, וצריך עיון (מנחת חינוך, מצוה תכה) ובמצוה תרד".

את יסודו של המנחת חינוך מרחיב הרב וולדנברג (תרע"ו-תשס"ז), בעת עיסוקו בשאלה כיצד מותר לאדם להכניס עצמו למצבי סכנה עבור חברו.

"... נשאלתי מה יהא הדין בזה במלחמה, אם חייל מחויב או רשאי להכניס את עצמו בספק סכנה כדי להציל את חברו החייל מסכנה ודאית, כגון שמוטל פצוע בשטח מסוכן וחשוף לאויב, ואם לא ימהר ויחיש להוציא אותו מהשטח ימות בודאי מפצעיו, וכל הדומה לזה... אבל לאחר העיון נראה, דיש לומר דבמלחמה שאני (דין מלחמה שונה מהותית). וכשם שהותרה עצם המלחמה למסיבותיה ולמשימותיה ולהכניס בסכנה עם רב, כך אחת מהלכותיה היא שכל אחד ואחד מאנשי הקרב מחויב למסור את נפשו להציל את משנהו מסכנה שנקלע בה מגרמת המלחמה..." (שו"ת ציץ אליעזר, חלק יב, סימן נז).

בתשובה מאוחרת יותר הרחיב הרב וולדנברג את הסברו:

"במלחמה אם מחויבים, או על כל פנים, מותרים, להכניס את עצמם בספק סכנה כדי להציל את חברם החייל המוטל פצוע בשטח מסוכן וחשוף לאויב. בהיות וכן שלמדנו מהאמור דמלחמה שאני, מסתבר לומר, דכשם שאי אפשר ללמוד מהמותר במלחמה שיהא מותר גם למקום אחר, כך אי אפשר גם ללמוד מהאסור במקום אחר שיהא אסור גם גבי מלחמה, זאת אומרת, דכשם שהכלל של 'וחי בהם' לא חל במלחמה, כך מסתבר לומר שגם הכלל של: 'וחי אחיך

עמך', שדורשים חיך קודמים (לחיי חברך), גם כן לא חל במלחמה, אלא כל אנשי המלחמה כאיש אחד מחויבים למסור כל אחד ואחד את נפשו בעד הצלת חייו של משנהו. וגם דבר זה נכנס גם כן בכללי הלכות צבור ובגדר הנהגת המדינה ותקנתה.

... ואם כן, נראה דמינה, דאותו הדבר יש לומר נמי בכה"ג (באותו אופן) גם בנוגע למלחמה, דמכיון שמצינו שלא הקפידה תורה בה על איבוד נפשות מישראל, לא ילפינן לה תו איפוא משאר ספיקות בעלמא שהדין הוא שאיננו מחויב ליכנס בספק סכנה להצלת חבריו מודאי סכנה, אלא אמרינן דבמלחמה שאני ולא אזלינן בה לקולא לדידיה, אלא מחויב וצריך להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל את חבריו מודאי סכנה, ואפילו מספק סכנה" (שו"ת ציץ אליעזר, חלק יג' סימן ק').

4

דין קידוש־השם דוחה סיכון עצמי של יחידים במלחמה
הרב שאול ישראלי (תרט"ט-תשנ"ה)

חבר מועצת הרה"ד וראש ישיבת "מרכז הרב", מח"ס "חוות בנימין"

דרך אחרת ליישב את היתר סיכוננו של היחיד עבור זולתו מול חובת שמירת הנפש, כתב הרב שאול ישראלי. לשיטתו, גדר מלחמת מצוה נובע מחיוב קידוש השם ועל כן הוא דוחה את הדין הפרטי של "פיקוח נפש" של היחיד, וכפי שכתב:

"נראה שגדר מלחמת מצוה בעזרת ישראל מיד צר הוא מדין 'קידוש השם', שבזה שכל איש ישראל שיכול לעשות זאת יוצאים חוצץ כולם כאיש אחד נגד הרוצחים שמגמתם לפגוע באנשים מישראל, שם שמים מתקדש... שהמערכה נגד ישראל היא חירוף וגידוף כלפי מעלה, והמלחמה על כבוד ישראל היא מלחמה לקידוש שם שמים, לעומת חילול שמו בחירוף מערכות ישראל... מכיון שזה מגדר של 'קידוש השם' אין קיימות בזה השאלות של פיקוח נפש, שכל עיקרו של קידוש השם מחייב מסירות נפש ולא שייך בזה המצוה של 'וחי בהם'... ובמלחמה כאמור אין אנו מביאים בחשבון כלל את האפשרות של סכנת נפשות ושיקולי פיקוח נפש אינם קיימים כלל" (חוות בנימין, א', סימן יז, סעיפים ח"ט).

הלכות מחודשות ללא רציפות של פסיקה מדור דור

הרב שלמה גורן (תרע"ה-תשנ"ה)

הרב הראשי לישראל, מייסד הרבנות הצבאית, מח"ס "משיב מלחמה"

עם תקומתה של מדינת ישראל, נוצרה לראשונה מזה כאלפיים שנה אפשרות הלכתית להקים לתחייה את אותן הלכות ציבור ומדינה שאבדו מאיתנו בזמן הגלות הארוכה, אך בשונה מיתר תחומי ההלכה הרגילים, בתחומים אלו אנו חסרים מסורת פסיקתית מובהקת והדבר יוצר קשיים רבים. על כך כתב הרב שלמה גורן בפתח ספרו הגדול "משיב-מלחמה":

"... לפנינו איפוא שאלות ותשובות אקטואליות, שהתעוררו בששת המלחמות של ישראל, בהן השתתפתי אישית... שונה היא פסיקה זו מפסיקה הלכתית אזרחית רגילה, ושונה הוא ספר זה מכל ספרי השו"ת, באשר הנושאים שבספר זה אין להם מסורת רצופה של פסיקה מדור דור... מאז מלחמת בר כוכבא... לא היו הלכות מלחמה, צבא ובטחון-לאומי אקטואליות בחיי העם. קרוב לאלפיים שנה הופיעו בעיות אלו כ"הלכתא למשיחא"... כדי למצוא מקורות הלכתיים והיסטוריים מוסמכים לפתרון של אלפי הבעיות ההלכתיות של צה"ל, היה הכרח לאסוף, ללקט ולקבץ כעמיר גרנה את שברירי ההלכות, המנהגים והנהלים שהיו קיימים בצבאות ישראל בימי קדם... מִיָּם שְׁנֵי התלמודים, הבבלי והירושלמי, ממדרשי תנאים והאמוראים ושאר ספרות ההלכה מימי עולם ומשנים קדמוניות. כמו כן, השתמשנו בספרי החשמונאים ובשאר ספרים החיצוניים וספרי ההיסטוריה המקובלים עלינו, כגון ספריו של יוסף בן מתתיהו הכהן וחבריו (משיב מלחמה: שאלות ותשובות בעניני צבא, מלחמה ובטחון, חלק א, עמ' 10, ירושלים: האידרא רבה ומסורה לעם, תשנ"ד).

דוגמה מובהקת לדרכו של הרב גורן לראיית הלכות מלחמה כתחום הלכתי ייחודי הינה שיטתו בעניין היתר לחימה בשבת³.

3. ראה לעיל: היסודות ההלכתיים של מלחמת מצוה בזמן הזה, סע' 5 – "עד רדתה".

6

בין 'חומרא' ל'קולא' בפסיקה לחיילים
הרב מרדכי אליהו (תרפ"ט-תש"ע)
הראשון לציון, מח"ס "מאמר מרדכי"

"צבא ישראל צריך להתנהג במחנה בחומרא יתרה⁴, וכלשון הכתוב: "כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל דבר רע" (דברים כ"ג, י'). מפרש רש"י: "שהשטן לא יקטרג בשעת הסכנה". וכן נאמר: "והיה מחניך קדוש" (שם טו). "ולא יהיה הכל מופקר כמחנות העכו"ם" (רמב"ן). ואף על פי כן, יש מקרים מסוימים בהם יש קולות לחיילים, וכשהקולא היא לפי ההלכה ולפי הדין, זה בכלל "ונשמרת מכל דבר רע", וכשמנתהגים עפ"י ההלכה – ה' מתהלך בקרב המחנה. היינו, לא הכל מותר ולא הכל אסור. וישנם דינים מיוחדים המקלים על החיילים בעת מילוי תפקידם" (מתוך דברי הסכמה לשו"ת 'המורים בקשת', הרב מיכאל רובין, ח' תשרי תשנ"ט).

7

קו מנחה בפסיקה לחיילים
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
ראש ישיבת "ברכת משה", מח"ס "יד פשוטה" על "משנה תורה" לרמב"ם

"... מן הראוי להתוות בקצרה את הקו המנחה בפסיקה לחיילים... עלינו להתאמץ ככל האפשר לברר את עיקר הדין שלא להכביד על בחירי עם ההולכים בשם ה' אלקי מערכות ישראל, כדי שיוכלו למקד ולרכז כל מעיינם במשימות הקשות והנעלות המוטלות עליהם.

אולם דא עקא, שיש כאן בעיה חינוכית חמורה. אינה דומה קולא המזדמנת בגלל מקרה בודד של צער או בשל קיום מצוה, למצב מתמשך שצריך להקל בכמה וכמה מישורים יום אחר יום ושבת אחר שבת לאורך זמן. בפרט כאשר מדובר בלוחמי מלחמת מצוה שהותרו לגבם איסורי תורה החמורים, יש סיכון של שחיקת האישיות...

4. ראה עוד לעיל בפרק א' בספר זה, סימן ב' – מבט אמוני ומשמעות רוחנית, בדברי הרב אליהו שהובאו שם.

כדי למנוע הדרדרות רוחנית, חייבים לטפח מודעות לגודל המצוה שהחיילים עוסקים בה. גם במלאכתם האפורה היום-יומית יש לעורר את לבם שיראו בה מלאכת ה', שירגישו כי גם עיני ה' וגם עיני כל ישראל עליהם תמיד כי הם מקדשי השם הנכבד באמת. אם יש דברים שחייבים להקל בהם כדי להמנע מסיכון וצער, יש כנגדם ענינים אחרים שצריך להדר בהם יותר ויותר, והם אהבת ישראל וגמילות חסד לזולת, ובכך יתקיים 'והיה מחניך קדוש' (דברים כג, טו)...

המודעות הזאת שהשכינה שורה במחנה חייבים להשריש אותה היטב בחיילים גם לפני יציאתם לשרות הצבאי, ובייחוד יש להדגיש שכל רגע פנוי יוקדש ללימוד תורה אם מעט ואם הרבה, וזה ירומם את הלומדים ואף הרחוקים יתקרבו" (פתח דבר, 'מלומדי מלחמה', שו"ת בעניני צבא ובטחון, מעליות, תשנ"ג).

8

הדרכות ייחודיות בהלכות צבא מדיניות הרבנות הצבאית הראשית

"... 'והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר', מפסוק זה למדנו שיש לנהוג חומרה יתירה במסגרת הצבאית, שהרי מחנה ישראל, שכינה שורה בו. מאידך, כידוע, העיסוק האינטנסיבי במצות 'עזרת ישראל מיד צר' מעמיד לעיתים את הלוחמים במצבי דחק שונים ומחייב להקל עליהם לעסוק בשאר עניני עבודת ה' כפי שורת הדין, ללא הנהגות הנובעות מחשש לשיטות פוסקים יחידניות, ופעמים אף להנחותם לנהוג כשאר הדרכות חז"ל למצוי במקום דחק...

מתוך הכרה מעמיקה של מציאות החיים הצבאית, נדרשנו לתור אחר ההנהגה ההלכתית הראויה במסגרת הצבאית. פעמים, כשראינו צורך בדבר, כתבנו כיצד ניתן לנהוג במקום צורך, ולעיתים אף נצרכנו להנחות את החיילים כיצד ראוי לנהוג 'בשעת דחק'. לאור זאת מובן שאין לראות בהדרכות המובאות להלן דרך לרבים, וחלילה להשתמש בחיבור זה כמקור להקל שלא במקום הנצרך.

הנהגה זו של קיום מצוות התורה באופן שאינו מלא, סכנה לשמירת הקדושה וטהרת הרוח יש בה, ועל כן ראוי לחייל לזכור תמיד שעיסוקיו ומצבו נובעים ממצוה חשובה ומרכזית בחיי האומה, ומתוך שיקימנה בשלמות הכוונה והמעשה, מובטחנו שיתקיים בו "שומר מצוה לא ידע דבר רע", ואפשר אף שרמוז הדבר בפסוק המובא לעיל, לא רק שהשראת השכינה במחנה מחייבת לנהוג בו בקדושה, אלא השראת השכינה אף גורמת

שתהיה בו קדושה (תורת המחנה, שאלות ותשובות בעניינים שכיחים במסגרת השירות הצבאי למנהגי העדות השונות, ח"א, הקדמה, הרבנות הצבאית הראשית, ענף הלכה, הרב יצחק ריבלין (עורך)).

9

'בקיאות בהלכה' ו'בקיאות במציאות'
הכרעות הלכתיות ע"י גדולי התורה ויישומן על ידי בני תורה אנשי מעשה

את מי עדיף לשאול "הלכה למעשה" בצבא: גדולי דור שאינם מכירים את המציאות הצבאית באופן בלתי אמצעי אלא מפי מומחים, או תלמיד חכם הקטן מהם לאין ערוך, אך בקי באותה מציאות?⁵

הרב שלמה אבינר, התייחס לשאלה זו:

"אם מדובר בפסיקת עקרונות הלכתיים כלליים מחודשים, ודאי שגדולי הדור עדיפים. ויתר על כן: מסתבר שרק הם רשאים לפסוק בנדון. אבל אם מדובר בשימוש באותם כללים גדולים כדי לפסוק הלכה במציאות מסוימת מסובכת שיש להעריכה נכונה, אזי תלמיד חכם שחי אותה מציאות הינו עדיף. משל למה הדבר דומה, בהגדרת הפסד מרובה, הפוסקים שלנו עם כל גדולתם נמנעו מלקבוע סכום כספי, אלא קבעו גדר: הכל כפי ראות עיני המורה. כן הוא לגבי שעת הדחק" (דברי הקדמה לשו"ת 'כחיצים ביד גיבור', ח"ב, מאת הרב אביחי רונצקי (תשי"ב-תשע"ח), הרב הראשי לצה"ל, לשעבר).

5. דוגמא מעניינת להתלבטות בשאלות של יישום הוראת גדולי תורה במציאות צבאית, נוכל לראות בקובץ 'תחומין' (חלק שלישי, תשמ"ב, עמ' 23 ובחלק רביעי, תשמ"ג עמ' 241-251) בעניין תוקפן ההלכתי של הוראות מטכ"ל בנושא בטיחות בשבת. כאשר המדובר הוא בסוגיית נאמנות המפקדים, ידע מקצועי בתחום בטיחות בצה"ל והצורך בהפעלת שיקול דעת של החייל הפשוט בקצה. וכן, עיין מה שכתב על כך בשו"ת בדי הארון, פיקוח נפש, סי' ז' עמ' 245 – הרב רא"ם הכהן, תשע"ג.

ד

התשועה האלוהית והיוזמה האנושית

1

"ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר" (שמואל ב', א' יח')

רש"י, שם: "וַיֹּאמֶר לְלַמֵּד בְּנֵי יְהוּדָה קֶשֶׁת" – וַיֹּאמֶר דּוֹד מֵעֵתָה שֶׁנִּפְּלוּ גִיבּוּרֵי יִשְׂרָאֵל, צְרִיכִין בְּנֵי יְהוּדָה לְלַמְּדֵם מִלְחָמָה וּלְמִשׁוֹךְ בְּקֶשֶׁת" (וראה רלב"ג שם: "ועבור שראה כי מיתת שאול היתה בסיבת יראתו מהמורים בקשת לא היו בישראל מי שהיה בקי בה אמר דוד ללמד את בני יהודה קשת").

רש"י (שם): "הנה כתובה על ספר הישר" – הלא היא כתובה על ספר בראשית שהיא ספר ישרים אברהם יצחק ויעקב, והיכן רמיזא? 'ידך בעורף אויביך' (בראשית מ"ט ח'), איזו היא מלחמה שמכוין בה ידו כנגד פדחתו שהוא מול ערפו הוי אומר זה קשת. "וְרִאִיתָ סוּס וְרִכָּב עִם רַב מִמֶּךָ" (דברים כ', א) – מה הם יוצאים עליך בסוס ורכב, אף אתה צא עליהם בסוס ורכב" (ספרי, שם).

2

מדברי הרמב"ם בעניין למידת המלחמה וחזרת המלכות לישראל

מטרת הנדודים במדבר – הכנה לכיבוש ארץ-ישראל

"כאילו הוא אומר שהוא יתעלה הקדים להרגילכם הטורח במדבר להרבות טובתכם כשתיכנסו לארץ, וזה אמת כי היציאה מן הטורח אל המנוחה יותר ערבה מההתמדה על המנוחה, וידוע שלולא טורחם ועמלם במדבר לא היו יכולין לכבוש הארץ ולא להלחם ביושביה, הנה אמרה התורה זה, 'כי אמר אלקים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה, ויסב אלקים את העם דרך המדבר ים סוף וחמשים עלו בני ישראל', כי המנוחה תסיר הגבורה, וצוק הפרנסה והעמל יתנו הגבורה, והיא הטובה אשר באה בזה הענין באחריתם" (מורה נבוכים, ג, כד).

"שמע תשובתי אשר תסיר מלבך זה החולי ויגלה לך אמתת מה שעוררתך עליו, והוא שכבר בא בתורה כמו זה הענין בשווה והוא אמרו 'ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים וגו', ויסב אלקים את העם דרך המדבר ים סוף וגו'... וכמו שהיה מחכמת השם להסב אותם במדבר עד שילמדו גבורה, כמו שנודע שההליכה במדבר ומיעוט הנאות הגוף

מרחיצה וכיוצא בהם, יולידו הגבורה והפכם יולידו רך לבב, ונולדו גם כן אנשים שלא הרגילו בשפלות ובעבדות" (מורה־נבוכים ג, לב).

רפיון העיסוק בענייני צבא וביטחון כגורם ישיר לחורבן בית המקדש הראשון

"וזאת היא שאיבדה מלכותנו, והחריבה בית מקדשנו והאריכה גלותינו והגיעתנו עד הלום. שאבותינו חטאו ואינם, לפי שמצאו ספרים רבים באלה הדברים של דברי החוזים בכוכבים, שדברים אלו הם עיקר ע"ז כמו שביארנו, טעו ונהו אחריהם ודימו שהם חכמות מפוארות ויש בהן תועלת גדולה. ולא נתעסקו בלמידת מלחמה ולא בכיבוש ארצות¹, אלא דימו שאותן יועילו להם, ולפיכך קראו אותם הנביאים ע"ה סכלים ואוילים. ודאי סכלים ואוילים היו ו[הלכו] אחרי התוהו אשר לא יועילו ולא יצילו" (הרמב"ם, אגרת לחכמי מרשיליא, "כתבי הרמב"ם", מהד' לפסיא (לייפציג), ח"ב, עמ' 25).

ציון ימי החנוכה שבהם "חזרה מלכות לישראל"

כתב הרמב"ם בהל' מגילה וחנוכה (פ"ג, ה"א):
 "בבית שני כשמלכו יון גזרו גזירות על ישראל... עד שריחם עליהם אלקי אבותינו והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו ישראל

1. "... כשזנח ישראל הטוב טוב, כשנאבד ממנו ערכו העצמי ולא הכיר את יתרונו, עד אשר זנה אחרי אלהי נכר הארץ, נאבד ממנו גם כן דעת ערכו. על כן כאשר מהתשוקה הברברית, שהיא אמצה את כל גוי אדיר מעריצי גוים של העולם הישן להרחיב את גבול ממלכתו התעלה: "מלכי ישראל", גם הרעים שבהם, "מלכי חסד" היו, לא היה אפשר לרוח גבורה ועז חפץ מוסרי להגדיל את כח הלאומי המדיני, למצא מעמד הגון. ואבותינו אלה, אשר בימי עזם וגבורתם הפוליטית עזבו את צור ישעם והלכו אחרי ההבל ויהבלו, כיון שנתעלם מהם ערכה הפנימי של כללות האומה "לא נתעסקו בלמידת מלחמה ולא בכבוש ארצות", כי נטל מהם זיו החיים האידיאלי, המחיה את האומה ואוזרה בגבורה, ונתעלמה מהם המטרה המוסרית הגבוהה הנמצאת בגדולתם של ישראל בעולם. 'כי לא בחרבם ירשו ארץ, וזרועם לא הושיעה למו, כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם, אתה הוא מלכי אלקים, צוה ישועות יעקב, בך צרינו ננגח, בשמך נבוס קמינו'. ובכל מקום כשיש הכשר לאידיאליים גדולים להיות מחיים ומעודדים, שוב אין אידיאליים קטנים ושפלים מאירים שם, 'ושרגא בטיהרא מאי מהני'. עליכן רק הארת האידיאליים הצפונים, האידיאליים האלקיים, שהמה גנוזים בנפש האומה, רק על ידם תיגלה העצמה הלאומית, ורוח ד' תפעמנו כימי עולם, עליפי אותו הסגנון שהחיים השלמים והטובים נכונים הם לקבלו ולהכירו גם עכשיו, כי 'מלכא לבושיין דלביש בצפרא לא לביש ברמשא'..." (הראי"ה קוק, עקבי הצאן, עמ' קלז).

מידם, והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני".

וראה עוד בפירוש רש"י על הש"ס ולתנ"ך (סנהדרין צז: ד"ה עוד אחת): "עיקר כבודם ופארם (של ישראל) שלא שלטה בהם אומה", (יחזקאל, לט, ז): "ואת שם קדשי אודיע בתוך עמי ישראל ולא אחל את שם קדשי עוד" – "שפלותם של ישראל חילול שמו הוא..."

המאפיין המרכזי של ימות המשיח – "המלכות תחזור לישראל"

הלכות תשובה, פרק ט', הלכה ב':

"... ימות המשיח הוא העולם הזה, ועולם כמנהגו הולך אלא שהמלכות תחזור לישראל וכבר אמרו חכמים הראשונים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד".

ובפירוש המשניות – מסכת סנהדרין פרק י' משנה א', כתב הרמב"ם: "ימות המשיח הוא זמן שתשוב המלכות לישראל ויחזרו לארץ ישראל... ולא ישתנה במציאות שום דבר ממה שהוא עתה אלא שהמלכות תחזור לישראל, וזהו לשון החכמים (ברכות לד.) אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד, ויהיו בימיו עשירים ואביונים גבורים וחלשים כנגד זולתם, אבל באותם הימים יהיה נקל מאד על בני אדם למצוא מחייתם עד שבעמל מעט שיעמול אדם יגיע לתועלת גדול, וזהו שאמרו (שבת ל:): עתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכלי מילת..."

3

"התורה לא תסמוך על הנס"

מדברי הרמב"ן (רבי משה בן נחמן, ד'תתקנ"ד 1194-ה'ל' 1270)

"ואם תאמר יעשנה קטנה (את תיבת נח – ש.ה) ויסמוך על הנס הזה – ראה השם יתברך לעשותה גדולה כדי שיראו אותה בני דורו ויתמהו בה ויספרו עליה וידברו בענין המבול וכנוס הבהמה והחיה והעוף לתוכה, אולי יעשו תשובה. ועוד, עשו אותה גדולה, למעט בנס, כי כן הדרך בכל הניסים שבתורה או בנביאים לעשות מה שביד אדם לעשות, והשאר יהיה בידי שמים" (רמב"ן, בראשית ו', יט').

"וטעם בחרבי ובקשתי, כי הארץ לא תיכבש להם רק (=אלא) בחרב ובקשת..." (רמב"ן, בראשית, מח', כב').

הצורך במניין בני־ישראל בתחילת חומש במדבר – "מפקד צבאי"

"ויהיו כל פקודי בני ישראל לבית אבתם וגו' כל יצא צבא בישראל – ידיעת המספר לא ידעתי למה צוה שידעו אותו? אולי להודיעם חסדו עליהם כי בשבעים נפש ירדו אבותיהם מצרימה ועתה הם כחול הים... ויתכן שנאמר עוד כי היה זה כדרך שהמלכות עושה בבואם למלחמה כי עתה היו מזומנים ליכנס לארץ ולבא במלחמה עם מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ועם השאר כולם כמו שאמר (להלן י כט) "נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה'" והיו משה והנשיאים צריכין לדעת מספר חלוצי צבא המלחמה וכן מספר כל שבט ושבט ומה יפקוד עליו בערבות מואב במערכות המלחמה כי התורה לא תסמוך על הנס שירדוף אחד אלף וזה טעם "כל יוצא צבא בישראל" כי המנין מפני צבא המלחמה... ועוד שיחלק להם הארץ למספרם וידע כמה חבלים יפלו להם מן הארץ הנכבשת להם..." (רמב"ן, במדבר, א', מה').

"התורה לא תסמוך על הנס (וכן רמב"ן, במדבר יג', ב'), וכי התורה תצוה בדרך הארץ, ותעשה הנסים עם יראיו בהסתר, ואין החפץ לפניו לשנות טבעו של עולם, זולתי כאשר אין שם דרך בהצלה אחרת, או להודיע שמו לצריו לעתים, כאשר היה בקריעת ים סוף וכיוצא בו" (רמב"ן דברים כ', ט').

4

"לעשות בדרך הטבע כל מה שבכוחו"

רבנו בחיי בן אשר אבן חלואה (ה'ט"ו, 1255 - ה'ק', 1340)

"סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה' (משלי כא, לא) – שלמה המלך ע"ה יזהיר כל אדם בכתוב הזה שיעשה כל דבר שיצטרך לעשות ובדרך הטבע כל מה שבכוחו, ושימסור השאר בידי שמים, כי הנס אינו חל אלא בחסרון הטבע, ועיקר יצירת האדם בנוי על מדת הטבע, ועל כן יצטרך שיעשה האדם פעולות וענינים שיהיו הכנות להשיג בהן חפצו ולעמוד על משאלות לבו,

כמי שרוצה ללכת למלחמה על אויביו שראוי לו שיכין כלי זיין וסוסים ומרכבות ליום מלחמה, שאם אינו מכין ויסמוך על הנס ימסר ביד אויביו, או כמי שיש לו חולה שהוא ראוי לתקן לו מסעדים וסמים למאכלו, ומאכילו המאכלים המועילים ולמנוע ממנו המאכלים המזיקים, ואחר שעשה לו כל יכולתו והשתדל בכל כוחו ועשה בדרך הטבע כל הכנותיו אין ראוי לו לבטוח שיגיע אל רצונו רק בשם יתעלה לא בהכנות האלה, כי יש אדם שיאבד במלחמה עם כל ההכנות ויש שינצל מבלעדיהן, ויש חולה שימות עם המאכלים המועילים ויש שתגיע לו רפואה עם המאכלים הרעים המזיקים, ואם כן, אין

עיקר התשועה בענין המלחמה ולא בענין הרפואה להכנותיהם רק בשם יתעלה, שכן כתיב (תהלים קמז, ג): 'הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם', וכתיב (שם, י): 'לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האישי ירצה', וכתיב (שם לג, יז): 'שקר הסוס לתשועה'.

זאת כוונת התורה ורוב הפסוקים מוכיחין כן, ולכך תצוה התורה לישראל להשתדל בהכנות האלה שיצאו חלוצים בעלותם למלחמה על אויביהם ושישימו אורב ושישלחו מרגלים בערי האויבים, כי כל הענינים האלה הם הכנות לעשות מה שבכח האדם לעשות בדרך המנהג והטבע, ואחר כן יפעול הנס על כל מעשה הטבע.

ואף על פי שישראל לא היו צריכין לזאת לפי שלא היה נצחונן בדרך המנהג והטבע כי אם על פי הזכות והעונש, ואם היו זכאין – מעט מהם ינצחו עמים רבים, ואם היו חייבים – מעט מן האויבים ינצחו רבים מהם, מכל מקום, באה מצות התורה לישראל לעשות כל השתדלותם בהכנות האלה ואחר כך למסור הענין למי שהתשועה לו, כי התורה לא תסמוך על הנס לעולם.

ומטעם זה צוה הקב"ה לנח מעשה התיבה כי בידוע שהיה ביכולתו יתעלה שיעביר נח ובניו ברגליהם על מי המבול, ולא יצטרך נח להתנהג בזה בדרך הטבע שיעשה תיבה מעץ ידוע וממדה ידועה באורך וברוחב, אבל התורה תצוה לנו בכך שנשתדל בהכנות בכל הענינים, ועם כל השתדלותנו – שתהיה אמונתנו שאין עיקר התשועה בהם רק בשם יתעלה, וזהו שאמר שלמה בכאן: 'סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה'.

וכן מצינו בדוד ע"ה כששאל באורים ותומים השיבו הקב"ה: "הסב אל אחריהם ובאת להם ממול בכאים" (שמואל ב ה, כג), צוה להשתדל בדרך המנהג והטבע כמנהג שאר האומות הנוצחין בטבע, וכן מצינו במלחמת העי שאמר ה' יתברך ליהושע: "שים לך אורב לעיר מאחריה" (יהושע ח, ב). והוא הטעם בעצמו במרגלים ששלח משה רבינו ע"ה במדבר פארן שהקב"ה צוה בכך... " (פירושו לתורה, במדבר, יג, ב', הקדמה לפרשת שלח).

5

"כאילו יסמכו בדרכי הטבע לגמרי וכן ראוי לעשות"

מדברי ספר "החינוך"

"משרשי המצוה, לפי שעם היות ה' ברוך הוא משגיח בפרטי בני אדם וכל אשר יקרה להם טוב או רע בגזרתו ומצותו, אף על פי כן, צריך האדם לשמור עצמו מן המקרים הנהוגים בעולם, כי הא-ל ברא עולמו ובנאו על יסודות עמודי הטבע, וגזר שתהיה האש שורפת והמים מכבין הלהבה, וכמו כן יחייב הטבע שאם תפול אבן גדולה על ראש איש תרצץ את מוחו, או אם יפול האדם מראש הגג הגבוה לארץ שימות, והוא ב"ה חנן גופות

בני אדם ויפח בהם נשמת חיים בעלת דעת, לשמור הגוף מכל פגע, ונתן שניהם, הנפש וגופה בתוך גלגל היסודות והמה ינהגום ויפעלו בה פעולות. ואחר שהא-ל שעבד גוף האדם לטבע, כי כן חייבה חכמתו מצד שהוא בעל חומר, צוהו לשמור מן המקרה, כי הטבע שהוא מסור בידו יעשה פעולתו עליו אם לא ישמר ממנו. אמנם יהיו קצת בני אדם, לרוב חסידותם, כמו דניאל חנניה מישאל ועזריה, אבל רוב בני אדם בחטאם לא זכו אל המעלה הגדולה הזאת, ועל כן תצוונו התורה לשמור משכנותינו ומקומותינו, לבל יקרנו מות בפשיעותנו, ולא נסכן נפשותינו על סמך הנס, ועל הדרך הזאת תראה רוב ענייני הכתובים בכל מקום כי גם בהילחם ישראל מלחמת מצוה על פי השם, היו עורכים מלחמתם ומזיינים עצמן ועושים כל עניינם כאילו יסמכו בדרכי הטבע לגמרי וכן ראוי לעשות לפי הענין שזכרנו, ואשר לא יחלוק על האמת מרוע לב, יודה בזה" (מצות מעקה, מצוה תקמו').

6

"מנהגו של עולם יקר בעיני ה' וחפץ בו"

מדברי הר"ן (רבנו נסים בן ר' ראובן גירונדי, ה'ע"ה, 1315-ה'קל"ו, 1376)

"... חפץ הש"י ורצונו לקיים מנהגו של עולם בכל מה דאפשר, ושהטבע יקר בעיניו לא ישנהו אלא לצורך הכרחי. ומפני זה אמר משה הצאן ובקר ישחט להם וגו', שחשב משה שהש"י לא יחדש נס ופלא בחנם [למלא בטנם בדבר שאינו הכרחי להם, והיה תמה על דרך מנהגו של עולם איך יספיק בשר לכל העם ההוא. ומפני היות מנהגו של עולם יקר בעיני ה' וחפץ בו כמו שכתבנו, לפעמים כשיצטרך לחדש נס ופלא יערב בו איזה דבר טבעי יהיה למשענת הנס ההוא. עם היות שהדבר הטבעי ההוא לא יספיק לפעול הנס ההוא אבל ישען בו לבד, כענין שאמר אלישע לאשה אחת מנשי בני הנביאים. הגידי לי מה יש לך בבית וגו', והשיב אליה לכי שאלי לך כלים מן החוץ מאת כל שכינינו כלים רקים אל תמעטי. ואין ספק, שבחק הטבע היה נמנע המצא השמן הרב מן האסוך ההוא כאלו לא היה שם שמן כלל, ועם כל זה בקש הנביא להיות נמשך אחר רצון השם יתברך שיהיה לנס ההוא איזה משען טבעי יסמך עליו..." (דרשות הר"ן, הדרוש השמיני).

7

"בכוח ידם נעשתה"

מדברי רבי דוד אלטשולר מפראג (בעל פירוש "המצודות", תמ"ז-תק"ל)

"בְּפָרַע פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּב עִם בְּרַכּוֹ ה' – 'בפרוע פרעות', רצה לומר, במה שנקם הקדוש ברוך הוא נקמותו על ידי ישראל להיות נראה שבכח ידם נעשתה, והיא להם לכבוד" (מצודת דוד, שופטים ה' ב').

8

"ללחום בחנית ובחרב"

מדברי החת"ס סופר (רבי משה סופר, תקכ"ג-ת"ר)

"למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים' – רצה לומר, אחר שעשיתי להם נסים ונפלאות בהוציאי אותם ממצרים, הלא היה נקל להכות גם סיחון ועוג על זה האופן, ואפילו הכי הושבתי אבותיכם בסוכות במלחמות ההמה ללחום בחנית וחרב – מפני כבודם של ישראל, על דרך 'ואשר חרב גאותך' (דברים לג, כט)" (חתם סופר, ליקוטים עה"ת, פרשת אמור, בד"ה למען ידעו דורותיכם. ח"ב, עמ' סד', וראה "תורת משה" השלם, דברים לג, כט).

9

מלחמה בדרך הטבע היא כבוד לאומה

מדברי הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק (בעל משך-חכמה, תר"ג-תרפ"ו)

"וַיִּדְרֹךְ יִשְׂרָאֵל נֶדְרָה לֵה' וַיֹּאמֶר אִם נָתַן תַּתֵּן אֶת הָעַם הַזֶּה בְּיָדִי וְהִחַרְמֹתִי אֶת עַרְיָהֶם" (במדבר כא', ב') – פירוש, דעד עכשיו היה מנהיגם בנסים, המצרים נטבעו וכיוצא בזה, ואם חלילה נטו מעט מדרך הישר, מיד היו מופליין ומנוצחים, וכבן שסמוך על שלחן אביו, שבעצמו אינו יודע דרך לפרנסתו, ולא לכבוד הוא לאומה... לכן בקשו שיעשו השם חסד

שינצחו במערכות המלחמה הטבעית, ויתראו לעיני העמים כגבור ביום קרב, וזה 'אם נתן נתן את העם הזה בידו' – בדרכה של מלחמה טבעית. ודו"ק² (משך-חכמה, שם).

10

ארבעת מלכי יהודה ותהליך התדרדרות התודעה הלאומית בזמנם

"ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הן: דוד, אסא, יהושפט וחזקיהו. דוד אמר 'ארדוף אויבי ואשיגם וגו'" (תהלים יח לח), אמר לו הקב"ה אני עושה כן... עמד אסא ואמר אני אין בי כח להרוג להם, אלא אני רודף אותם ואתה עושה, אמר לו אני עושה... עמד יהושפט ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה, אמר לו הקב"ה אני עושה... עמד חזקיהו ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה, אמר לו הקב"ה אני עושה..." (איכה רבתי, פתיחתא ל').

המדרש מתאר בפנינו את התופעה המכונה "ירידת הדורות"³. הראשון והמעולה שברשימה הוא "דוד מלך ישראל" המאמין ובוטח בה' ויחד עם זאת נלחם בפועל את מלחמות ה', כהגדרתה של אביגיל בדברי נבואתה (שמואל א כ"ה כח). האחרון ברשימה הוא חזקיהו מלך יהודה, שאפילו שירה אין בו כוח לומר. וכבר ידוע ומפורסם מאמרו של רבי יהושע בן לוי: "אילו אמר חזקיהו שירה על מפלת סנחריב היה נעשה הוא מלך המשיח וסנחריב גוג ומגוג, והוא לא עשה כן, אלא אמר (תהלים כ') 'ענתה ידעתי כי הושיע ה' משיחו'... מה כתיב בתריה (שם): 'ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו'" (שיר השירים רבה, פרשה ד, ד"ה, ד"א תשורי).

הסבר נפלא לסיבה הרוחנית שבגינה לא אמר חזקיהו המלך שירה על נפילת אויביו מסביר הראי"ה קוק, ואלו דבריו:

2. סיום דבריו שם: "וכמו שערב לאחד מבית המלך כאשר ירוויח במסחר יותר מכל מחמדי עיניו. וזה מכוון דברי הנביא (ישעיה ס, יט): 'והיה לך ד' לאור עולם ואלקיך לתפארתך', פירוש, דשם הויה שמורה על ההנהגה הנסיית זה יהיה לך לאור עולם, ואלקיך, שזה מורה על כח כל הכחות הטבעיים זה יהיה לתפארתך, שגם בהנהגה הטבעיית תצליח ותצא כגבור ביום קרב. ודו"ק".
3. תיאור קבלי של ירידה זו ראה בחומש היכל הברכה של האדמו"ר מקאמרנא, שמות, יד', יד' – 'ה' ילחם לכם ואתם תחרישון".

"חז"ל דרשו (סנהדרין צד) אהא דכתיב (ישעיה כד): "מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק" – "גנאי הוא לחזקיה וסיעתו שלא אמרו שירה עד שפתחה הארץ ואמרה שירה, שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו וגו'", שהכוונה: חזקיה היה צדיק גמור ועיקר מחשבתו רק בעניין תורה ועבודת השם, ואדרבה ישוב הארץ ירד בימיו בשביל שקידתו בתורה, והקדוש־ברוך־הוא היה מצליחם למעלה מדרך הטבע, כמו שכתוב (ישעיה ז) "והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן", (ושם) "כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף, לשמיר ולשית יהיה", אבל רצון השם היה, שאף־על־פי שזהו בודאי דרך מקודש, ואשרי האיש אשר בתורת ד' חפצו באופן כזה עד שישליך עסקי הארץ אחרי גוו, אבל ישוב ארץ ישראל היא בעצמה דבר קדוש ונשגב, והצלחת ישראל בארץ ישראל גורמת טובה גדולה לכל העולם, להכיר לכל באי עולם גדולתו ית' והשגחתו, שידבקו הכל בעבודתו. וזאת היא תכלית ביאת המשיח לומר שלום לרחוקים ולקרוב הכל תחת כנפי השכינה, על ידי שיתבררו אותם שתקנו ענין בחירתם עד שיהיו ראויים לקבל ברכת ד'. וזהו ענין "מכנף הארץ", שעם שטבע הארץ להיות מושבה בשפל, מכל מקום ארץ ישראל על ידי קדושתה פרחה לעילא ומוסיפה כח בגבורה שלמעלה על ידי ברכתה. והנה, חזקיה, כיון שראה שעיקר הנס היה לתועלת כבוד עם ד' ועשרם, כי מצד הצלת הנפשות היה די שיתן הקדוש ברוך הוא בלבב סנחריב לעזוב את ארץ־ישראל, או שלא יבוא כלל (עי' שם), אלא שאז לא היה להם כל הכבוד הזה וגם לא מצאה ידם שלל העם הרב ההוא, ועניני עולם הזה לא היו חשובים כל כך לחזקיה להתעורר לומר עליהם שירה, שחשב שהם מעיקים לעניני עולם הבא והקדושה האמתית; אבל מעלת משיח היא, שכל עניני עולם הזה יעלה אותם להשתמש בקדושה, על כן דבר זה גרם שלא נעשה חזקיה משיח" (חבש פאר, פרק טז).

מסכם מדרש זה במסקנה רוחנית־מוסרית, רבי דוד טעביל ממינסק (תקנ"ד־תרכ"א), מגדולי תלמידיו של הגאון רבי חיים מוולוז'ין, תלמיד הגר"א: "אולם הכוונה כי גם בהיות ישראל שרויים על אדמתם, כאשר תבוא ההנהגה בהסתר ובהצנע כשלחו הברכה במעשה ידיהם, ויפעלו גבורות במלחמותיהם בפועל כפם ממש, כאשר היה העניין במלחמותיו של דוד המלך ע"ה, כי אז יהיה יותר נעלה על מלחמתו של חזקיה, שהיה על ידי מלאך ד' לבדו ולא חלו בה ידיים" (נחלת דוד, חלק שני, ח.).

'השתדלות וגבורת אדם' לעומת ה'העזר בניסים'
מדברי הרב אברהם יצחק הכהן קוק (תרכ"ה-תרצ"ה)

"המלחמה דרושה לפי מעמד האנושיות שלא נגמר עדיין בהשלמתו, וצריכה ביותר לצורך הגנה לאומית או תקומתה. והנה, לפי הרגיל, תלויה הצלחת כל אומה בהתגבר רוח האומץ בלב אנשיה, והאומץ מתגבר במה שהידיעה מתבררת להם שעזרתם תלויה בעצמם בכחם ועז גבורתם. על כן, יוכל הטוען לטעון כי מושגי דעת יראת אלוהים יחלישו את אומץ העם באשר לפי האמת מתבאר "כי לד' המלחמה", ולולא עזרת ד' – שוא זרע אדם. אבל זו טעות מוחלטת, כי אין גדר הבטחון וההתלות אל ישועת ד' בא למעט את כל כחות הגבורה האפשריים, כי אם להשכיל את העם שלא בכח הגבורה הבשרית לבדה ישיגו מאויים, כי אם צריך לזה גם הגבורה המוסרית שהיא ההליכה בדרכי ד', שאז העם זכאי שתעמוד לו גבורתו ושיצליח בה, מאחר שיש להצלחתו תכלית במציאות האנושיות. אבל כשישים רק אל הגבורה הגשמית פניו ועל דבר הכשרון הרוחני לא יביט ולא יתבונן, הלא ירד במעלות רוחו ואין תועלת נמצא בהצלחתו, ודאי לא יצליח כי אין ד' עמו.

נמצא שיסוד הבטחון ותכלית ההוראה שהראה השם יתברך ע"י ההנהגה הניסיית עם ישראל, כי לד' המלחמה, היתה לא להחליש את הציור שצריך התאמצות האדם להקמתו הכללית והפרטית, כי אם לשכללה שתהיה שלמה מכל צדדיה היינו שלא תסתפק רק בגבורה פשוטה, כי אם תפנה על כל הצדדים של שלימות הפרטי והכללי" (עין איה, ברכות ב, פרק תשיעי, ז. ברכות נד:).

"... רק בזה המצב יצדק ההעזר בניסים, במקום שאין יד ההשתדלות וגבורת אדם מגעת שם, על זה יועילו הניסים, להודיע כי ד' אתנו, וגם במקום שכבר פס כל עזר מצד הטבע תשועת ד' תשגבנו. וההסמך על ניסים באופן כזה, מוסיף רוח אומץ וגבורה, ומקנה עז נפש עם שלימות בטחון ואמונה בצור ישעינו יתברך שמו.

אמנם, במקום שגבורה וחריצות גבורי מלחמה תוכל להגיע למטרת החפץ, חלילה להתרפות בבטחון ניסי. בטחון כזה מביא מורך לב ועצלות ושקיעת רוח הגבורה, שהוא חסרון לאומי גדול מאד... רק במקום שאלה הכללים של התגבורת העצמית וענפייהם התלויים בהם לא יוכלו להועיל, אז יראה לנו צור ישראל חסדו להושיענו באורח נס ופלא, כאמור 'ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע'" (עין איה, ברכות ב, פרק תשיעי, יד. ברכות נד:).

ה

מעלותיה של הגאולה הטבעית לעומת הגאולה הניסית

1

מקורות יסוד

נביאים, גמרא, מדרש, זוהר

"כי לא בחיפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו, כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלוקי ישראל" (ישעיה נב, יב ועיין מכילתא פרשת בא פרשה ז').

♦

"רבי חייא רבא ורבי שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתה וראו איילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא רבה לרבי שמעון בן חלפתא... כך היא גאולתן של ישראל, בתחילה קמעא קמעא, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת" (תלמוד ירושלמי, ברכות).

♦

"ישושום מדבר וציה" (ישעיהו לה, א') מפני מה כתיב כך? ללמדך שבשעה שהקב"ה מגלה שכינתו על ישראל אינו נגלה עליהם כאחת מפני שאינן יכולין לעמוד באותה טובה בפעם אחת, שאם יגלה להם טובתו כאחת ימותו כולם. ראה מה כתיב (שם, סד'): 'ומעולם לא שמעו, לא האזינו, עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו'. צא ולמד מיוסף בשעה שנתודע לאחיו לאחר כמה שנים אמר להם אני יוסף אחיכם, מתו כולם ולא יכלו לענות אותו וגו'. הקב"ה על אחת כמה וכמה. אלא מה הקב"ה עושה? מתגלה להם קמעא קמעא, בתחילה משיש את המדבר שנאמר: 'ישושום מדבר וציה' ואח"כ 'תגל ערבה ותפרח כחבצלת' ואחרי כן 'פרוח תפרח' ואחרי כן 'כבוד הלבנון נתן לה' ואח"כ 'המה יראו כבוד ה' הדר אלקינו'..." (מדרש תנחומא, דברים פרק א).

♦

"בזמנא דקב"ה יוקים לון ויפיק לון מן גלותא, כדין יפתח לון פתחא דנהורא דקיק זעיר, ולבתר פתחא אחרינא דאיהו רב מיניה עד דקב"ה יפתח לון תרעין עילאין פתיחן לארבע רוחי עלמא" (תרגום: בזמן שהקב"ה יקים אותם ויוציאם מן הגלות, אז יפתח להם פתח אור דק מדק

וקטן מאד, ואח"כ פתח אחר מעט גדול ממנו עד שהקב"ה יפתח להם את השערים העליונים הפתוחים לארבע רוחות עולם. זוהר, וישלח, אותיות צ'-צב').

2

הצורך בניסים ובמופתים נובע מקטנות אמונה
רבנו יהודה הלוי (ספר הכוזרי')

"... למשה ולישראל, עשה האלוה נסים אשר לא השאירו ספק בלב, כי בורא העולם רק הוא ברא את הדברים ההם בריאה חדשה מכוונת ראשונית, כך מכות מצרים, וקריעת ים סוף והמן ועמוד הענן ועוד כל אלה נעשו להם לישראל לא על היותם גדולים מאברהם יצחק ויעקב כי אם מהיותם קהל רב אשר הספק מצא לו מקום בלבותם, האבות לעומת זה, היו מאמינים באמונה שלמה וברי לבב עד אשר אלו מצאתם רק רעה כל ימיהם לא היתה אמונתם באלוה נפגמת ולא היו נצרכים למופתים..." (ספר הכוזרי, מאמר ב', יד').

3

"דבר שאינו לשעה, אינו ממהר"
מהר"ל (מורנו הגדול רבי ליווא) מפראג (בעל "גור אריה", ר"פ-שס"ט)

"... כי מפני שהגאולה הראשונה לא היתה גאולה נצחית, שהרי לא היו נגאלים רק לשעה. וכך היה ענין הגאולה גם כן, דומה לאור הברק שנראה ברקיע לשעה, ומיד עובר. ולא היתה הגאולה הראשונה דבר תמידי קיים. ולפיכך היה יציאתם בחפזון גם כן, כי כל דבר שאינו קיים תמידי הוא עובר במהירות לשעה. אבל הגאולה אחרונה, שהוא גאולה נצחית מבלי שינוי כלל, רק תמיד קיים. ולכך לא יהיה לדבר זה חפזון, כי החפזון מורה על דבר שהוא לשעה, וירא שמא יעבור הזמן, לכך ממהר מעשיו. אבל דבר שאינו לשעה, אינו ממהר. והדברים האלו מבוארים מאוד" (ספר נצח ישראל, פרק מז').

4

"הגאולה על ידי פעולת מעשינו הטובים"
הרב צבי אלימלך שפירא מדינוב (בעל "בני יששכר", תקמ"ג-תר"א)

"... הנה עם היות הנס ההוא מופלא מאד, עם כל זה, יותר היה טוב לנו באם היינו ראויים שתהיה הגאולה על ידי פעולת מעשינו הטובים באתערותא דלתתא, אז היה מתקיים

ההארה ההוא לעולמי עד. וזה שהבטיחנו יוצרנו על העתיד 'כי לא בחיפזון תצאו' – כי תהיה גאולה על ידי פעולת מעשינו, ותהיה גאולה נצחית לעולמי עד" (בני יששכר, מאמרי חודש ניסן, וכן כתב רבי אליהו לרמן (נפטר בתרמ"ז), אב"ד וויסקיט בפולין ומתלמידי הרבי מקוצק, בפירושו לתורה: (אזור אליהו, דף קעו עמ' ב'): "וכזה יהיה נצמח כל עניני גאולה העתידה ע"י ניסים נסתרים ובהתגלות יהיה בדרך טבעי כמבואר בירושלמי..." וכן כתב בספר "מגן אברהם" על התורה מאת הרב אברהם טברסקי (תקס"ו-תרמ"ט), המגיד מטריסק, בפרשת וארא. וראה באריכות ב'שם'משמואל', פורים, תרפ"א).

5

"ניסים בשידוד הטבע – רק כשאינם ראויים לכך על פי הדין"

רבי צדוק הכהן מלובלין (תקפ"ג-תר"ס)

"והנה בספר 'קדושת-לוי' דקדק למה בחנוכה ובפורים מברכין שעשה נסים ואין מברכין ברכה זו בפסח שנעשה בו גם כן נס? אכן, יש הפרש בין נסי מצרים לנסי חנוכה ופורים, דכל נסי מצרים היה חוץ לדרך הטבע והיה שינוי סדרי בראשית ממש בכל העשר מכות וגם מה שבאו רק על המצריים ולא על ישראל, שמצד הטבע כשבאה מכה בעולם נוגע לכל, ובכאן הופרשו ישראל לגמרי, ובפרט במכות בכורות, שברגע אחד מתו בדקדוק רק מי שהיה בכור מצרי. וכמו כן בקריעת ים סוף שהיה מפורש השתנות סדרי בראשית לעשות מן ים יבשה. וזה רק לישראל, ותיכף כשבאו המצרים בתוכו שבו המים ונטבעו בתוכו שאז הודו כל האומות על הנס, כמו שנאמר 'שמעו עמים ירגזון'. ורחב אמרה, 'כי שמענו את אשר הוביש וגו'', ומצד ישראל לא היה שום מעשה בענין זה..."

ונסים כאלה בשידוד הטבע הם רק כשאינם ראויים מצד מדת המשפט לישועה. ושם א-להים הוא שם מדת הדין הוא בגימטריא הטב"ע כידוע והישועה שמצד מדת הדין הוא ישועה מלובשת בדרך הטבע. ועל כן אמרו (שבת נג ע"ב) באותו שנפתחו לו דדין כאשה והניק את בנו כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית, דאם לא היה גרוע היה השם יתברך מושיעו בדרך הטבע שיזמין לו שיוכל לשכור מניקת, ומה שהוצרך לנס בשינוי טבע הוא רק מצד שהוא גרוע ולא היה מדת הדין מסכים.

והברכה 'שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה' מורה שאנחנו מבקשים שיעשה לנו גם עכשיו נסים כאלה כמו שעשה לאבותינו בימים ההם. ועל נסים בשינוי סדרי

1. שם ספרו של רבי לוי יצחק מברדיצ'ב (ת"ק-תק"ע).

בראשית אין אדם רשאי להתפלל, כדאיתא (שם לב.) שמנכין לו מזכיותיו ואסור ליהנות ממעשה נסים כמו שאמרו (תענית כד ע"ב) לא תיזבנון דמעשה נסים הוא. וחזקיהו שהתפלל על נסים שאמר אני ישן על מטתי ואתה עושה נסים (כמו שאמרו איכה רבתי פר' ד) ולא רצה ללחום ולהיות מלובש בדרך הטבע, הוא גם כן לפי שראה שאין דורו ראוי לכך. ולכך אין אנו מברכים בפסח שעשה נסים, שיהיה נראה שאנו חפצים שיעשה לנו גם עכשיו נסים כאלה ועל זה אין לבקש כנ"ל, רק אנו מבקשים ששיבינו אליו ונשובה ויגאלנו במשפט. אמנם בחנוכה ופורים היו הנסים מלובשים בטבע ובלא שינוי סדרי בראשית. ובפורים היה דרך הטבע גמור... על נסים כאלה שלא מצד השתנות סדרי בראשית רשאים להתפלל תמיד. ולכן אנחנו מברכים שעשה נסים בחנוכה ובפורים, שיתעורר נסים כאלה גם עכשיו, כמו שמזכירין "שעשה נסים לאבותינו... בזמן הזה" (פרי צדיק עה"ת, פרשת מקץ – אות י').

6

גאולה בדרך הטבע

הרב צבי הירש קלישר (תקנ"ה-תרל"ה)

"גאולת ישראל אשר אנחנו חוכים לה, אל יחשוב החושב כי פתאום ירד ה' יתברך משמים ארץ, לאמר לעמו צאו. או ישלח משיחו ברגע מן השטים לתקוע בשופר גדול על נדחי ישראל ויקבצם ירושלימה ויעשה לה חומת אש... לא כן קורא המשכיל! ודאי כל ייעודי הנביאים יתקיימו באחרית הימים, ולא יפול חס וחלילה דבר ארצה, ולא במנוסה נלך ולא בחפזון יום אחד, כי אם מעט מעט תבוא גאולת ישראל... כי ראשית הגאולה על ידי התעוררות רוח נדיבים ועל ידי רצון המלכויות לקבץ מעט מני פזורי ישראל לאדמת קודש... והיה כאשר יהיו רבים מנדחי ישראל בארץ הקדושה ובירושלים, ויעלו קרבנם לריח ניחוח לה', אז יהיה לרצון לפני אדון כל להוריד אור פני רוח הקודש לעמו..." (דרישת ציון, מאמר ראשון).

7

"גבורת הגבורות"

הרב אברהם יצחק הכהן קוק (תרכ"ה-תרצ"ה)

תלמידו של הראי"ה קוק, הרב יעקב משה חרל"פ, הביע בפני רבו אכזבה מהתנועה הציונית משום שלטענתו מחמת הבלטתה את הציפייה לגאולה טבעית ולא לגאולה

ניסית אכן ניגאל באופן הזה ולא באופן ניסי, משום שמבחינה רוחנית לפי מה שהאדם מצפה כך האלוקות פועלת, ועל כן, במקום 'גבורה' של נסי נסים, יש לנו רק חולשה (אגרתו לראי"ה נדפסה בספר 'הדיהרים'). על כך השיב הראי"ה קוק שאע"פ שניסים הם אכן גבורה, שהרי מובנם הוא שהקב"ה שולט בטבע ויכול לעקוף אותו, אבל גאולה בדרך הטבע, כלומר, דרך האדם, איננה חולשה, אלא גדולה יותר, משום שכך נראה שהאדם גם הוא שייך לסדר ההנהגה האלוקית, וזוהי "גבורת־הגבורות".

וכך כתב הראי"ה קוק לרב חרל"פ בעניין זה:

"חלילה לנו להשאיר את הטבע במעמדו השפל, מבלי לקשרו בקשר־הקודש אשר לאור עולם שבאוצר חיים, שבו דוד מלך ישראל חי וקיים. לא חלישות־כח הוא זה מה שישועתם של ישראל היא קמעא־קמעא כי אם גבורת־גבורות, כביריות עליונה המקפת כל וממלאה את הכל... אמנם, להכשיר את הלבבות לצפית ישועה עליונה ומקפת כזאת, אשר תרומם את הטבע עצמו מנפילתו, ותעטר את כל העולמים, את כל הנפשות הרוחות והנשמות, שנבראו ושנולדו ואת שעתידים להבראות ולהולד, ישע ועוז זה יבא מאורי־ישראל אשר יזרח מאור תורה העליונה בגדלה... והננו מסתכלים ברחבה בכל המסבות והעלילות, ונדע שגם האור המועב, המגושם ומוסגר במסגרות רוכסי הטבע, איננו כי אם קצה תחתון מחבלי־קודש של נסי־נסים אשר לעושה נפלאות גדולות לבדו, אשר בהגדלת כלי החכמה והתאגדות הענפים כולם אל שרשם נוסף אומץ בגבורה של מעלה, ובא־להים נעשה חיל" (אגרות הראי"ה, כרך ג', איגרת תשנ"ג).²

2. ראה עוד בגנזי הראי"ה, ח"ב עמ' מד' (מכון הרצי"ה) ובאורות הקודש ח"ב, עמ' תקלח' – השינויים העיקריים במחשבה החדשה (מוסד הרב קוק).

מסירות נפש כמדרגה רוחנית וכתנאי להצלחה במלחמה¹

1

מסירות נפש ו'סייעתא דשמיא'

אומרת הגמרא במסכת ברכות (כ.):

"אמר ליה רב פפא לאביי: מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא, ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא (מדוע לדורות ראשונים התרחשו ניסים ולדורנו לא)? אי משום תנויי – בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין הוה, ואנן קא מתנינן שיתא סדרי (אם משום ידיעת התורה, הרי בזמן רב יהודה למדו רק בסדר נזיקין ואלו אנו לומדים את כל ששה סדרי המשנה)... ואילו רב יהודה, כי הוה שליף חד מסאניה – אתי מטרא, ואנן קא מצערינן נפשין ומצוח קא צוחינן – ולית דמשגח בן (ואילו רב יהודה כאשר היה מתחיל לחלוץ את נעלו האחת כהכנה לצום על עצירת הגשמים, מיד היה יורד הגשם, ואילו אנו מתענים ומתפללים ולא נענים)! – אמר ליה: **קמאי הוּו קא מסרי נפשיהו אקדושת השם, אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם** (הראשונים היו מוסרים נפשם על קדושת השם ואנו לא כמותם)..."

כתב הרב ה'בן איש חי' ע"ה (רבנו יוסף חיים מבגדאד, תקצ"ה-תרס"ט):

"נראה לי בס"ד שאין הקב"ה עושה נס אלא להמוסרים נפשם, כי ידוע שאם עושין לאדם נס מנכים מזכיותיו, ולכן אם מסר עצמו על קידוש השם, זה יורה שאין עולם הזה חשובה בעיניו כלום, וגם חייו בעולם הזה אין בעיניו כלום כנגד מצותו יתברך, לכן, בדין הוא שלא ינכה לו הקב"ה מזכיותיו בשביל טובה שעשה לו בנס בעולם הזה" (בניהו בן יהוידע, ברכות, דף כ.).

1. ברצוני להודות לחברי, הרב יונתן וישליצקי הי"ו, על תרומתו הרבה לעיון זה. וראה עוד לעיל בהרחבה בפרק ב' בספר זה: "החיל והחוסן – מסירות נפשם של חיילי צה"ל בראי דברי גדולי תורה ותלמידי חכמים".

2

"וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה"

הרמב"ם

כתב הרמב"ם בבירור מהותן של מלחמות ישראל (משנה־תורה, ספר שופטים, הלכות מלכים, פרק ז' הלכה טו'-כ'):

"מי האיש הירא ורך הלבב' (דברים כ,ח) – כמשמעו, שאין בלבו כח לעמוד בקשרי המלחמה, ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד, ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה, וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא־תעשה, שנאמר: 'אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם' (דברים כ,ג).

ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר: 'ולא ימס את לבב אחיו כלבבו' (דברים כ,ח), והרי מפורש בקבלה 'ארור עושה מלאכת ה' רמיה וארור מונע חרבו מדם' (ירמיהו מח, י), וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא, שנאמר: 'כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך וגו' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' א-להיך" (שמואל א כה, כח-כט).

בדברי הרמב"ם ניתן למצוא את ביטוייה המדויקים של אביגיל לדוד המלך: "שא נא לפשע אמתך, כי עשה יעשה ה' לאדני בית נאמן כי מלחמות ה' אדני נלחם..." (שמואל א, כ"ה, כ"ח).

3

רוח ה' המופיעה בעת היציאה למלחמה שייכת לתחילת מעלות הנבואה

"תחילת מעלות הנבואה שילווה את האדם עזר אלוהי יעוררו ויזרו לעשות טובה גדולה בעלת ערך, כגון הצלת קבוצת חסידים מידי קבוצת רשעים, או הצלת חסיד גדול, או השפעת טובה על אנשים רבים, וימצא מצד עצמו לכך התעוררות ודחיפה לפעולה, וזה נקרא רוח ה', והאדם אשר ילווהו מצב זה, אומרים עליו שהוא 'צלחה עליו רוח ה'", או 'לבשה אותו רוח ה'", או 'נחה עליו רוח ה'", או 'היה ה' עמו', וכיוצא בשמות אלו. וזו היא

דרגת כל שופטי ישראל אשר נאמר בהם באופן כללי 'וכי הקים ה' להם שופטים והיה ה' עם השופט והושיעם', וזוהי גם דרגת כל משיחי ישראל החסידים. ונתבאר זה בפירוט במקצת השופטים והמלכים, 'ותהי על יפתח רוח ה'', ואמר בשמשון 'ותצלח עליו רוח ה'', ונאמר 'ותצלח רוח אלוהים על שאול כשמעו את הדברים', וכך נאמר בעמשא כאשר עוררתו רוח הקדש לעזרת דוד, 'ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דויד ועמך בן ישי שלום וגו'..." (מורה־נבוכים, ח"ב, פרק מה', תרגום הרב יוסף קאפח).

4

אחוות הלוחמים בשדה הקרב נובעת מההופעה הכללית שבמלחמה

"כי היחיד בקרב הצבור הוא כאבר יחיד בכללות הגוף... אכן ראוי לו ליחיד לסבול אף את מר המות למען הצלחת הכלל" (ספר ה'כוזרי' לרבי יהודה הלוי, ג', יט').

"ואנחנו נחלץ חושים לפני בני ישראל' (במדבר, לב', יז' – בני גד ובני ראובן)... כמו חושים של קנה שנאחזים זה בזה (כמו קנים היוצאים משורש אחד – ע"פ גמרא בבא־בבא קמא: כן נחלץ למלחמה, כי כן דרך הנלחמים להתקרב זה אל זה כדי שלא יפרידום האויבים" (בעל הטורים, על התורה, שם).

"ואומרו 'רב ועצום', פירוש – כי באמצעות היותם עם אחד ומיוחד, הגם שיהיו מעטים בערך שאר האומות, יחשבו לרבים ועצומים מהם לצד שהם כל אחד נותן נפשו על אחיו², וזה ידוע ליודע ערך מלחמה" (רבינו חיים בן עטר ע"ה (תנ"ו-תק"ג), 'אור החיים' הק', שמות א', ט').

רבי יהודה אריה ליב אלתר (תר"ז-תרס"ה), האדמו"ר מגור, כותב בספרו 'שפת אמת' (וישב, תרנ"ח) לגבי מלחמתו של יעקב בעשיו: "במדרש בזעקך יצילוך קבוציך. תני כינוסו וכינוס

2. "רעות – החייל יפעל מתוך אחווה ומסירות לחבריו לשירות, וייחלץ תמיד לעזרתם כשהם זקוקים לו או תלויים בו, חרף כל סכנה וקושי, עד כדי חירוף הנפש" – מתוך ערכי צה"ל.

בניו הצילו מיד עשו. כי עיקר נצחון המלחמה מכח הכינוס והתאחדות. ואז חל סייעתא דשמיא. כמו שכתוב: ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך להצילך. ולכן אמר משוח מלחמה שמע ישראל בזכות שמע ישראל כדאי אתם להינצל. שמע הוא הכינוס. ויעקב אע"ה שכחו גדול. אעפ"כ עיקר הנצחון הי' ע"י הכינוס".

5

מעלתם וזכותם של מצילי ישראל מידי הגויים

הרב אליעזר פאפו (בעל "פלא יועץ", תקמ"ו-תקפ"ח)

"כמה יתהלל הגבור בגבורתו (ירמיהו, ט', כ') ואשר יש לו כוח ויד ושם טוב עם שרי עם הארץ בזאת יתהלל בהציל עשוק מיד עושקו ובהציל גוף וממון ישראל מיד עכו"ם, שאם גדלה רעת המוסר גוף או ממון ישראל ביד עכו"ם עד כדי שמוותר להרגו אפלו בזמן הזה, כל קבל דנא מרובה מדה טובה ולמצוה רבה יחשב למציל גוף או ממון ישראל, וכל שכן וקל וחמר אם הוא מציל נפשות לקוחים למות שהוא מזכה נפשו כאלו קיים כל התורה כולה. שהרי אמרו (סנהדרין לז, א) כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא. ועל כגון דא אמרו (ברכות כז, א) אפלו ריקנין שבישראל מלאים מצוות כרמון. כי יש רבים מבני ישראל שנראים לפנים כלים ריקים, אבל יש בידם מצוה זו של הצלת ישראל שבזה הם מכריעים ועוברים את החכמים והגדולים שבישראל³. והן אמת שאין הקדוש ברוך הוא לוקח שוחד מצוה כנגד עברה ומשלם להם עונש על כל העברות שעושים ועל כל בטול מצוה שמבטלים, אבל גם כן יש לו שכר הרבה ליתן לאנשים האלה שטורחים ועמלים בכל כחם להציל ישראל מיד עכו"ם ולהציל עשוק מיד עושקו. מה טוב חלקם ומה נעים גורלם. ואם כל כך גדלה מצות הצלת נפש, על אחת כמה וכמה טובה כפולה להציל את חברו מלחטא ומזכה את חברו לדבר מצוה, מאחר שאמרו (במדבר רבה כא, ד תנחומא פנחס ג) שהמחטיאו הוא יותר מההורגו, כן המזכהו הוא יותר מהמחייהו" (פלא יועץ, ערך הצלה).

3. מקור לדברים אלו ניתן לראות בירושלמי (תענית א, ד) ובזוה"ק (ג, דף קי-קיא) – בשם הרב משה צוריאל.

6

"עבודת אנשי החיל" – "המקבלים באהבה את העול הזה"

כתב הראי"ה קוק אודות 'עבודת אנשי החיל' ונחיצותם:
 "בקיבוץ הנצרך ליישובו של עולם, התכלית של ההנהגה הקיבוצית היא שיחיו בני אדם יושבי הארץ חיים ממוצעים מסודרים. אמנם, כדי שהכלל יגיע לחיים אמצעיים, צריכים אנשים יחידים, עומדים על משמרת עבודת הכלל, להתנדב בעבודה רבה יוצאת חוץ לגבול האמצעי, כעבודת אנשי החיל (הצבא) שלפעמים ינדדו שינה מעיניהם ויעמדו הכן על המשמר שעות רבות יותר מהערך הראוי לחיים ממוצעים. והם מקבלים באהבה את העול הזה, אם בעלי נפש הם ושמחים בעבודתם, באשר יודעים הם כי רק בהתנדבם הם להעמיד את מצב חייהם במצב יוצא מגבול הסבל הממוצע, יצליחו את בני אומתם בחיים הממוצעים... אם אנשי החייל ישובו להיות מתנהגים בחייהם בגבול הממוצע, אז תהיה המדינה אבודה ולא תשיג גם אורחות חיים ממוצעים, כי חמס ושווד יתרבה בה וידי צריה תשיג להדפה ולכלותה מעל פני האדמה..." (עין־אי"ה, ברכות ח"ב, שמב', "הסכת ושמע ישראל", מכון הרצי"ה קוק, עמ' 390).

7

שיבת הגבורה ואומץ הלב קודם הגאולה

בכל ימי הגלות התקיימה בעם ישראל מארת הגלות הקשה של 'מורך הלב', כפי שמתאר בחריפות רבה הראי"ה קוק:
 "מארת אלקים היותר נוראה של הגלות היא מורך הלב, 'והנשארים בכם והבאתי מורך בלבבם בארצות אויביהם'. מורך לב זה מתפשט על חוג החיים הרוחניים לא פחות ממה שהוא מתפשט על כל החוג של החיים החומריים. והוא מזיק לראשו לא פחות, ובפנים ידועים עוד יותר ממה שהוא מזיק את האחרון. הפחד מכל 'כפתור נחושת' גידל לנו נפשות דלולות, רצוצות ושבורות שאינן יכולות לקבל אור, וחיים מעשיים של גאולה וישועה, גם לכשתבוא, והפחד מכל ספר העומד מחוץ לתחום הצר של מושג הקדושה שהגלות יכולה לסמנו מדלדל את חיינו הרוחניים ובורא לנו נשמות חלושות, שאינן

יכולות לקבל את האומץ של האור הרוחני, העתיד להאיר עלינו בברקים מאירים וחודרים בדרך תחייתנו בארץ אבות.

מה אפשר למעבד? תאמר נחמתא דבבלאי, דגידופא היא. ועל כן ליהודי הגלות רחוק וזר גם לחשב שתהיה לנו משטרה יהודית ושוטר יהודי. הנהגת המשטרה וענין הפקידות חלק הגויים המה וכך נשרשה הדעה הזאת אצלנו. עד שרבים חושבים כי בלי ה"גאראדאוואי" (שוטר) הנכרי אי אפשר ליהודים להתקיים. שבכל עת צרה צריכים לפנות רק אליו כמו למגינים ומצילים" (מאמרי-הראי"ה, ח"ב, חליפת מכתבים, עמ' 504).

אך בעומק לבה של האומה פנימה, זכרה היא בערגה את ימי גבורתה בארצה: " ... את התכונה הטבעית שנתקשרה באומה לחיבת הארץ על ידי שפך הדם של גיבורי ישראל, ששפכו דמם בקנאה רבה בעת המלחמות, כאשר רצה האויב המחרים לקחת מהם את ארצם ולגרשם מתוכה. הדם האדום הזה, המורה על דבקות טבעית של מסירות נפש, הקבועה באומה בקשר עם החיבה הנצחית של הארץ, הוא מתקשר עם ברית הקדושה של הארץ, עד שכל סיבות שבעולם לא יוכלו לנתק את הקשר הקדוש הזה..." (עין איה, שבת יד, ד: "מנין לדם שהוא אדום, שנאמר "ויראו מואב מנגד את המים אדומים כדם").

ואכן, הובטחנו על 'ביאת אליהו' ושיבת הגבורה המלחמתית למקומה. בהקשר לכך, יש שהסבירו את המובא במשנה (מסכת עדויות פרק ח' משנה ז'): "וחכמים אומרים אין אליהו בא לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום בעולם שנאמר: 'הנני שולח לכם את אליה הנביא... והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם'" כקשור לעניין גבורת הלב, וכפי שמפרש תוס' יו"ט על אתר: "כלומר, לב האבות והבנים אשר נפל בם מורך מפחד וברחו אלה פה ואלה פה מפני צרותם ישיב אותם היום לגבורתו, וישיבו אלה את אלה, ויתנחמו זה בזה, וכן יהא בימינו".

בכיוון הסבר זה על דרך פנימיות התורה, כתב גם רבי צדוק הכהן מלובלין: "והוא [אליהו הנביא] יבוא לפני ביאת המשיח, פירוש שיתגלה כוחו בלבות כל בני ישראל להיות נקיים מנגיעה לגוף לגמרי ולהשתמש במידת הכעס והנקימה נגד העכו"ם בזרוע עוז שיהיה נולד בלבם התעוררות. זה נקרא ביאת אליהו" (צדקת הצדיק, סעיף ריח). הראי"ה קוק, שחי בדור המעבר מתרדמת הגלות לקץ הגאולה, הבחין בשינוי זה המתחולל בימיו, וכפי שכתב (אורות-התחיה ח'):

"כְּשֶׁפָּנְסַת יִשְׂרָאֵל מִתְעוֹרְרָת לְתַחִיָּה מוֹצְאָה הִיא בְּקִרְבָּה פְּנִימָה אֶת עֵזָה וְכַבֻּדָּהּ, וְכָל הַטְּהָרָה וְהַקְּדוּשָׁה הַרְגִיל לְהַמְצִיא בְּהַכְנָעָה וּמִשְׁמַעַת הוֹלֵךְ הוּא וּמִתְנוֹצֵץ בְּעֵז הַנְּשַׁמְתִּי שֶׁל הוֹפְעַת הַגְּבוּרָה שֶׁל הָאָמָה, וּבְדַעַה טְהוֹרָה מְחַבְּרִים אֶת הָרוּחוֹת וּמְמַתִּיקִים אֶת הַגְּבוּרָה הַמְתְּעוֹרְרָת עַל־יְדֵי שְׁלוֹבָם".

וכך אכן היתה הדרכתו המעשית של הראי"ה קוק לבחורי ישראל בדורו:

... ואפילו אלו הצעירים שרוצים להתפתח בבריות גופא, כדי שיהי כוחם חזק להגן על אומתנו הקדושה בעת זעם חס ושלו, בעת אשר צרים ואויבים קמים עלינו, דרכי להגיד להם שיכולים לכוון מעשיהם לשם שמים, להוסיף אומץ וגבורה בכנסת ישראל, כדי שקדושת השם יתברך ואור שכינתו הקדושה תהיה מופיעה בגבורה בעולם כמו שהיו אבותינו הגיבורים, חיילותיו של בית דוד, ובזה חיזקו את אור הקדושה" (הראי"ה קוק, אגרת משנת תרפ"ח, לרב יוסף משאש (מרקו), אוצרות הראי"ה ד', עמ' 189-190, הרב משה צוריאל (עורך), אוצרות חיים, ראשון לציון, אלול תשס"ב).

8

מסירות הנפש של בחורי ישראל בזמננו הביאה לתקומת עמנו

הרב יששכר שלמה טייכטאל הי"ד (תרמ"א-תש"ה), רב בסלובקיה ומחבר שו"ת "משנה" שכיר", אשר נספה בשואה ובמהלכה חיבר את ספרו המפורסם "אם הבנים שמחה", כתב על בניין ארץ ישראל וגאולתה בדורנו:
 "ועתה בזמננו, שנעשתה התעוררות לשוב לארץ אבותינו, וגם חזרו בפועל ועושין מעשה בבניין הארץ, בוודאי נתקיים בזה נבואת הושע 'אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם' – היינו בקשו ממש, וכמו שביארתי לעיל משמעות תיבת 'בקשו' – בפועל ובמעשה ידיהם".⁵

5. ואם תאמר, הא בפסוק נאמר 'ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם', והלא בעוה"ר אלו הבונים אין זכר אצלם לבקש את מלכות שמים ואת דוד המלך, וגם התנהגותם מורה על זה. על זה אשיב לך עפ"י מה שמבואר במדרש (שיר השירים): 'אל תראוני שאני שחרחורת ששזפתי השמש': אמרה כנסת ישראל לנביאים: אל תראוני בשחרורותי ולהגיד דלטורי על ישראל, ששזפתי האומות, היינו שאין שחרורותי בפנימיותי אלא רק שזפתי השמש, היינו האומות, שנתגדלתי בין האומות וקלטה חיצונית את סיגיהם, אבל בפנימיותי אני לבנה ונקיה. היינו שאין חידוש באלפי השנים שנתגדלתי בין הגוים שלמדתי ממעשיהם הרעים, כדכתיב 'ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם'. אבל הנפש הישראלית, זרע אברהם יצחק ויעקב, המה טהורים בפנימיותם, ומשתוקקים לחזור למקורם, אלא שאינם יודעים את הדרך לשוב אל הטהרה, מפני שהורגלו בגידול הגוים. ואינו דומה לעת שהיו בארצם, וראו וידעו את דרכי התורה ע"י הסנהדרין, יושבי כסאות למשפט התורה והיראה, ומאסו במ ובתורת ה', ולא שמעו לקול נביאיהם, על כן התחייבו לילך בגלות. אבל עתה, דור של גליות שנתערבו במ ונולדו בגוים, ולא ראו ולא שמעו, ואין חזון למו בכבוד ה', אין ראייה ממה שאין הולכים בדרך התורה, דמשום מיאוס הוא, אלא שנשחרו ממעשי הגוים. וכבר הבאתי בשם רבנו המקובל

וזהו מלבד שמחבבין את הארץ ואינם רוצים בארץ אחרת אלא בארץ אבותינו, ומוסרים נפשם עליה, כידוע דכמה וכמה מתו עבור הארץ, כמו ששמענו בזמן הפרעות של הערבים, וכמה מן בני ישראל שעמדו לנגדם ומתו על ידיהם אמרו קודם יציאת נשמתם בזה הלשון: 'אין דבר טוב למות בעד ארצנו'. ועיין חת"ס בתשובה, שהביא הגמ' דסנהדרין, דישראל שנהרג ע"י עכו"ם, אפילו היה רשע וגרוע נקרא קדוש. וכל שכן אלו, שהערו נפשם למות בעד ארצנו (עיין ספרי זוטא (פרשת בהעלותך, סי' לג) 'ר' שמעון אומר: בא וראה חיבתה של ארץ ישראל, כמה היא חביבה, שכל מי שהולך למלחמה הרי הוא רץ והולך, כשהוא מגיע למלחמה הרי רגליו משתברות. אבל ישראל אינם כן, אלא כשהיו קרובים לארץ ישראל היו רגליהם נושאות אותם, ואומרים אלו לאלו: אילו אנו נכנסים לארץ ישראל ומתים מיד אין אנו כדאי, שאנו נכנסים אל המקום אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו, עכ"ל. וממש כן עשו אלו הקדושים שנהרגו במלחמות עם הערבים, כדברי ר' שמעון הנ"ל), הכי יש ספק שבני עולם הבא המה?! והכי לא עדות ברורה הוא, דאע"ג דאיהו לא חזי, אבל נפשם – נפש הישראלית שבקרבם – חזי, ומשתוקקת לחזור למקורה. וכבר אמרו: 'כל הדר בארץ ישראל דומה שיש לו אלוך', היינו אפילו אינו יודע ומבין לבקש בפיו את אלקים, אבל נפשו בקרבו מרגישה הצורך לזה. ועל זה רמזו בתיבה 'דומה' שאמרו, היינו, אף שלפי הנהגתו אינו כן. ועל כן, כיון שמבקשים את ארץ ישראל, הוי ג"כ בכלל 'ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם', כי זה יביא את זה לכונן מלכות בית דוד ולבנות בית המקדש אחר ההזדככות ברוב ימים. ותקוים בנו נבואת הנביא 'ומִשְׁתִּי את עון ישראל ביום אחד'.

וגם, כבר כתב האלשיך והר"ן (בדרשותיו) דבצירוף כל כלל ישראל, זה עושה מצוה זאת וזה מצוה אחרת, נתכללו כולם יחד בכל המצוות. והלא יש בכלל ישראל באמת אנשים בעלי השגות, שיודעין ומבינים בפירוש לבקש שלשתן, ובין כללות ישראל אם יצטרפו כולם יחד תקוים היטב נבואת הנביא בזאת 'ואחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלקיהם'

מקאמארא, דנשבע בחיי עולם דהמה כתינוק שנשבה בין העכו"ם, דאנוסין על הכל ושוגגין על הכל. ובאמת גם הרמב"ם (בהלכות ממרים) כתב כן על אלו שכבר נתגדלו במנהג הגוים, שמצוה לקרבם, כי המה כתינוק שנשבה בין העכו"ם, אבל המה זרע אברהם יצחק ויעקב, ומצוה לאהוב אותם. על כן, אלו בודאי אינם נמאסים בעיני הקב"ה. ועיין מדרש (ילקוט איכה) שאמר בפסוק 'בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה' – 'אמר הקב"ה: הלאי יהוון פני עמי בארץ ישראל, אע"פ שמטמאין אותה, עכ"ל. היינו נמי עפ"י כוונה זו, שכעת ששהו כל כך זמן רב בין הגוים, המה כלא יודעים מחומר האיסור ואנוסין על הכל, ואינו דומה למעשה החוטאים בזמן הבית.

וכו'. ואם גם יעשו כולם בפועל יחד פעולות לזה, וכמו שביארתי לעיל, אז יבוא הסיוע מן השמיים, כמו שהיה אצל יעקב אבינו, ונראה סימן לטובה, עד שנזכה לגאולה שלימה בב"א. וזהו מה שרצייתי לבאר בזה, כי עיקר הכל הוא שכולנו יחד נשתוקק לחזור לארצנו, וגם נעשה לזה פעולות מצדנו כל מה שבכוחנו, אז יגמור ה' בעדנו, ויביאנו ויטענו בהר נחלתנו..." (אם הבנים שמחה, פרק שני, ט).

נחתום בדברי הרב מרדכי עטייה (תרג"חיתשל"ח), ראשישיבת המקובלים "החיים והשלום", בירושלים:

"... הזוהר הקדוש שאמר שהכל תלוי באתערותא דלתתא, ועוד שאמר שהארץ לא תצא תחת יד זרים אלא במסירות נפש ושפיכות דמים כמ"ש בזוהר שמות דף רי"ד ע"א: אלא בוודאי ארוונא מלכא הוה, וההוא אתר ברשותיה הוה והוה שליט עלוי וכד מטא זמנא לנפקא מתחות ידיה לא נפקא אלא בסגיאנות דמא וקטולא בישראל ע"ש. ואם בימי המלך דוד כך, על אחת כמה וכמה, בזמנינו זה, וזה ראינו בעינינו בימינו אלה שהארץ לא יצאה מתחת יד זרים אלא במסירות נפש שבחורי ישראל מסרו עצמם והערו למות נפשם באהבה ובשמחה רבה כדי לשחרר את הארץ תהי מנוחתם כבוד בגן עדן אמן. וקיימו מאמר הנביא שמואל ב', י', י"ב: 'חזק ונתחזק בעד עמינו ובעד ערי אלקינו', ופירש הרד"ק ז"ל: "חזק שלא יכבשו אותם אויבינו וישבו בהם אם יתחזקו עלינו וינצחונו, ואם עשו כן לא יהיו ערי אלקינו אלא ערי אלהי אחרים..." (הקדמתו לספר הפרד"ס לרמ"ק, שער הפרד"ס, הוצאת הרב עטייה).

רשימת ספרי צבא ומלחמה הלכה, הגות ומחשבה

– מסודרים לפי סדר הופעתם –

1. **מחנה ישראל** (תר"מ) – רבי ישראל מאיר הכהן מראדין, ה'חפץ-חיים'.
2. **משפט הצבא בישראל** (תש"ט) – הרב אלתר דוד רגנשברג.
3. **כתב העת מחניים** (תש"ט-תשל"ב) – ביטאון הרבנות הצבאית הראשית.
4. **מחניים למגוייס: מדריך בענייני דת** (תשט"ו), כתוב וערוך בידי הרב מרדכי הכהן, מאיר צבי פרוש, הרבנות הצבאית הראשית.
5. **קובץ פסקי הלכות צבא** (תשי"ט), סדרת משיב-מלחמה: שאלות ותשובות בענייני צבא, מלחמה ובטחון (תשמ"ג-תשנ"ב; מהדורה מחודשת ראתה אור בשנת תש"פ) – הרב שלמה גורן.
6. **דיני צבא ומלחמה** (תשל"א) – הרב שלמה מן ההר.
7. **משפט המלחמה** (תשל"ב) – הרב שמריהו אריאלי.
8. **בשערי צה"ל: תדריך למתגייס הדתי** (תשל"ב), אל המקורות, בני ברק.
9. **אור יצחק** (תדש"מ) – הרב יצחק יעקובוביץ.
10. **ערכים במבחן מלחמה**, מוסר ומלחמה בראי היהדות:
קובץ מאמרים לזכרו של רמי מזרחי הי"ד (תשמ"ה), אלון שבות.
11. **הלכות צבא** (תשמ"ה), **בעמק ההלכה** (תשנ"ט), **אורות ההלכה** (תשע"ד) – הרב זכריה בן שלמה.
12. **החיל והחסן: נושאי בטחון צבא ומלחמה מלוקטים מתוך פירושיהם לתורה של הנצי"ב מוולוז'ין והמשך-חכמה** (תשמ"ט) – הרב יהושע הגר-לאו, מרכז שפירא.
13. **שבת ומועד בצה"ל** (תש"נ), **משא בהר** (תשס"ו) – הרב אברהם אבידן.
14. **עוז: כתב עת תורני לענייני צבא**, חברה ובטחון (תשנ"ב) – המרכז להלכות ולהליכות צבא, שעלבים.
15. **הצבא כהלכה** (תשנ"ב) – הרב יצחק קופמן.
16. **מלומדי מלחמה: שו"ת בענייני צבא ובטחון** (תשנ"ד), הוצאת מעליות – הרב נחום אליעזר רבינוביץ.
17. **המורים בקשת: אוסף שאלות ותשובות בענייני צבא ובטחון ע"פ פסיקות הרבנים הרב מרדכי אליהו, הרב דב ליאור והרב אביגדור נבנצל** – הרב מישאל רובין (תשנ"ט), המכון לרבני יישובים, קרית-ארבע.

18. **אבן ישראל** (חלק ג') – ללמד בני יהודה קשת (תשנ"ח) – הרב עודד וולנסקי.
19. **סדרת מחיל אל חיל**: אמונה ומוסר בעת מלחמה (תשנ"ט) – הרב שלמה אבינר, ספריית חוה.
20. **סדרת כחיצים ביד גיבור**: שאלות ותשובות בעניני צבא ומלחמה (תשנ"ו-תשס"ב) – הרב אביחי רונצקי.
21. **סוגיות בהלכות צבא ומשטרה** (תשס"ג) – הרב יהושע אלכסנדר לוינסון.
22. **קשרי מלחמה א'-ד'**: שאלות ותשובות בענייני הלכה בצבא (תשנ"ט-תשס"ג) – הרב אייל משה קרים.
23. **ספר הראל**, צבאיות ישראל באספקלריה תורנית (תש"ס) – הרב אליעזר שנוולד, ישיבת חיספין ומכון מאיר הראל.
24. **בראש צבאי**: ערכים במבחן במסגרת השירות הצבאי, לקט פעילויות בנושא הכנה לצה"ל, פרקים מיוחדים בנושא החייל הדתי (תש"ס) – ייעוץ: הרב זכריה בן שלמה, עוז – המרכז להלכות ולהליכות צבא, שעלבים.
25. **מדריך לחייל היהודי** – דיני החיול, קדושת המחנה הצבאי והאימונים (תשס"א) – הרב יואל שוורץ.
26. **לאמונת עתנו** (ח"ד, תשס"א) – הרב צבי ישראל טאו.
27. **החזית שבעורף**: אסופת מאמרים לחייל שבעורף החברה הישראלית (תשס"ז) – עמיחי ביטנר (עורך), הוצאת ספריית בית אל.
28. **צבא ה'** (תשס"ג) – הרב גבריאל אלקובי, כוכב יעקב.
29. **המלחמה בטור**: קובץ מאמרים בענייני מוסר והלכה (תשס"ו) – יאיר הלוי (עורך), המכון לרבני יישובים קרית ארבע חברון, ירושלים.
30. **כתב העת מחניך** (תשס"ז) – ביטאון הרבנות הצבאית הראשית.
31. **משולחנו של רב חיל האוויר** (תשס"ח) – הרב רם משה ראבד, משרד הביטחון.
32. **הלכה ממקורה**: לימוד הלכות צבא מן המקורות ועד להלכה למעשה (תש"ע) – הרב יוסף צבי רימון.
33. **סדרת הלכה כסדרה בצה"ל** (שישה כרכים, תשס"ו-תשע"ג) – הרבנות הצבאית הראשית.
34. **כהן משוח מלחמה**, בירורים אמוניים בסוגיות המלחמה: מהותן של מערכות ישראל, צביונו המידותי של הלוחם הישראלי (תש"ע) – הרב מאיר כהן, מעמק חברון.
35. **לעזרת ה' בגבורים**: פרקי ליווי לשירות קרבי ממושך (תש"ע) – הרב נתנאל אלישיב, מכון בניין התורה, עלי.

36. נקדש את שמך בעולם: טיפים, חיזוקים ועצות לחייל הקרבי (תשע"א) – הרב פרץ איינהורן.
37. סדרת תורת המחנה א-ג (תשע"א-תשע"ט) – הרב יצחק ריבלין (עורך ראשי), הרבנות הצבאית הראשית.
38. אתיקה צבאית יהודית (תשע"ג) – הרב עדו רכניץ, הרב אלעזר גולדשטיין; ירון אונגר (עורך), מכון משפטי ארץ, משכל הוצאה לאור.
39. עוז ושלח: סוגיות יסוד בנושאי מלחמה ומוסר (תשע"ד) – הרב חיים מרקוביץ, הוצאת שם.
40. מחיל אל חיל: על השירות בצה"ל (תשע"ה) – שיחות מפי הרב מרדכי שטרנברג, מכון תורני ע"ש נעם וינברגר.
41. כי תצא למלחמה: המלחמה בהגות ובהלכה היהודית (תשע"ה) – הרב אברהם פרי, מכון פוע"ה הוצאה לאור.
42. צבא ושיבה: תרומה דו חזיתית לקיום הלאומי של ישראל (תשע"ה) – הרב אליעזר שנוולד, ישיבת ההסדר מאיר-הראל, מודיעין.
43. מחניך קדוש, מאמרים על הלכות צבא ועל דרכי המלחמה (תשע"ו) – ישיבת כרם ביבנה.
44. מאמינים במשטרה: אסופת מאמרים הלכתיים ואמוניים בנושא ביטחון והצלה (תשע"ו), הרב שחר קיהן (עורך), תנועת אורות (ע"ר), ירושלים.
45. הלכות מדי צה"ל: שו"תים מהרב שלמה אבינר (תשע"ז) – הרב מרדכי ציון (עורך), ירושלים בין החומות.
46. "והיה מחניך קדוש": על ערך הצניעות והטהרה בישראל (תשע"ח) – הרב דרור אריה, אפיקי דעת, שדרות.
47. והיה מחניך קדוש, לקט הלכות והנחיות מעשיות לחיילי צה"ל לשמירת גדרי ההלכה והצניעות במסגרת השירות הצבאי (תש"פ) – הרב ברוך ספיר, פורום רבנים במילואים.

תפילה לפני יציאה לקרב

ה' צבאות אלהי ישראל יושב הכרובים,
אתה צויתנו בתורתך לאמר:
"שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איביכם,
אל ירד לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם.
כי ה' אלהיכם ההלך עמכם,
להלחם לכם עם איביכם להושיע אתכם".
ועתה הנה אויביך יהמיון, ומשנאיך נשאו ראש.
על עמך יערימו סוד, ויתיעצו על צפוניך.
אמרו לכו ונכחידם מגוי, ולא יזכר שם ישראל עוד.
היה נא עם חילי צבא ההגנה לישראל שלוחי עמך,
הקרבים היום למלחמה על אויביהם.
חזקנו ואמצנו, ריבה את יריבינו לחם את לחמינו.
החזק מגו וצנה וקומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך.
אלהי, שיתמו כגלגל, כקש לפגי רוח.
כאש תבער יער וכלהבה תלהט הרים.
כן תרדפם בסערה ובסופתך תבהלם.
מלא פניהם קלון ויבקשו שמה ה'.
יבשו ויבהלו עדי עד ויחפרו ויאבדו.
אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא.
הבה לנו עזרת מצר ושוא תשועת אדם.
באלהים נעשה חיל והוא יבוס צרינו.

[התפילה חוברה ע"י הרב שלמה גורן זצ"ל]

קונטרס
עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתַפְאָרָה:

לדמותה של הרבנות
הצבאית הראשית

א

כהנים משוחי מלחמה: בשבחי הרבנות הצבאית הראשית

1

"לעזרת ה' בגיבורים"

הרב דוד כהן, הרב ה'נזיר' (תרמ"ז-תשל"ב)

מתלמידי הראי"ה קוק, מלקט ועורך "אורות הקודש" ומח"ס "קול הנבואה"

קריאה לבני הישיבות בשנת תש"ח לבוא לעזרת ה' בגיבורים

בימים גדולים וקשים אלה, ימי חבלי משיח, לידת מלכות ישראל, עת קמו עלינו אויבינו מסביב לכלותנו, צור ודמשק עמון ומואב ומצרים, בראשם עמלק ואדום, אשר שם בידם כלי משחית רבים ועצומים לחבל ולהשחית, ולא נתן ד' לבצע זממם. ונפלו רבים ביד מעטים, ורשעים ביד צדיקים, וינוסו בבהלה, וכלמת עולם על ראשם, מי לא נפקחו עיניו לראות באלה יד ד', צור ישראל וגואלו.

אתם, גדולים חקקי לב, נושאי התורה ועמודי תלמודה, חוזי הגאולה ומצפים לישועה. עת ד' העיר רוח גבורה על בחירי בני ישראל, להחליץ ולצאת לחרוץ נפשם למות על גאולתנו וחרותנו. אל דמי לכם, לשמוע שריקות עדרים, ולא לבוא לעזרת ד' בגיבורים ולא להשתתף בצבאות ישראל.

ככהנים הגדולים החשמונאים ובניהם, כר' עקיבא ותלמידיו, ככהנים משוחי מלחמה, עליכם לעמוד במערכות המלחמה, לעודד רוח העם, לטהר המחנה, להכשירם ממאכלי פיגול וטרפה, ולמנוע מחלול שבת קודש, כשאינן הכרח לכך, לערוך תפלה בצבור, ביחוד בשבתות ומועדי קודש, ולקבוע עתים לתורה, ביחוד בהלכות השעה, כמו הלכות מלכים ומלחמותיהם, "והיה מחניך קדוש" ... (מגילת מלחמה ושלום, עמ' לד', תשל"ד).

2

"לשרת בתור רבני צבא"

הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג (תרמ"ט-תשי"ט)
הרב הראשי לישראל, מח"ס "היכל יצחק"

"... ואמנם לא ידעתי מה כל הרעש, והרי מצינו מפורש בסוטה מג. במלחמה על מדין, שהלכו לא רק פנחס משוח המלחמה, אלא הסנהדרין אתו, כלומר בית דין הגדול של שבעים ואחד. ואם כי אין צריך להניח שהשתתפו בפעולות הקרב ממש, אבל נמצאו בין אנשי השורה, כדי להשפיע עליהם מרוחם ומתורתם. היה נאה ויאה שיתנדבו מבני הישיבות מספר הראויים לכך, לשרת בתור רבני צבא, להשפיע מרוח התורה והיראה הטהורה על אנשי הצבא, על כל פנים במקום שאין סכנה קרובה. שהרי למלחמת מצוה הלכו הסנהדרין הגדולה... ובכל אופן, בריחוק מקום מסכנה קרובה, כדאי וכדאי מאד שהישיבות ימציאו כוחות של תורה ומוסר בצורה של רבנים צבאיים, שיתמנה אחד גדול מפורסם על גביהם, ויהא לנו מעין דוגמא של פנחס וסנהדרין" (משואה ליצחק, ח"א, גיוס בני הישיבות ערב מלחמת השחרור, עמ' 267).

3

"ה' עמכם גיבורי החיל"

הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל (תר"מ-תשי"ג)
הראשון לציון, מח"ס "משפטי עוזיאל"

ברכת שנה טובה לחיילי צה"ל

ב"ה כ"א מנחם אב תש"ט (16 לאוגוסט 1949)

לכבוד הרבנות הצבאית; הלשכה הראשית. שלום וברכה ברוב חיבה.
בהגיע ימי הדין והמשפט לפני מלך המשפט בימי ראש השנה ויום הכפורים שנת שי"ת שלום בחילינו, הנני שולח לכם אחים יקרים וחביבים, חיילי צבא ההגנה לישראל; קציניהם ואלופיהם בראשם את ברכתי העמוקה לאמר:
ה' עמכם גבורי החיל, רבות ונצורות עשיתם במלחמתכם האמיצה לכבושה של ארץ ישראל בחלקה הגדול, והרמת כבודה של מדינת ישראל שקמה בחסד ה' ונפלאותיו הרבות שהתגלו על ידיכם באותו חזיון נהדר של: "ימין ה' רוממה, ימין ה' עושה חיל" (תהלים קי"ח, ט"ז). הודות לפעולתכם זאת שהיא כתבה בגבורתה דף מזהיר לנצח ולדור דורים בספר מלחמות ה' של ארץ ישראל ועם ישראל, והודות לכך זכיתם וזכה כל ישובנו

בארץ וכל ישראל בתפוצות להקמתה של מדינת ישראל ושריה המכובדים מאד, הכתרת נשיאה הנעלה ותקומת כנסת ישראל מבחירי עם ישראל לשדרותיו ומעמדיו שבארץ, והודות לעמדתכם האמיצה והאיתנה זכינו לברכת ה' בתורתו: "ושכתם ואין מחריד... וחרב לא תעבור בארצכם" (ויקרא כ"ו, ו'). ואנו מלאי תקוה נאמנה בה' משגב ישענו וצור משגבנו כי תקויים לעינינו ובימים הקרובים גם רישיה דקרא: "ונתתי שלום בארץ" (שם). מתוך הוקרה מרובה להתמסרותכם הנפלאה למלחמת ה' הנני אומר לכם בימים נוראים הבאים עלינו לטובה: לכו בכחכם זה והתחזקו בגבורה לעמוד הכן אזורי אמונה לשמור על שלום הארץ עד אשר יניח לנו ה' אלקינו מכל אויבינו מסביב ושב ישראל ושקט ושאנן בארצו ומדינתו ואין מחריד" (הרבנות הראשית לישראל, כרך ב', עמ' 415, היכל שלמה, תשס"ג, מכמני עוזיאל ח"ד, עמ' תעד', הרב שמואל כ"ץ ועזרא ברנע, תשס"ז).

4

"גוי אחד בארץ" – מדינה אחת וצבא אחד

הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג והרב בן ציון מאיר חי עוזיאל

הרבנים הראשיים לישראל (תרצ"ה-תשי"ט)

במכתבם של הרבנים הראשיים לארץ ישראל, הרב הרצוג והרב עוזיאל מכ"ז ניסן תש"ח אל מפקד מחוז ירושלים מטעם 'ההגנה' נכתב:

"נציגנו הרה"ג שלמה גורונצ'יק (גורן) מסר לנו את שאלתכם אם לרגלי מצב האספקה החמור מותר לפתוח מטבחים לא כשרים בשביל אלה החיילים שאינם שומרים חוקי תורתנו הקדושה בענייני כשרות. אחרי דיון בכובד ראש בשאלה לכל צדדיה החלטנו: אין שום מקום על פי תורתנו הקדושה לחלק ולהבדיל בין יהודים ליהודים בענייני כשרות, ואין שום אפשרות ודרך של היתר להקמתם של שני סוגי מטבחים בשביל יחידות צבאות ישראל. יתר על כן, מציאותם של מטבחים לא כשרים בצבא תשלול את האפשרות של שמירת הכשרות גם מהדתיים, ונהיה נאלצים להסיר את אחריותנו על הכשרות בצבא בכלל. אנו פונים אליכם בשם תורתנו הקדושה בכל לשון של בקשה ואזהרה שלא להרוס את הכשרות הקיימת כבר לתפארה, כי אם להשאירה בעינה ללא

1. ארכיון צה"ל, תיק 959/49 – 180. מובא במאמרו של ד"ר משה ארנוולד, שמירת כשרות ואחדות האומה בפסקי הרבנים הראשיים הרב הרצוג והרב עוזיאל, המעין, תמוז תשע"ד [נד, ד], גיליון 210, עמ' 60.

שום שינויים והפרדות בצבא העברי המאחד את כל חלקי האומה, והיה מחננו קדוש. בהתאם להוראה זו הנכם נדרשים לסתום מיד את הפרצה, ולהכשיר את המטבח ב"עץ הזית". אנו תפילה וברכה כי ה' ימהר יחיש את ניצחוננו וגאולתנו השלמה, אמן סלה". מאותו נימוק התנגד הרב הרצוג לאפשרות שחייל דתי ידאג שחייל יהודי אחר (לא דתי) יחליף אותו בתורנות בשבת, מפני שעדיף לחלל את השבת בידיעה שמדובר על אונס ולא לחלל אותה על ידי מי שיחללנה מרצונו הטוב, וכפי שכתב: "והנה עד כאן דיברתי רק מבחינת ההלכה, אבל יש גם צד אחר לענין זה. שלעשות סידורים כאלה בין הדתיים ללא־דתיים, זה יהא נראה כאילו אנחנו משלימים עם מציאות של שני מיני יהדות שקולים זה כנגד זה בתוך האומה, יהדות דתית ויהדות חילונית, והלא באמת עלינו להצטער תמיד על החפשויות בישראל, ולהתפלל שיערה ה' רוח ממרום על הבנים שניתקו ממקור החיים, האמונה באלוקים חיים ובתורת החיים שמן השמים, וישיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. והרבה יש לחוש, לדעתי, שמסידורים כאלה יווצר הרושם כאילו כבר התיאשנו מהם וניחא לנו, ח"ו, שיהיו שבת־גויים כאילו גם הפקרנום יאוש והפקר כאחד.

סוף דבר: שחייל יהודי דתי יעשה סידור שעל ידו יחליפנו חייל יהודי לא־דתי בשבת, זה לא נכון לדעתי, מאחר שאם ישאר המצב כמו שהוא לא יהא היהודי הדתי אלא אנוס, וע"י ההחלפה יכניס את השני לחילול שבת מרצונו הטוב" (שו"ת היכל יצחק או"ח סימן מב, פסקים וכתבים, סע' נו עמ' רס).

♦

בכ"ח באייר תש"ח הוקם צבא ההגנה לישראל. לרגל הקמתו שלח הרב הראשי לישראל, הרב הרצוג, מברק ברכה לממשלת ישראל. כבר בחודש שבט החלו הרבנים הראשיים להכין הצעה להקמת רבנות צבאית. הם הציעו מספר פעמים את תפקיד הרב הצבאי הראשי לרב שלמה גורונצ'יק (גורן), ובי"ט באב התפרסם מינויו הרשמי.

♦

סיפר בנו של הרב גורן, אברהם (רמי) גורן: "בתחילת דרכו של צה"ל, היה זה אבא זצ"ל אשר היה היחיד אשר סרב ולחם בכל מאודו נגד האפשרות שיוקמו יחידות ייעודיות לדתיים אשר יופרדו משאר צה"ל ורק הן יהיו כשרות, שומרות על כללי הדת וכד'. הצעה זו, אשר נתמכה על ידי קונצנזוס כמעט מקיר לקיר, הן של המפלגות הדתיות והן של המפלגות החילוניות והמפלגות האנטי דתיות, הייתה בלתי נסבלת בעיני אבא. אבא לא יכול היה לקבל מצב בו בפעם הראשונה לאחר

2,000 שנה יש צבא יהודי והוא יהיה חילוני ואנטי דתי. למזלנו, הצליח אבא לשכנע את ראש ממשלת ישראל דאז, דוד בן גוריון, בעמדתו, וכן לקבוע ולמסד את נושאי שמירת הדת והכשרות בצה"ל בפקודות המטכ"ל. דבר זה אפשר וממשיך עד היום לאפשר לחיילים דתיים כדבר שבזכות לשרת שירות מלא בכל יחידה ולהצטיין בתפקידיהם מבלי שעקרונות הדת יהיו להם למכשול ומבלי שיזדקקו ל"טובות". אבא ראה תמיד בעיני רוחו ודיבר על כך בכל הזדמנות בפני חיילים דתיים, מצב שהיה אוטופי בזמנו, של חיילים ומפקדים דתיים בכל הדרגות, גם הבכירות ביותר, ובכל היחידות, גם הייחודיות ביותר כאשר הם חיילים ומפקדים מצטיינים ובאותה עת גאים בשמירת המצוות שלהם, מקפידים על קלה כחמורה. לאורך כל שנותיו בצה"ל עמל אבא זצ"ל במסירות נפש ללא חת כאשר זהו החזון שעמד לנגד עיניו" (בעוז רוחו, עמ' 15-16, מקד"צ 'עוז שלמה', תשע"ז).

5

"לבל יהיו אגודות אגודות"

הרב עובדיה יוסף (תרפ"א-תשע"ד)

הראשון לציון וראש מועצת חכמי התורה, מח"ס "יביע אומר" ו"יחווה דעת"

הכרת הטוב לרב שלמה גורן ולרבנות הצבאית

"הגאון רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג שם עינו הבדולח על העילוי הרב שלמה גורן בצעירותו, ומינה אותו רב ראשי לצה"ל, כי ידע את אומץ לבו העשוי לבלי חת, ובעוז רוחו פנה לשר הביטחון דאז ד. בן גוריון ודרש ממנו שיתן פקודה למטכ"ל שבכל מטבחי צה"ל יהיה רק אוכל כשר בלבד, שלא כמו שעלה על רוחו לתת אוכל כשר לחיילים דתיים בלבד והחילוניים יאכלו כאשר תאוה נפשם. ועבד הרב בתוקף רב לבל יהיו אגודות אגודות בצה"ל, אלא אוכל כשר לכל חייל. תורה אחת ומשפט אחד לכל ישראל, כדי שכל חייל דתי שיתגייס לא יתרוצץ אנה ואנה לחפש אוכל כשר. תבע ודרש וכן נעשה עד היום הזה, וכן לימים יבואו. גם לחם בעוז על שמירת שבת ומועד בצבא כפי שמצווה עלינו התורה, ושהמפר שמירת השבת ענוש יענש, ומבוקשו ניתן לו, ונתקיים בו 'תאות לבו נתת לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה', אין אף אחד שיוכל להכחיש דברים אלו, שאם יש כשרות ושבת בצה"ל זהו הודות לו ורק לו, והזכות הזאת נשמרת לדורות עולם, וזכות הרבים תלויה בו" (מתוך ההספד בהלוויית הרב גורן, כה' חשון תשנ"ה, קובץ 'המשביר', ובספרנו: 'עטרת שלמה', עמ' 77).

הכרת הטוב לרב גד נבון

"הנני בזה להביע רגשי כבוד והוקרה למעלת כבוד ידידי הנעלה הרב הראשי לצה"ל הרב הגאון החריף ובקי כש"ת רבי גד נבון שליט"א, אשר ברוב מסירותו הקדיש את כל חייו למען חיילי צה"ל, להעלות ולבסס את רמתם הרוחנית וליטוע בלבם אהבת תורה ויראת שמים... אין בלבי ספק שראוי והגון הוא כי לו נאה ויאה לקבל פרס ישראל, כי זכה וזיכה את הרבים וזכות הרבים תלויה בו" (הרבנות הצבאית מאז ועד מחר, עמ' 100, תשע"ט).

נציין, כי בנו של הרב, הרב אברהם יוסף, רב העיר חולון (תשנ"ט-תשע"ז) וחבר מועצת הרה"ר לישראל (לשעבר), שירת בצה"ל במשך כשלוש עשרה שנה כרב צבאי במגוון תפקידים, בהם רב בבסיס חיל האוויר ברפידיים, רב מחוז חיפה, סגן רב חיל האוויר, ואחראי על תחום ההלכה וההסברה.

6

"אנשי החיל מתנהגים בכשרות"

הרב יוסף אליהו הנקין (תרמ"א-תשל"ג)

רב ופוסק, מח"ס "לב איברא"

"... הממשלה יסדה את הרבנות הראשית וסעיפיה, ועוזרת ומחזיקה בבתי תורה, ואנשי החיל מתנהגים בכשרות ע"י השגחת רב מפורסם, וכל עניני הגיטין והקידושין שבמדינה הם תחת הרבנות הראשית וסעיפיה..." (תשובות איברא, עמ' ר"י; פורסם לראשונה ב'המאור' אב-אלול תשכ"ז, ובחודשים שלאחר מכן גם ב'הפרדס', 'נועם' ו'אור המזרח').

7

"בכל מקום יש רב צבאי"

הרב יעקב ישראל קניבסקי (תרנ"ט-תשמ"ה)

ה'סטייפלר', מח"ס "קהילות יעקב"

בע"ה אור ליום ב' פ' עקב התכב"ש (נכתב בשנת תשכ"ב)

להבחור היקר... שיחי'

אודות הצבא, כפי ששמעתי הנה בכל מקום יש רב צבאי שאפשר לפנות אליו בכל עניינים דתיים, וכפי ששמעתי הם מסדרים לכל דורש שיהא לו מאכל כשר.

ובענין מעשור, תעשר בעצמך. אני כותב כן מפני השמועה ששמעתי זה מלפני כמה שנים, וכל הפרטים על נכון תברר אצל הרב הצבאי שבמחנה. והשי"ת יעזור לך בכל דרכיך ברוחניות וגשמיות. יעקב ישראל קניבסקי (קריינא דאגרתא, סא', עמ' סח').

8

"הרבנות הצבאית אשר שומרים באמת את משמרת הקודש כראוי"
הרב שלמה זלמן אוירבך (תר"ע-תשנ"ה)
ראש ישיבת "קול תורה", מח"ס "מעדני ארץ"

מכתב הרב אוירבך לרב גורן

בענין עריכת 'תיקון גדול' בקברי־רחל המשוחרר לאחר מלחמת ששת הימים

ב"ה, יום מוצש"ק פר' נחמו תשכ"ט.
יצק ד' שלו' וברכה למע"כ ידידי הגאון המובהק וכו' הרב שלמה גורן שליט"א רב ראשי לצה"ל ולעה"ק יפו־תל אביב.
אחרי מבוא הברכה בכבוד ויקר כיאות לרום ערכו, אבקש את הדר"ג כי תערב עליו עתירתי עבור הכלל. צבור גדול וחשוב של ת"ח ויראי ד' אשר חפצים ומשתוקקים מאד להשתטח על קבר רחל אמנו לשפוך שיח לבם ולהרבות שם בתפלה ותחנונים מצטערים מאד על זה שהרבה פעמים נמנע מהם דבר זה בגלל הערבוביאי הגדולה של תערובת אנשים ונשים יחדיו... והיות שמקום קדוש זה עומד ב"ה תחת פקוחה היעיל והמשובח של הרבנות הצבאית אשר שומרים באמת את משמרת הקודש כראוי, אשר על כן אקוה להוסיף עוד זכות שתתגלגל ע"י זכאי ופונה אני בזה אל הדר גאונו שיתן אל לבו דאגתם של ת"ח צדיקים וחסידים, וחזקה על גברא רבה כוותיה שברוב חכמתו ויראתו ישכיל להתגבר על כל המכשולים ולעשות 'תיקון גדול' גם לדבר זה... ובתקוותי שהדר"ג שליט"א בטח יעשה בזה כמיטב יכלתו אחתום ברוב הוקרה והערצה ובמיטב הברכות שלמה זלמן אויערבאך" (ארכיון הרב גורן, 'בעין הסערה', ד"ר שפרה מישלוב, עמ' 236, תש"ע, ובספרנו, 'עטרת שלמה', תשע"ח).

♦

אכיפת סמכות הרבנות הצבאית בענייני דת בקו הקדמי – מחזקת את החיילים

סיפר הרב יהושע בן מאיר, אשר כיהן כרב צבאי במלחמת יום הכיפורים, שבעת מענה לשאלתו אודות כניסה לסיכון אישי בעת פינוי חללים משדה הקרב האריך מורו ורבו, הגרש"ז אויערבאך, בתשובה שהדבר מותר ו"אמר שהוא שמע שהרב גורן התיר

במלחמת ההתשה לשלוח חיילי רבנות צבאית להכשיר את המעוזים לפסח, למרות שהייתה סכנה והיו חיילים שנהרגו, ולמרות שלחלק מהחיילים במעוזים לא היה שום ענין ואולי אפילו לא רצו שיכשירו לפסח, וזה היה להם מטרד. אך לדבריו, הרב גורן צדק, כי העובדה שהרבנות הצבאית מפעילה את סמכותה ואוסרת גם להם את השימוש בחמץ בפסח, מעניקה להם את התחושה שהם חלק מהמערכת, ממדינת ישראל, והם שותפים אפילו להגבלות של הרבנות, ובסופו של דבר זה משפיע ומחזק אותם מורלית. לדבריו, אין ספק שפינוי התאג"ד והטנקים הוא פיקוח נפש. אך גם הפגיעה המורלית בחיילים שרואים שאם הם יפלו חללים הם ישכבו בצד ואף אחד לא יטפל בהם הוא גורם חשוב ברוח הלחימה, ולכן מהווה פיקוח נפש... (פינוי חללים בשבת וחג במלחמת יום הכיפורים, קובץ הזיונות הדתית, תשס"ב, עמ' 361-367).

9

"מסורת צבאית מכובדת"

הרב יהודה זרחיה סג"ל (תרפ"ד-תשס"א)

רב שכונת קריית-שלום, ת"א, מח"ס "צמח יהודה"

במענה הלכתי לשאלת חייל דתי כתב הרב יהודה זרחיה סג"ל את הדברים הבאים: "... אני חוזר לזרוך להתייעץ עם הרבנות הצבאית היטב, ולא ללחוץ עליהם בשום דבר, כיון שיש לכבד את המרא דאתרא כידוע, ובפרט שיש כאן מסורת צבאית מכובדת ע"י רבנים גאוניים כמו הגר"ש גורן ואחריו הרב ר' גד נבון [שליט"א] וגם בתוך הרבנות רבו ת"ח גדולי תורה..." (מתוך מכתב 'תשובות בענייני שבת בצבא' שהשיב הרב סג"ל לרב אהוד ברזילי ז"ל, בעת שירותו הצבאי, המכתב פורסם על ידי הרב אבישי אלבוים, בקובץ 'המעין', תשרי תשע"ג).

10

"לעצב את צה"ל כצבא יהודי"

הרב שלמה מן ההר (תרע"א-תש"ס)

רבה של שכונת בית וגן ומח"ס "דיני צבא ומלחמה"

תפקידי הרבנות הצבאית

"הרבנות הצבאית הנה הגוף הממונה על ענייני ההלכה ביחידות צה"ל, ועל ישום ההלכה בפתרון בעיות ספציפיות הנוגעות בבטחון המדינה... הרבנות הצבאית הנה גוף חזי, המשתתף באופן פעיל בעיצוב דמותו הרוחנית של צה"ל... תכלית פעולת הרבנות

הצבאית היא לעצב את צה"ל כצבא יהודי, המתאים את חוקיו להלכה היהודית, ושואב את עוצמתו מהמורשת היהודית... " (דיני צבא ומלחמה, והיה מחנך קדוש).
 "שמירת תורה ומצוות היא תנאי לקיומו של עם ישראל. המערך הביטחוני הוא כלי המאפשר את קיומו של העם. החייל הדתי משלב את שני התחומים: הוא משובץ במערך הביטחוני, שעה שהוא מקיים תורה ומצוות. בדרך זו תרומתו לקיומו ושלומו של עם ישראל מקיפה את התחומים השונים שהם תנאי לחיים מלאים של עם ישראל בארץ ישראל. בתפיסה היהודית, קיום יעיל של מערכת הביטחון הנה מצווה, ומלחמה להצלת ישראל מיד צר הבא עליהם – היא מלחמת מצווה" (שם, בשערי צה"ל).

11

"יצירה חדשה לחלוטין בהיסטוריה"

הרב מרדכי פירון (תרפ"ב-תשע"ד)

הרב הראשי לצה"ל (לשעבר)

במאמר מיוחד אודות הרבנות הצבאית הראשית כתב הרב פירון:
 "אחת התופעות המעניינות בהווייתה המופלאה של האומה וארצה עם כינונה של מדינת ישראל היא ללא ספק הרבנות הצבאית הראשית בתוך צה"ל. בפנינו יצירה חדשה לחלוטין בהיסטוריה המודרנית של עם ישראל. יצירה שעיקר מהותה הן מבחינה אמפירית והן מבחינה אידיאולוגית ממלכתיות התורה בכל מישוריה ותחומיה. ניתן לקבוע בוודאות כי משאת נפשה של מחשבת הציונות הדתית אודות אינטגרציה של ההלכה והתורה בכל תחומי החיים מצאה בתוך צבא הגנה לישראל, ואולי רק בו, את ביטוייה המוחשי והעקבי. צה"ל מהווה למעשה את המסגרת הממלכתית היחידה בה שולטת ההלכה כגורם משמעותי ומנחה בכל תחומי החיים, הפעילות והעשייה. עובדה משמעותית זאת שיש לה השלכה לאומית... הרבנות הצבאית הראשית יצרה טיפוס של רב 'אגרסיבי' ופעלתני הרואה את ייעודו במישורים המקיפים בפעילות הכלל-צה"לית ובשום פנים אינו מוכן ומעוניין להצטמצם בעשייה בין חיילים דתיים בלבד" (ספר הציונות הדתית, ח"א, עמ' 202, מוסד הרב קוק, תשל"ז).

"תפקיד מרכזי בטיפוח בית ישראל"

הרב גד נבון (תר"פ-תשס"ו)

הרב הראשי לצה"ל (לשעבר)

"הרבנים הצבאיים בדומה לכהן משוח מלחמה ממלאים תפקיד מרכזי בטיפוח בית ישראל ומורשת היהדות בתוך צה"ל... מחובתם להיות גם נושאי הדגל של אהבת ישראל, כפי שמלמד אותנו רבי עקיבא באמירתו המפורסמת: 'ואהבת לרעך כמוך' – זה כלל גדול בתורה" (מתוך נאום בסיום קורס רבנים צבאיים תשמ"ט, ברקאי, קובץ ה', 'רבנות ורבנים בישראל', עמ' 266, הוצאת התנועה העולמית של המזרחי, ירושלים תשמ"ט).

"מדינת ישראל קמה בסערת מלחמה עקובה מדם, בכל זאת חשוב להדגיש את עוצמת הרוח של עמנו על פני עוצמת הכוח. לנגד עינינו דברי הנביא: 'לא בחיל ולא בכוח, כי אם ברוחי אמר ה' צבאות'. גם כאשר אנחנו מצווים להפעיל את עוצמת הכוח של צבא ישראל, אנו זוכרים את חשיבותה של עוצמת הרוח, שהרי בלעדיה לא היינו יכולים לעמוד מול האויבים הסובבים את מדינת ישראל. ומכיוון שכך, חשיבות רבה נודעת לציין את יום העצמאות כיום של עוצמת רוח ישראל, כמובן בלא לוותר על עוצמת הכוח, שהיא חיונית כדי להגן על ביטחוננו ושלומו אזרחינו. אולם התנאי הוא לזכור את הייחוד שברוח ישראל, כלשון הנביא 'כי אם ברוחי אמר ה' צבאות'. מחובתנו לחשל את רוח ישראל בצבא ישראל, עלינו לחזק את הלוחמים לשמור על רמתם המוסרית העליונה, שהיא אחת מסימני ההיכר הייחודיים של צבא ישראל" (ברקאי, קובץ ד', 'רבנות ורבנים בישראל', עמ' 395, הוצאת התנועה העולמית של המזרחי, ירושלים תשמ"ז).

ב

דברי חיזוק וברכה לרבנים הצבאיים מפי גדולי תורה

1

"שומרי החומות"

הרב עובדיה יוסף (תרפ"א-תשע"ד)

הראשון לציון וראש מועצת חכמי התורה, מח"ס "יביע אומר" ו"יחווה דעת"

שיחה בפני צוערי קורס קצינים רבנים צבאיים, של הרבנות הצבאית

"... אתם ידידים יקרים, ענווים, עליכם נאמר: 'על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים', שומרי החומות, 'חומות ירושלים' – אלה החיילים שלנו, ואתם עליהם שומרים. קצינים, ואם בכל ישראל אמרו: 'כל ישראל ערבים זה לזה', כל שכן קצינים שבידם היכולת ויש משמעת בצבא, וכל חייל הוא צמוד אליכם ואתם נותנים לו את ההוראות אשר יעשה, אתם 'שומרי החומות', על שמירת השבת, על שמירת הכשרות, על כל הדינים, 'אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', אשריכם, אשרי חלקיכם.

ייתן לכם הקב"ה, שומרי החומות, 'הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו' (ישעיה סב', ו'), עומדים על המשמר. חיילים נאמנים לקב"ה.

'ה' צבאות שמו קדוש ישראל, יש לקב"ה בעם ישראל צבאות, חלק לומדים תורה וחלק עומדים על המשמר, חיילים, וכולם עושים תפקידם בצבאו של הקב"ה, אשריהם ואשרי חלקם, 'ואלו ואלו דברי אלוהים חיים' ואתם, ה' בחר בכם להיות קצינים של עם ישראל, אשרי חלקיכם, מה נעים גורלכם, יש לכם זכות למעלה בשמים שהביא אתכם למשרה כזאת, להיות קצינים של עם ישראל, כמה זה טוב, כמה זה נחת רוח לקב"ה שמסר את בניו בידי שומרים טובים, שמנחים אותם בדרך הנכונה בדרך הישרה, 'ועשית הישר והטוב בעיני ה' אלוקיך', מנחים אותם שישמרו שבת כהלכה, שישמרו את המצוות 'אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', אשרי חלקיכם, מה נעים גורלכם, זכות גדולה,

אין למעלה מזכות הרבים. כל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו. אומר בספר 'חובת הלבבות'¹, אם יהיה אדם שקדן בתורה, שקדן במצוות ומעשים טובים עד שיעפיל להיות כמלאכי השרת ויש אחד שלא הגיע לכך אבל הוא מזכה את הרבים – זכותו של זה האחרון, גדולה מן הראשון. והרי ההוא הגיע למלאך וזה עדיין לא?.. לא, זה מזכה את הרבים, אין מעלה גדולה מזאת... הפקיד הקב"ה בידכם חיילים של ישראל, כולם אהובים כולם ברורים, אנחנו בכל שבת עושים "מי שברך" לכל חיילי ישראל, אין שבת שלא עושים להם "מי שברך" שה' ישמור צאתם ובואם לחיים טובים ולשלום, יצילם מיד כל אויבנו ומיד כל שונאינו ומכל מבקשי רעתנו, 'תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן', אשרי חלקיכם... " (אלול תשע"ב – טרם נדפסה).

2

"הרבנות הצבאית – מרא דאתרא' של כל ההלכה בצבא"
 הרב יעקב אריאל
 רבה של רמת־גן (לשעבר), מח"ס שו"ת "אהלה של תורה"

סמכותה ההלכתית של הרבנות הצבאית

"... ברצוני להעמיד אתכם על תופעה שעלולה לערער את כל מעמדה של התורה בצבא. המרא דאתרא של כל ההלכה בצבא היא הרבנות הצבאית, היא זו שצריכה לפסוק את ההלכה הנהוגות בצבא והיא אמורה לעמוד על קיומן במערכת הצבאית. פסיקות הלכה פרטיות שאינן מתואמות עם הרבנות הצבאית גורמות לאי אמון ומערערות את סמכותה של הרבנות הצבאית. התוצאה עלולה להיות הרס של כל מעמד התורה בצבא... אפשר וצריך לשבת עם הרבנות הצבאית לדיונים משותפים להצעות ושיפורים אולם רק בחדרי חדרים. כלפי חוץ חייבים להציג קו אחיד שאותו מייצגת הרבנות הצבאית" (מתוך מכתב לראשי ישיבות 'ההסדר', יא' תשרי תשע"ב, ערוץ 7).

1. "החסיד הגדול ביותר, אפילו אם יגיע אל התכלית בתיקון נפשו להשי"ת, ואפילו אילו היה קרוב למלאכים במידותיו הטובות ומנהיגיהם המשובחים והשתדלותם העצומה והזכה בעבודת ה', עדיין אינו מגיע לזכויות מי שמורה ומדריך בני אדם אל הדרך הטובה והישרה, ומיישר ומחזיר בתשובה את הרשעים ומקרבתם לצור מחצבתם" ('חובת הלבבות', שער עשירי, פרק ו').

הרבצ"ר הוא 'מרא דאתרא'

"בזאת אני מוחה על דבריו של הרב מ' בהם שלל מהרבצ"ר (הרב הצבאי הראשי) את מעמדו כמרא דאתרא של צה"ל. חייבת להיות סמכות אחת בכל הנושאים ההלכתיים העומדים על הפרק בצבא. בהעדר סמכות מרכזית לא יוכלו החיילים, ולא הצבא, להתמודד עם בעיות הלכתיות שמתעוררות מדי יום ביומו. הצבא לא יכול להתחשב בכל פסיקה של כל חייל ושל כל רב. ההלכה כולה תאבד חלילה את מעמדה בצבא. לא כשרות ולא שבת, לא תפילות ולא שום הלכה. התוצאה תהיה בוקה ומבוקה ומבולקה. אנדרלמוסיה ואנרכיה. חורבן שלם. ותורה מה תהא עליה? גם אם דעת הרב מ' הייתה שביקורתנו צריכה להיאמר בפרהסיא, האם בגלל כמה פסיקות בודדות שדעת הרב מ' לא נוחה מהן יש למוטט חלילה את כל המערכת של הרבנות הצבאית שהוקמה בעמל רב ובקשיים מרובים? היכן האחריות?.." (בשבע', גיליון 719, טז' חשון תשע"ז עמ' 30).

הרב הצבאי הינו חלק מן המערך הצבאי היחידתי והשלכה הלכתית לכך

בהתייחס לשאלת הצטרפותו של הרב הצבאי לנסיעתם בשבת של יתר חיילי היחידה, כתב הרב אריאל (שו"ת באהלה של תורה, או"ח ב, מז):

"יש לדון בבעייתנו מנקודת ראות זו, שנוכחותו של הרב הצבאי ביחידה היא חלק מהמערך הצבאי לפי ההלכה... כשם שמצינו שהארון, משוח המלחמה, חצוצרות התרועה... וכל יתר בעלי התפקידים הרוחניים היו חלק מהצבא, ומסתמא גם בשבת יצאו עם החיילים".

לאחר שדן תחילה בניסיון להביא ראייה ברורה לכך ממלחמת יריחו, בה הקיפו את העיר עם הארון והחצוצרות אף בשבת, כתב הרב אריאל שיש להוכיח זאת מדין שבט לוי שאף על פי ש'לא היה עורך מלחמה ככל ישראל', הרי שנחשבו 'לחלק מהמערך הלוחם', וכ'חיילים לכל דבר'. ומשום כך הכריע, כי מותר לרב הצבאי להצטרף לאוטובוס האוסף את החיילים, מכיוון שהצטרפות זו אינה כרוכה כי אם באיסורי דרבנן "אך גם אם היה הדבר כרוך באיסור תורה, אם הרב סבור שיוכל לתרום למאמץ המלחמתי, בעצם נוכחותו, או בדברים אחרים שיעשה, הוא רשאי להצטרף ללוחמים הנוסעים בשבת"².

2. וכן כתבו עוד הרב שלמה אבינר (התפקיד של הרב הצבאי, כ"א תמוז תשע"ב), הרב רא"ם הכהן (שו"ת בדי הארון, פיקוח נפש, עמ' 243, תשע"ג וב'שבת בשבתו' פרשת נשא, תשס"ח) והרב אביחי ונצקי (אגרת מיום טו אייר תשס"ח), לעומת זאת, ראה דברי הרב יהושע בן מאיר (תחומין ל').

3

"תורמת רבות לחינוך הצבא ברוח ישראל לדורותיו"
הרב אביגדור נבנצאל
רב העיר העתיקה (לשעבר), מח"ס "ביצחק יקרא"

"הרבנות הצבאית תורמת רבות לחינוך הצבא ברוח ישראל לדורותיו, כחזון הנביאים תלמידי משה רבנו מפי הגבורה. ברוח כזאת נזכה לעזרת הקב"ה. חלילה לסטות מזה, ולמוטט את רוח צה"ל ולבסוף את כל כוחו. יתן הקב"ה בינה בלב כל הגורמים לבטל את הגזירה³.

בברכת חזקו ואמצו.

צעיר הלויים, אביגדור נבנצאל

4

"לחזק את מוסד הרבנות הצבאית"
הרב חיים דרוקמן
ראש ישיבת "אור עציון" ויו"ר מרכז ישיבות "בני עקיבא" בישראל

"יש לחזק את מוסד הרבנות הצבאית בצה"ל ולא להחליש אותו... אין לנו רבנות צבאית אחרת, ועל כן כולנו צריכים להתלכד מאחוריה לתת לה גיבוי בהתנהלות המורכבת שהיא ניצבת בפניה מול הסוגיות הרגישות ביחסי הלכה וצבא" (ערוץ 7, יא' תשרי תשע"ב).

5

"להוסיף ולהרחיב את ענף תודעה יהודית"
הרב חיים שטיינר
מתלמידי הרצי"ה קוק ור"מ בישיבת "מרכז הרב"

"זכינו לעבודה נפלאה של הענף לתודעה יהודית, ומוטל על הצבא להוסיף ולהרחיב את הענף הזה, שקושר את החיילים לשרשרת ההיסטוריה של עם ישראל".

3. גזירת פגיעה ברבנות הצבאית וקיצוץ בסמכויותיה.

סיפר הרב שטיינר:

"פעם אחת, לפני יציאתנו למילואים, התייעצתי עם מרן הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל מה עלי לומר לחיילים שלנו והוא אמר בין השאר, שצריך להביא לתודעתם, שאנחנו הולכים לקיים מצות עשה של כיבוש ארץ ישראל. ואכן, כך עשיתי בשיחה עם אחד הגדודים במלחמה, והאוזניים היו כרויות לשמוע – ולא דוקא הדתיים, אלא רובם ככולם רצו לדעת ולהבין לאיזה שטח אנחנו הולכים.

ובאמת, באחד האימונים לקראת המלחמה, כאשר היינו בבסיס "אליקים" שנמצא צמוד לכרמל, שאל המח"ט מה יש לנו להעיר על התרגיל. כשפנה אלי – אמרתי לו שהרגשתי בתרגיל הזה כחייל זר, לא כחייל של צה"ל. הוא תמה מאד על דברי, ואז הסברתי. בספר התרגיל – למדנו המון פרטים מבצעיים, למדנו את המפה, את סדר הכוחות, את ההיערכות לפי לו"ז מדויק וכו'. דבר אחד היה חסר. המיקום שלנו – באליקים. זה הכרמל! כאן אסף אליהו הנביא את עם ישראל. כאן ענו כולם ואמרו ד' הוא האלוקים. כאן חיו ופעלו אבות אבותינו לפני אלפי שנים. זוהי נחלתנו. איך יתכן שבתוך ספר התרגיל לא יהיה אזכור של כל הערכים הללו? ומאז, הוא ביקש ממני להוסיף תמיד דף – על הקשר ההיסטורי שלנו עם השטח שבו אנחנו נמצאים, בין באימון ובין במלחמה עצמה..." (מובא בספרו, 'טובה הארץ מאוד מאוד', דברי שיר, תשע"ז).

6

"מעשיכם משפיעים על כל חיילי ישראל"

הרב שלמה משה עמאר

הראשון לציון ורבה של ירושלים, מח"ס "שמע שלמה"

"אנשי הרבנות כולם עושים את עבודתם בלב שלם, לצד מפקדים וסגנים עם רצון גדול ולב חם, וכך ודאי אפשר לעשות גדולות. אני מאחל לכם שתהיו יחד כאיש אחד בלב אחד, תעבדו במשותף ותניבו תוצאות שיישאו חן בעיני השם. מעשיכם משפיעים על כל חיילי ישראל, שהם האזרחים של המחר. יש אנשים רבים שהיכרותם עם היהדות מתחילה מהצבא, ומי שיוצא מצה"ל עם אהבת ישראל והתורה ימשיך ללכת בדרך זו גם בעתיד" (דברים בעת ביקור בבסיס הקריה בתל אביב, ח' אלול תשע"ב, ערוץ 7).

"חייבים להשאיר את הרבנות הצבאית כרוח חיה המפעמת בחיילים. קל וחומר בימינו, שיש ברוך ה' הרבה קצינים בכירים יראי שמים, פלוגות שלמות של בני ישיבות, חיילים רבים מבני הציונות הדתית וגם חרדים. יכול להיות שהצבא קצת הקצין במהלכים הללו בגלל כל מיני פרצות, אבל הוא חייב לתת מקום של כבוד לרבנות הצבאית. אסור לנו

להזניח את הצד הרוחני של הצבא. מי שחושב שהצבא הוא רק גשמי וטכני – מזלזל בחיילים, יש להם נשמה והם רוצים לשמוע יהדות".

ביחס לניסיונות להחליש את רוח הגבורה בצה"ל אמר הרב: "הם לא יודעים עם מי יש לנו עסק, יש להם מנטליות שונה. הגורמים הללו רוצים שהחיילים שלנו יהיו טובים לאויב. החיילים שלנו עושים מאמצים אדירים כדי שלא לפגוע, אבל הם צריכים גם להגן על העם ועל עצמם. יש שני כללים: הראשון הוא לשמור על כבוד האדם באשר הוא אדם, בכל מצב. השני – הבא להרגך, השכם להרגו. רודף שקם על חברו להרגו, צריך לנסות להציל את החבר בפציעת הרודף באחד מאיבריו, אך אם אין דרך אחרת – יש להרוג אותו. כאן לא מדובר במישהו הרודף אדם אחד – יש פה רודפים של עם שלם! אנחנו רואים מה הם עושים איפה שמתאפשר להם, הורגים מאות ואלפים. צריך לדעת שיש לנו עסק עם טרוריסטים אכזריים. לכן איאפשר להחליש את הרוח. התורה מחזקת את הרוח בדרך הנכונה, 'על כן ייאמר בספר מלחמות ה'', המלחמות של ה' הן על פי ספר התורה" (ריאיון לרועי אהרוני, שבועון "עולם־קטן", ערב ר"ה תשע"ז).

"ראשי העם, הרבנים והעסקנים צריכים להשתדל, לחזק ולרומם את קרנה של הרבנות הצבאית, לא חכמה רק לבקר. צריך לדבר בשבח, גם בעיני הממשלה וגם בעיני האחראים בצבא. כי יש תפקיד מיוחד לרבנות הצבאית, היא מלכדת ומאחדת..." (הרבנות הצבאית מאז ולתמיד, עמ 65, תשע"ט).

7

"מעין משוח מלחמה"

הרב דוב ליאור

רבה של קרית-ארבע (לשעבר), מה"ס "דבר חברון"

קריאה לרבנים הצבאיים

"אני פונה בזה בקריאה קדושה לכל ידידינו ויקירנו הרבנים הצבאיים, שהתפקיד שלכם בדורנו זה לשמש מעין 'משוח מלחמה', אותם שמביאים את דבר ה' לחיזוק כוח הלחימה של החיילים העומדים במערכות קשות מול כל האויבים מבחוץ שרוצים לפגוע השכם והערב, בעם ישראל ובמדינת ישראל. לתת את הרוח הגדולה ואת התמיכה והעזו, זה רק אלה שהשקפת עולמם נובעת מתוך תורת הנצח, מתוך קדושת ישראל

ומתוך קדושתו של צבא ישראל, 'והיה מחנך קדוש' – זה התפקיד שלכם, וב"ה, שאני שומע שאתם עושים את מלאכתכם נאמנה. אנחנו יודעים שיש אנשים שרוצים למנוע ולבלום את הכוח הרוחני, כמו שאומות העולם רוצות לפגוע בקיומה של המדינה, ככה, יש לצערנו בעם ישראל, כאלה שרוצים לפגוע בתשתית הרוחנית שהיא למעשה מזרימה את העוז ואת הגבורה. היות ואתם נאבקים למען קידוש שמו יתברך בעם ישראל ובעולם, אין לי ספק שהנכונות שלכם, המסירות שלכם וההשקעה הגדולה שאתם משקיעים בזה, היא תצלח ובעזרת השם, הקב"ה, יסכל את עצתם של כל אלו שרוצים להפריע ותזכו לקדש שם שמים בצבא ישראל ובמדינת ישראל ואין לי ספק שאם הצבא יתנהל בדרגה רוחנית גבוהה, נצליח להדביר את כל האויבים ולהביא שלום וביטחון לכל היהודים היושבים בארצנו הקדושה. עלו והצליחו" (יא' כסלו תשע"ז).

"כמובן, בכל הנוגע למעשה, על החיילים לפעול ע"פ הנחיות הרבנות הצבאית הראשית ולציית להוראות רבני היחידות" (מתוך מכתב ברכה לחוברת "והיה מחנך קדוש" – מיום ה' תמוז תשע"ט).

8

"הרבנים הצבאיים ממלאים תפקיד קדוש"

הרב אשר וייס

מח"ס "מנחת אשר"

מתוך שיחה עם רבנים צבאיים במילואים⁴

"... מן המצווה הזו של 'פרסומי ניסא' אנו למדים שאין אנו יוצאים ידי חובה כאשר אנו זוכרים את הנס, אלא כל אחד צריך לשים את הנס שלו כדי להאיר לאחרים וגם כדי לעזור לאחרים שכולם יעבדו את הקב"ה ביחד... 'נרוממה שמו יחדיו', כאשר אנו באים לרומם את שם ה' זה צריך להיות 'יחדיו', וצריך גם לשתף אחרים. אני חושב שהציבור שיושב כאן, ציבור ת"ח, רבנים צבאיים, אני חושב שאתם משרתים את הקב"ה ואת עם ישראל בצומת מאוד מרכזית, בצומת מאוד חשובה. החוויה של

4. התקיימה בבית המדרש של הרב וייס בשכונת רמות בירושלים לקראת ימי חנוכה תשע"ז. ראה גם במאמרים קצרים שפירסם הרב וייס, באתר האינטרנט של 'בית מדרש לבירורי הלכה בנין ציון': "דברי חיזוק והתעוררות לרגל המצב השורר בארץ הקודש", ו"שיחת חיזוק בימי המלחמה".

הצעיר הישראלי בצבא היא חוויה מכוננת. זו אחת התחנות החשובות בחייו, והצעיר הישראלי המצוי שגר וגדל במשפחה שלו, בשכונה שלו, פוגש את חבריו, כאשר הוא הולך לצבא זו חשיפה עצומה מבחינה זו, זו מן הסתם הפעם הראשונה שהוא יוצא לראות לא את העולם הגדול אלא את רבדי החברה הישראלית ושם הוא פוגש את כולם וגם מבחינה רוחנית זה יכול להיות עליה וזה יכול להיות ירידה, החוויה הזו קשורה באתגרים גדולים וגם בקשיים גדולים, משום שחיי צבא מעצם טבעם, הם חיים שדורשים הקרבה רבה. ואנחנו דור שגדל בנוחות ושפע שדורות רבים לא ידעו. גם העניים שבקרבתנו לא יודעים מה זה עוני, זו לא אותה רמת עוני שידעו אבותינו, אם זה באירופה הדוויה או גם בישוב הישן שבארץ ישראל וירושלים שלפני שישים שנה, אנשים סבלו חרפת רעב. אנחנו דור שגדל בנוחות והרבה שפע ואנחנו לא רגילים לקושי, לעבוד קשה ובוודאי לא צעירים, וכשמגיעים לצבא פתאום הם לא יכולים להכתיב לעצמם את סדר יומם ואת אורח חייהם ומעבידים אותם בעבודת פרך ובעבודה קשה וזו צומת מאוד מרכזית וחשובה ואני חושב שהרבנים הצבאיים ממלאים תפקיד קדוש ובידם להשפיע רבות על נפש הדור הצעיר.

יש בתנא דבי אליהו רבא בפרק י' דברים מפליאים וחשובים וז"ל:

"אשרי מי שמתחדש דברי תורה על פיו, וכל מי שמתחדש דברי תורה על פיו דומה כמי שמשמיעין אותו מן השמים ואומר לו כך אמר הקב"ה: בני, בנה לי בית המדרש ששכר גדול שיש לי באוצרי – שלך היא ובשבילך אני מציל את ישראל שנאמר אחר כך: 'יבחר אלהים חדשים אז לחם שערים, מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף בישראל', מכאן אמרו: ארבעים אלפים מישראל שנתקבצו יחד ויצאו למלחמה ויש ביניהם זוג אחד תלמידי חכמים דומה להם כאילו אחזו מגן ותריס וחרב פיפיות בידם. לכך נאמר: 'מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף בישראל' (וכע"ז בבעל הטורים דברים א' ג' "אם יהיה ת"ח אחד בין ארבעים אלף לא צריך לא רמח ולא מגן כי הת"ח מגן עליהם מאויביהם").

ולכאורה, מה זה קשור חידושי תורה? אבל כך מפרשים חז"ל את הפסוק 'יבחר אלהים חדשים', הכוונה לחידושי תורה. אשרי מי שדברי תורה מתחדשים על ידו, ואומר הקב"ה בשבילו אני מציל את ישראל. ארבעים אלפים מישראל שנתקבצו יחד ויצאו למלחמה ויש ביניהם זוג אחד תלמידי חכמים אני מציל את כולם, ונראה לי שהדגש אם יש ביניהם זוג אחד של ת"ח, לא די שיש ת"ח שנשארו מאחור, שנשארו בעורף, שממלאים את בתי כנסיות ובתי המדרשות, הקב"ה מצפה שבין ארבעים אלף מישראל שיצאו למלחמה, אם יש ביניהם זוג אחד תלמידי חכמים – אני מציל את כולם.

חז"ל אומרים פעמיים בש"ס (במגילה דף ג בסנהדרין צז) יהושע בן נון בימי המלחמה על כיבוש א"י יוצא בלילה להתאוויר והוא רואה שר צבא ומסתכל עליו ונבוך. הוא לא מכיר

אותו, גם את המדים שלו הוא לא מכיר והוא שואל אותו: 'הלנו אתה אם לצרינו?' לאיזה מחנה אתה שייך, לא נראה לי שאתה שייך לאויב לפי המדים שלך, מי אתה?! ואותו שר צבא עונה: אתה טועה, אינני בן תמותה, מלאך אנוכי. שר צבא ה' אני. ונשלחתי מן השמים עם מסר אליך. ויהושע שואל: מה בפיקך? מה העניין? והמלאך אומר: אמש בטלתם תמיד של בין הערביים והיום בטלתם מן התורה, אתם לא בסדר. אתה לא בסדר. שואל אותו יהושע: על איזה מהם באת, על איזו משתי העברות אני נתבע לתת את הדין, על ביטול הקורבנות או על ביטול התורה? והמלאך אומר: 'על עתה באתי'. והראשונים מפרשים "על עתה" – על ביטול תורה, שנא': 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת'.

ואני תמה, אם אני הייתי יהושע בן נון הייתי מגיב, הייתי אומר: אולי אתה מלאך אבל אינני בטוח שאתה למדן כי שכחת גמרא מפורשת בסוטה דף מד ושם כתוב שמלחמת מצוה דוחה את כל המצוות כולן, "עוסק במצוה פטור מן המצוה", אז תסתכל על החברה הם נופלים שדודים בלילה, כל היום אנחנו נלחמים אז אתה בא אלי בטענות על ביטול תורה, ובמועד קטן דף ט כתוב, כל מצוה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים דוחה ת"ת, זה מלחמת מצווה על כיבוש א"י. מה אתה מצפה? זו מצוה שדוחה ת"ת, מי ילחם לנו? האמריקאים?! הרוסים?! אז איזה טענות יש לך?! כך אני הייתי מגיב למלאך. ואולי יהושע טען זאת, אינני יודע. לא כתוב שם כל הדושיח, ומה ענה המלאך? מה הייתה באמת הטענה נגד יהושע בן נון?

אני חושב שהמלאך אומר: אתה לא מבין מה שאני מדבר אליך, לא באתי לתבוע את עלבונה של תורה – באתי לתבוע את עלבונה של מלחמה. אילו הייתי בא ונשלח מן השמים לתבוע את עלבונה של תורה, הייתי לובש פראק והמבורג, אם הייתי בא לתבוע את עלבונה של תפילה, הייתי לובש קפוטה ושטריימל, אני קצין בחגור מלא! אני נשלחתי מן השמים לתבוע את עלבונה של מלחמה. איך אתה מצפה לנצח עם ביטול תורה, זה לא יכול להיות, 'עומדות היו רגלינו במלחמה' בזכות שערי ירושלים שעוסקים בתורה. יהודים לא מנצחים רק בכוח הזרוע, ודאי שצריך את כוח הזרוע, אנחנו צריכים את הצבא הכי טוב, הכי מיומן ואת הכלים הכי מודרניים, אבל 'ה' איש מלחמה' ואנחנו מנצחים במלחמות בסע"ד.

אנחנו צריכים לשלב את כוח הזרוע עם כוח התורה. ולכן אומר המלאך לא באתי לתבוע את עלבונה של תורה אז מה אתה מתפלפל איתי על 'עוסק במצווה פטור מן המצווה' – ודאי. אבל, איך מנצחים במלחמה עם ביטול תורה?! מה עושה יהושע אחרי שהוא שומע

את דברי התוכחה? 'וילן בתוך העמק' אומרים חז"ל: 'לן בעמקה של הלכה', הוא לא עשה 'חברת תהילים' ולא 'לימוד משניות', הוא עשה 'כולל ערב' ואחרי שכל היום נלחמו, היו מתקבצים בלילה ולנים בעומקה של הלכה. לבי אומר לי, כך אני מרגיש⁵.

הפסוק אומר: "מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף מישראל", המגן והרומח כרוכים יחד מן השמים, ועוד מהימים ההם לפני אלפי שנים בימי התנ"ך, צבאות אדירים נלחמו זה בזה ושני כלי המלחמה הבסיסיים הם המגן והרומח. הרומח – כלי התקפי והמגן – כלי הגנתי, כי לעולם אי אפשר לנצח במלחמה בלי מתקפה ומגנה. המגן והרומח התחלפו מאז אלף פעם, היום זה טנקים ו'מעיל רוח' ו'כיפת ברזל' וטילים נגד מטוסים, אבל לעולם זה המגן והרומח' והשילוב של השניים, ואי אפשר לנצח במלחמה אלא אם אתה משקיע גם במתקפה וגם במגנה.

כנגד המגן והרומח גם במלחמתה של תורה ישנם 'המקשה' ו'התוצן', קושיות ופירוקים שנלחמים במלחמתה של תורה הם אלו שמפעילים את המגן והרומח. בכמה מקומות בש"ס אנו מוצאים "המתן עד שיכנסו בעלי תריסים". כי תריס הוא המגן, אז כאשר פלפלו בבית המדרש אמרו לא מספיק שיהיו רק אלו שאוהבים להקשות, המתן עד שיכנסו גם המגנים, אלו שיודעים להשיב.

אני חושב שחז"ל אומרים 'מגן אם יראה ורומח' בארבעים אלף מישראל, כנגד המגן ורומח שבשדה הקרב אנו זקוקים למגן והרומח של בית המדרש, ולכן לן בעומקה של הלכה, 'זה לעומת זה עשה האלוקים'.

ב"ה זכינו שיש הרבה תלמידי חכמים בצבא ורבנים ת"ח יראי שמים, שחדורים ברצון להרביץ תורה, 'להעמיד את הדת על תלה' ולחנך ולקרב ולחבק את אותם הצעירים שמוסרים את נפשם במלחמת מצוה להגן על ישראל ועל אחיהם מפני אויב ואורב, וצריך לחזק אותם וזו עבודת קודש.

לפני הרבה שנים כשהייתי אברך צעיר, פעם טיילתי בראש הנקרה עם הילדים שלי, יש שם מסלול לרוחב צלע ההר, ממרחק אני רואה שני חיילים במדים קוראים בספר. אמרתי לבנות שלי מעניין מה הם קוראים שם, ביחד החזיקו את הספר. אני מתקרב אני רואה שני חיילים עם הנשק והם לומדים ביחד משנה ברורה, מאוד התרגשתי, חשבותי

5. עיין בהקדמת הרב משה מרדכי אפשטיין לספרו "לבוש מרדכי" על מסכת בבא מציעא שפירש גם כן באופן דומה, דבריו הובאו במאמרו של תלמידו, הרב אליעזר יהודה ולדנברג: "צביונו הרוחני של צבא ישראל", קובץ התורה והמדינה ד', עמ' ריד-ריח, אלול תשי"ב, הרב שאול ישראלי (עורך), הוצאת חבר הרבנים.

שזה חלום, חלום של אלפי שנים. לראות חייל יהודי לן בעומקה של הלכה, חשבתי שהם קוראים עיתון או ספר כלשהו, לומדים ביחד משנה־ברורה וביאור־הלכה, אינני בטוח שלא מעלו בתפקידם... היה נראה לי שהם בתפקיד שמירה, אבל אני מאמין שכך הקב"ה שומר עלינו. 'ארבעים אלפים מישראל שנתקבצו יחד ויצאו למלחמה ויש ביניהם זוג אחד תלמידי חכמים אני מציל את כולם'.

באתי רק לומר דברים ספורים ולחזק אתכם. שתזכו תמיד לקדש שם שמים, לקרב לב ישראל לאביהם שבשמים ולעמוד על המשמר, אנחנו חיים בתקופה של תהפוכות קשות, מצד אחד יותר ויותר יש חיילים שהם מקפידים בקלה כבחמורה, חיילים יראי שמים ורוצים גם לשרת וגם לא לוותר על יראת השמים שלהם, והמדינה במקום שהיא תחבק את הבנים היקרים האלה, היא מקשה עליהם, אני חושב שהצבא איננו עושה את המוטל עליו ואת ראשית חובתו המוסרית לאפשר לאותם הצעירים לשרת תוך כדי שמירה על עקרונות ההלכה ועל יראת השמים שלהם, וחיילים צעירים נתקלים בהרבה קשיים, וזה אתגר לא פשוט, זה ניסיון לא פשוט, איך אפשר לעזור, מצד אחד, כמה שיש בידנו להפעיל לחץ כלפי מעלה על הדרגים הגבוהים יותר שיבינו שאלו טובי בניה של ארץ ישראל וצריך לעודד אותם ולעזור להם, ומצד שני, כמה שאפשר לחזק את הצעירים ולשמור עליהם ולחזק את רוחם בעמידה בניסיונות שלהם, לשמור באמת על אהבתו ויראתו ומה שהם קנו בישיבות ובבתים, זה אתגר גדול וניסיון לא פשוט, באתי לחזק את ידכם ולעודד אתכם ולברך את כולכם. יהי רצון שכולם יזכו להרבה נחת מהילדים שלכם. ונזכה תמיד לקדש שם שמים".

9

"לקדושים אשר בארץ"

הרב יעקב רוז'ה

רב העיר בת-ים, מומחה בתחום הקבורה וחבר מועצת הרה"ר

"לקדושים אשר בארץ" – אחת המשימות החשובות והרגישות ביותר של הרבנות הצבאית מאז הקמתה היא הטיפול בזיהוי חללי צה"ל והבאתם בכבוד הראוי לקבר ישראל...

בעיניי, השיתוף המבורך שבין פוסקי הלכות בתחום עם אנשי מדע מתחומי דעת שונים, מציב את הרבנות הצבאית בין המקומות הראשונים בעולם בנושא זיהוי מקצועי, מהיר ואמין, הן מבחינה הלכתית והן מבחינה מדעית...

סגלי הרבנות הצבאית עוסקים בזיהוי ובהבאת חיילי ישראל לקבורה מתוך תחושה של שליחות. תחושה מיוחדת זו יונקת מנאמנות כלפי הנופלים, שמסרו את נפשם עבורנו ופעלו בשליחותינו...” (הרבנות הצבאית – מאז ועד מחר, עמ' 130, תשע"ט).

10

”מערכה על קדושת מחנה ישראל”
 הרב עמיאל שטרנברג
 ראש ישיבת ”הר המור”, ירושלים

”להיות רב צבאי יותר חשוב מלהיות לוחם. אנו במערכה... לא ניתן להגיע למחנה שכינה בלי קדושת מחנה ישראל, זהו סדר בניין האומה. אנו במערכה על קדושת מחנה ישראל”⁶ ואני מסתכל בהערכה רבה על הרבנים הצבאיים שנמצאים בתוך השטח... אסור בשום אופן להנמיך ולטשטש את האידיאל ואנחנו נצליח, לא יעזור שום דבר לאף אחד” (מתוך שיחת חיזוק לרבנים צבאיים שנערכה בישיבת הכותל, ב' אב, תשע"ז).

6. אודות הבנת מהותה של המערכה הזו, הסביר הרב צבי ישראל טאו, נשיא ישיבת 'הר המור': "יש שטוענים שהביקורת היא חוסר אמון בצבא, כביכול יש כאן שינוי כיוון ביחס לצבא. אין זה נכון. היחס המהותי לצבא לא השתנה. אנחנו נאמנים לצבא בכל מאודנו. ברור לנו כי אם לא יהיה צבא, לא תהיה מדינה. אך עם זאת, הצבא אינו שייך לרמטכ"ל זה או אחר אלא לעם ישראל כולו. הגזירות החדשות הללו הן מחלה שתוקפת את הצבא. אנחנו אוהבים את הצבא, את עם ישראל החי, ואנו שונאים את המחלה התוקפת אותו ועלינו לנסות להילחם בה ככל יכולתנו. דווקא מתוך האמון שיש לנו בצבא לא נוותר למחלה התוקפת אותו, לא נאמר שהיא כלולה בקדושתו ולא נחשוב שהיא תהליך נורמלי ובריא...” (חוברת 'עמוד הענן משלים לעמוד האש', אוהד כהן ונתנאל צור, תשע"ז) ובמקום אחר הוסיף: "צה"ל הוא טוב, צה"ל הוא מצוין, צה"ל לוחם, צה"ל מוסר את הנפש. אין בזה שום ספק וכל מה שאנחנו עושים הוא למען צה"ל... זה לא נגד צה"ל. זה בעד צה"ל, זה עבור צה"ל, זה בדיקת חמץ בצה"ל. בדיקת חמץ כדי שיהיה לנו חירות ישראלית אמיתית. בשביל הרוח של ישראל, בשביל המורל הפנימי של ישראל. לכן בעזרת ה' אנחנו נרים את קרנו של צה"ל, בעזרת ה' נהיה פועלים עם א-ל למען עם ישראל, למען מדינת ישראל, למען צבא ישראל” (מתוך דברים שנאמרו בשיעורו, כ"ז אדר תשע"ז).

11

"כתובת לכל דבר שבקדושה"

הרב דוד לאו

הרב הראשי לישראל

"ברכותיי לרגל מלאת 70 שנה להקמת הרבנות הצבאית. זכות גדולה נתגלגלה בידי הנוער הישראלי להתגייס לצבא ולחרף נפשו בעד הצלת עם ישראל... הרבנים המכהנים בכל יחידה ויחידה מהווים כתובת לכל דבר שבקדושה, ומחדירים בלב חיילי ישראל גם את הצד הרוחני והאמוני של הצבא... יכונן ה' מעשה ידיכם" (הרבנות הצבאית – מאז ועד מחר, עמ' 13, תשע"ט).

"כל אחד מכם צריך לדעת לשמור על הגדרים ההלכתיים ולהיות מודע לכך שהוא משמש כדוגמה לכל מי שמסתכל עליו מסביב, העיניים של החיילים, ואף של הוריהם, נשואות אליכם, וחלילה לנו מלפגום בכבוד שמים... אתם, הרבנים הצבאיים, מייצגים את התורה ונושאי דגלה, ובתוך כך גם את עולם הרבנות – שמרו על כך" (מפגש של רבנים הראשיים לישראל עם המטה הבכיר של הרבנות הצבאית, יח' תמוז תשע"ט).

12

"הרבנים אשר הופקדו על שמירת היהדות בצבא"

הרב יצחק יוסף

הראשון לציון, מח"ס "ילקוט יוסף"

"למלאת שבעים שנה לשירות הרבנות הצבאית, הריני לברך את הרבנים הצבאיים, אשר הופקדו על שמירת היהדות בצבא, בברכת חיזוק והדרכה בנושאי ההלכה הרבים, והשפעת הרבנים לשמוע שיעורי תורה ודברי חיזוק והדרכה בנושאי ההלכה הרבים, והשפעת הרבנים המוכשרים לכך היא רבה, וזו היא גם חובתם לארגן שיעורי הלכה בכל אתר ואתר בצבא... ואשגר בזאת ברכה נאמנה למשמר שיצא ולמשמר הנמצא, שיה"ר וחפץ ה' בידכם לכוון לאמיתתה של תורה ושלא תצא תקלה מתחת ידיכם, לקדם שם שמים בעבודת הקודש שנמסר בידכם..." (הרבנות הצבאית – מאז ועד מחר, עמ' 11, תשע"ט).

"התפקיד שלכם הוא מאוד מאוד אחראי, לקולא ולחומרא. שלא להחמיר יותר מדי. זה גם לא טוב... בבית שלכם תעשו מה שאתם רוצים, אבל כשאתם נמצאים במקום ציבורי תלכו בדרך הנכונה, דרך ההלכה. מאידך גם לא להקל יותר מדי. יש הרבה שטועים שהיות והלכה כבית הלל אז כל דבר תמיד צריך לגשת לקולא... אי אפשר לבוא ולהוציא

היתרים מהשרוול או מתחת לאדמה. יש לכם רב גדול, שבקיא בהלכה ויודע הלכה, תתייעצו איתנו (הרבצ"ר), "תשועה ברוב יועץ".

אתם צריכים להיות הרבה, הרבה, עם יראת שמים, אבל לדעת הלכה טוב, טוב. צריך להמשיך ללמוד, לא להתנתק מהלימוד. תמיד יהיה אתכם ספר, ספר קטן או גמרא קטנה, יש לכם זמן בין דבר לדבר, לנצל, עוד הלכה ועוד הלכה... תנצלו את הזמן. התורה זה "אגוני מגנא ואצולי מצלא", מי כמוכם צריכים הגנה מכל הפיגועים, מכל המפגעים הללו, והתורה היא שמגינה. תלכו תמיד עם ספר קטן, או משניות או הלכות, תנצלו את הזמן ללמוד תורה.

אני מברך אתכם שיהיה לכם סייעתא דשמיא, שלא תצא תקלה מתחת ידכם, שתדעו להגיד על מותר מותר ועל אסור אסור ותעלו מעלה מעלה בתורה ויראת שמים ותחזרו לביתכם לחיים טובים ולשלום ותצליחו בכל החיים שלכם, הקב"ה ימלא כל משאלות לבכם לטובה ולברכה אמן ואמן" (יג' מנחם-אב תשע"ט, שיחה עם בוגרי קורס קצינים של הרבנות הצבאית, ערוץ 7).

ג מהו תפקידו של הרב הצבאי?¹

1

מחנך כל הגדוד

הרב מרדכי פירון (תרפ"ב-תשע"ד)

הרב הראשי לצה"ל (לשעבר)

"הרב הצבאי הוא מורה־דרך רוחני, לפי השקפת עולמה של היהדות. במסגרת תפקידו הוא חייב בראש ובראשונה לשאוף לחנך את היחידה כולה לאורה של תורה, להחדיר עקרונות וערכים של תורת ישראל לכל הצבא כולו, ולא רק לחיילים הדתיים שביחידה. ימי עיון אותם יארגן הרב, בהם ישתתפו כל חיילי היחידה, מהקצונה הבכירה ועד לחייל הפשוט, יכולים לסייע להקניית ערכים אלו.

אמנם, חינוך כזה לא יכול לבוא בדרך של כפייה או אילוצים, אלא בדרכי נועם, כך שערכי הרוח והמוסר של היהדות ילוו את החייל גם לחיים האזרחיים.

השקפת עולם איננה מתבטאת רק בעולם הרוח, אלא נוגעת גם למעשה, על־ידי קיום תורה ומצוות, איסורים והיתרים. ולכן חייב הרב הצבאי לדאוג לכך שהחיילים הכלליים ברשות־הרבים של יחידתו יהיו לפי הוראות התורה, בהתאם לפקודות מטכ"ל. אמנם, בתחום האישי, אין לכפות או ללחוץ.

התפיסה שצריכה ללוות את הרב הצבאי בכל דרכיו צריכה להיות, כי הוא נציג השקפת עולמה של תורת ישראל. לכן, כאמור, בראש ובראשונה עליו ליצור תפיסת עולם רוחנית, תוך הקניית ערכים ויסודות של תורת ה' לחיילים, אך גם להקפיד על קיומם המעשי של ערכים אלו בתחומי אחריותו".

1. מתוך עלון שבת בהוצאת תנועת 'קוממיות', באדיבות אתר 'שיבה'.

"עיקר תפקידו של הרב הצבאי הוא חיזוק רוח הלחימה של החיילים, כדי שיוכלו לנצח במלחמה. אמנם, מפקד היחידה אחראי על ניהול הלחימה, אך לשם כך הוא מסתייע באנשי מקצוע. וכמו שיש למפקד אנשי מקצוע שמלמדים את החיילים להפעיל כלי נשק כאלה או אחרים, איש המקצוע שמסייע למפקד בנושא חיזוק רוח הלחימה של החיילים – הוא רב היחידה.

על הרב לחזק את רוח הלחימה, על-ידי הנחלת רוח היהדות וערכיה ביחידה, תוך הדגשת המישור הלאומי של הקשר עם ארץ ישראל ועם עם ישראל לדורותיו. הרב צריך לגרום לכך שהחייל יראה את עצמו כטבעת בשרשרת הדורות של האומה. עם ישראל קיים דורות על גבי דורות, מעין מרוץ שליחים, שכחלק ממנו גם החייל נושא את הלפיד. חייל שיש לו הבנה עמוקה כזו של מקומו בעם ישראל, ושל הקשר בין העם והארץ, הוא חייל הרבה יותר טוב, עם יותר תעצומות נפש להתמודד עם כל הקשיים שעוברים על החיילים בזמן המלחמה.

בהקניית ערכים אלו יש לרב יתרון גדול. הרב הוא מעין "איש ביניים" – הוא לא חייל ולא מפקד, נקודה זו נותנת לו המון חופש פעולה, וזהו כוחו.

אני רואה את הרב בעיני רוחי לא כ"מרצה אורח" שמגיע מדי פעם ליחידה, אלא כחלק בלתי נפרד ממנה. הרב הצבאי צריך להיות עם החיילים ביום ובלילה, בימי חול ובשבתות, באימונים ובמסעות, רק כך יוכל ליצור קשר עמוק עם כל חיילי היחידה, לרומם אותם, לשוחח עמם על הקשיים שמלווים אותם, וגם לעסוק בהנחלת ערכים אלו...

עם זאת, אין לשכוח כי ההקפדה על כל התחומים ההלכתיים כשמירת השבת, הקפדה על כשרות ועוד, הם בסיס תפקידו של הרב הצבאי".

"חיזוקם של הלוחמים" – אגרת הרב רונצקי (ניסן תשס"ח)

"ברצוני להרחיב ולפרט בעניין יציאת הרב הצבאי יחד עם היחידה לפעילות מבצעית בשבת. ההתייחסות לעניין זה נגזרת מהבנת תפקיד הרב ביחידתו. ובכן, עוד בימי קדם אנו פוגשים את הרב הצבאי בדמותו של הכהן משוח המלחמה. אותו רב, הכהן, ניצב בפני הלוחמים טרם יציאתם לקרב ונוסך בהם רוח לחימה, ובהמשך – אף יוצא עימם

לשדה הקרב. אם כן, משימתו העיקרית של רב היחידה היא חיזוקם של הלוחמים. חיזוק זה הינו הכרחי ונחוץ ביותר לניצחון בקרב, מפני שכידוע, ההסתערות אל מול פני האויב וחירוף הנפש אינם טבעיים לאדם, ובוודאי לא לחיילינו הצעירים. ממילא, רב המעורה היטב ביחידותיו, המשתתף עימם באימונים ובתעסוקות המבצעיות, יכול לסייע מאוד להתגבר על מצוקות נפש ומשברים המאפיינים בעת שכזו.

אפשר לדמות עניין זה לחולה שיש בו סכנה, שאנו יודעים בוודאות שהבאת קרוביו יכולה לסייע לשיפור מצבו. במצב זה מצאנו בפוסקים שהתירו את הבאת הקרובים אף במלאכות דאורייתא. ממילא, קל וחומר שיש להתיר במקרה זה, שהרי כאן מדובר בחיזוק רוחם של הלוחמים – דבר המשפיע באופן ישיר על הצלחת המבצע, וזה הרי חשוב לאין ערוך מחייו של היחיד. אך באמת אין כל צורך בכל זה, שהרי אמרנו בראשית דברינו שהרב הוא חלק בלתי נפרד מיחידתו ויוצא עם הלוחמים למשימותיהם אף בשבת. מכאן פשוט שהרב הצבאי, ובעיקר רב של יחידה לוחמת, צריך לשאת עמו את הפלאפון בדרך קבע ביום ובלילה, ואף בשבת. וכאן אולי המקום להוסיף ולהזכיר שמלבד שותפות הרב ביחידתו בחיזוק רוח הלוחמים והמפקדים בעת התעסוקה המבצעית והיציאה לקרב, שותף הרב ביחידתו אף בחיי השגרה."

3

הסולם של הגדוד

הרב זכריה בן שלמה

ראש הגרעין התורני במודיעין ומח"ס "הלכות צבא"

"חוץ ממה שהרב צריך להכשיר את עצמו לתשובות צריך הוא לעורר ולהכשיר את קהל עדתו לשאלות, בבחינה זו של: 'מי שאינו יודע לשאול – את פתח לו', ועל הרב בעצמו מוטל התפקיד לברוא וליצור את הצורך והנחיצות ברב.

הנחת היסוד היא כי הרב הצבאי אינו יכול לעסוק גם בחינוך הגדוד, גם להקפיד שתשמר ההלכה בצורה המקסימאלית במסגרת הצבאית וגם להיות לוחם. כנראה משום שבדורנו אין אדם כזה. ככל שירצה להיות "שלם" ביותר תחומים, כך כל תחום בפני עצמו יהיה שטחי ורדוד (עיינין "מפני הרב" עמ' רל"א).

לכן, ראשית, עלינו להתבונן איך מתארים לנו חז"ל את דמות הרב. כותבת הגמרא (מועד קטן י"ז): "מאי דכתיב: 'כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיו כי מלאך ה' צבאות הוא' – אם דומה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיו. ואם לאו – אל יבקשו תורה מפיו".

מכך לומד הרמב"ם (הלכות תלמוד-תורה ד') כי "הרב שאינו הולך בדרך טובה אף על פי שחכם גדול הוא וכל העם צריכין לו, אין מתלמדין ממנו עד שובו למוטב". לאמור, צריך הרב להיות שלם גם במידותיו והתנהגותו, ולא רק בידיעותיו. כל יהודי צריך שיראתו תהיה קודמת לחכמתו – להיות בעל יראת שמים ומידות, קל וחומר רב המהווה דוגמה לאחרים. אחת היא, בין רב צבאי ובין רב אזרחי.

לאחר הדגשת נקודה זו, נשאל – מה תפקידו של הרב?

כותב הראי"ה קוק (אגרות הראי"ה, ב' תשכ"ו): "מוצא אני את עבודת הרבנים לא בתוכן המעשי של בנין האומה החומרית, כי אם בהשפעתם לחבב את הדעות המביאות לאימוץ וסידור אורגני לאומי, לחזק את ההכרה הלאומית ולאמץ ידים רפות של פועלים מוכשרים לעבודה זו, לעדן את המחשבות ולחדדן, ולהרבות בהן אמונה אמיצה ועמוקה משפעת הגיוני קודש העצורים שנשמתם ולהעלות בזה את התחיה הלאומית כולה למרומי הקודש שמשם לוקחה".

נשים לב כי הבניינים השימושים של הפעלים שמשתמש בהם הרב הם פיעל והפעיל, ומכאן נאמר כי תפקיד הרבנים הוא הפעלת וחזוק האומה.

נראה כי דברים אלה מבוארים בדברי הגאון ר' שלמה זלמן אויערבך: "בדורות שלפנינו – עיקר תפקיד הרב להכשיר רק את עצמו להיות עמל תמיד בתורה כדי שיוכל להיות משיב כהלכה על כל מה שישאלו ממנו, כי אז התורה היתה חביבה על כולם. אולם בזמננו, צריך הרב להתעניין ולקחת חלק בכל עניני הציבור בכדי להכניס שם את הקודש, ולהשגיח שכל דבר ודבר יסודר על פי רוח התורה".

ולכן חוץ ממה שהרב צריך להכשיר את עצמו לתשובות צריך הוא לעורר ולהכשיר את קהל עדתו לשאלות, בבחינה זו של: 'מי שאינו יודע לשאול – את פתח לו, ועל הרב בעצמו מוטל התפקיד לברוא וליצור את הצורך והנחיצות ברב, על ידי זה שיעמוד תמיד על המשמר ולדבר אל העם השכם והערב ללמד ולהוכיח ולהורות להם את הדרך הישרה אשר ילכון בה.

הווי אומר, בדורנו, הדרישה מהרב לרומם את קהל עדתו מורה כי התפקיד לא הצטמצם אלא אף גדל והתעצם, הן בזמן הנדרש מהרב, הן בידיעותיו והן בכלים ודרכים להעבירם אל העם, ובמסגרת הצבאית על אחת כמה וכמה" (ועיין עוד מה שכתבתי ב"הלכות צבא" עמ'

4

"לתת את הנשמה ואת הלב"
הרב ישראל וייס
הרב הראשי לצה"ל (לשעבר)

"במהלך שלושים שנות שירותי ברבנות הבצאית חווייתי שמחה ועצב, שני קטבי חיים שמטלטלים את האדם למציאות בלתי נשלטת, שם היה מקומי, בהושטת היד להשבת האיזונים. עשיתי הכל כדי שפקודיי ידעו, יפנימו ויבינו, שהעיקר אינו המעטה כי אם האדם שמתחתיו. עמדתי בשער לשמור מפני פגיעה בקדשי ישראל, הייתי כלביאה פצועה הנלחמת על גוריה. חינכתי את אנשיי לתת, את הנשמה ואת הלב, לתת את כל מה שיש" (הרבנות הצבאית – מאז ועד מחר, עמ' 138).

5

"מיזוג ייחודי"
הרב רפי פרץ
הרב הראשי לצה"ל (לשעבר)

"דמות הרב הצבאי המשלבת ספרא וסייפא ומהווה חלק בלתי נפרד משדרת הפיקוד היחידתית – זהו חידוש מיוחד של הדור האחרון, דור הגאולה. לפיכך מצאתי חשיבות רבה במיזוג הייחודי בין דמותו הערכית של הרב הצבאי ובין רוח הדור הזה, דור קיבוץ הגלויות והשיבה אל ארץ אבותינו..." (שם, עמ' 158).

6

חתימת הלקט: "להגביה את המבט"
הרב איל קרים
הרב הראשי לצה"ל

"פירות רבים ומתוקים הצמיחה הרבנות הצבאית בשבעים שנותיה. מחלקם ניתן היה ליהנות במעלה הדרך, אך יש מן הפירות שאותם אנו זוכים לקבל רק כעת, בתום שבעים שנים. דווקא משום כך, חובתנו להגביה את המבט, ולטעת כבר היום את השורשים לקראת שבעים השנים הבאות, כדרך שנטעו אבותינו ורבתינו עבורנו..." (שם, עמ' 185).

קריאות להצטרפות לעשייה התורנית בצה"ל לקט מדברי הרב שלמה אבינר ראש ישיבת "עטרת ירושלים"

לך לחיל הרבנות הצבאית (וי תמוז תשע"ב)

לך לחיל הרבנות.

קודם כל, לך לצבא!

מצוה משולשת: א. הצלת העם. ב. הצלת הארץ. ג. רוממות קידוש השם.

כל התפקידים חשובים, כל היחידות חשובות, כל היחידות חיוניות, "כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו" (שמואל א' ל כד). וקל וחומר "היושבים על האורות", כשרות ושבת, קבורה וגיוור, סעד ועזרה, רוח קרב וגבורה. יש עוסק בלחימה, יש תומך לחימה ויש נשמת הלחימה. צה"ל צועד על קיבתו ועוד יותר על נשמתו. גם בצבאות הגויים יש איש רוח של היחידה. אפילו בצבא רוסיה יש פוליטרוק, אידיאולוג קרבי, ובעקבותיו – גם בפלמ"ח.

לכן, לך להיות רב צבאי, מש"ק יהדות או כל תפקיד רוחני-הלכתי. גם בקבע, גם במילואים. גם בעל פרופיל עורפי וגם בעל פרופיל קרבי. ואם רצונך להיות קרבי, לך למלא תפקידים אלה ביחידה קרבית. כהן משוח מלחמה אינו מי שנואם וחוזר למשרדו, אלא הולך עם הלוחמים. אם תרצה, היה רב-לוחם, רב ההולך עם הלוחמים.

וכן היה מש"ק יהדות: זה אתגר, זו שליחות, זו תרומה. צה"ל הוא צבא של כל עם ישראל, עם אורותיו וחשכיו. עם צריך אנשי משק ואנשי נשק, ולא פחות מזה הוא צריך אנשי אמונה ואנשי רוח. קל וחומר צבא שחי חיים לא קלים ולעיתים קשים ביותר, צריך אנשי רוח שיחזקו את רוח הלוחמים ואת כל החיילים. לכן, חיל הרבנות אינו חיל פרטי, אלא חיל החוצה את כל החילות, חיל שהוא הרוח החיה של כל היחידות.

אם אתה צעיר, או בעל רוח צעירה, לך לרבנות הצבאית. אל תגיד "אבל...", כי מאמירת 'אבל' מעולם לא צמח שום דבר ולא התקדם שום דבר. הרבנות הצבאית מתחדשת ואתה תתחדש אתה. אל תחשוש! אתה תצליח! תוכל לפעול פעילות אדירה של תורה, של אמונה, של עזרה, של גבורה. אמר נפוליאון: המוראל שווה פי שלוש מהנשק. אף אנו נאמר: הטובים לרבנות הצבאית! למען צבא יהודי, למען צבא חזק.

גם בזכותך יתקיים: "כי ד' אלקיכם ההולך עמכם להילחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם" (דברים כד) – צבא קדוש וצבא מנצח.

2

לך ללמד בצבא! (יד' אדר א' תשע"ו)

לך ללמד בצבא! הצבא זה צבאנו, הצבא זה עם ישראל, לכן לך ללמד. התנדב פעם בשבוע. בשבילך זו השקעה מועטת, אך בשביל החיילים זה הרבה. כי דע לך שיש שם צימאון עצום ליהדות – גם אצל חיילים, גם אצל מפקדים. יש צימאון, כי הם יהודים עם נשמה יהודית. ועוד יותר יש צימאון כי הם חיילים. כי כדי לנצח לא די בנשק, לא די באימונים – צריך מוטיבציה. צריך קישור עמוק ליהדות, להיסטוריה ולעם. כמובן, לימוד תורה הוא בשביל לימוד תורה, לשם שמים, אך גם מרוויחים רווח אדיר של רוח לאומית.

אני אומר לך: הם צחיחי צמא ליהדות. לא לכפיה דתית, לא לעלבונות ולגידופים – אלא ליהדות. לכן לך ללמד! ברבנות הצבאית מחכים לך שתתנדב. כל אחד לפי עניינו, לפי נטייתו, לפי כשרונו, לפי יכולתו: ימי עיון, הרצאות, סדנאות, חברותות, סיורים מודרכים, ערבי משפחה לזוגות נשואים, הזמנת חיילים לשיבה, דף יומי בבסיסים ובמוצבים. אמץ בסיס הקרוב לך.

גם אם יש לך עט, צריכים אותך להפיק חומר כתוב ואלקטרוני מכל סוג ומכל זן. לך ללמד, לדתיים, למסורתיים ולמכוונים חילוניים. אני אומר מכוונים, כי באמת אין דבר כזה חילוני. לכל יהודי יש נשמה קדושה, ועובדה שהוא צמא לתורה. העבר שיעורים, סיפורים, שירים. הכל, הכל!

אם אתה תלמיד חכם גדול, לך! אם אתה תלמיד חכם קטן, לך! אם אתה סתם יהודי, לך! אם אתה סתם יהודי שלא יודע כלום, איזה עניו אתה, אני אוהב אותך, לך! למד לסדיר, למד למילואים, למד רחוק, למד קל"ב.

גם אם את אישה, נשואה או רווקה, התנדבי. כי בצה"ל יש חיילות – וזה לא הנושא עכשיו, החיילת שם, וגם היא בן אדם, לכן אנא התנדבי.

התנדב. גם זו אהבת חינוך: לאהוב לעשות דברים חינוך!

מיד התקשר לחמ"ל של הרבנות הצבאית. מחכים לך. כמובן, הכל רשמי, הכל חוקי, הכל עם אישורים.

זאת התרופה לכל צרותינו, לכל בעיותינו, לכל מצוקותינו, לכל חולשותינו: להרבות אור!
 פריסה ארצית אדירה של אורה בכל הצבא!
 לכן אל תעמוד דום, אל תעמוד נוח. קדימה, צעד!

3

לך להיות רב צבאי (כסלו, תשע"ח)¹

כמדי שנה, בקיץ הקרוב, יתקיים קורס רבנים צבאיים, שישרתו במילואים וחלקם בקבע. **אין לשער חשיבותו של רב צבאי.** כידוע, צבא אינו רק נשק, אלא גם מוראל. אמר נפוליאון: המוראל הוא פי שלוש יותר חשוב מהנשק. נפוליאון מפורש! איך הוא מדד, איננו יודעים, אנו רק יודעים שהוא הפסיד במלחמה, כי לרוסים היה מוראל יותר גבוה ממנו: הוא הלך לכבוש ארץ אחרת, והרוסים הגנו על הארץ שלהם.

כידוע, יש בתורה כהן משוח מלחמה. הרב הראשי לצה"ל, הרב אבי רונצקי (ד"ר ישלח לו רפואה שלמה במהרה) – חידש חידוש: שהרבנים הצבאיים צריכים גם להיות קרביים. לאמיתו של דבר, אין זה חידוש, כהן משוח מלחמה גם היה לוחם. לא שנתן שיעור ואחר כך חזר לביתו ולמשרדו המחומם. הרי חז"ל שאלו בירושלמי אם כהן משוח מלחמה מותר ביפת תואר – סימן שהיה עמוק בתוך קווי האויב. אך האמת היא שאפשר לקרוא בשם חידוש גם דבר ישן שנשכח ושוב נתחדש.

לכן מצוה גדולה שיהיו רבנים צבאיים, ובכלל חיילים ברבנות הצבאית. "כי ד' אלקיך מתהלך בקרב מחניך, והיה מחניך קדוש".

אפילו בצבא הרוסי הבינו שצריך פוליטרוקים, כלומר מסבירנים אידאולוגיים. לקחו קצינים קרביים מעולים, הפכו אותם למסבירנים. **אי אפשר להילחם אם לא יודעים בשביל מה נלחמים.**

לכן, מצוה גדולה להיות רב צבאי. רבנו הרב צבי יהודה היה אומר שאין לחלק בין היחידות השונות, כל היחידות הן מצוה באותה מידה. אין זה חידוש שלו. כבר דוד המלך השווה את היושב על הכלים ליוצא למלחמה. וגם דוד המלך אינו חידוש, כבר אברהם אבינו חילק בשווה.

כל היחידות הן מצוה גדולה, אך ליחידות האחרות לא חסר, וכאן חסר. רבי יהודה החסיד כותב בספר חסידים שלפעמים יש מצוה שהיא כמו מת מצוה, כי היא מצוה

1. כתיבה ועריכה: הרב מרדכי ציון.

שאינן לה עוסקים, כמו לימוד מסכת מועד-קטן, כיון שהיא מדברת על הלכות אבלות, אז יש שמפחדים ממנה. לכן יש מצוה מיוחדת ללמוד דווקא מסכת זו. אנו אוהבים את צבאנו, הוא מצוה עילאית, הוא קדוש. אמנם בזמן האחרון יש בו בעיות קשות, עם השירות המשותף. אך לא בגלל זה נחדל מלאוהבו. אדרבה, התיקון הגדול לא יבוא מבחוץ, אלא מבפנים גם על ידי מציאותם של רבנים צבאיים, אנשי אמונה ואנשי רוח, שיפעילו את השפעתם הברוכה, מתוך אהבה ואחווה ושלוש ורעות, כדי לרומם וכדי לטהר.

תנאי הסף לקורס רבנים צבאיים, הוא חמש שנות ישיבה. לכן, אם למדת חמש שנים, מצוה גדולה לגשת. ואם למדת עשר שנים, אז זו מצוה בריבוע, ואם למדת חמש עשרה שנה, זו מצוה בחזקת שלוש. חזק חזק ונתחזק.

4

שיר הלל לרב הצבאי (שבט, תשע"ח)

אנחנו כבר חמש עשרה שנה משרתים יחד אז רציתי לומר לך משהו.
כידוע לך, אני לא דתי אלא מסורתי אך אני מרגיש שאתה שלי, אתה של כולנו,
אז מגיע לך שאפתח לך סגור ליבי.
תודה שאתה מתקשר אליי בבקרים להעיר אותי למניין, כי קשה לי לקום אבל אני רוצה
לבוא לבית הכנסת.
תודה על שיעורי התורה שלך בין מנחה לערבית יום יום.
תודה שערכת לי חופה, גם כשזה היה ביום שישי על חשבון הזמן עם המשפחה שלך.
תודה על ליווי המשפחות השכולות של היחידה, תמיד אתה יודע איך לנחם אותן.
תודה שאפשר לפנות אליך לעצה לשלום בית ולחינוך ילדים.
תודה שלימדת את הבן שלי לבר מצווה.
תודה שלקחת אותנו לסופר סת"ם, הוא מאוד רצה לדעת איך מכינים תפילין.
תודה שאתה דואג לכשרות של הבסיס ומוסר את נפשך על זה.
תודה שאתה מחזק אותי כשאני נחלש רוחנית, תודה על האוזן הקשבת.
תודה על מילות העידוד, חיזוק המוטיבציה, ושאתה תמיד מסביר לנו מה חשיבות צה"ל
ותפקידו של כל חייל.
תודה שאתה תמיד מגיע לשטח לבדוק שהכל בסדר.

תודה שאתה עונה על השאלות ההלכתיות שלי, גם כשהן לפעמים מוזרות.
תודה שאתה דואג לשמירת השבת שלנו, שיהיה קידוש וחלות ומשגיח כשרות בשבת.
תודה על לימוד ההלכות לפני כל חג, ושאתה גם דואג לנו תמיד ללולב, סוכה, מצות
ושופר.

הרב, אני לא תמיד אומר לך את זה, אבל אני מאוד מעריך את מה שאתה עושה,
למרות שאני מסורתי ולא דתי,

מאוד סייעת לי ולגדוד בכל דבר שביקשנו, גם מעבר למה שאתה חייב.
תודה הרב, ירבו כמוך בישראל עוד רבנים צבאיים רבים.

ה

בעוז ובתעצומות:

מעט על פעילותם של הרבנים הצבאיים במעבר משגרה לחירום

סיפר הרב ז' רונס, רב צבאי באוגדת עזה בזמן מבצע עופרת יצוקה¹ (תשס"ט):
"בשבת שלפני הכניסה הקרקעית שהינו יחד, קבוצה של שלושה רבנים, בבסיס ליד הגבול, יחד עם כמה מאות חיילים שעמדו לקראת הכניסה הקרקעית למה שהכול חששו כי עלול להיות לחימה קשה ועקובה מדם. הרבנים העבירו את היום בשיעורים ובשיחות חיזוק ועידוד בהן נטלו חלק חיילים מכל הסוגים והמגזרים. בשבת אחר הצהריים קיבלו החיילים פקודה לנוע לכיוון הגבול לקראת כניסה לתוך חבל עזה. אנו הרבנים התלבטנו האם להצטרף (בשבת) לנסיעת החיילים מהבסיס אל החניון בו עמדו הכלים כדי לעודד את רוחם עם היציאה לקרב. לאחר התדיינות בינינו הוחלט – בהססנות מה – להצטרף לנסיעה.

אנו כרבנים הבאנו אתנו ספר תורה מתוך כוונה לארגן במקום תפילת מנחה של שבת אחר הצהריים. כאשר רצינו לרדת מהאוטובוס ביקשתי ממאן דהו להעביר אליי את ספר התורה מתוך האוטובוס (הבקשה שהיא תועבר מיד ליד קשורה להלכות טלטול בשבת במקום ללא עירוב). ירדתי מהאוטובוס וחיכיתי למטה זמן מה אך הספר בושש לבוא. חזרתי לפתח האוטובוס, הסתכלתי פנימה וראיתי את סיבת העיכוב. החיילים (רובם לא חובשי כיפה) העבירו את הספר מיד ליד. כל אחד התחבק אתו ארוכות ולא הרפה.

לאחר זמן מה עמדנו יחד, שניים מהרבנים, כאשר לפתע קבוצת חיילים ניגשה אלינו. די בלטנו בשטח כרבנים: מזוקנים, האחד אוחז ספר תורה בידו והשני עטור בטלית. החיילים ביקשו לקבל ברכה. היות שחלוקת ברכות אינה חלק רגיל משגרת יומם של רבנים צבאיים, סיפרתי לחיילים כי נברך אותם בברכה אותה אנו מברכים את בנינו בכל ליל שבת. כשסיימתי לברכם ופתחתי את עיניי, גיליתי לתדהמתי כי החלו לגשת אליי עוד ועוד חיילים, כשכולם מבקשים ברכה מהרב. בסופו של דבר הכמות הייתה גדולה כל

1. בעין חינוכית, 53 – מכללת אורות, אלקנה, עריכה: הרב יונה גודמן.

כך עד שלא יכולנו יותר לתת ברכות אישיות. פרשנו את הטלית כבשמחת תורה מעל ראש הנאספים ובירכנו את הציבור בבת־אחת. כמה מהלוחמים ניגשו אלינו ואמרו בהתרגשות כי נוכחותנו הרבנית במקום מחזקת אותם ונותנת להם כוח, ואחד אף הוסיף כי ברכתנו חשובה ומשמעותית עבורו יותר מכל שיחות המוטיבציה הכלליות ששמעו לקראת ההכנה למבצע. עם השקיעה, כאשר התחילו טורי החיילים לצעוד בשיירה רגלית אל תוך הרצועה, נעמדנו, שלושת הרבנים, ליד נקודת הגבול עם ספר התורה ביד, וזעקנו לעבר החיילים העוברים לידנו מילות עידוד וברכה (ה' עמכם, יברככם ה' ודברים נוספים בהשראת דברי הרמב"ם על הפחד במלחמה). החיילים מצדם חלפו על פנינו, נשקו אחד אחד לספר התורה שבידנו ויצאו לקרב".

'גולני' עם ציצית – מדבריו של רב גדודי בגולני

"ההפתעה שנכונה לנו, אנשי הרבנות, הייתה בעת חלוקת הציציות. 'הרב, תביא לי כמה ציציות. כל האוהל רוצה', 'קח אחי, זה יותר טוב מאפוד קרמי', הם צעקו אחד לשני. כל חבילת ציציות שפתחנו נחטפה תוך שניות עד האחרונה שבהן. לוחם צעיר אחד שהגיע לבית הכנסת נתבשר שאזלו הציציות ופניו נפלו, עד שאחד הרס"רים אשר לא נכנס ללחימה פשט את הציצית שעל גופו, נתן לו ואמר: 'קח, אחי, אתה צריך את זה כעת יותר ממני'".

הרב הגדודי פנה לעיתונאי ידידיה מאיר וסיפר לו כי מאות חיילים, דתיים וחילוניים, מבקשים ממנו ציציות שיגנו עליהם בקרב. למחרת, הזכיר מאיר בתכנית הבוקר "התעוררות" כמה פעמים את מצוקת הרבנים הצבאיים הרגילים לספק בשגרה מספר מצומצם של ציציות לחיילים הדתיים וכעת מתקשים לעמוד בעומס, והשאיר מספר טלפון לתורמים המעוניינים לסייע.

למחרת, כבר דיווח רב הגדוד על אִם שכולה שתרמה 40 ציציות, "כוח של שלושה רכבים מרעננה" עם 500 ציציות, משלוח נוסף של 700 גופיות־ציצית מירושלים, גברת עם מבטא אמריקני שהבטיחה תרומות מארה"ב של כ־2,000 יחידות, ו'איש שינוע', שבסיוע ניידות, אסף עשרות נוספות מבתים באזור המרכז.

ערב שבת לפני הכניסה:

"הרבנות הבינה שבית הכנסת צר מלהכיל את מאות המתפללים וארגנה תפילת ליל שבת מרכזית במגרש הכדורגל. מי שלא היה באותה קבלת שבת, כאילו לא היה בקבלת

שבת מימיו, כאשר כמעט כל חטיבת גולני על מפקדיה וחייליה צועקים את הקדישים ואת מזמורי השבת. אלמלא המקום והזמן וצבע המדים שאני לובש, נדמה היה לי שאני נמצא בתפילת נעילה ביום הכיפורים באחת מהישיבות החשובות".

רגע לפני הכניסה של גדוד 12 של גולני לרצועת־עזה:
"ברק, הסמג"ד הדתי, קרא לפניהם את תפילת היציאה לקרב וכולם חזרו אחריו. גדוד שלם של מאות לוחמים צועקים אחרי ברק 'אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא'. בסוף התפילה הוא ביקש ממני לתקוע בשופר, כמו אז, בכיבוש הארץ. יצא לי כבר לתקוע בשופר בפני ציבור מספר פעמים בחיי, אבל אותה תקיעת שופר מול גדוד 12 של גולני, תלווה אותי עד סוף ימי".

סיפר תא"ל עופר וינטר, מזכירו הצבאי של שר הביטחון ומח"ט 'גבעתי' במבצע "צוק-איתן" (תשע"ד):

"לפני יציאה לקרב אני מקריא לפני חיילי את דברי כהן משוח המלחמה – 'שמע ישראל אתם יוצאים היום למלחמה' וכו'. אין אחד מהם, ואפילו החילונים ביותר, שאינם אומרים בכוונה עצומה את התפילה לפני יציאה לקרב. במלחמה, כשהחיילים יודעים שהם עשויים למסור את הדבר הכי יקר להם, את חייהם, הם מתחברים לאמת שלהם. כשאדם בסכנת חיים, הוא מתחבר לאמת הפנימית הכי עמוקה שלו, וכשזה קורה, גם הכופר הכי גדול פוגש את אלוקים. זאת הסיבה שבמלחמה כולם מאמינים, חוץ מזה שרואים כל כך הרבה נסים, שקשה מאוד לא להאמין".

"חזק חזק ונתחזק"

סיפר ידידי, הרב אליאב תורג'מן, ר"מ בישיבת דימונה ורב צבאי במילואים:
"בעת מבצע 'צוק איתן' נסעתי פעם להרצאה באזור נחל עוז, אחרי ההרצאה שהעברתי, שמעתי שירה מאיזה מקום רחוק. הלכתי וראיתי שם את הרב אלישע וישליצקי, יחד עם עוד קבוצת רבנים. הרב אלישע ראה שהגעתי עם רכב ואמר לי: "אני חייב להעביר שיחה לאיזה גדוד שביקשו ממני, אבל עכשיו הם לא עונים לי, אולי ניסע לחפש אותם?" ניסיתי להניא אותו מכך בטענה שזה רחוק, אבל הרב אלישע הפציר בי ונסענו לחפש אותם.

בדרך עברנו ליד מאהל יחסית ריק, וחשבנו שאולי זה המקום. ירדתי מהרכב. ישב שם בכניסה ליד הציליה בחור, לידו יש ברוס (מיכל כדורים לנשק) הפוך, לובש גופיה, עם קעקוע על היד וחצי ב' (מדים חלקיים), נראה כמו מילואימניק, עם סיגריה בידו ומכין קפה. ניגשתי אליו ושאלתי האם זה הגדוד שאנחנו מחפשים. הוא הרים את העיניים ואמר – "לא, זה לא הגדוד הזה. ובכלל, אנחנו לא צריכים רבנים שיחזקו אותנו, אנחנו מספיק חזקים". אני קצת הזדעזעתי מהתגובה, אבל עוד לפני שהתעשתי נפתחה הדלת של הרכב והרב אלישע יצא החוצה.

הרב אלישע ניגש לאותו בחור, נתן לו צ'פחה על הכתף, ואמר לו בקול: "אחי, אחי, לא באתי לחזק, באתי להתחזק". הבחור היה המום והרב אלישע שאל: "עושים את המשימות? עושים אותם בשמחה? מכים באויבים?" והוא עונה לרב: 'כן, כן!' הרב אלישע חיבק אותו ואמר לו: "כל הכבוד, תודה, אין לך מושג כמה חיזקת אותי". ואז הוא חוזר לרכב. הבן אדם חייך חיוך רחב, כולו מלא חיות.

כשנכנסתי חזרה לרכב, הרב אלישע היה טרוד ולא הבין איך הבחור יכול היה לחשוב אחרת – 'באתי לחזק?! איך אנשים יכולים לחשוב שבאתי לחזק?! באתי להתחזק!'" (אמת

בלבבו, עמ' 26, בשביל הנשמה, ירושלים תשע"ט)

רשימת ספרים להרחבה וקריאה אודות הרבנות הצבאית הראשית

1. הרב שלמה גורן: בעוז ותעצומות – אוטוביוגרפיה, בעריכת אבי רט, הוצאת "ידיעות ספרים", תשע"ג.
2. בעין הסערה: דמותו הציבורית ויצירתו התורנית של הרב שלמה גורן בשנים 1948-1994 – ד"ר שפרה מישלוב, תש"ע, עבודה לקבלת תואר דוקטור.
3. דיוקנו ההלכתי של הרב שלמה גורן: עיונים בשיקולי הפסיקה ודרכי הביסוס במאמריו ההלכתיים – הרב אביעד יחיאל הולנדר, עבודה לקבלת תואר דוקטור, תשע"א.
4. עטרת שלמה: קווים לדמותו ולפועלו של מרן הגאון הרב שלמה גורן זצ"ל – נערך ונלקט ע"י שי הירש, מכון תורני תורת-שלמה, נריה, תשע"ח.
5. חילך לאורייתא: חלק א: מאמרים, הגיגים ונאומים – הרב ישראל מאיר זינגרביץ, תשנ"ד.
6. לא בחיל ולא בכח: הרבנות הצבאית והשירות הדתי מניחי היסודות לחיי הדת בצה"ל – הרב יצחק מאיר, בני ברק, תשנ"ט.
7. עמודי"ת: עם, מדינה, תורה. עורך: הרב משה רחימי. כרך א: הכיפה והכומתה. תש"ע, אלקנה, רחובות: מכללת אורות ישראל.
8. בדם לבי – מיומנו של הרב הראשי הרביעי לצה"ל: יומן שירות – הרב ישראל וייס, למשכל, תש"ע.
9. האיש על העדה: סיפור חייו ופועלו של הרב אליהו יוסף שאר-ישוב כהן – יחיאל פריש והרב ידידיה הכהן, מכללת שאנן, תשע"ג.
10. ספרא וסייפא: ספר היובל לרב מרדכי פירון – עורכים: אביעד הכהן, צבי א' טל, ירושלים, תשע"ד.
11. בפקודת הרבנות: התפתחותה של הרבנות הצבאית בישראל – ד"ר אהרון (רוני) קמפינסקי, כרמל, תשע"ה.
12. שמואל בקוראי שמו: שיחות לשבתות ולמועדים (תשע"ז) – הרב שמואל דב רוזנברג (שימש כראש ענף הלכה בצה"ל), ספר לזכרו בהוצאת המשפחה.
13. יומן חיי: מסע תשובה – הרב אביחי רונצקי, הוצאת ישיבת איתמר, תשע"ו.
14. הרבנות הצבאית מאז ועד מחר – עורכים: סרן הרב ד"ר אביעד הולנדר, סרן אביעד חזני, יום חיל הרבנות הצבאית, כ"ד סיון תשע"ט.

תפילה לרב צבאי

מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱ-לֹהֵי וְאֱ-לֹהֵי אֲבוֹתַי
עַל שְׂזָכִיתָ אוֹתִי לְהִיּוֹת חֵלֶק מִצֵּה"ל שְׁלוֹחַם וּמִגּוֹן עַל יִשְׂרָאֵל.
שְׁמַת אוֹתִי וְאֵת חַבְרֵי הַרְבָּנִים לַעֲשׂוֹת אֵת תַּפְקִיד הַכְּהֻנָּה,
שֶׁהִסִּירוּ אֵת חֲלֹשֶׁת הָרוּחַ, וְעוֹרְרוּ אֵת הַלּוֹחֲמִים לְעֹז וְלִגְבוּרָה,
לְהִלָּחֵם "לְעִזְרַת ה'", לְעִזְרַת ה' בְּגִבּוֹרִים".

אָנָּה ה',

זָכַר אֵת כָּל חֲיָלֵי צְבָא הַגָּנָה לְיִשְׂרָאֵל לְהַצְלִיחַ בְּמִלְחָמָתָם.
שִׁיתְקִים בָּהֶם "כָּל הָעוֹזֵר אֵת יִשְׂרָאֵל כְּעוֹזֵר אֵת הַשְּׂכִינָה".

אָנָּה ה' זָכַר אוֹתָנוּ לְקַיָּם:

"כִּי תֵצֵא מִחֲנֶה עַל אֵיבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע".

שְׁלֵא נִכְשֵׁל בְּשׁוּם דְּבַר רָע.

שְׁלֵא נִכְשֵׁל בְּגִזְל וּבִמְאָכְלוֹת אֲסוּרוֹת.

שְׁלֵא נִכְשֵׁל בְּעֵרִיּוֹת וּבִמְדוֹת רְעוּת.

שִׁנְזָכָה כִּי יִתְקִים בָּנוּ:

"כִּי ה' אֱ-לֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מִחֲנֶה

לְהַצִּילְךָ וְלִתֵּת אֵיבֶיךָ לְפָנֶיךָ

וְהָיָה מִחֲנֶיךָ קְדוֹשׁ

וְלֹא יִרְאֶה בְּךָ עֲרוֹת דְּבַר וְשֵׁב מֵאֲחֻרָיִךְ".

וְיִתְקִים בָּנוּ:

"וְרִדְפְתֶם אֵת אֵיבֵיכֶם וְנִפְלוּ לְפָנֵיכֶם לְחָרֵב:

וְרִדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מְאֹה וּמְאֹה מִכֶּם רַבָּה יִרְדְּפוּ

וְנִפְלוּ אֵיבֵיכֶם לְפָנֵיכֶם לְחָרֵב".

אָמֵן וְאָמֵן.

[התפילה חוברה ע"י הרב שמואל אליהו,

רבה של צפת וחבר מועצת הרה"ר]

מפתח אישים

– למעט קובץ המקורות "המלמד ידי לקרב" –

הלברשטאם, רבי יקותיאל יהודה 79	אבוחצירא, רבי ישראל (בבא־סאלי) 94
הלוי, הרב חיים דוד 53-51	אבורביע, הרב עמרם 142
הלוי, הרב מיכה 171	אבידן, הרב אברהם 56
הנקין, הרב יוסף אליהו 248	אבינר, הרב שלמה 168-170, 276-272
הרצוג, הרב יצחק אייזיק הלוי 9-11, 60,	אברג'ל, הרב יורם 153
246-244, 128	אברמסקי, הרב יחזקאל 157
וואלקין, הרב חיים 168	אדלשטיין, הרב גרשון 158
וולבה, הרב שלמה 158	אהרנברג, הרב יהושע מנחם 28
וולדנברג, הרב אליעזר יהודה 29-31, 145	אוירבך, הרב שלמה זלמן 140, 249
ווינברג, הרב יחיאל יעקב 69-71	אונטרמן, הרב איסר יהודה 71-73
וויס, הרב אשר 259-263	אושפיזאי, הרב מנחם יהודה הלוי 140
וויס, הרב ישראל 271	אליהו, הרב מרדכי 85-87, 117-119, 148
וישליצקי, הרב אלישע 154, 279	אליהו, הרב שמואל 92, 170
זוין, הרב שלמה יוסף 18-21, 131	אלישיב, הרב יוסף שלום 46-48
חפוטא, הרב אברהם 160	אלתר, רבי ישראל 96
חרל"פ, הרב יעקב משה 67-69	אריאל, הרב יעקב 57, 91, 254
טאו, הרב צבי ישראל 91, 165	אריאלי, הרב שמריהו 55
טאוב, רבי מנחם מנדל 122	בן־שושן, הרב ישועה 151-153
טכורש, הרב כתריאל פישל 26-28	בן־שלמה, הרב זכריה 269
יוסף, הרב יצחק 90, 265	בנגיס, הרב זליג ראובן 95
יוסף, הרב עובדיה 34-38, 111-116, 247, 253	גוסטמן, הרב ישראל זאב 38, 75
ימיני, הרב חיים 103	גורן, הרב שלמה 31-34, 106-108, 146, 246
ישראל, הרב שאול 41-44	גץ, הרב מאיר יהודה 149
כהן, הרב דוד 80-82, 131, 243	גרשוני, הרב יהודה 45
כהן, הרב שאר־ישוב 54	דבליצקי, הרב שריה 49
כהן, הרב שלום 159	דרוקמן, הרב חיים 165, 256
כליפא, הרב דוד 105	הדאיה, הרב עובדיה 22, 80
כסאר, הרב חיים 98	הכהן, הרב ישראל מאיר (חפץ־חיים) 155

- לאו, הרב דוד 265
 לאו, הרב ישראל מאיר 161-163
 לופז, הרב מרדכי 150
 ליאור, הרב דוב 56, 258
 ליכטנשטיין, הרב אהרון 84
 ליפקוביץ, הרב מיכל יהודה 157
 מאזוז, הרב מאיר 163-165
 מלכה, הרב משה 143
 מלמד, הרב אליעזר 58, 172
 מן-ההר, הרב שלמה 83, 250
 משאש, הרב יוסף 108-110
 משאש, הרב שלום 44
 משורר, הרב ישעיהו 102
 נבון, הרב גד 252
 נבנצאל, הרב אביגדור 256
 ניימן, הרב יעקב 156
 נסים, הרב יצחק 73, 134
 נריה, הרב משה צבי 88, 144
 סבתו, הרב חיים 173
 סג"ל, הרב יהודה זרחיה 250
 סלובייצ'יק, הרב אהרון 39
 סלובייצ'יק, הרב יוסף דוב 75, 138
 סינוואני, הרב חיים יחיא 98
 עוזיאל, הרב בן-ציון מאיר חי 12, 59-61,
 127, 244-246
 עטייה, הרב מרדכי 97
 עמאר, הרב שלמה משה 123, 257
 עמיטל, הרב יהודה 83
 פוסק, הרב הלל 17
 פינשטיין, הרב משה 24-26, 132-134
 פירון, הרב מרדכי 251, 267
 פרדס, הרב אליהו 120
 פרנק, הרב צבי פסח 13-16
 פרץ, הרב רפי 271
 צוריאל, הרב משה 90, 166
 צימרמן, הרב חיים 145
 קאפח, הרב יוסף 100
 קוטלר, הרב אהרון 74
 קוק, הרב דוב הכהן 167
 קוק, הרב צבי יהודה הכהן 62-66, 130
 קורח, הרב עמרם 97
 קורח, הרב שלמה 98
 קנייבסקי, הרב יעקב ישראל 248
 קרים, הרב איל משה 271
 ראטה, רבי אברהם חיים 121
 רבינוביץ', רבי ברוך יהושע ירחמיאל 110
 רבינוביץ', רבי יחיאל יהושע 135
 רבינוביץ', הרב נחום אליעזר 56
 רוז'ה, הרב יעקב 263
 רוזנטל, הרב יעקב ניסן 121
 רונצקי, הרב אביחי 268
 רוקח, רבי אהרון 94
 שטיינר, הרב חיים 256
 שטרן, הרב שמואל טוביה 78
 שטרנברג, הרב עמיאל 264
 שך, הרב אליעזר מנחם 157
 שכטר, הרב צבי 56
 שמואלביץ, הרב חיים 93
 שניאורסון, רבי מנחם מנדל 40, 136-138
 שפירא, הרב אברהם 50, 76
 שפירא, הרב יעקב 170
 שרביט, הרב יוסף 147
 שרעבי, הרב מרדכי 103
 תמר, הרב ישכר 139

עוד בהוצאת מכון "תורת־שלמה"

המחזיר שכינתו לציון –

מבט תורני על מלחמת ששת-הימים ו'יום ירושלים'

מלחמת ששת הימים היא מאורע מכונן בתולדות עם ישראל לדורותיו. הניצחון המהיר, הפלאי והבלתי צפוי, הרחבת גבולות הארץ לממדיה התנכ"יים, השיבה למקומות המקודשים ביותר לעמנו ובראשם ירושלים, העיר שחוברה לה יחדיו, הביאו לזקיפת הקומה הלאומית ולהתעוררותם של רבים בארץ ובגולה לבקש את זהותם היהודית ומשמעויותיה. התעוררות זו נמשכת עד היום.

המחזיר שכינתו לציון הינו לקט תורני מקיף ראשון מסוגו, המבקש להקנות מבט תורני מרובה גוונים למלחמה זו: הלכה, מוסר, דרוש, אמונה, רמז, רז ושיר. בשלושת כרכי הספר נקבצו פסקי הלכה, דברי התעוררות, דרשות הודיה, הגיונות ורחשי לב של רבנים ומחנכים מכל גווני היהדות הדתית והחרדית אודות משמעויותיה של מלחמת ששת הימים בכלל, ואודות קביעת יום שחרור ירושלים כיום הודאה לדורות בפרט.

הספר יצא לאור בהוצאת תנועת המזרחי העולמית ומכון תורני תורת־שלמה, וזכה לברכתם החמה של רבנים, תלמידי חכמים, חוקרים ומחנכים חשובים. מתאים במיוחד למוסדות חינוך ומחקר, ספריות ציבוריות, בתי כנסת ובתי מדרש ולכל אוהבי ציון וירושלים. 3 כרכים, למעלה מ-1700 עמודים, כריכה קשה.

עוד בהוצאת מכון "תורת־שלמה"

עטרת שלמה –

קווים לדמותו ולפועלו של מרן הגאון הרב שלמה גורן זצ"ל

הרב שלמה גורן (תרע"ח-תשנ"ה) היה מגדולי התורה והמעש של תקופתנו. בספר זה, שראה אור לקראת יום השנה הכ"ג לפטירת הרב (חשון תשע"ח), מוצגת התבוננות

תורנית מעמיקה סביב דמותו הייחודית והמקורית, מעשיו ופועלו, וזאת דרך מבטם של גדולי תורה ורבנים בני הדור הקודם ובני דורנו. בנוסף, מציג הספר תמונה רחבה שלא נתפרסמה עד כה אודות קשריו של הרב גורן עם גדולי תורה בארץ ובתפוצות. לספר צורף לקט זיכרונות וסיפורים מיוחדים המאירים צדדים נוספים בדמותו רבת הגוונים של הרב ומקנים למפגש עם דמותו נופך אישי. ספר חובה לכל המתעניין בדמותו של הרב! 225 עמודים, כריכה רכה.

לרכישה:

מכון מחקר תורני 'תורת־שלמה' – ע"ש הרב שלמה גורן זצ"ל
Toratshlomo@gmail.com | 052-8836373 | הר אפרים

בית המדרש תורת שלמה

להזמנת הרצאות ושיחות בנושאי תורה ומדינה, חברה וזהות יהודית:

תודעה יהודית – הרב שי הירש | Todahayehudit@gmail.com

www.shirat-rash

לעילוי נשמת
מורי ורבי,
הרב אלישע וישליצקי זצ"ל
"בְּצִלוֹ חֲמֻדָּתִי וְיִשְׁבְּתִי וּפְרִיּוֹ מִתּוֹק לְחֶכְפִּי,
הִבִּיאֲנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן וְדָגְלוּ עָלַי אֶהְבֶּה".
עלה למרומים ביום כה' טבת ה'תשע"ט.
משמת רבנו –
בטלה ענווה והאמת תהא נעדרת.
ת.נ.צ.ב.ה

♦

לעילוי נשמת
הרב ראשי לצה"ל,
תא"ל הרב אביחי רונצקי זצ"ל
צדיק וגיבור, לוחם וחולם,
מסר נפשו על קדושת המחנה ועוז רוחו.
נלב"ע ביום ט"ז ניסן תשע"ח.
ת.נ.צ.ב.ה

♦

לעילוי נשמת
אבינו מורנו,
הרב הצדיק והחסיד
חכם ישועה חי בן שושן
נפטר זך' אלול ה'תשע"ח.
גיבור ואיש מלחמה,
לוחם וקצין בסיירת שקד
שקידש שם שמים ברבים בדבקוּתוּ באלקי מערכות ישראל,
התפלל וייחל כל ימיו לגאולת ישראל ובניין המקדש.
ת.נ.צ.ב.ה

♦

לעילוי נשמת
עדינו העצני,
גדול וגיבור במלחמתה של תורה
וביישוב ארצנו הקדושה
הרב שלמה רענן הי"ד
נכד מרן הראי"ה קוק
עלה למרום ביום כ"ט אב ה'תשנ"ח.
ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת
מח"ט יהודה
אלוף-משנה דרור יצחק וינברג הי"ד
"הַצְּבִי יִשְׂרָאֵל עַל בְּמוֹתֶיךָ חֶלֶל, אֵיךְ נָפְלוּ גְבוּרִים".
עלה השמיימה בליל שבת קודש פרשת ויצא,
י"א בכסלו ה'תשס"ג.
ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת
גיבור ישראל
סגן-אלוף עמנואל יהודה מורנו הי"ד
"נֶאֱזְרַת בְּגִבוּרָה, וּבְמִלְחָמָת אֵשׁ דָּת הַשְּׁעָרָה,
וְחָרַב הוּצְאָתָּה מִתְּעָרָה, שְׁלֶפֶת נֶגֶד צוּרְרִיךְ".
עלה השמיימה בליל שבת קודש
כ"ה אב ה'תשס"ו.
ת.נ.צ.ב.ה